

Academia de Științe
a Moldovei

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE

Ministerul Economiei
al Republicii Moldova

ANALELE

Institutului Național de Cercetări Economice

Ediția a VII-a / nr. 1, 2016

ISSN 1857-3630
ISBN 978-9975-4326-6-5

Chișinău, 2016

COLEGIUL DE REDACȚIE:

Redactor-șef:

Alexandru STRATAN, doctor habilitat, profesor universitar (INCE, Republica Moldova)

Redactor-șef adjunct:

Gheorghe ILIADI, doctor habilitat, profesor cercetător (INCE, Republica Moldova)

Redactor științific:

Tudor BAJURA, doctor habilitat, conferențiar universitar (INCE, Republica Moldova)

Membrii:

Altınbec MOLDAȘEV, doctor habilitat, profesor universitar (Kazahstan)

Sandor J. ZSARNOCZAI, doctor, profesor universitar (Ungaria)

Emil DINGA, doctor, profesor universitar (România)

Ceslav CIOBANU, doctor, profesor universitar (SUA)

Elena PĂDUREAN, doctor (România)

Mihail FIODOROV, doctor (Rusia)

Camelia GAVRILESCU, doctor (România)

Euphrasia Susy SUHENDRA, doctor, profesor universitar (Indonezia)

Ercean UYGUR, doctor, profesor universitar (Turcia)

Iulia ABUHOVICI, doctor (Belarus)

Tudor CIUMARA, doctor, conferențiar cercetător (România)

Natalia RAD, doctor, conferențiar universitar (Ucraina)

Iulia LUPU, doctor, conferențiar cercetător (România)

Nicolai SAHAŢKHII, doctor habilitat, profesor universitar (Ucraina)

Ionel LEONIDA, doctor, conferențiar cercetător (România)

Ileana ANASTASE, doctor (România)

Pavel MOVILEANU, doctor habilitat, Doctor Honoris Causa (UASM, Republica Moldova)

Tatiana MANOLE, doctor habilitat, profesor universitar (INCE, Republica Moldova)

Olga GAGAUZ, doctor habilitat, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Valeriu DOGA, doctor habilitat, profesor universitar (INCE, Republica Moldova)

Dmitrii PARMACLI, Doctor Honoris Causa, doctor habilitat, profesor universitar, Universitatea de Stat din Comrat

Angela TIMUȘ, doctor, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Vadim MACARI, doctor, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Victor MOROZ, doctor, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Anatolii ROJCO, doctor, conferențiar cercetător (INCE, Republica Moldova)

Galina SAVELIEVA, doctor (INCE, Republica Moldova)

RECENZENȚI ȘTIINȚIFICI:

Galina ULIAN, doctor habilitat, profesor universitar (USM, Republica Moldova)

Alexandru GRIBINCEA, doctor habilitat, profesor universitar (ULIM, Republica Moldova)

Victor MOCANU, doctor, conferențiar universitar (AȘM, Republica Moldova)

REDACTORI LITERARI:

Redactor-șef: **Iulita BÎRCĂ**

Redactare, machetare computerizată: **Andrian SCLIFOS, Corina GANTEA**

Designer copertă: **Alexandru SANDULESCU**

Redactare bibliografică: **Silvia GORCEAG, Diana PELEPCIUC**

Analele INCE are statut de publicație științifică de profil, categoria „C” (Decizia Consiliului Suprem pentru Știință și Dezvoltare Tehnologică al Academiei de Științe a Moldovei și a Consiliului Național pentru Acreditare și Atestare, Hotărârea nr. 15 din 29 ianuarie 2015). Revista este elaborată în baza rezultatelor investigațiilor institutului din domeniile: economie, finanțe, statistică, demografie și sociologie și recomandată tuturor celor interesați de problemele socioeconomice și financiare actuale, inclusiv: doctoranzilor, studenților la specialitățile sus-numite, specialiștilor din domeniile respective etc.

Preluarea textelor editate în revista „Analele INCE” este posibilă doar cu acordul autorului. Responsabilitatea asupra fiecărui text publicat aparține autorilor. Autorii declară pe propria răspundere că articolele sunt autentice și nu există niciun conflict de interese, totodată, transmit dreptul de autor și editorului. Opinia redacției nu coincide întotdeauna cu opinia autorilor.

© Institutul Național de Cercetări Economice, 2016

Adresa redacției: Complexul Editorial, INCE, MD-2064,
or. Chișinău, str. Ion Creangă, 45. tel.: +373-22-50-11-30, fax.: +373-22-50-74-37-94
web: ince.md/ro/complexul-editorial/; e-mail: bircaiulita@mail.ru

CUPRINS

ECONOMIE

Mioara BORZA, doctor, lector, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Economie și Administrarea Afacerilor, Iași, România AGRICULTURA ROMÂNEASCĂ ÎN TRANZIȚIE: SCHIMBĂRI, PROVOCĂRI ȘI PARTICULARITĂȚI.....	8
Alexandra NOVAC, doctor în științe economice, Institutul Național de Cercetări Economice REGLEMENTAREA ȘI SUSȚINEREA AFACERILOR DE FAMILIE: EXPERIENȚA UNIUNII EUROPENE.....	16
Liubovi HRISTIUC, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice Svetlana IVANOV, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice ANALIZA ACTIVELOR SECTORULUI ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII ȘI UTILIZAREA ACESTOR ACTIVE.....	22
Veaceslav GUȚUȚUI, doctorand, Universitatea Liberă Internațională din Moldova REGLEMENTAREA PIEȚELOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA: SITUAȚIA EXISTENTĂ ȘI PERSPECTIVE.....	30
Tatiana IAȚIȘIN, doctorand, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice DEZVOLTAREA ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	36

FINANȚE

Tatiana COLESNICOVA, doctor, conferențiar cercetător, Institutul Național de Cercetări Economice ASPECTELE REGLEMENTĂRII JURIDICE ÎN SECTORUL BANCAR: EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ.....	42
Лариса ГРИШИНА, кандидат экономических наук, доцент Елена ПОГОРЕЛОВА, кандидат экономических наук, доцент Лилия ФИЛИПИШИНА, кандидат экономических наук, доцент Первомайский политехнический институт национального университета кораблестроения имени адмирала Макарова, Украина ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ САМОРАЗВИТИЯ РЕГИОНА (НА ПРИМЕРЕ ПРИЧЕРНОМОРСКОГО РЕГИОНА УКРАИНЫ).....	47

POLITICI SOCIALE. DEMOGRAFIE

Юрий ЯКОВЕНКО, доктор социологических наук, профессор, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина Антон ШАПОВАЛ, кандидат социологических наук, Украина Анна ТАЩЕНКО, аспирант, Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина ТРАКТОВКА СОЦИАЛЬНОГО МАРКИРОВАНИЯ В СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ПОДХОДАХ.....	54
Galina SAVELIEVA, doctor, Institutul Național de Cercetări Economice Ana TOMCEAC, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice PROBLEMELE SOCIALE ALE TINERETULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	64

Galina SAVELIEVA, doctor, conferențiar cercetător, Institutul Național de Cercetări Economice Svetlana ZAHAROV, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice IMPACTUL ÎMBĂTRÂNIRII DEMOGRAFICE ASUPRA PIEȚEI MUNCII DIN MOLDOVA (ВЛИЯНИЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКОГО СТАРЕНИЯ НА РЫНОК ТРУДА МОЛДОВЫ).....	72
Svetlana IVANOV, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice EVALUAREA DOTĂRII GOSPODĂRIILOR CASNICE CU BUNURI DE FOLOSINȚĂ ÎNDELUNGATĂ.....	79
Ana TOMCEAC, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice SERVICII DE INFRASTRUCTURĂ SOCIALĂ: PROVOCĂRI ȘI RISCURI.....	82
Elena HRUȘCIOV, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice INDICELE DEZVOLTĂRII UMANE ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	87
Valentina COTELNIC, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice TINERII REPUBLICII MOLDOVA FĂRĂ LOCURI DE MUNCĂ.....	93
Natalia BARGAN, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice MORTALITATEA CAUZATĂ DE ACCIDENTELE RUTIERE ÎN REPUBLICA MOLDOVA.....	99
Liliana CUȘNIR, cercetător științific, Institutul Național de Cercetări Economice MORTALITATEA COPIILOR CAUZATĂ DE SUICID.....	105

ALTE COMPARTIMENTE

RECENZIE la monografia „Stabilitatea financiară a economiei în tranziție” Autori: Perciun Rodica, dr., conf., Cuhai Radu, dr., conf., Clichici Dorina, dr., Timofei Olga, Popa Viorica, Petrova Tatiana Recenzent: Angela TIMUȘ, dr., conf. cercet. INCE	113
RECENZIE la monografia „Stabilitatea financiară a statului: între teorie și practică” Autor: Perciun Rodica, dr., conf. cercet. Recenzent: Galina ULIAN, dr. hab., prof. univ., USM	115
RECENZIE la monografia „Sistemul de finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii” Autori: Alexandru Stratan, dr. hab., prof. univ., Mariana Doga-Mîrzac, dr. hab., conf. univ. Recenzent: Ludmila COBZARI, profesor universitar, doctor habilitat, ASEM	116
RECENZIE la monografia „Sistemul de finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii” Autori: Alexandru Stratan, dr. hab., prof. univ., Mariana Doga-Mîrzac, dr. hab., conf. univ. Recenzent: Eugen ROȘCOVANU, președintele Asociației Micului Business din Moldova	117
RECENZIE la monografia „Sistemul de finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii” Autori: Alexandru Stratan, dr. hab., prof. univ., Mariana Doga-Mîrzac, dr. hab., conf. univ. Recenzent: Elena ACULAI, doctor habilitat în economie, conferențiar cercetător, INCE	118
CERINȚE de prezentare a articolelor științifice spre publicare în revista „ANALELE INSTITUTULUI NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE”, categoria „C”	119

CONTENT

ECONOMY

Mioara BORZA, PhD, Lecturer, “Alexandru Ioan Cuza” University, Faculty of Economics and Business Administration, Iasi, Romania THE ROMANIAN AGRICULTURE IN TRANSITION: CHANGES, CHALLENGES AND PARTICULARITIES.....	8
Alexandra NOVAC, PhD, National Institute for Economic Research REGULATION AND SUPPORT OF FAMILY BUSINESSES: THE EXPERIENCE OF EUROPEAN UNION.....	16
Liubovi HRISTIUK, scientific researcher, National Institute for Economic Research Svetlana IVANOV, scientific researcher, National Institute for Economic Research ANALYSIS OF THE SME SECTOR ASSETS AND THEIR USE.....	22
Veaceslav GUTUTUI, PhD Candidate, Free International University of Moldova MARKET REGULATION IN REPUBLIC OF MOLDOVA: PRESENT SITUATION AND PERSPECTIVES.....	30
Tatiana IATISIN, PhD Student, scientific researcher, National Institute for Economic Research DEVELOPMENT OF SMALL AND MEDIUM-SIZED ENTERPRISES IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	36

FINANCE

Tatiana COLESNICOVA, PhD, Associate Professor, National Institute for Economic Research LEGAL ASPECTS OF BANKING REGULATION: INTERNATIONAL EXPERIENCE.....	42
Larisa GRISHINA, PhD, Associate Professor Elena POGORELOVA, PhD, Associate Professor Lilia FILIPISHINA, PhD, Associate Professor Pervomayskiy Polytechnic Institute of Admiral Makarov National University of Shipbuilding, Ukraine FINANCIAL PROVISION OF DEVELOPMENT OF A REGION (FOR ANALYSIS, THE BLACK SEA REGION OF UKRAINE).....	47

SOCIAL POLICY. DEMOGRAPHICS

Yuriy YAKOVENKO, PhD, professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine Anton SHAPOVAL, candidate of sociological sciences, Ukraine Anna TASHCHENKO, postgraduate, Taras Shevchenko National University of Kyiv THE SOCIAL MARKING IN SOCIOLOGICAL APPROACHES.....	54
Galina SAVELIEVA, doctor, National Institute for Economic Research Ana TOMCEAC, scientific researcher, National Institute for Economic Research THE SOCIAL PROBLEMS OF YOUTH IN THE REPUBLIC OF MOLDOVA.....	64
Galina GAVELIEVA, PhD, Lecturer Researcher, National Institute for Economic Research Svetlana ZAHAROV, scientific researcher, National Institute for Economic Research IMPACT OF DEMOGRAPHIC AGEING ON LABOUR MARKET OF MOLDOVA.....	72

Svetlana IVANOV, scientific researcher, National Institute for Economic Research EVALUATION OF THE EQUIPPING OF HOUSEHOLDS WITH DURABLE GOODS.....	79
Ana TOMCEAC, scientific researcher, National Institute for Economic Research SOCIAL INFRASTRUCTURE SERVICES: CHALLENGES AND RISKS.....	82
Elena HRUȘCIOV, scientific researcher, National Institute for Economic Research HUMAN DEVELOPMENT INDEX IN REPUBLIC OF MOLDOVA.....	87
Valentina COTELNIC, scientific researcher, National Institute for Economic Research THE MOLDOVAN YOUNG PEOPLE WITHOUT JOBS.....	93
Natalia BARGAN, scientific researcher, National Institute for Economic Research MORTALITY CAUSED BY TRAFFIC ACCIDENTS IN REPUBLIC OF MOLDOVA.....	99
Liliana CUȘNIR, scientific researcher, National Institute for Economic Research CHILDREN MORTALITY CAUSED BY SUICIDE.....	105

OTHER COMPARTMENTS

RECENZIE la monografia „Stabilitatea financiară a economiei în tranziție” Autori: Perciun Rodica, dr., conf., Cuhal Radu, dr., conf., Clichici Dorina, dr., Timofei Olga, Popa Viorica, Petrova Tatiana Recenzent: Angela TIMUȘ, dr., conf. cercet. INCE	113
RECENZIE la monografia „Stabilitatea financiară a statului: între teorie și practică” Autor: Perciun Rodica, dr., conf. cercet. Recenzent: Galina ULIAN, dr. hab., prof. univ., USM	155
RECENZIE la monografia „Sistemul de finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii” Autori: Alexandru Stratan, dr. hab., prof. univ., Mariana Doga-Mîrzac, dr. hab., conf. univ. Recenzent: Ludmila COBZARI, profesor universitar, doctor habilitat, ASEM	116
RECENZIE la monografia „Sistemul de finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii” Autori: Alexandru Stratan, dr. hab., prof. univ., Mariana Doga-Mîrzac, dr. hab., conf. univ. Recenzent: Eugen ROȘCOVANU, președintele Asociației Micului Business din Moldova	117
RECENZIE la monografia „Sistemul de finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii” Autori: Alexandru Stratan, dr. hab., prof. univ., Mariana Doga-Mîrzac, dr. hab., conf. univ. Recenzent: Elena ACULAI, doctor habilitat în economie, conferențiar cercetător, INCE	18
REQUIREMENTS for presentation of scientific papers in order to be published in the journal ANNALS OF THE NATIONAL INSTITUTE OF ECONOMIC RESEARCH categoria „C”	119

ECONOMIE

AGRICULTURA ROMÂNEASCĂ ÎN TRANZIȚIE: SCHIMBĂRI, PROVOCĂRI ȘI PARTICULARITĂȚI

**Mioara BORZA¹, doctor, lector,
Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Economie
și Administrarea Afacerilor, Iași, România**

Agricultura, sector de bază al economiilor dezvoltate, prezintă un nivel ridicat de interes pentru cercetările teoretico-aplicative, mai ales că în lumea socială, economică și politică a ultimilor 25-30 de ani s-au produs schimbări multiple și variate. Rezultatele cercetărilor sunt focusate pe adoptarea de măsuri, soluții și strategii pentru gestiunea factorilor specifici pentru dezvoltarea agriculturii.

Prin prezenta lucrare se urmărește analiza efectelor produse de perioadele de tranziție ale agriculturii românești, aceasta fiind un suport de bază în dezvoltarea socioeconomică a României. Cercetarea elaborată este de ordin conceptual-metodologic și pornește de la ipoteza că aprecierea corectă a evoluției unei economii se realizează în funcție de performanțele înregistrate de subsistemele sociale și economice. Metodologic, investigația efectuată urmărește să surprindă realitatea românească în ce privește modul de utilizare a patrimoniului rural-agricol. În acest sens, am realizat și o comparație între economia agricolă românească și media UE-27 la unii indicatori de bază. Rezultatele cercetării indică oscilații frecvente și majore care au perturbat progresul sectorului agricol și au determinat eforturi suplimentare de redresare și aliniere la cerințele europene.

Cuvinte-cheie: agricultură, tranziție, schimbare, efecte, factori de dezvoltare, sustenabilitate.

The agriculture, main sector of developed economies, manifest a high level of interest for theoretical-applicative researches, especially that in the economic, social and political world of past 25-30 years have been produced many and various changes. The results of researches are focused on adoption the measures, solutions and strategies for administration of specific factors for agriculture development.

By present paper, it aims the analysis of effects produces transition periods of Romanian agriculture, this being a basic support for the socio-economic development of Romania. The research is realized in a conceptual and methodological manner and starting from the hypothesis that the correct assessment of evolution of an economy is realized in dependence of performances registered by social and economic sub-systems. Methodologically, the research is oriented to capture the Romanian reality regarding the ways to use the rural-agricultural heritage. In this sense, we conducted, too, a comparison of the Romanian agricultural economics and EU-27 average, for some basic indicators. The result of research shows the frequent and major oscillations, which has disrupted the progress of agricultural sector and has determined the supplementary efforts for recover and alignment to the European requirements.

Key words: agriculture, transition, changes, effects, development factors, sustainability.

JEL Classification: Q17, Q18, Q19.

Introducere. România a fost martoră la multiple schimbări de natură economică, politică și socială, ca urmare a tranziției de la economia centralizată la economia de piață, unii autori fiind de părere că nici acum, după 25 de ani, nu a fost identificată o traiectorie clară de urmat, efectele tranziției fiind încă vizibile, resimțite intens și nu întotdeauna în mod pozitiv.

Din punctul de vedere al abordării pentru prezenta cercetare, sectorul agricol deține controlul valorificării factorilor economici, sociali și de mediu pentru asigurarea unei dezvoltări durabile. Pentru economia națională, fără îndoială, agricultura rămâne o activitate de bază, în ciuda numeroaselor vicisitudini la care a fost supusă în ultimii 25 de ani. Deși agricultura românească, ca ramură de bază a economiei naționale, a intrat într-un puternic con de umbră și chiar regres odată cu schimbările politice, economice și sociale produse începând cu anul 1989, încă nu s-au identificat îmbunătățiri majore și vizibile în ce privește stabilizarea și eficientizarea sistemelor de producție agricolă.

Prin cercetarea efectuată se urmărește să se demonstreze că agricultura românească reprezintă unul dintre cele mai adecvate și capabile sectoare de sprijin al dezvoltării economice, cu toate provocările pe

¹ © Mioara BORZA, mioara@uaic.ro

care le presupune, iar orientarea în această direcție este necesară pentru: crearea de avantaje economice, asigurarea securității alimentare și ralierea la cerințele și normele economiei de talie europeană. Totuși, nu este suficientă doar recunoașterea importanței și a necesității de asigurare a sustenabilității sistemelor agricole, ci trebuie să se aplice măsuri specifice de susținere, utilizând abordări clare și pertinente, fără de care în acest sector economic este puțin probabil să se vorbească despre un progres real în perioada imediat următoare. Investigațiile efectuate anterior, precum și concluziile lucrării vor indica faptul că pentru „a urca pe scara sustenabilității”, agricultura ar trebui să treacă prin patru tipuri de economie: de subzistență, comercială, emergentă, bazată pe tehnologie și inovare [12]. Pentru agricultura românească, din numeroase cauze asociate cu efectele tranziției, sunt necesare eforturi investiționale majore și schimbări în plan strategic, astfel încât aceasta să devină competitivă, să fie sursă de bunăstare pentru populație și pilon de dezvoltare economică și socială pentru România, mai ales că studiile și analizele din perioada crizei financiare din anul 2008 arată că agricultura a fost sectorul în care s-a înregistrat o mai mare stabilitate economică în comparație cu alte sectoare și care a făcut mai ușor față șocurilor induse de criză.

Particularitățile tranziției agriculturii românești

Până în anii '90, politicile agricole au vizat, cu precădere, aspectele productive și modernizarea agriculturii, însă sub influența neglijării factorului timp și a altor factori asociați, s-au produs unele schimbări resimțite negativ în sectorul agricol românesc: epuizarea cantitativă și calitativă a terenurilor cu folosință agricolă, disparități regionale, interesul tot mai scăzut pentru agricultură în ansamblu, practici comerciale internaționale dezavantajante pentru agricultura României etc. Grație potențialului de care dispune, agricultura României beneficiază de multiple avantaje competitive. Totuși, concluziile cu privire la indicatorii care permit identificarea locului pe care îl ocupă agricultura în economia națională nu sunt favorabile, or, ponderea valorii adăugate brute din agricultură în totalul PIB este de doar 6,5%, ceea ce denotă faptul că există riscul ca agricultura să își piardă statutul de zonă tampon ocupațional specific perioadei 1990-2000, deoarece numărul persoanelor real ocupate în agricultură s-a diminuat continuu, s-a redus numărul exploatațiilor agricole cu statut juridic, parcul de tractoare și mașini agricole s-a îmbunătățit în cea mai mare parte doar prin sprijinul financiar obținut prin derularea programului SAPARD, iar suprafața agricolă utilizată este în continuă scădere etc.

Insistând asupra intenției de a identifica provocările și schimbările la care agricultura românească a trebuit să răspundă, ca ecou al tranziției, considerăm că este oportună prezentarea sintetică a stării actuale generale în care se află acest sector economic vital. Revigorarea și asigurarea sustenabilității sectorului agricol sunt necesare pentru producerea surplusului economic pentru întreaga societate, asigurarea securității alimentare și integrarea eficientă a obiectivelor socio-ambientale la nivelul acestui sector [7]. Datele pe care se bazează prezentarea sintetică pe care o vom face în continuare sunt obținute din surse publice și transparente, în contextul elaborării a numeroase rapoarte și proiecte de referință privind starea agriculturii naționale. Pentru analiza descriptivă am selectat, am grupat și am actualizat unele date furnizate de Institutul de Cercetare pentru Economie Agrară și Dezvoltare Rurală, în cadrul unui studiu despre impactul aderării asupra producătorilor și consumatorilor și în baza unor date intermediare sau finale preluate în urma Recensământului General Agricol din anul 2010. Pentru economia națională, agricultura rămâne o activitate economică de bază, în ciuda numeroaselor vicisitudini experimentate în ultimii 20 de ani. Astfel [18; 15]:

- ponderea valorii adăugate brute din agricultură în totalul PIB a oscilat, cu tendințe de scădere pe termen lung: de la 23% contribuție la PIB în anul 1990 la 20% în anul 1996; după o perioadă de creștere economică (2000-2006) cu sprijinul fondurilor de preaderare, agricultura își reduce în mod constant contribuția la PIB, de la 9% în anul 2007, ajungând până la 6,5% în anul 2011 și la 4,4% în anul 2014. Astfel, în ultimii opt ani (2006-2014), contribuția agriculturii la PIB a avut o medie de 5,3% cu vârfuri de 6,4% în 2011 și minime sub 5% în 2007, 2012 și 2014;

- populația ocupată în agricultură nu a înregistrat progres (nici cantitativ, nici calitativ) în perioada de tranziție, situația actuală fiind comparabilă cu cea din anii 1980; 29% din populația ocupată lucra în agricultură în anul 2012, la fel ca în anul 1980 sau 28% în anul 1989; în anul 2000, 41% din populația activă era ocupată în agricultură, respectiv 28,3% în anul 2014;

- numărul exploatațiilor agricole s-a redus de la 3.931.350 în 2005 la 3.856.000 în 2010. În realitate, în anul 2013 un procent de 55,7% din SAU aparținea exploatațiilor fără personalitate juridică, respectiv 31,5% din totalul exploatațiilor agricole din Uniunea Europeană erau înregistrate în România, în scădere cu 6% față de anul 2010, în timp ce Italia deținea 13,2% din exploatațiile agricole la nivel comunitar, Polonia – 12,3%, Spania – 8,1%;

- suprafața agricolă utilizată (SAU) s-a redus cu 875.000 ha, de la 13,93 mil. ha în anul 2002 la 13,05 mil. ha în anul 2013; în funcție de personalitatea juridică a exploatațiilor agricole, în perioada 2007-2013 SAU a exploatațiilor cu personalitate juridică a crescut cu 20% (de la 4,7 mil. ha la 5,7 mil. ha), însă a scăzut față de anul 2002, atunci când era de 6,22 mil. ha; mai mult chiar și, mai grav, suprafața agricolă neutilizată la nivelul României este de 1 mil. ha [15];

- dimensiunea medie a unei exploatații agricole din România este de 3,6 ha, de 4 ori mai mică decât media UE (14,2 ha), unde cele mai mari suprafețe agricole medii sunt deținute de Cehia (152,4 ha), Marea Britanie (90,4 ha), Italia (79 ha), Germania (55,8 ha), Franța (54 ha), Spania (24 ha); exploatațiile agricole fără personalitate juridică dețin o medie a SAU de 2,02 ha, în timp ce exploatațiile cu personalitate juridică utilizează o suprafață 207,5 ha;

- investițiile în agricultură au crescut de la 1,46% în anul 2006 din totalul investițiilor în economia românească la 3,5% în anul 2010 și 4,4% în primul trimestru al anului 2012, iar sub aspect tehnologic, parcul de tractoare și mașini agricole s-a îmbunătățit datorită sprijinului financiar obținut ca urmare a derulării programului SAPARD.

Concluziv la datele prezentate anterior cu privire la schimbările produse de tranziție în agricultura națională, unii specialiști fac afirmații destul de aspre și susțin că „situația din România este similară cu cea din state precum Ecuador, Guatemala, Kazahstan sau Filipine” [9]. Comparativ cu statele europene la al căror standard economic și social aspiră și România, constatăm că acestea s-au dezvoltat, în primul rând, prin industrializare, apoi prin crearea de locuri de muncă în servicii, în timp ce România rămâne la stadiul în care 1/3 din populație este ocupată în agricultură, sector care aduce doar 6% din PIB. În realitate, productivitatea scăzută a acestui sector este o consecință a raportului dezavantajos dintre contribuția redusă la PIB în comparație cu numărul mare de persoane ocupate în agricultură (29% din populația ocupată din România produce 6% din PIB) [9]. Pe lângă aspectul cantitativ, vorbim și despre un aspect calitativ: majoritatea populației ocupate în agricultură nu lucrează în sisteme agricole organizate și profitabile, ci practică o agricultură de subzistență, fenomen care trenează din anii 1990 până în prezent. Cumularea, analiza și interpretarea acestor informații, la care se adaugă elemente de noutate specifice dezvoltării sustenabile, permit orientarea către asigurarea eficienței sistemelor agricole naționale, însă nu trebuie omis faptul că valoarea informațională din acest sector este limitată prin dependența față de factorii externi, adesea greu controlabili.

Schimbările asociate fenomenului de tranziție: o analiză prin date și cifre

Fenomenul tranziției agriculturii românești de la economia centralizată la economia liberă sau de piață a fost remarcat și a prezentat interes pentru multiple domenii de analiză și cercetare. Astfel, economiștii au investigat fenomenul tranziției din perspectiva avantajelor financiare sau, dimpotrivă, a pagubelor aduse economiei naționale, sociologii au vizualizat și au examinat fenomenul din punctul de vedere al impactului asupra populației (nu doar rurale, ci și urbane), iar specialiștii în tehnologii agricole au studiat efectele asupra sistemelor de producție și asupra productivității agriculturii în condițiile date de schimbarea radicală și de lungă durată.

Pentru a sintetiza abordarea fenomenului tranziției agricole din multiplele puncte de vedere care se impun, am ales să prezentăm în Tabelele 1, 2 și 3 un set de date oficiale, în dinamică, referitoare la unii indicatori specifici agriculturii. Datele sunt caracteristice pentru România, dar se descriu comparativ pentru unele state europene cu o prezentare politico-geografică asemănătoare cu țara noastră.

Tabelul 1

Producția agricolă și valoarea adăugată brută la prețurile de producție în România și alte state membre UE, în perioada 1999-2014 (milioane Euro)

	Valoarea adăugată brută a industriei agricole			Producția vegetală			Producția zootehnică		
	1999	2004	2014	1999	2004	2014	1999	2004	2014
UE-27	126.779	170.537	161.962	149.595	168.482	201.960	116.391	125.698	168.806
Bulgaria	1.679	1.588	1.601	1.429	1.763	2.485	1.338	1.088	1.086
Franța	23.756	30.426	26.198	30.608	31.093	39.682	21.211	21.390	26.895
Polonia	4.126	5.847	8.898	5.439	7.354.8	11.003	4.878	6.383	11.295
România	4.140	7.192	6.782	4.901	9.388	10.938	2.683	3.368	3.888
Ungaria	1.862	2.391	3.122	2.301	3.511	4.557	1.795	2.066	2.709

Sursa: Eurostat (<http://ec.europa.eu/eurostat/web/agriculture/data/main-tables>).

Din datele Tabelului 1 observăm că în România valoarea adăugată brută a industriei agricole a înregistrat o creștere considerabilă din anul 1999 până în anul 2004 (cu 34,51%), însă la nivelul anului 2014 față de cel al anului 2004, remarcăm o scădere cu 5,02%, fapt care arată lipsa fermității strategiilor de garantare a eficienței în agricultură, precum și a strategiilor concrete de dezvoltare durabilă. Față de media UE-27, România este poziționată pe ultimele locuri, singurele țări care se situează sub valorile României fiind Bulgaria și Ungaria. Deși pentru Polonia, valorile sunt apropiate de cele ale României, pentru această țară identificăm o creștere constantă, deci o viabilitate strategică. Pe sectoare de activitate, valoarea producției vegetale din agricultura românească a înregistrat o creștere substanțială, de la 4.901 milioane Euro în 1999 la 9.388 milioane euro în 2004 (creștere cu 52,20%), respectiv tot creștere în anul 2014 (cu 16,51% față de 2004) ceea ce demonstrează că România are potențial de producție ridicat în sectorul vegetal. Aceeași situație este valabilă și pentru sectorul zootehnic, pentru care se înregistrează o creștere constantă a producției: de la 2.683 milioane Euro în 1999 la 3.368 milioane Euro în 2004 (creștere cu 25,53%). Deși eficiența utilizării factorilor de producție în agricultură este demonstrată prin valoarea producției obținute, față de media UE-27 România nu se situează pe un loc avantajos, care să permită demonstrarea competitivității agriculturii românești, fiind urmată doar de Bulgaria și Ungaria.

Tabelul 2

**Indicele veniturilor din activitatea agricolă (2005=100),
în perioada 2000-2014 în România și alte state membre UE**

	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
UE-27	94,7	100	103,7	115,6	111,4	99,8	122,8	134,5	132,1	136,4	135,0
Bulgaria	101,1	100	96,9	98,8	159,3	111,3	121,9	140,6	161,8	205,5	197,1
Franța	111,4	100	111	124,9	107,7	88,2	124,7	130	131	104,8	107,7
Polonia	61,0	100	110,7	136,2	118,9	134	168,3	200	185,9	192,5	182,9
România	66,9	100	99,2	76,8	114,4	97,1	122,2	157,3	116,1	142,6	139,6
Ungaria	74,3	100	107,2	114,7	151,5	103,1	120,6	178,6	164,4	180	200,6

Sursa: Eurostat (aact_eaa06) – <http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/submitViewTableAction.do>

În privința veniturilor obținute în sectorul agricol din România, indicator de efect al eforturilor investiționale, observăm că și în această direcție se înregistrează frecvente oscilații. Creșterile înregistrate periodic nu pot fi puse doar pe seama creșterii producției sau a eficienței investiționale și utilizării factorilor de producție, dat fiind că oscilațiile demonstrează lipsă de fermitate în implementarea strategiilor de dezvoltare, care include și eficiența folosirii resurselor. Cu toate că limitele sunt mai puțin sensibile, inclusiv la nivelul UE-27 se observă ușoare oscilații în creșterea valorii veniturilor obținute din agricultură. Cu mici excepții de oscilații ale valorilor pentru țările cu care am făcut comparații, observăm că România este situată, de cele mai multe ori, pe ultimul loc în Uniunea Europeană la acest indicator, așa încât se poate vorbi de ineficiență investițional-strategică.

Tabelul 3

Forța de muncă agricolă în România (2012)

Indicator	Rata de implicare
Populația ocupată în agricultură, silvicultură și pescuit	28,3 %
Populație ocupată în agricultură (cu vârsta între 15-64 ani)	86,4 %
Populație ocupată în agricultură (cu vârsta de peste 65 ani)	13,6%
Salariați ocupați în agricultură	7,2%
”Patroni” implicați în agricultură	0,2%
Lucrători pe cont propriu în agricultură	49,9%
Lucrători familiali în agricultură, neremunerați	42,7%
Rata accidentelor de muncă în agricultură	1,63%

Sursa: Anuarul Statistic al României (INS, 2013) –

http://www.insse.ro/cms/files/Anuar%20statistic/03/03%20Piata%20fortei%20de%20munca_ro.pdf

Am optat pentru identificarea și analiza unor date privind forța de muncă în agricultură, deoarece considerăm că este unul din cei mai reprezentativi factori de producție, direct implicați în asigurarea eficienței unui sector economic. Din datele Tabelului 3 se observă că România avea în anul 2012 un număr

foarte mare de lucrători în sectorul agricol (aproape 1/3), însă un procent semnificativ și îngrijorător are vârsta de peste 65 de ani (peste 13%), agricultura fiind sectorul cu valoarea cea mai mare pentru acest indicator. În privința angajaților, în calitate de salariați, în agricultură procentul de 7,2% este cel mai scăzut dintre toate ramurile economiei naționale; situația este la fel de îngrijorătoare pentru numărul angajatorilor din agricultură (doar 0,2%). Procentele nu sunt considerate mulțumitoare nici pentru lucrătorii pe cont propriu și nici pentru cei neremunerați din agricultura națională, aproape jumătate fiind în aceste situații dezavantajate pentru progresul social sprijinit prin dezvoltarea sectorului agricol. Dat fiind numărul mare de lucrători din agricultură, am aștepta și o contribuție la PIB pe măsură, însă aceasta a fost în 2014 de doar 4,4%.

Provocările agriculturii românești pentru perioada post-tranziție

Particularizând perspectivele și șansele de orientare către o dezvoltare sustenabilă a agriculturii românești, precum și contribuția acestui sector la redresarea economiei naționale, se poate contura o analiză SWOT utilă identificării potențialului de dezvoltare a sistemelor agricole din România, în condiții de eficiență și sustenabilitate (Tabelul 4). În funcție de informațiile selectiv prezentate în analiza SWOT specifică agriculturii naționale, considerăm că analiza utilizării factorilor specifici dezvoltării agriculturii românești trebuie să se realizeze din perspectiva asigurării sustenabilității și performanțelor obținute de întreprinderile agricole.

Tabelul 4

Sectorul agricol românesc: o analiză SWOT de progres și sustenabilitate

Puncte tari	Puncte slabe
<i>Perspectivă economică</i> •sprijin financiar european •preponderența terenurilor arabile •tradiții în agricultură •investiții (inclusiv străine) în dezvoltarea agricolă	<i>Perspectivă economică</i> •lipsa resurselor financiare •slabă competitivitate pe piața internațională •lipsa de orientare către sectoarele rentabile •productivitatea scăzută a muncii agricole •vânzarea terenurilor către investitorii străini
<i>Perspectivă tehnologică</i> •utilizarea rațională a îngrășămintelor chimice •achiziții de utilaje prin fonduri europene •schimb de experiență cu țări avansate agricol •adaptarea de noi soiuri de culturi •producția de plante cu rol de biocombustibil •adoptarea tehnicilor de producție ecologică	<i>Perspectivă tehnologică</i> •uzura fizică și morală a utilajelor agricole •distrugerea capitalului tehnologic existent •investiții insuficiente în tehnologia agricolă •valorificarea ineficientă a producției agricole •desființarea stațiunilor de cercetare agricolă •fragmentarea excesivă a terenurilor
<i>Perspectivă sociologică</i> •forță de muncă numeroasă, la costuri reduse •migrația populației către mediul rural •proiecte cultural-educative în mediul rural •motivarea populației tinere pentru stabilizare și inițiative antreprenoriale în mediul rural	<i>Perspectivă sociologică</i> •lipsa interesului agricultorilor pentru practicarea unei agriculturi moderne și durabile •numărul extrem de redus al asociațiilor agricole •îmbătrânirea populației agricole •nivelul redus al educației agricultorilor
<i>Perspectivă ecologică</i> •condiții naturale favorabile •extinderea suprafețelor cultivate ecologic •creșterea numărului de ferme ecologice •resurse naturale abundente, încă neexploatate	<i>Perspectivă ecologică</i> •terenuri lăsate necultivate •depozitarea anarhică a deșeurilor pe terenuri •utilizarea necontrolată a substanțelor chimice •lipsa interesului pentru tehnologiile "verzi"
Oportunități	Temeri
<i>Perspectivă economică</i> •diversificarea și extinderea serviciilor agricole •programe de finanțare a agriculturii românești •stimularea concurenței prin mecanisme de piață •investiții străine directe •dezvoltarea industriei agroalimentare •perspective de export a produselor ecologice	<i>Perspectivă economică</i> •legislație ce inhibă inițiativele antreprenoriale •concurența altor state europene și extra-europene •lipsa investițiilor în agricultură •politici agricole defavorizante •alte crize financiar-economice
<i>Perspectivă tehnologică</i> •creșterea gradului de tehnologizare	<i>Perspectivă tehnologică</i> •investiții reduse în echipamente tehnologice

Puncte tari	Puncte slabe
•diversificarea activităților agricole •modernizarea parcului tehnologic agricol •investiții în cercetare •orientarea către noi sisteme de producție	•declinul industriei naționale de echipamente și utilaje agricole și crearea dependenței de export •lipsa interesului agricultorilor pentru utilizarea tehnologiilor moderne și performante
<i>Perspectivă sociologică</i> •înființarea de asociații în scopul exploatării eficiente a terenurilor agricole •îmbunătățirea cadrului legislativ •existența programelor de formare profesională •cadru de motivare a derulării de afaceri agricole	<i>Perspectivă sociologică</i> •depopularea, în continuare, a spațiului rural •lipsei de interes generală pentru acest sector •migrația către alte sectoare economice/alte țări •mentalitate defectuoasă în privința consumului de produse agroalimentare autohtone
<i>Perspectivă ecologică</i> •practicarea extensivă a agriculturii ecologice •fonduri alocate pentru ecologizarea agriculturii •programe de educare/școlarizare a agricultorilor	<i>Perspectivă ecologică</i> •forme grave de degradare a terenurilor agricole •dispariția unor soiuri/specii de plante/animale •schimbările climatice majore

Sursa: Sinteză realizată personal, după rapoarte naționale privind starea agriculturii românești, din 1990 până în prezent.

Până în anii '90, politicile agricole au vizat cu precădere aspectele productive, modernizarea agriculturii, însă sub influența directă a neglijării acțiunii factorului timp, s-au produs unele schimbări resimțite ca efecte negative în sectorul agricol românesc: poluare accentuată, epuizarea terenurilor agricole, disparități regionale, interes tot mai scăzut pentru agricultură, practici comerciale internaționale dezavantajante pentru agricultura României, lipsa interesului pentru securitatea alimentară, sprijinul insuficient al producătorilor autohtoni etc. Prin cumularea și analiza informațiilor din literatura de specialitate cu privire la perioada de tranziție a agriculturii românești, observăm că aceasta este caracterizată prin multiple anomalii urmate de efecte secundare negative și imprevizibile. Măsurarea acestor efecte negative se face printr-un set de indicatori specifici și modalități diverse de analiză a acestora: suprafața agricolă utilizată, suprafața terenuri defrișate sau terenuri împădurite, nivelul emisiilor de deșeuri și substanțe toxice, utilizarea îngrășămintelor chimice în agricultură, gradul de deșertificare, suprafețele irigate, producția agricolă, contribuția agriculturii la PIB, nivelul importurilor și/sau exporturilor de produse agricole și agroalimentare, dinamica populației rurale, numărul de întreprinderi agricole, personalitatea juridică a exploatațiilor agricole, persoane ocupate în agricultură, venitul mediu al angajaților în sectorul agricol, evoluția prețurile produselor agricole etc.

În funcție de oportunitățile și punctele tari de care beneficiază agricultura românească, suntem de părere că șansele de tranziție progresivă, către o nouă formă de agricultură, cea durabilă, sunt reale și valorificabile. În acord cu literatura de profil, recunoaștem agricultura durabilă ca fiind viabilă economic, răspunzând exigențelor cererii de alimente sănătoase și de calitate superioară, ce garantează protecția și ameliorarea resurselor naturale pe termen lung și le transmite nealterate generațiilor viitoare. Mai mult, o agricultură durabilă diversifică activitatea economică și permite dezvoltarea infrastructurii rurale. În fapt, pentru a fi durabilă, agricultura trebuie să fie productivă, profitabilă și să-și conserve în mod rațional resursele [3].

Concluzii. Soluțiile pentru eficientizarea agriculturii românești și care pot fi puse în aplicare în cel mai scurt timp se referă la: gestiunea riguroasă și echilibrată a factorilor de producție, orientare către protecția factorilor de mediu, utilizarea metodelor de producție care să furnizeze produse în funcție de cererea consumatorilor, orientarea către agricultura ecologică. Nu este esențial doar să se recunoască importanța sustenabilității sistemelor agricole, ci trebuie să se dezvolte măsuri specifice care să măsoare sustenabilitatea, utilizând abordări clare, care să ia în considerare toată gama impacturilor produse de agricultură. Cu alte cuvinte, este important să se dezvolte și să utilizeze instrumente capabile de a evalua performanța, luând în considerare toate efectele relevante ale activităților unităților agricole. De fapt, o viziune integrată, tradusă prin metode și proceduri de ponderare a aspectelor economice, sociale și de mediu, este necesară pentru dezvoltarea politicilor, formarea de opinie politică și luarea în considerare a acțiunilor publice și private.

În mod firesc, pe baza datelor anterioare (Tabelele 1, 2, 3 și analiza SWOT din Tabelul 4), dar și a altora existente la nivel de raportare națională privind starea agriculturii românești, ajungem la concluzia că în acest sector economic este puțin probabil să se înregistreze un nivel de dezvoltare orientat către sustenabilitate în perioada imediat următoare. Totuși, ne întrebăm dacă se impune creșterea valorii

indicatorilor economico-financiar pentru agricultură, creșterea consumului de produse agricole sau dacă se poate obține un stadiu productiv satisfăcător, fără a exista preocupări majore de creștere, ci doar de asigurare a bunăstării și creșterii calității vieții. Pentru conturarea unui răspuns la această întrebare, invocăm conceptul de *growthmanie* (pe care îl interpretăm ca o obsesie pentru obiectivele de creștere) pe care îl plasăm alături de problemele agriculturii naționale. În acest capitol ne-am manifestat încercarea de a identifica locul și rolul unor noi concepte și teorii în sfera agriculturii naționale, și am ajuns la concluzia că agricultura este o sursă garantată de creare a venitului național, astfel încât să asigure bunăstarea populației, să acopere nevoile de bază, să "coopereze" cu factorii de mediu, priviți ca suport esențial în practicarea unei agriculturi durabile, deci să devină o agricultură durabilă și eficientă.

În concluzie, o dezvoltare sustenabilă ce este considerată o reală provocare pentru agricultura românească ce a trecut printr-o îndelungată și anevoioasă perioadă de tranziție, ale cărei consecințe se resimt și în prezent, presupune utilizarea eficientă a factorilor de dezvoltare utilizați în toate sectoarele de activitate și reconsiderarea strategiilor de dezvoltare din perspectiva sustenabilității și a schimbărilor necesare în acest sens. Pentru aceasta, este nevoie de abordări moderne în procesele economice, astfel încât gestiunea rațională a resurselor să fie corelată nu doar cu scopurile specifice creșterii economice, ci și cu cele de asigurare a bunăstării, protecției mediului și ridicării nivelului calității vieții. Pentru România, toate aceste orientări sunt specificate în Strategia Națională de Dezvoltare Durabilă – Orizont 2013-2020-2030, însă remarcăm că eforturile de coordonare a inițiativelor naționale în acord cu principiile dezvoltării durabile trebuie să fie mai puternic susținute. Agricultura românească, sector în care obiectivele unei dezvoltări durabile ar putea fi atinse cu o mai mare ușurință, necesită eforturi investiționale majore și schimbări în plan strategic, astfel încât să devină competitivă la nivel internațional, sursă de bunăstare pentru populație și pilon de sustenabilitate în economia României. Analizele economice din perioada crizei financiare care a debutat în 2008, arată că agricultura a fost sectorul în care s-a înregistrat o mai mare stabilitate economică și care a făcut mai ușor față șocurilor produse de criză.

Referințe bibliografice

1. ALEXANDRI, C., DAVIDOVICI, I., GAVRILESCU, D. *Schimbări în structura agriculturii din perspectiva creșterii performanței și a integrării în UE*. Institutul de Economie Agrară. București, 2003.
2. BELLI, N., DUMITRU, D. ș.a. *Evoluția prospectivă a agriculturii. Formarea agriculturii durabile și competitive prin forțele pieței*. București: CIDE, 1995.
3. BERCA, M. *Agricultura în tranziție: studii și articole (1998-2001)*. București: Ed. Ceres, 2001. 456 p. ISBN 973-40-0525-1.
4. BLEISCHWITZ, R., HENNICKE, P. *Economia leggera. L'ecoefficienza dal fattore 4 al business sostenibile*. Milano: Ed. Ambiente, 2005. 422 p. ISBN 978-8889014271.
5. DACHIN, A. Evaluări ale dezvoltării durabile în România. București, 2003 [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://www.biblioteca-digitala.ase.ro/biblioteca/carte2.asp?id=215&idb=>
6. DAVIDESCU, D., DAVIDESCU, V. *Secolul XX. Performanțe în agricultură*. București: Ed. Ceres, 2002. 1178 p. ISBN 9734005324.
7. DUMITRU, D., IONESCU, L. ș.a. *Agricultura României. Tendințe pe termen mediu și lung*. Institutul Național de Cercetări Economice. București: Ed. Expert, 1997. 218 p. ISBN 973-9282-07-7.
8. JACKSON, T. Prosperity without growth? The transition to a sustainable economy. Sustainable Development Commission. 2009 [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: http://www.sd-commission.org.uk/data/files/publications/prosperity_without_growth_report.pdf
9. MIHAI, A., PÂSLARU, S. O treime din populația ocupată lucrează în agricultură, la fel ca în anul 1980. 2014, 22 august [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://www.zf.ro/eveniment/o-treime-din-populatia-ocupata-lucreaza-in-agricultura-la-fel-ca-in-anul-1980-13133308>
10. OTIMAN, P.I. *Agricultura României la cumpăna dintre milenii II și III*. Timișoara: Ed. Helicon, 1994. 272 p. ISBN 973-9159-91-5.
11. POPESCU, M. Ocuparea în agricultura României și creșterea productivității muncii. Decalaje față de UE. In: *Economia agrară și dezvoltarea rurală*. București, 2009, vol. 6, nr. 1, pp. 181-198.
12. SACHS, J.D. *Il bene comune. Economia per im pianeta affollato*. Milano: Mondadori, 2010. 402 p. ISBN 9788804595472.
13. STĂNCULESCU, M.S., BEREVOESCU, I. *Sărac lipit, caut altă viață! Fenomenul sărăciei extreme și al zonelor sărace în România*. București: Ed. Nemira, 2004. 431 p. ISBN 9789735696306.
14. Potențialul uriaș al României așteaptă să fie deblocat: raport anual pe agricultură. Banca Comercială

- Română. București, 2011 [accesat 21 ianuarie 2016]. Disponibil: http://www.efinance.ro/food_drink35.php
15. *Anuarul statistic al României*. Institutul Național de Statistică. București, 2013 [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://www.insse.ro/cms/ro/content/anuarul-statistic-al-romaniei-2013>
 16. COMISIA PREZIDENTIALĂ PENTRU POLITICI PUBLICE DE DEZVOLTARE A AGRICULTURII. Cadrul Național Strategic pentru Dezvoltarea Durabilă a Sectorului Agroalimentar și a Spațiului Rural în perioada 2014-2020-2030. Cadrul Național Strategic Rural. București, 2013 [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: http://www.acad.ro/forumuri/pag_forum_2013_0701Stategie.htm
 17. *Dezvoltarea economico-socială și durabilă a comunităților rurale și consolidarea gospodăriilor familiale prin agricultură și pluriactivitate*: proiect sectorial 6.1.1. 2006-2010. București, 2006.
 18. Recensământul General Agricol 2010. Rezultate finale [accesat 16 februarie 2016]. Disponibil: <http://www.rga2010.djsct.ro/>
 19. GHINEA, R. România are cele mai multe exploatații agricole din UE, dar cu suprafață utilizată în scădere. București, 2015 [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://www.mediafax.ro/economic/romania-are-cele-mai-multe-exploatatii-agricole-din-ue-dar-cu-suprafata-utilizata-in-scadere-13792824>
 20. Rural Development in the European Union. Statistical and Economic Information: report. 2009 [accesat 23 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://ec.europa.eu/agriculture/agrista/rurdev2009/>
 21. MOODY, R. Comerțul produselor agroalimentare cu UE – situația actuală și evoluțiile viitoare. In: *Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică*. 2011, pp. 5-8.
 22. LUCĂȘENCO, E. Aspecte teoretice ale procesului de modernizare și istoricul dezvoltării sistemelor agricole. In: *Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică*. Ediția a 3-a. 2013, pp. 116-121.

Recomandat spre publicare: 11.05.2016

REGLEMENTAREA ȘI SUSȚINEREA AFACERILOR DE FAMILIE: EXPERIENȚA UNIUNII EUROPENE

**Alexandra NOVAC¹, doctor în științe economice,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Subiectul întreprinderilor familiale, tot mai mult, dobândește o importanță tot mai mare în discuțiile publice, mai ales în Uniunea Europeană. Statele UE sunt conștiente de rolul important pe care îl au întreprinderile familiale pentru creșterea ocupării forței de muncă și prosperitatea economiei. Acest articol are ca scop de a identifica principalele mecanisme și măsuri de susținere a afacerilor familiale în statele UE, care sunt și au fost puse în aplicare și s-au dovedit a fi de succes și identificarea unor propuneri privind posibilitățile de utilizare a experienței analizate în Republica Moldova. În procesul efectuării investigațiilor au fost utilizate următoarele metode și tehnici: cercetarea de birou, analiza critică și generalizarea literaturii de specialitate, materialelor analitice; analiza comparativă. Rezultatele cercetării s-au concretizat în identificarea unor propuneri privind posibilitățile de utilizare a experienței străine de reglementare și sprijinire a afacerilor de familie în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: afaceri de familie, întreprinderi, reglementarea afacerilor de familie.

The subject of the family businesses increasingly acquires a growing importance in the public debate, especially in the European Union. The EU countries are aware of the important role, which the family businesses play for the growth of employment and economic prosperity. This article aims to identify the key mechanisms and measures to support family businesses in the EU countries, that are and have been implemented and proved to be successful, and also to identify some proposals regarding possibilities of using the analyzed experience in the Republic of Moldova. During the investigations there were used the following methods and techniques: desk research, critical analysis and generalization of literature and analytical materials; comparative analysis. The research findings have resulted in identification of some proposals regarding possibilities of using the foreign experience of regulation and family businesses support in Moldova.

Key words: family businesses, enterprises, family business regulation.

JEL Classification: L26, L53.

Introducere. În prezent, întreprinderile familiale dobândesc o importanță tot mai mare în discuțiile publice și politice, mai ales în Uniunea Europeană (UE). O dovadă a rolului important pe care îl au întreprinderile familiale pentru creșterea ocupării forței de muncă și prosperitatea economiei UE este reflectat în Small Business Act (2008), în care o atenție specială este acordată întreprinderilor familiale și problemelor acestora (primul principiu al Small Business Act). Astfel, primul principiu al Small Business Act se referă la „crearea unui mediu în care antreprenorii și întreprinderile familiale să poată prospera și unde spiritul antreprenorial este recompensat” [1, pag.5].

Ținând cont de cele mai eficiente politici de susținere a IMM-urilor în țările Europei Centrale și de Vest, precum și de orientare a Republicii Moldova de a adera la UE, este relevant de a analiza și a utiliza experiența statelor europene privind cele mai bune practici de reglementare și susținere a IMM-urilor, inclusiv a întreprinderilor familiale.

Obiectivul acestui articol este de a identifica principalele mecanisme și măsuri de susținere a afacerilor familiale în statele UE, care sunt și au fost puse în aplicare și s-au dovedit a fi de succes și identificarea unor propuneri privind posibilitățile de utilizare a experienței analizate în Republica Moldova.

Deși termenul "afacere de familie" invocă, de obicei, o imagine a unei întreprinderi mici, care este transmisă din generație în generație, întreprinderile familiale variază considerabil în funcție de mărimea lor, gradul de implicare a familiei și vârstă.

În documentele publice oficiale (cum ar fi: documente programatice sau reglementările legale) a majorității statelor UE aproape că nu se face referire la afacerile familiale, cu toate că se conștientizează că întreprinderile familiale sunt o parte importantă a mediului de afaceri. În ceea ce privește cadrul legislativ, în

¹ © Alexandra NOVAC, alecsandra_novac@yahoo.com

statele din Europa cu greu pot fi găsite diferite considerații privind afacerile de familie. În unele țări, termenul "afacere de familie" este menționat în diferite regulamente – cu toate acestea, nu există o claritate a ceea ce trebuie să se înțeleagă prin afacere de familie. Cu toate acestea, câteva exemple de reglementări legislative există în unele state europene, în care întreprinderile familiale nu sunt doar menționate, dar, de asemenea, este oferită și o definiție a acestui grup (Austria, Italia, România, Spania).

Cadrul instituțional al susținerii afacerilor familiale. Cadrul instituțional și inițiativele de politică referitoare la întreprinderile familiale în statele UE diferă de la țară la țară. Potrivit literaturii studiate [4] există câțiva actori instituționali principali implicați, în mod direct sau indirect, în susținerea întreprinderilor familiale în Europa, printre care menționăm:

- **Rețele/Organizații specifice întreprinderilor familiale**, caracteristice pentru așa state ca: Austria, Belgia, Bulgaria, Germania, Danemarca, Spania, Finlanda, Franța, Irlanda, Italia, Olanda, Polonia, Portugalia, Suedia, Marea Britanie.

- **Organizații patronale**, întâlnite în: Austria, Cipru, Germania, Estonia, Spania, Grecia, Italia, Luxemburg, Olanda, Norvegia, Slovenia, Suedia. Organizațiile patronale sau camerele de comerț au în vizor și problemele specifice întreprinderilor familiale (de exemplu, succesiunea afacerii), prin urmare, în mod explicit sau implicit beneficiază întreprinderile familiale.

- **Guvern** (autoritățile de stat): (Belgia, Republica Cehă, Danemarca, Spania, Finlanda, Grecia, Croația, Ungaria, Islanda, Lituania, Malta, Olanda, Norvegia, România, Slovacia, Suedia). Guvernele naționale și regionale influențează indirect mediul afacerilor familiale prin stabilirea unor strategii publice, aplicarea legislației, precum și oferirea unor măsuri de suport.

- **Furnizori de servicii de suport.** Furnizorii de servicii de asistență (de exemplu, educație / formare profesională) se adresează managerilor întreprinderilor familiale și oferă servicii, conținutul cărora sunt de interes deosebit pentru întreprinderile familiale. Cercetătorii adună și diseminează informații cu privire la sectorul întreprinderilor familiale pentru a evidenția caracteristicile sale specifice.

- **Alte** (instituții financiare, consultanți privați în afaceri) (Austria, Bulgaria, Finlanda, Franța, Grecia, Irlanda, România, Marea Britanie).

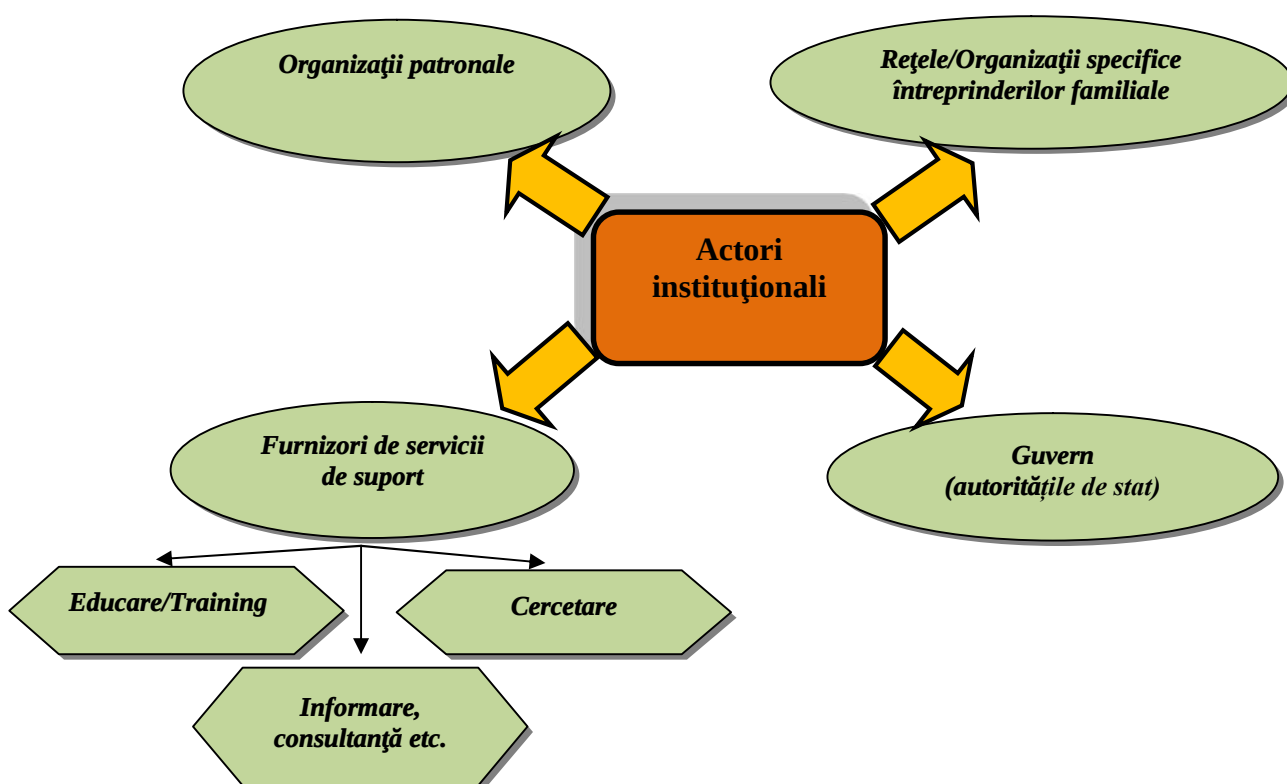

Fig.1. Actorii instituționali implicați în sprijinirea întreprinderilor familiale în Europa
Sursa: elaborat de autor în baza [4].

În continuare, ne vom referi la implicarea fiecărui actor instituțional în activitățile care vizează sprijinirea sectorului întreprinderilor familiale în statele UE.

Rețele afacerilor de familie își concentrează activitățile lor (mai ales prin activitatea în cadrul rețelei, informare și lobby), în special pentru sectorul întreprinderilor familiale.

În timp ce în țările din Europa de Vest a fost stabilită cel puțin o organizație sau rețea specifică afacerilor familiale, în Europa de Est astfel de entități aproape că nu există. În general, acestea sunt organizații private, de multe ori constituite ca ONG-uri.

- Principalele **obiective** urmărite și **serviciile oferite de rețelele naționale** a întreprinderilor familiale se referă la:

- Stabilirea unei platforme pentru networking între întreprinderile familiale, pentru discuții și schimbul de informații;

- Colectarea de informații (de exemplu, prin studii de cercetare) cu privire la întreprinderile familiale și diseminarea acestor informații către întreprinderile familiale și publicul larg prin conferințe, seminare, presă sau programe educaționale;

- Lobby pentru întreprinderile familiale, orientate asupra mai multor grupuri, printre care: i) publicul larg (pentru a promova imaginea întreprinderilor familiale și identifica contribuția lor economică și socială); ii) organizațiile patronale (pentru a crește gradul de conștientizare cu privire la întreprinderile familiale printre membrii acestora); iii) guverne (pentru a îmbunătăți mediul juridic și fiscal pentru întreprinderile familiale) [4].

Organizațiile patronale sau camerele de comerț sunt conștiente de faptul că un număr considerabil de companii pe care le reprezintă constituie întreprinderile familiale. Activitățile organizațiilor patronale favorabile pentru afacerile familiale se referă la lobby în vederea reducerii sau abolirii impozitului pe succesiune. În plus, organizațiile patronale participă la inițiative cu privire la problema transferului afacerilor și succesiune.

Un alt domeniu specific activităților afacerilor familiale se referă la susținerea în domeniul conflictelor apărute ca urmare a interdependenței puternice între familie și întreprindere. De exemplu, în acest sens, una dintre camerele economice regionale din Austria, oferă un serviciu de mediere pentru care întreprinderile familiale sunt considerate ca fiind unul dintre principalele grupuri țintă.

Similar cu organizațiile patronale, **autoritățile guvernamentale** (într-o măsură similară în Europa de Vest și de Est), în special ministerele responsabile pe probleme economice și financiare/fiscale, precum și unele organisme sectoriale (de exemplu, ministere pentru agricultură sau turism) influențează întreprinderile familiale prin stabilirea activităților care promovează și facilitează spiritul antreprenorial, în general.

În multe cazuri, strategiile și programele pentru IMM-uri de asemenea sunt indicate în calitate de inițiative a afacerilor familiale, dat fiind faptul că deseori întreprinderile familiale sunt echivalente cu IMM-urile. Deci, se poate concluziona că, multe din documentele politice majore nu abordează în mod explicit întreprinderile familiale [4].

Spre deosebire de organizațiile patronale și guverne, care furnizează servicii generale de care, implicit beneficiază, și întreprinderile familiale, activează și **organizații atât publice, cât și private, care furnizează servicii de suport**. Printre furnizorii de servicii de sprijin, se numără instituțiile de învățământ/instruire, care oferă măsuri ce vizează în mod explicit întreprinderile familiale. Câteva universități europene, atât private, cât și publice se ocupă de sectorul afacerilor familiale, oferind cursuri specifice în cadrul studiilor generale de administrare / economie a businessului sau chiar având catedre specializate (mai ales în Spania) care se ocupă exclusiv de problema întreprinderilor familiale și, în același timp, efectuează cercetări privind sectorul vizat [4].

Universitatea slovenă din Ljubljana, din a. 1998-1999 oferă un curs de antreprenoriat familial în cadrul programului său de studii universitare de licență privind principalele aspecte ale afacerilor familiale (părțile interesate și rolurile lor în afaceri, conflicte familiale), importanța economică a întreprinderilor familiale, problemele de succesiune. Prin studii de caz, seminare și contacte directe cu proprietarii întreprinderilor familiale, studenții sunt familiarizați cu afacerile familiale, problemele cu care se confruntă acestea și modalitățile de a le face față [4].

Măsurile principale ale susținerii afacerilor familiale în UE. Experții din mai multe țări europene menționează că politicile și inițiativele pentru întreprinderile familiale sunt destul de fragmentate și uneori destul de înguste în ceea ce privește entitățile responsabile și subiectele acoperite. Deși sectorul întreprinderilor familiale se caracterizează printr-o tradiție lungă (cel puțin în țările din Europa de Vest), preocuparea cu privire la întreprinderile familiale este destul de recentă și este declanșată în mare parte de

conștientizarea în creștere privind provocările legate de transferul afacerii [4].

Actorii instituționali sunt angajați în diferite activități de sprijin favorabile pentru sectorul afacerilor familiale, care pot avea atât caracter de reglementare, cât și fără caracter de reglementare. Măsurile care favorizează întreprinderile familiale abordează un șir de probleme, cum ar fi: dreptul societăților comerciale, fiscalitatea, planificarea transferului afacerii, creșterea gradului de conștientizare prin lobby, difuzarea de informații, promovarea antreprenoriatului și educație specifică întreprinderilor familiale [3]. În continuare, ne vom referi mai detaliat la câteva măsuri mai relevante, întâlnite în statele UE:

Reglementări în domeniul dreptului societăților comerciale (company law). Măsurile se referă la reglementările privind: (i) facilitarea transferurilor de afaceri (de exemplu, măsuri cu privire la continuarea businessului de către membrii de familie întâlnite în Austria, Luxemburg, Franța), precum și (ii) diferite mecanisme alternative de finanțare adițională, care permit întreprinderilor familiale să accepte investitori externi, fără a fi nevoiți să partajeze controlul asupra întreprinderii. O astfel de măsură alternativă de finanțare adițională se referă la posibilitatea de a crea acțiuni fără drept de vot, întâlnită în legislația norvegiană și spaniolă [3]. În acest sens, o lege relativ recentă din Spania (Legea 7/2003, care modifică Legea 2/1995 cu privire la Societățile cu răspundere limitată) a introdus unele măsuri care oferă întreprinderilor familiale instrumente legale să înfrunte și să depășească problemele cu privire la finanțare, management și supraviețuire. În primul rând, SRL-urile au voie să emită acțiuni în companie fără drept de vot, cu scopul de a nu le permite persoanelor terțe să fie implicate în managementul companiei. A doua măsură se referă la trezorerie, regimul căreia a fost modificat pentru a facilita separarea partenerilor, care oferă companiei dreptul să achiziționeze acțiuni proprii și să le păstreze pentru o perioadă maximă de 3 ani. În al treilea rând, în măsura în care supraviețuirea unei întreprinderi familiale necesită garanție de unitate, transmiterea afacerii unui singur moștenitor devine posibilă și mai ușoară prin stabilirea unor reguli care ar compensa alți moștenitori în numerar (Articol 1056 din Codul Civil modificat) [5].

Impozitarea. Măsurile privind impozitarea se referă, în mare parte, la un regim fiscal favorabil al impozitului pe profiturile reinvestite, impozitul pe succesiune și cadou.

În câteva țări europene, impozitarea pe profitul afacerii împiedică dezvoltarea afacerilor de familie, deoarece tratează profitul reinvestit într-un mod dezavantajos. Deși impozitarea nu face o diferență explicită între afacerile de familie și non-familie, în practică se pare că, din cauza caracteristicilor lor specifice, unele forme de impozite influențează întreprinderile familiale într-o măsură mai mare decât întreprinderile non-familiale. Regimul fiscal favorabil al profitului reinvestit este benefic pentru afacerile familiale care utilizează câștigurile acumulate pentru dezvoltarea afacerii. Astfel de exemple reprezintă creditul fiscal pentru profitul reinvestit ce derivă din unele activități din Malta, precum și impozitul redus pe venit aplicat pentru o cantitate anumită de venituri păstrate în unele tipuri de întreprinderi din Austria.

O altă provocare considerabilă pentru întreprinderile familiale o reprezintă impozitele pe succesiune și cadou care ar putea contracara finalizarea cu succes al transferului, în cazul în care sarcina financiară raportată acestui transfer este insuportabilă pentru bugetul întreprinderii și familie. Impozitul pe succesiune și cadou a fost redus sau eliminat în unele țări europene, cum ar fi: Austria, Belgia, Cipru, Estonia, Grecia, Letonia, Luxemburg, Malta, Olanda, Norvegia, Portugalia, Slovacia, Spania și Suedia [4].

În domeniul **planificării transferului de afaceri** există diverse măsuri de politici pentru IMM-uri menite să sprijine transferul întreprinderilor familiale în Europa. Aceste măsuri pot fi divizate convențional în: a) măsuri fiscale și juridice și b) programe de sprijinire a întreprinderilor, consiliere, consultanță, training și dezvoltare, baze de date a companiilor pentru cumpărători și vânzători etc.[6]

Conform unui raport [6], există, de asemenea, o tendință de creștere a transferurilor de întreprinderi către terți (nu la un alt membru al familiei). Vânzarea afacerii unei persoane, care nu este membru de familie nu este diferită de situația în care un membru al familiei continuă afacerea. În Europa, există mai multe bune practici privind creșterea gradului de conștientizare a proprietarilor-manageri, precum și instrumente de sprijinire a planificării succesiunii. Toate aceste inițiative sunt relativ noi. Un exemplu de bună practică pentru creșterea gradului de conștientizare a antreprenorilor poate fi întâlnit în Olanda, unde Ministerul Afacerilor Economice în cooperare cu trei patronate a dezvoltat un set de instrumente de transmitere a afacerilor, care include informații cu privire la planificarea transferului afacerii. În plus, toți **antreprenorii cu vârsta peste 55 ani primesc o scrisoare** (trimisă pentru prima dată în a.2004), prin care sunt informați cu privire la importanța unei planificări de transfer în timp util și disponibilitatea acestui set/pachet de instrumente. Pe lângă aceasta, pentru a crește gradul de conștientizare, autoritățile guvernamentale, organizațiile patronale, sau rețelele afacerilor familiale oferă instrumente în domeniul consilierii sau consultanței (pentru suport gratuit sau financiar) sau „**instrumente de auto-planificare**”. De exemplu,

institutul belgian "Insituut voor het Familiebedrijf" a introdus **Scorecard-ul succesiunii** în a.2006, care poate fi accesat gratuit prin intermediul unui site web (www.scorecardsuccession.com). Instrumentul oferă o auto-testare pentru antreprenori (50 întrebări cu răspunsuri multiple) pentru a investiga punctele tari/slabe privind planificarea transferului de afaceri [3].

Centrele de dezvoltare economică și ocupare a forței de muncă din Finlanda au lansat programul "ViestinVaihto/Passing the Baton", care constă din trei zile de consultanță (cooperare cu consultanți cu experiență în management pe o bază confidențială) pentru a discuta despre diferite opțiuni și soluții cu privire la succesiunea afacerii. Prin intermediul rețelelor afacerilor de familie și organizațiilor patronale sunt oferite mai multe seminare și ateliere de lucru, care pregătesc potențialii succesori pentru viitorul lor rol [2].

Suport tehnic sau financiar oferit pentru a stabili **coduri de administrare corporativă, administrare familială, protocoale familiale, constituții familiale, consilii familiale**, etc. care permit întreprinderilor familiale stabilirea relațiilor dintre familie și sfera afacerilor. Unele țări recunosc cât de important este de a evita potențialele conflicte între familie și afacere, în acest sens punând în aplicare un număr considerabil de măsuri. Una dintre cele mai frecvente măsuri în acest domeniu este reprezentată de "codurile de guvernare pentru întreprinderile familiale". Ele oferă soluții standard care pot fi utilizate și adaptate de către orice întreprindere familială. State cu experiență relevantă în acest domeniu sunt: Italia, Austria, Belgia și Spania. Un alt exemplu interesant este întâlnit în regiunea Valencia, guvernul regional al căreia oferă sprijin financiar, până la 8000 euro pentru a acoperi costurile pentru consultanți de specialitate, oferit companiilor care doresc să dezvolte protocoale de familie [3].

Unele cursuri universitare, precum și ateliere de lucru/seminare organizate, spre exemplu, de camere de comerț, pot spori capacitățile manageriale/antreprenoriale ai conducătorilor întreprinderilor familiale prin integrarea caracteristicilor și provocărilor specifice afacerilor familiale în programele lor. De asemenea, unele instituții au creat inițiative care țintesc actualii sau viitorii proprietari/manageri ai întreprinderilor familiale. Un exemplu de succes în acest sens este reprezentat de Academia Afacerilor de familie (organizată de Institutul Internațional de management din Cipru, fiind creat un modul de master în administrarea afacerilor). De asemenea, cursuri care abordează subiectul administrării afacerilor familiale au fost inițiate de instituții din Franța, Italia, Finlanda, Spania [3].

Furnizarea și diseminarea de informații despre și spre sectorul întreprinderilor familiale, precum și lobby politic, contribuind astfel la îmbunătățirea mediului afacerilor familiale. Unele țări au instituit grupuri de experți cu scopul de a dezbate problemele afacerilor familiale, de a aduce afacerile familiale pe agenda politică și de a veni cu propuneri de îmbunătățire a mediului de afaceri pentru întreprinderile familiale.

Concluzii și propuneri. Experiența străină demonstrează necesitatea sprijinirii și dezvoltării întreprinderilor familiale. În acest context, luând în considerare practica țărilor străine, pentru Republica Moldova, considerăm oportună urmărirea următoarelor direcții:

Este necesară o definiție clară a „afacerii familiale”. Este foarte dificil de a ajunge la o definiție finală, deoarece luând în considerare experiența străină, sectorul întreprinderilor familiale reprezintă un ansamblu divers de entități de afaceri, care nu pot fi reflectate integral într-o definiție simplă.

Pe lângă necesitatea unei definiții, care va permite o cercetare detaliată a sectorului întreprinderilor familiale sunt necesare organe reprezentative dedicate îmbunătățirii mediului afacerilor familiale. Deoarece aceste organisme nu trebuie neapărat să fie stabilite ca entități separate, acestea ar putea fi integrate în structurile existente, cum ar fi organizațiile de IMM-uri sau camerele de comerț. În prezent, multe campanii de informare și instrumente de planificare a transferului de afaceri din Europa sunt utilizate de către camerele de comerț.

Informațiile disponibile cu privire la întreprinderile familiale trebuie să fie difuzate în rândul factorilor de decizie politică și publicului larg în vederea familiarizării acestora cu caracteristicile și particularitățile afacerilor familiale. Măsurile de sensibilizare sunt deosebit de eficiente, în cazul în care este implicată mass-media, iar informațiile sunt disponibile în format electronic, fapt care asigură o răspândire largă a informațiilor.

Deja în mai multe state europene de către rețelele afacerilor familiale sau organizațiile patronale sunt oferite seminare și ateliere de lucru care pregătesc potențialii succesori ai afacerilor familiale pentru viitorul lor rol. Programele în baza cărora sunt instruiți viitorii antreprenori familiari ar putea fi transferate în Republica Moldova și acele țări care nu dispun de ele.

În ceea ce privește impozitul pe succesiune și cadou, acesta reprezintă o povară pentru afacerile familiale în unele țări europene. Pentru a face față obligațiilor financiare, în unele state au fost stabilite moduri alternative de a accesa finanțarea externă fără a fi nevoie să se renunțe la controlul de gestiune a afacerii, cum ar fi introducerea acțiunilor fără drept de vot (cazul Spaniei).

Referințe bibliografice

1. Gândiți mai întâi la scară mică: prioritate pentru IMM-uri Un „Small Business Act” pentru Europa: comunicarea Comisiei Europene [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=URISERV%3Aet0001>
2. DUH, M. Family Businesses: The Extensiveness of Succession Problems and Possible Solutions. [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://www.intechopen.com/books/howtoreference/entrepreneurship-gender-geographies-and-social-context/family-businesses-the-extensiveness-of-succession-problems-and-possible-solutions>
3. Overview of family business relevant issues: research, networks, policy measures and existing studies: final report of the expert group. European Commission. 2009, november [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: https://www.google.md/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwj7_qvogZvNAhXCchQKHx8dBMwQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2FDocsRoom%2Fdocuments%2F10388%2Fattachments%2F1%2Ftranslations%2Fen%2Frenditions%2Fnative&usg=AFQjCNH9bpzHxuag65DiwcfOUirUQTmqg&bvm=bv.124088155,d.bGg&cad=rja
4. Overview of Family Business Relevant Issues: final report. Austrian Institute for SME Research. Vienna, 2008 [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: https://www.google.md/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjC1MTb_prNAhVEbhQKHxYONCjgQFggiMAE&url=http%3A%2F%2Fec.europa.eu%2FDocsRoom%2Fdocuments%2F10389%2Fattachments%2F1%2Ftranslations%2Fen%2Frenditions%2Fnative&usg=AFQjCNGsrc7Rmi9QKlwRDKIViol_boKEkw&bvm=bv.124088155,d.d24
5. RODRIGUEZ, T. *Introduction to Spanish Private Law: Facing the Social and Economic Challenges*. London-New-York, 2009. ISBN 978-0-415-44613-6.
6. Transfer of businesses - continuity through a new beginning: final report of the MAP 2002 project. European Comission. 2003, august [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: http://www.cbs.dk/files/cbs.dk/best_report-08-2003_3667.pdf
7. CRASOVACHI, A. Statistical analysis of the business cycles. Nominal and real aspects. In: *Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică*. Ediția a 3-a. 2013, pp. 237-240.

Recomandat spre publicare: 26.02.2016

ANALIZA ACTIVELOR SECTORULUI ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII ȘI UTILIZAREA ACESTOR ACTIVE

**Liubovi HRISTIUC¹, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice
Svetlana IVANOV², cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Actualitatea acestui articol determină rolul esențial al IMM-urilor în economia oricărei țări, inclusiv și a Republicii Moldova. Impactul pe care îl are sectorul IMM asupra țării, regiunii în mare parte depinde de potențialul acestuia, în special, activele întreprinderii și utilizarea lor. De aceea, scopul articolului este evaluarea activelor (valorii lor, structurii ș.a.), precum calculul și analiza indicatorilor eficienței utilizării activelor în baza principalelor rezultate economico-financiare ale întreprinderilor mici și mijlocii din Republica Moldova. Baza cercetării au constituit datele Biroului Național de Statistică al Republicii Moldova, de aceea pentru analiză au fost utilizate, în principiu, metodele analizei indicatorilor statistici – serii de timp, indici de lanț, medii statistice. Menționăm, că analiza activelor IMM-urilor pentru anumite grupuri ale IMM din Republica Moldova (micro, mici și medii), anterior nu s-a efectuat. Rezultatul analizei permite o evaluare mai adecvată a posibilităților dezvoltării sectorului IMM în viitor.

Cuvinte-cheie: întreprinderile mici și mijlocii, eficiența, active, rezultate financiare, lichiditate, profitabilitate.

The actuality of this article determines the crucial role of SMEs in the economy of any country, including the Republic of Moldova. The impact that the SME sector has on the country, on the region largely depends on its potential, in particular the company's assets and their use. Therefore, the purpose of the article is the valuation of assets (their value, structure, etc.), as well as calculating and analyzing efficiency of asset utilization indicators based on key economic and financial results of small and medium enterprises in Republic of Moldova. The basis of the research was the National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova, therefore for the analysis, in principle, were used analysis methods of statistical indicators - time series, chain indices, statistical averages. We note that the analysis of SME assets of certain groups of Moldovan SMEs (micro, small and medium) has not been previously conducted. The result of analysis enables a more appropriate assessment of future development opportunities in the SME sector.

Key words: small and medium enterprises, efficiency, assets, financial results, liquidity, profitability.

JEL Classification: L26, M21, H69.

Introducere. Tendințele actuale în economia mondială demonstrează rolul esențial al IMM-urilor în economia oricărei țări. În Republica Moldova sectorul IMM se dezvoltă dinamic și participă la rezolvarea multor probleme social-economice ale societății moderne. În acest context, necesită monitorizarea și analiza aspectelor economice și financiare de dezvoltare a IMM, inclusiv și a potențialului sectorului dat.

Scopul principal al acestui articol este evaluarea activelor (valorii lor, structurii ș.a.), precum calculul și analiza indicatorilor eficienței utilizării activelor în baza principalelor rezultate economico-financiare ale sectorului IMM din Republica Moldova.

Pentru evaluarea eficienței utilizării activelor și rezultatelor financiare ale IMM-urilor au servit datele oficiale ale BNS, în special, datele consolidate ale rapoartelor financiare ale întreprinderilor F1 și F2. Deoarece datele indicate nu se publică, ca informație inițială au fost utilizate datele recente disponibile din anul 2012. Menționăm, că anterior, din câte se cunoaște, analiza activelor IMM-urilor pentru anumite grupuri ale IMM din Republica Moldova (micro, mici și medii) anterior nu s-a efectuat. Rezultatul analizei permite mai adecvat de a evalua posibilitățile dezvoltării sectorului IMM în viitor.

În procesul cercetării a fost utilizată informația, metodologia și rezultatele din Raportul științific privind „Perfecționarea politicii de dezvoltare a întreprinderilor mici și mijlocii și consolidarea

¹ © Liubovi HRISTIUC, lhristiuk@mail.ru

² © Svetlana IVANOV, svetlana.ivanov.2@mail.ru

parteneriatului între business și organele administrației publice” pentru anii 2011-2014, realizat de INCE (Directorul de proiect – E. Aculai, dr. hab., conf. cercet.) [1].

Analiza activelor sectorului IMM și utilizarea lor. Pentru dezvoltarea sectorului IMM o mare importanță are potențialul acestuia, în special, activele întreprinderii. Rezultatele activității de producție și celei economice și financiare a IMM-urilor în mare parte depind de proveniența fondurilor ce sunt investite în activele pe termen lung și activele curente, de cantitatea lor în domeniul producției și domeniul circulației, în numerar și în natură.

În Republica Moldova valoarea activelor sectorului IMM în anul 2012 a constituit 93410,5 mil. lei, din care active pe termen lung – 39571,0 mil. lei (42,4%), active curente – 53839,4 mil. lei (57,6%), Tabelul 1.

Tabelul 1

Valoarea activelor IMM, mil. lei

Active	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Total active	54995,5	68614,0	70854,4	77548,9	86283,9	93410,5
inclusiv:						
- active pe termen lung	24841,7	30419,3	31888,2	34129,5	36617,7	39571,0
inclusiv nemateriale	249,5	349,5	425,8	505,4	627,3	672,3
- active curente	30153,9	38194,7	38966,2	43419,4	49666,2	53839,4

Sursa: Calculat de autor în baza datelor consolidate din rapoartele financiare ale IMM-urilor, BNS, RM.

Structura valorii activelor sectorului IMM pentru perioada anilor 2007-2012 s-a schimbat prin majorarea ponderii activelor curente. În anul 2012, ponderea lor în valoarea activelor a constituit 57,6%, ceea ce este cu 2,8 puncte procentuale mai mult decât în a.2007 (Tabelul 2). Pe parcursul anilor 2007-2012 ponderea investițiilor pe termen lung a scăzut, constituind doar 42,4%. Trebuie de menționat faptul, că o pondere relativ mare a activelor nemateriale în componența activelor pe termen lung și creșterea lor reflectă natura flexibilă a activității IMM-urilor.

Tabelul 2

Structura activelor IMM, %

Active	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Total active, inclusiv:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
active pe termen lung, inclusiv:	45,2	44,3	45,0	44,0	42,4	42,4
nemateriale	0,5	0,5	0,6	0,7	0,7	0,7
active curente	54,8	55,7	55,0	56,0	57,6	57,6

Sursa: Calculat de autor în baza datelor consolidate din rapoartele financiare ale IMM-urilor, BNS, RM.

Pe parcursul anilor se menține un trend pozitiv stabil de creștere a valorii activelor IMM. În anul 2012 ritmul de creștere a valorii activelor sectorului IMM a constituit 108,3% față de anul precedent. S-a majorat dinamic valoarea activelor pe termen lung a sectorului IMM. Valoarea activelor pe termen lung în anul 2012 a constituit 39571,0 mil. lei, ceea ce este de 1,6 ori mai mult decât în anul 2007. În această perioadă s-a produs o creștere semnificativă a valorii activelor nemateriale – de 2,7 ori. În perioada a.a.2007-2012 au crescut constant și semnificativ activele curente ale IMM-urilor.

Ritmul anual de creștere a activelor IMM-urilor în anul 2008 a constituit 24,8% (Tabelul 3). În condițiile de criză ale anului 2009, activele IMM-urilor au crescut nesemnificativ – cu doar 3,3%. În perioada 2010-2012 ritmurile anuale de creștere a activelor sectorului IMM s-au majorat cu 8,3-12,0%. În anul 2009 are loc o diminuare semnificativă a ritmurilor de creștere ale activelor pe termen lung și activelor curente. În perioada 2010-2012 continuă creșterea activelor pe termen lung și activelor curente, cu toate acestea ritmurile de creștere au fost mult mai mici. Astfel, în pofida unei creșteri a valorii activelor în a.a.2009-2012, ritmul de creștere a fost scăzut. Pe parcursul a.a.2007-2012 a continuat o creștere stabilă a valorii activelor curente ale IMM-urilor. Ritmul lor de creștere a fost de 178,5%.

Tabelul 3

Dinamica activelor IMM-urilor, % față de anul precedent

Active	2008	2009	2010	2011	2012
Total active, inclusiv:	124,8	103,3	109,4	111,3	108,3
active pe termen lung, inclusiv:	122,5	104,8	107,0	107,3	108,1
nemateriale	140,1	121,8	118,7	124,1	107,2
active curente	126,7	102,0	111,4	114,4	108,4

Sursa: Calculat de autor în baza datelor consolidate din rapoartele financiare ale IMM-urilor, BNS, RM.

În perioada anilor 2007-2012 a existat o tendință de creștere a activelor IMM-urilor la o întreprindere. În anul 2012, activele IMM-urilor la o întreprindere au constituit 1889,2 mii lei, ceea ce este de 1,4 ori mai mult decât în anul 2007 (Tabelul 4). Aceeași tendință se menține pentru activele pe termen lung și activele curente la o întreprindere. Trebuie de menționat, că în decursul perioadei a.a.2007-2012 au crescut semnificativ active nemateriale ponderate la o întreprindere – de 2,2 ori.

Tabelul 4

Activele ponderate ale IMM-urilor la o întreprindere, mii lei

Active	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Total active inclusiv:	1398,7	1669,1	1622,9	1699,5	1822,8	1889,2
active pe termen lung, inclusiv:	631,8	740,0	730,4	747,9	773,6	800,3
nemateriale	6,3	8,5	9,8	11,1	13,3	13,6
active curente	766,9	929,1	892,5	951,5	1049,2	1088,9

Sursa: Calculat de autor pe baza datelor consolidate din rapoartele financiare ale IMM-urilor, BNS, RM.

Activele ponderate ale IMM-urilor la un lucrător în perioada 2007-2012 au crescut în mod constant. În plus, cel mai înalt ritm de creștere se observă în a.a.2007-2008 – 124,5%, iar cel mai scăzut – în a.2012 comparativ cu anul 2011 (106,1%) – Tabelul 5. Analiza dinamicii activelor ponderate ale IMM-urilor la un lucrător arată că predomină active curente. Ponderea lor în activele totale în a.2012 a constituit 57,6%, ceea ce este de 1,4 ori mai mult decât în active pe termen lung.

Astfel, analiza atât în ansamblu a sectorului IMM, precum și unei întreprinderi și a unui lucrător arată ritmurile sigure de creștere a activelor proprii.

Tabelul 5

Activele ponderate ale IMM la un lucrător, mii lei

Active	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Total active, inclusiv:	168,0	209,1	224,1	250,6	293,3	311,2
active pe termen lung, inclusiv:	75,9	92,7	100,8	110,3	124,5	131,8
nemateriale	0,8	1,1	1,3	1,6	2,1	2,2
active curente	92,1	116,4	123,2	140,3	168,8	179,3

Sursa: Calculat de autor în baza datelor consolidate din rapoartele financiare ale IMM-urilor, BNS, RM.

Cea mai mare valoare a activelor printre întreprinderile din sectorul IMM în anul 2012 o dețin întreprinderile mici – 49151,2 mil. lei (Tabelul 6). Valoarea activelor întreprinderilor mici este de 3,9 ori mai mare decât ale întreprinderilor micro și de 1,6 ori decât ale întreprinderilor mijlocii. În structura activelor cea mai mare pondere a activelor pe termen lung o dețin întreprinderile mijlocii – 46,5%, cu 4,1 puncte procentuale mai mult decât pe sectorul IMM.

Tabelul 6

Valoarea activelor pe grupe de întreprinderi

	2011		2012	
	total active, mil. lei	inclusiv pe termen lung, %	total active, mil. lei	inclusiv pe termen lung, %
Sectorul IMM, din care:	86283,9	42,4	93410,5	42,4
Mijlocii	29006,9	47,3	31521,9	46,5
Mici	45141,3	41,6	49151,2	42,0
Micro	12135,6	33,6	12737,4	33,3

Sursa: Calculat de autor în baza datelor consolidate din rapoartele financiare ale IMM-urilor, BNS, RM.

Estimarea resurselor per întreprindere a arătat că, în anul 2012, a avut loc o majorare nesemnificativă a valorii activelor în grupurile de întreprinderi. Cea mai mare valoare a activelor per întreprindere din sectorul IMM o dețin întreprinderile mijlocii. Valoarea lor în a.2012 a constituit 20495,4 mii lei, ceea ce este de 10,8 ori mai mult decât pe sectorul IMM (Tabelul 7). Costul activelor pe termen lung per întreprindere mijlocie a constituit 9539,4 mii lei, ceea ce este de 11,9 ori mai mult decât pe sectorul IMM.

Tabelul 7

Valoarea activelor la o întreprindere pe grupe, mii lei

	2011		2012	
	total active, mil. lei	inclusiv pe termen lung	total active, mil. lei	Inclusiv pe termen lung
Sectorul IMM, din care:	1822,8	773,6	1889,2	800,3
Mijlocii	19338,0	9155,5	20495,4	9539,4
Mici	4906,7	2043,6	5136,0	2158,1
Micro	331,6	111,7	332,3	110,8

Sursa: Calculat de autor în baza datelor consolidate din rapoartele financiare ale IMM-urilor, BNS, RM.

În anul 2012, valoarea activelor la 1 lucrător pe grupe de întreprinderi s-a majorat comparativ cu anul 2011. Cea mai mare valoare a activelor per lucrător în sectorul IMM pe grupuri de întreprinderi au întreprinderile mici. Valoarea activelor per lucrător din întreprinderile mici este de 1,3 ori mai mare decât valoarea activelor per lucrător din sectorul IMM (Tabelul 8). Trebuie de menționat, că cea mai mică valoare a activelor pe termen lung per lucrător o au întreprinderile micro – 47,0 mii lei, ceea ce este cu 122,0 mii lei mai puțin decât la întreprinderile mici și cu 120,5 mii lei decât la întreprinderile mijlocii.

Tabelul 8

Valoarea activelor la 1 lucrător pe grupe, mii lei

	2011		2012	
	total active	inclusiv pe termen lung	total active	inclusiv pe termen lung
Sectorul IMM, din ele:	293,3	124,5	311,2	131,8
Mijlocii	318,4	150,7	359,8	167,5
Mici	388,5	161,8	402,2	169,0
Micro	139,7	47,0	140,9	47,0

Sursa: Calculat de autor în baza datelor consolidate din rapoartele financiare ale IMM-urilor, BNS, RM.

Astfel, analiza resurselor sectorului IMM a demonstrat, că capacitatea financiară a lor este redusă: valoarea activelor per întreprindere din sectorul IMM constituie 2,0 mil. lei, din care doar 42,4% sunt active pe termen lung. Această valoare a resurselor nu poate asigura o creștere durabilă a economiei, efectua exportul producției, implementa inovațiile.

Starea micului business din țară în deplină măsură și autentic reflectă tendințele rezultatelor financiare ale sectorului IMM. Dinamica profitului până la impozitare în a.a.2007-2012 s-a caracterizat prin următoarele tendințe: o creștere semnificativă a profitului până la impozitare în perioada a.a.2007-2011, cu excepția anului de criză 2009, după care, în anul 2011 suma profitului IMM-urilor a crescut, depășind semnificativ nivelul anului 2007 de 1,7 ori.

Pentru evaluarea eficienței de gestionare a activelor sectorului IMM-urilor, vom analiza rentabilitatea activelor și rentabilitatea vânzărilor. Rentabilitatea activelor în general pe sectorul IMM a scăzut cu 5,4% în 2007 până la 1,2% în a.2012, adică se observă înrăutățirea utilizării proprietății. Pe parcursul perioadei a.a.2009-2012 rentabilitatea activelor pe sectorul IMM în principiu scădea, ceea ce poate fi parțial legat de impactele negative ale crizei financiare din anul 2009 (Tabelul 9). Există, de asemenea, o creștere, dar foarte neînsemnată. Deci, cea mai mare creștere a rentabilității activelor a avut loc în anul 2011 – de 2,5 ori comparativ cu anul 2009. În anul 2012, rentabilitatea activelor față de anul 2011 a scăzut semnificativ, constituind doar 1,2%. Micșorarea arată că rentabilitatea activelor rămâne la un nivel scăzut, ceea ce indică la incapacitatea sectorului IMM de a utiliza în mod eficient activele întru obținerea profitului. Astfel, are loc o scădere a eficienței activității economice a sectorului IMM.

Conform datelor din Tabelul 10 din sectorul IMM pe categorii de întreprinderi rentabilitatea activelor a fost foarte scăzută. În anul 2011, rentabilitatea activelor întreprinderilor mijlocii este mai mare decât rentabilitatea activelor întreprinderilor mici și micro. În același timp, în cursul anului 2012, rentabilitatea activelor a scăzut. O reducere semnificativă a profitabilității activelor au cunoscut întreprinderile mijlocii și mici, respectiv, cu 5,7% și 5,0%, iar întreprinderile micro au devenit neprofitabile. Cele mai profitabile și eficiente în gestionarea activelor proprii, în anul 2012 au fost întreprinderile mici și mijlocii. Rentabilitatea activelor a constituit respectiv 1,5% și 1,3%. Întreprinderile micro au fost neprofitabile – (-0,2%). Acest lucru sugerează că rentabilitatea activelor întreprinderilor medii, mici și micro este foarte mică și având o tendință de scădere.

Analiza indicatorilor eficienței utilizării activelor IMM arată descreșterea lor în cursul perioadei a.a.2007-2012. Adică, ponderea veniturilor din vânzări înregistrează o tendință negativă de scădere. Rentabilitatea vânzărilor în anul 2012 comparativ cu anul 2007 s-a redus cu 4,4 puncte procentuale (Tabelul 9). Micșorarea nivelului rentabilității vânzărilor este cauzată de creșterea costului unitar la produsele fabricate de IMM-uri și creșterea vânzărilor. Diferențele în valoarea indicatorului rentabilității vânzărilor la diferite întreprinderi din sectorul IMM este determinat de particularitățile caracterului de ramură și eficiența gestionării organizației.

Tabelul 9

Indicatorii eficienței utilizării activelor IMM-urilor

Indicatori de bază	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Rentabilitatea activelor, %	5,4	9,5	2,7	6,6	6,8	1,2
Rentabilitatea vânzărilor, %	5,9	8,4	3,5	7,8	7,5	1,5
Vânzări nete/active totale, lei	1,0	1,0	0,8	0,8	0,9	0,1
Rata lichidității curente, %	110,9	120,2	122,0	133,4	136,6	132,1
Rata autonomiei financiare, %	29,5	33,3	34,5	38,9	39,1	36,4
Vânzări nete la o întreprindere, mii lei	1383,3	1674,8	1275,9	1394,6	1559,3	1477,6
Vânzări nete la un lucrător, mii lei	166,1	209,9	176,1	205,7	250,9	243,4

Sursa: Calculat de autor în baza datelor consolidate din rapoartele financiare ale IMM-urilor, BNS, RM.

Comparativ cu rentabilitatea activelor, rentabilitatea vânzărilor în sectorul IMM în perioada dată a fost mai mare. Nivelul rentabilității vânzărilor în sectorul IMM din anul 2007 până-n 2012 s-a schimbat, a avut loc atât scăderea, cât și creșterea. Rentabilitatea vânzărilor în sectorul IMM s-a micșorat în anul 2012 cu 80% față de anul 2011 și a constituit mai puțin de 2,0%. Aceasta fiind un moment negativ, deoarece scăderea volumului vânzărilor nu permite de a implica în circulație mijloacele suplimentare ale sectorului IMM. Rentabilitatea vânzărilor după categoriile de întreprinderi în a.2012 a fost mai mică decât în a.2011 și a constituit pentru întreprinderile mici – 1,9%, pentru întreprinderile mijlocii – 1,6%, în timp ce întreprinderile micro au devenit neprofitabile – (- 0,25%) – Tabelul 10.

Coeficient de rotație a activului total (vânzări nete/active totale). Dinamica rotației activelor a sectorului IMM nu este foarte favorabilă. Conform estimărilor, cel mai înalt nivel de rotație a activelor a fost în anul 2008, fiecare leu al activelor întreprinderilor sectorului IMM făcea o singură rotație (Tabelul 9). Acest indicator este pozitiv, însă trendul descendent al acestuia față de a.a.2009-2012 indică la necesitatea de a majora vânzările nete, de a analiza componența activelor, de a elimina active inutile. Se observă tendința de scădere în sectorul IMM pe categorii de întreprinderi. În anul 2012, în cea mai rea situație erau întreprinderile micro. Coeficientul de rotație a activelor la întreprinderile micro în anul 2012 a scăzut, adică valoarea vânzărilor nete la 1 leu al activelor investite a constituit 0,77 bani, fiind mai mică decât în anul 2011 (Tabelul 10).

Rata lichidității curente este un indicator de solvabilitate a sectorului IMM și caracterizează în ce măsură activele circulante (curente) acoperă datoriile curente. În perioada a.a.2007-2012 rata lichidității curente a fost la nivelul de 111-137%, ceea ce înseamnă că sectorul IMM poate acoperi datoriile curente proprii din contul activelor circulante (curente) lichide disponibile (Tabelul 9). Trebuie de menționat, că în anul 2012 rata lichidității curente a scăzut ușor – cu 4,5%, comparativ cu anul 2011.

Cea mai mare solvabilitate în sectorul IMM pe categorii de întreprinderi în anul 2012 au avut întreprinderile mijlocii. Rata lichidității curente a acestora a constituit 147% (Tabelul 10). Solvabilitatea întreprinderilor mici în anul 2012 a alcătuit 136%, fiind cu 6% mai mică decât în anul 2011. Cea mai mică solvabilitate au avut microîntreprinderile. Aceste întreprinderi au acoperit nesemnificativ (101%) datoriile pe termen scurt din contul activelor circulante (curente). Astfel, solvabilitatea sectorului IMM, estimată în funcție de lichiditatea curentă a fost sub valoarea normativă și, în general, nu a putut să acopere datorii pe termen scurt din contul activelor curente.

Unul dintre principalii indicatori ai stabilității financiare a sectorului IMM este rata autonomiei, ce caracterizează ponderea mijloacelor proprii în valoarea totală a surselor de finanțare și determină gradul de independență de sursele externe de finanțare, în special de creditori. Valoarea scăzută a ratei autonomiei indică la amenințare a stabilității financiare. Dinamica schimbărilor ratei autonomiei financiare a sectorului IMM creștea treptat și, în anul 2011, a constituit 39,1%, fiind de 1,3 ori mai mare decât în anul 2007, ceea ce demonstrează raportul optim al capitalului propriu și capitalului împrumutat (Tabelul 9). În același timp, rata autonomiei financiare a sectorului IMM în anul 2012 a scăzut și a constituit 36,4%, fiind de 1,1 ori mai mică decât în anul 2011. Diminuarea ratei autonomiei financiare indică la majorarea riscului dificultăților financiare în viitorul sectorului IMM. Valoarea ratei autonomiei la întreprinderile mijlocii, mici și micro este diferită. Cel mai înalt nivel al ratei autonomiei au întreprinderile mijlocii. Rata autonomiei în rândul întreprinderilor mijlocii în anul 2012 a constituit 42,3%, fiind mai mare decât valoarea acestui indicator la întreprinderile mici și micro cu 4,5% și 25,7%, respectiv (Tabelul 10). Această situație reflectă faptul că întreprinderile mijlocii mai puțin utilizează surse împrumutate decât întreprinderile mici și micro. Practic, faptul dat înseamnă că aceste întreprinderi nu vor putea conta pe încrederea băncilor și altor investitori.

Vânzări nete la o întreprindere în perioada 2007-2012 au avut o tendință de creștere și de scădere. O creștere semnificativă a acestui indicator a avut loc în anul 2008 – 291,5 mii lei față de anul 2007 (Tabelul 9). În legătură cu criza financiară, vânzările nete per întreprindere au scăzut semnificativ în anul 2009 și au constituit 1275,9 mii lei, fiind de 1,3 ori mai mici decât în anul 2008. Este de remarcat faptul că pe parcursul perioadei a.a.2010-2012, vânzările nete per întreprindere erau în creștere. Vânzările nete per întreprindere după categorii de întreprinderi analizate (medii, mici și micro) diferă. Suma vânzărilor nete la o întreprindere din întreprinderile mijlocii în anul 2012 a crescut. Majorarea vânzărilor nete la o întreprindere în anul 2012 a constituit 367,8 lei comparativ cu anul 2011 (Tabelul 10). Totodată, vânzările nete la o întreprindere din întreprinderile mici și micro au scăzut.

De asemenea, în perioada a.a.2009-2011 au fost în creștere continuă vânzările nete la un lucrător din sectorul IMM. Cea mai mare mărime a vânzărilor nete în anul 2011 a constituit 250,9 mii lei per lucrător (Tabelul 9). Cu toate acestea, în anul 2012, valoarea vânzărilor nete la un lucrător a scăzut și a constituit 243,4 mii lei.

Cele mai mari vânzări nete la un lucrător le au întreprinderile mici, și sunt de 2,9 ori mai mari decât la întreprinderile micro și de 1,1 ori decât la întreprinderile mijlocii (Tabelul 10).

Tabelul 10

Indicatorii utilizării activelor pe grupe de întreprinderi

Indicatori de bază	2011	2012
1. Vânzări nete/total active, lei		
Mijlocii	0,82	0,79
Mici	0,86	0,78
Micro	0,94	0,77
2. Rentabilitatea activelor, % (profit până la impozitare/total active)		
Mijlocii	7,07	1,25
Mici	6,47	1,46
Micro	4,84	-0,19
3. Rentabilitatea activelor, % (profit până la impozitare/total active medii anuale)		
Mijlocii	-	1,3
Mici	-	1,5
Micro	-	-0,2
4. Rentabilitatea vânzărilor, % (profit până la impozitare/vânzări nete, %)		
Mijlocii	8,64	1,58
Mici	7,55	1,87
Micro	5,15	-0,25
5. Rata lichidității curente (recuperării), % (active curente/datorii pe termen scurt, %)		
Mijlocii	1,50	1,47
Mici	1,42	1,36
Micro	1,05	1,01
6. Rata autonomiei financiare, % (capitalul propriu/total active)		
Mijlocii	0,45	0,42
Mici	0,40	0,38
Micro	0,20	0,17
7. Vânzări nete la o întreprindere, mii lei		
Mijlocii	15816,8	16184,6
Mici	4205,7	4006,7
Micro	311,4	256,2
8. Vânzări nete la un lucrător, mii lei		
Mijlocii	260,4	284,2
Mici	333,0	313,8
Micro	131,1	108,6

Sursa: Calculat de autor în baza datelor consolidate din rapoartele financiare ale IMM-urilor, BNS, RM.

Rezultate și concluzii. În Republica Moldova în perioada 2007-2012 se menține un trend pozitiv stabil de creștere a valorii activelor IMM. În structura valorii activelor ai sectorului IMM s-a majorat ponderea activelor curente. În anul 2012, ponderea lor în valoarea activelor a constituit 57,6%, ceea ce este cu 2,8 puncte procentuale mai mult decât în anul 2007.

Analiza resurselor IMM-urilor din Republica Moldova a demonstrat o capacitate financiară de scăzută ale acestora: valoarea activelor la 1 IMM constituit 1,9 mil. lei, din care doar 42,4% – active pe termen lung. Această mărime a resurselor nu le permite de a asigura o creștere rapidă și stabilă a economiei naționale, în special de a implementa inovațiile și de a exporta producția sa.

Starea micului business din țară cel mai complet și exact reflectă tendințele rezultatelor financiare ale sectorului IMM:

Dinamica profitului până la impozitare în anii 2007-2012 s-a caracterizat prin următoarele tendințe: mărimea profitului a IMM a crescut, depășind nivelul înregistrat în anul 2007 de 1,7 ori, cu excepția anului de criză 2009.

Rentabilitatea activelor întreprinderilor medii, mici și micro este scăzută, mai atât, se urmărește tendință descendentă ale acestora, ceea ce poate fi legat parțial de impactele negative ale crizei financiare.

Rentabilitatea vânzărilor a sectorului IMM a constituit mai puțin de 2,0%, ce înseamnă un moment negativ. Dinamica rotației activelor a sectorului IMM nu este foarte favorabilă. Trendul descendent al coeficientului de rotație a activelor în anii 2009-2012 indică la necesitatea de a majora vânzările nete, de a analiza componența activelor, de a elimina active inutile.

În anul 2012 rata lichidității curente a constituit 132,1%, astfel, sectorul IMM poate acoperi datoriile curente proprii din contul activelor curente lichide disponibile.

Dinamica modificărilor ratei autonomiei financiare a sectorului IMM se majora treptat și, în anul 2012 a constituit 36,4%, ceea ce demonstrează raportul optim al capitalului propriu și capitalului împrumutat.

Astfel, dinamica valorilor rentabilității confirmă concluzia cu privire la impactul crizei din anul 2008 asupra activității întreprinderilor IMM, precum și persistența dificultăților financiare pe parcursul următorilor ani (în anul 2012 rentabilitatea activelor, a vânzărilor are nivelul mai scăzut decât în a.2011). În acest context, întreprinderile IMM activează cu o rentabilitate mică, au nevoie de surse suplimentare de finanțare și de instruirea întreprinzătorilor în domeniul gestionării resurselor financiare.

Referințe bibliografice

1. ACULAI, E. Perfecționarea politicii de dezvoltare a întreprinderilor mici și mijlocii și consolidarea parteneriatului între business și organele administrației publice pentru anii 2011-2014: raport științific. Chișinău, 2012. 155 p.
2. ACULAI, E., VINOGRADOVA N., MAIER L. Programele de stat de susținere a IMM-urilor în Republica Moldova: 20 ani de dezvoltare = Government programs on support smes in the Republic of Moldova: analysis of development for 20 years. In: Economie și Sociologie = Economy and Sociology. 2012, nr. 3, pp. 58-67.
3. Hotărârea Guvernului cu privire la strategia de dezvoltare a sectorului întreprinderilor mici și mijlocii pentru anii 2012-2020: nr. 685 din 13.09.2012. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2012, nr. 198-204, art. 740.
4. MÎRZAC, M. Cadrul legislativ și normativ privind înființarea și activitatea întreprinderilor mici și mijlocii = Legislative and regulatory framework for the establishment and the activity of small and medium enterprises. In: Economie și Sociologie = Economy and Sociology. 2014, nr. 3, pp. 135-142.
5. О состоянии малого и среднего предпринимательства в государствах-участниках СНГ: информационно-аналитический обзор. Москва, 2015, 17 апреля [accesat 21 februarie 2016]. Disponibil: <http://smb.gov.ru/statistics/navy/analitic/16043.html>
6. АКУЛАЙ, Е. Влияние иностранной собственности на показатели деятельности предприятий. In: Analele Institutului Național de Cercetări Economice. Ediția a IV-a. 2014, nr. 2, pp. 36-39.
7. ВИНОГРАДОВА, Н. Проблемы и механизмы финансирования сектора малых и средних предприятий в Республике Молдова. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. Ediția a II-a. 2012, pp. 102-106.

Recomandat spre publicare: 16.02.2016

REGLEMENTAREA PIEȚELOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA: SITUAȚIA EXISTENTĂ ȘI PERSPECTIVE

**Veaceslav GUȚUȚUI¹, doctorand,
Universitatea Liberă Internațională din Moldova**

Această publicație reflectă rezultatele unui studiu privind calcularea și analiza Sistemului de indicatori de evaluare a reglementării pieței produselor în Republica Moldova. Evaluarea mediului concurențial permite stabilirea în ce măsură are loc impulsivitatea sau stagnarea dezvoltării mediului concurențial, în sectoarele economice unde tehnologia și conjunctura permit existența concurenței. Estimarea Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică a indicatorului de reglementare a piețelor produselor, care în Republica Moldova este la un nivel ridicat, indică faptul că în condiții comparabile, o reducere a indicatorului respectiv cu 0,5 puncte se transformă într-o rată anuală medie de creștere de 0,3% a PIB-ului pe cap de locuitor.

Cuvinte-cheie: concurență, bariere anticoncurențiale, liberalizarea piețelor și a sectoarelor economice, indicator de evaluare a reglementărilor pieței produselor.

This publication reflects the results of a study regarding calculation and analyzing system of indicators for assessing the product market regulation in the Republic of Moldova. Environmental assessment allows establishing the extent to which competition takes place boosting the competitive environment or the stagnation of development in economic sectors where technology and circumstances provide the existence of competition. Estimating the Organization for Economic Cooperation and Development indicator of product market regulation, which in Republic of Moldova is at a high level, indicating that under comparable conditions, a reduction of 0.5 points the indicator turns into an average annual rate growth of 0.3% of GDP per capita.

Key words: competition, anti-competitive barriers, liberalization of markets and economic sectors, indicator of product market regulation.

JEL Classification: K23, L43, P17.

Introducere. Concurența onestă reprezintă unul din pilonii de bază în asigurarea unei economii de piață durabile și competitive, având un impact pozitiv asupra creșterii investițiilor, sporirii calității și diversității bunurilor, serviciilor oferite consumatorilor, promovării inovației și implementării de noi tehnologii, influențând în final, în mod direct, nivelul de bunăstare a consumatorului. La rândul său, un mediu concurențial loial are o influență directă asupra competitivității economiei, contribuind la depășirea crizelor economice prin corectarea dezechilibrelor pieței, asigurând alocarea rațională și eficientă a resurselor utilizate în mecanismul economic, fiind un factor motivator al activității întreprinderilor.

Globalizarea proceselor economice, implementarea tehnologiilor informaționale avansate, corelată cu implementarea unor noi instrumente și mecanisme de reglementare, conduce de regulă la degradarea sistemului existent de reglementare.

Evaluarea reglementărilor și a barierelor anticoncurențiale permite de a estima gradul de intensitate a mediului concurențial, în sectoarele economice unde tehnologia și conjunctura permit existența concurenței. Aceasta sarcină în statele-membre ale Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (în continuare OCDE) este realizată prin Sistemul de indicatori de evaluare a reglementării pieței produselor (în continuare RPP). Sistemul respectiv este necesar pentru promovarea reformelor economice structurale în vederea reevaluării reglementărilor și dezvoltării mediului concurențial.

Reforme de deschidere a piețelor către concurență sunt strâns legate de acordarea unei atenții deosebite impulsivității concurenței pe piețele de produse și servicii, care au, de regulă, un impact deosebit asupra Produsului Intern Brut (PIB) pe cap de locuitor și asupra creșterii productivității muncii.

Asigurarea protecției concurenței loiale și menținerea unui cadru adecvat necesar valorificării tuturor factorilor de producție, ține de competența statului, conform art. 126, alin (2), lit. b) din Constituția Republicii Moldova. Prin urmare, toate autoritățile publice (ale administrației publice centrale și locale, de

¹ © Veaceslav GUȚUȚUI, veaceslav.gututui@gmail.com

reglementare) sunt obligate să promoveze concurența loială și să contribuie, în limita competențelor exercitate, la asigurarea unui cadru legal-normativ și de reglementare adecvat principiilor economiei de piață.

Sistemul indicatorului de reglementare a pieței produselor

Indicatorul RPP reflectă influența diferitor acte normative și practici existente asupra concurenței, având în vedere și unele caracteristici ale ramurilor principale ale economiei. Astfel, cu cât reglementările sunt mai cuprinzătoare și implicația statului în sectoarele economice este mai profundă, cu atât indicatorul RPP în țara respectivă are o valoare absolută mai mare. Respectiv, o valoare mai mică a indicatorului RPP reflectă o intervenție mai moderată a statului în economie și un nivel mai mare de deschidere a sectoarelor economice către concurență.

Prima analiză a dinamicii acestui indicator, din perioada 1998-2008, a reliefat faptul că indicatorul mediu al RPP al țărilor OCDE s-a micșorat de la 2,2 puncte în anul 1998, la 1,3 în 2008. În țările care au implementat politici de liberalizare a piețelor în 1998, au reușit o creștere mai rapidă a PIB-ului pe cap de locuitor în decada ulterioară. Estimarea OCDE la nivel internațional a indicatorului dat, demonstrează că în condiții comparabile, o reducere a indicatorului respectiv cu 0,5 puncte ar genera o rată anuală medie de creștere de 0,3% a PIB-ului pe cap de locuitor.

Sistemul RPP este în forma de piramidă, fiind unul complex, agregat pe 4 nivele de calculare, fiind format din 16 indicatori primari (*nivelul IV*), care de fapt și formează baza inițială de calculare a indicatorului agregat RPP. Fiecare din aceste componente ale indicatorului agregat RPP au o anumită pondere (de la 0 la 1) și valoare de la (0 la 6).

Fiecare dintre indicatorii de nivel inferior surprinde un aspect specific al regimului de reglementare. Acești indicatori acoperă o gamă largă de politici a piețelor de produse. Indicatorii RPP se bazează pe setările explicite ale politicii și se iau în calcul doar în cazul unei reglementări formale. Astfel, indicatorii înregistrează doar date obiective cu privire la reglementări, spre deosebire de evaluările subiective ale participanților pieței din indicatorii bazați pe sondaje de opinie. În total, indicatorii de nivel inferior cuprind cele mai importante aspecte ale practicii de generale de reglementare, precum și unele aspecte ale politicii de reglementare specifice industriei (în special, distribuția cu amănuntul, transport de pasageri aerian și feroviar, transport de mărfuri feroviar și rutier, comunicații electronice). Indicatorii primari (*nivelul IV*) se calculează în baza unor tabele, unde sunt incluse diferite subiecte relevante conținutului fiecărui indicator separat, fiind acordat punctajul respectiv de la 0 la 6, înmulțită cu ponderea respectivă.

Indicatorii primari sunt agregați în 7 grupe (*nivelul III* – proprietatea publică, participarea în operațiuni de afaceri, opacitate de reglementare și administrativă, poveri administrative la lansarea afacerii, bariere în calea concurenței, bariere explicite pentru comerț și investiții, alte bariere). Aceste 7 grupe sunt agregate în 3 domenii de reglementare (*nivelul II* – controlul de stat, barierele pentru antreprenariat, bariere pentru comerț și investiții) și sunt incluse în 2 compartimente de politici publice (*nivelul I* – politici interne și politici orientate spre exterior). În vârful acestei structuri complexe, se află indicatorul statistic RPP, care într-o manieră sintetică, care generalizează reglementarea piețelor de bunuri și servicii.

Astfel, sistemul RPP pornește de la calcularea a 16 indicatori de nivel inferior, de la bază până la indicatorul global de reglementare a pieței produsului.

Analizând Metodologia de calculare a indicatorului RPP, se evidențiază 3 caracteristici importante, prin se care acesta se deosebește de alți indicatori relevanți, după cum urmează:

1. indicatorii RPP sunt concentrați și nu se bazează pe sondaje de opinie, nu cuprind informații despre rezultatele de piață;

2. ei urmează o abordare de jos în sus, în țara în care rezultatele pot fi legate de anumite politici care stau la bază;

3. acestea acoperă reglementările pieței de produse care afectează economia, în general, mai mult decât s-ar concentra asupra unui domeniu sau sector și sunt verificate de către administrațiile naționale ale țărilor membre OCDE.

Evaluarea indicatorului RPP pentru Republica Moldova, realizată de autor în anul 2015, a stabilit că mărimea acestuia este de 2,56 (scara fiind de la 6 puncte – economie fără concurență, suprareglementată și până la 0 – economie expusă concurenței libere). Mărimea indicatorului este mai mare decât al țărilor-candidate la aderare la Uniunea Europeană din anul 1998. Aceasta reflectă că în Republica Moldova, economia este influențată de existența reglementărilor nejustificate în unele sectoare economice și a barierele anticoncurențiale, care au un impact negativ asupra activității economice. Generalizând analiza acestui indicator, autorul, evidențiază următoarele aspecte cheie ale indicatorilor primari ai RPP și anume:

- *Prezența întreprinderilor cu capital public în diverse ramuri ale economiei măsoară aria de*

răspândire a proprietății publice în sectoarele economice, ca proporția sectoarelor în care sectorul public are o participație de capital în cel puțin o întreprindere. Din cele 24 de sectoare analizate pentru Republica Moldova (conform Metodologiei OCED), în 20 din ele, sectorul public deține cel puțin o întreprindere (sub forma de întreprindere de stat, întreprindere municipală sau societate comercială cu capital de stat). Conform extraselor din subregistruul patrimoniului întreprinderilor de stat al Registrului patrimoniului public, la data de 01.01.2015 erau înregistrate 244 întreprinderi de stat, 498 de întreprinderi municipale și 112 societăți pe acțiuni, în total 854 de întreprinderi.

- *Mărimea sectorului public în economie* reflectă dimensiunea globală a întreprinderilor de stat în raport cu dimensiunea economiei. Mărimea sectorului public în economie are o valoare ridicată. Astfel, conform extraselor din subregistruul patrimoniului întreprinderilor de stat al Registrului patrimoniului public, la data de 01.01.2015 valoarea capitalului social celor 854 de întreprinderi de stat, municipale și celor cu capital de stat era de 8 801,69 mil. lei, valoarea totală de bilanț fiind de circa 18 018,1 mil. lei. Rezultatele analizei datelor financiare ale întreprinderilor, rapoartelor Curții de Conturi, Inspecției Financiare evidențiază performanța redusă a acestor întreprinderi. Astfel, conform datelor Agenției Proprietății Publice pentru anul 2015, din 356 de întreprinderi analizate, 114 au înregistrat pierderi, dintre care 36 sunt societăți pe acțiuni și 78 întreprinderi de stat. Performanța dată se datorează în mare parte că întreprinderile de stat și societățile comerciale cu capital de stat nu aplică principiile de concurență la selectarea și contractarea furnizorilor de bunuri, servicii, lucrări, achizițiile fiind efectuate la prețuri nejustificate și prin intermediari, achizițiile de proporții sunt efectuate fără acordul consiliului/fondatorului. Cadrul legal existent (Legea nr. 146-XIII din 16.06.1994 cu privire la întreprinderea de stat, Legea nr. 1134 din 02.04.1997 privind societățile pe acțiuni) și regulamentele interne ale întreprinderilor nu prevăd proceduri clare și transparente de achiziții, precum și sancțiuni pentru abuzuri.

- *Controlul direct asupra întreprinderilor cu capital privat* măsoară existența drepturilor de vot speciale ale autorităților publice în întreprinderile cu capital privat, constrângerile în vânzarea de participații deținute de stat, precum și măsura în care organele legislative controlează deciziile strategice ale întreprinderilor publice. În Republica Moldova nu există drepturi de voturi speciale și nu sunt instituite constrângeri la vânzarea proprietății publice. Totuși, statul poate impune un anumit comportament pentru întreprinderile respective, în momentul vânzării cotelor de participare. De asemenea, autoritățile publice pot interveni la adoptarea deciziilor strategice în cadrul întreprinderilor pe care le controlează. Astfel, controlul de stat exercitat direct asupra businessului este unul înalt.

- *Controlul și reglementarea prețului* reflectă gradul de control al prețurilor în anumite sectoare. În Republica Moldova, este realizată reglementarea prețurilor, la diferite produse.

Astfel, Guvernul stabilește prețuri fără a respecta prevederile din Legea concurenței și Legii cu privire la comerțul interior, referitor la: i) caracterul și perioada aplicării prețurilor – temporar, pentru 6 luni cu posibilitatea prelungirii pentru încă 3 luni (la produsele social-importante – maximum un an), ii) prezentarea argumentării economice și statistice cu privire la necesitatea efectuării reglementării prețurilor, iii) notificarea Consiliului Concurenței de către Guvern, iar în cazul produselor social-importante este necesar și avizul autorității de concurență.

În cazul comercializării produselor alcoolice sunt stabilite prin lege plafoane de prețuri minime la produse respective.

- *Sistemul de licențe și permise* reflectă utilizarea normelor și mecanismelor ghișeelor unice, precum și „tăcerea înseamnă consimțământ” pentru obținerea informațiilor specifice și emiterea licențelor și permiselor. În prezent, autoritățile administrației publice centrale și locale utilizează peste 400 de acte permissive, care în unele cazuri nu corespund cu principiile de bază de reglementare a activității de întreprinzător. De exemplu, întreprinderile din comerț ca să activeze, sunt obligate să obțină autorizația de funcționare, care în prezent reprezintă o procedură îndelungată (aceasta durează mai mult de 2 luni) și complicată (necesită preavize și autorizări adiționale de la 7 autorități publice) și este valabilă numai un an. În același timp, conform analizei cadrului legal existent (Legea nr.231 din 23.09.2010 cu privire la comerțul interior), nu există o modalitate clară de stabilire a taxei pentru acordarea autorizației de funcționare pentru unitățile de comerț de către autoritățile publice locale. Astfel, întreprinderile din domeniul comerțului întâlnesc dificultăți financiare și administrative în obținerea autorizației și nu au condiții echitabile de activitate

De asemenea, procesul eliberării actelor permissive este complicat din cauza interacțiunii directe a solicitantului documentelor respective cu funcționarii responsabili de eliberarea acestor acte.

Astfel, sistemul de licențe, autorizații și permise (eliberate de autoritățile administrației publice centrale și cele locale), chiar dacă este într-un amplu proces de reformare, reducere și simplificare, totuși mai are rezerve nevalorificate.

- *Comunicarea și simplificarea normelor și a procedurilor* reflectă aspectele strategiei autorităților publice centrale și locale de comunicare, precum și eforturile de a reduce, simplifica complexitatea birocratică de interacțiune a mediului de afaceri cu autoritățile publice. La acest capitol, Republica Moldova a înregistrat progrese. Legislația în vigoare (Legea privind transparența în procesul decizional) obligă autoritățile publice să consulte proiectele de acte normative cu diferite părți interesate. De asemenea, există cerințe specifice de limbaj accesibil la elaborarea acestora și există suficiente canale de informare, inclusiv în regim on-line privind expunerea proiectelor de documente publicului larg.

- *Barierile juridice* măsoară domeniul de aplicare al limitărilor legale explicite cu privire la numărul de concurenți permis într-o gamă largă de sectoare de activitate (în 24 de sectoare economice, conform Metodologiei OCED). Astfel, cadrul legal-normativ și de reglementare existent restricționează în unele piețe numărul de concurenți, cărora li se permite să desfășoare o afacere (în 18 din domenii din cele 24 analizate).

Drepturile exclusive, acordate unor întreprinderi, sunt considerate barierele supreme în calea concurenței. Barierele supreme în calea concurenței sunt considerate drepturile exclusive, iar numeroasele legi și acte normative, care le instituie, restricționează concurența pe piață, deoarece:

1. Exercițarea drepturilor exclusive ține de regulă de competența autorităților publice, care din diferite motive, creează agenți economici pentru a-i investi cu drepturile exclusive. Multe dintre acestea depășesc sfera necesarului pentru a atinge obiectivele propriei politici.

2. Majoritatea drepturilor exclusive sunt acordate pe o perioadă nedeterminată, fără a fi menționat foarte clar care este scopul acordării acestor drepturi. Acordarea drepturilor respective este efectuată fără a indica expres că serviciul prestat este cu drept exclusiv, nefiind indicat dacă sunt aceste servicii cu drepturi exclusive sau nu. Astfel, lipsesc prevederile legale clare ce ar reglementa drepturile exclusive, cum ar fi: procedura de acordare, durata, scopul, necesitatea acordării, responsabilul de supravegherea exercitării dreptului exclusiv etc.

3. Actele prin care se acordă drepturile exclusive diferă de la caz la caz (aceste drepturi fiind instituite prin lege, hotărâre de guvern, ordin al ministrului sau al conducătorului autorității). Aceasta conduce la o neuniformizare a drepturilor exclusive acordate de către autoritățile publice.

4. Tarifele și prețurile practicate de întreprinderile investite cu drepturi exclusive nu sunt justificate din punct de vedere economic (nu sunt orientate pe costuri și de regulă sunt netransparente), fiind diferențiate uneori, pe anumite categorii de beneficiari.

- *Excepțiile antitrust* măsoară domeniul de aplicare a excepțiilor de la dreptul concurențial pentru întreprinderile publice. Este de menționat că Legea concurenței nu prevede excepții pentru întreprinderi de stat, municipale sau cu capital de stat de la legislația concurențială, fiind asigurat un tratament egal și echidistant tuturor întreprinderilor, indiferent de forma de proprietate, domeniul de activitate și modalitatea de juridică de organizare a afacerii.

- *Barierile de proprietate* reflectă restricțiile legale privind achiziționarea de către străini a capitalurilor proprii în întreprinderile publice și private, în sectoarele de comunicații electronice și transport aerian. În Republica Moldova, nu există asemenea restricții.

- *Procedurile discriminatorii* reflectă gradul de discriminare a întreprinderilor străine la nivel procedural. În Republica Moldova, principiul tratamentului național este recunoscut în mod explicit, procedurile de contestare cu referire la deciziile de reglementare sunt deschise părților străine. Totuși, legislația nu obligă ca actele normative, înainte de a intra în vigoare, să fie publicate sau comunicate publicului într-o manieră accesibilă la nivel internațional.

Toți 16 indicatori (nivelul IV) sunt adunați și ponderați cu mărimea respectivă din grupa din care fac parte (7 grupe – nivelul III). Valorile respective ale celor 7 grupe sunt adunate și ponderate cu coeficienții respectivi din cele 3 domenii (nivelul II) din care fac parte. Valorile finale ale domeniilor de politici (respectiv: 1. Controlul de stat 1,72; 2) Barierele pentru antreprenoriat 1,41; 3) Bariere pentru comerț și investiții 1,73, se includ în cele 2 compartimente din care fac parte (nivelul I) și, fiind ponderate cu coeficienții respectivi, stabilesc valorile a doi indicatori: 1) Politici orientate pe interior și 2) Politici orientate spre exterior. Suma valorilor acestor doi indicatori oferă valoarea finală a indicatorului de reglementare a pieței produselor – 2,56 puncte.

Tabelul 1

Calcularea indicatorului de reglementare a pieței produselor pentru Republica Moldova

Denumirea indicatorului	Valoarea calculată	Ponderea indicatorului	Valoarea finală
Indicatorul de reglementare a pieței			2,56
1. Politici orientate pe interior	3,13	0,59	1,85
1.1 Controlul de stat	3,51	0,49	1,72
1.1.1 Proprietatea publică	4,80	0,56	2,69
1.1.1.1 Prezența întreprinderilor cu capital public în diverse ramuri ale economiei	5,00	0,30	1,50
1.1.1.2 Mărirea sectorului public în economie	4,00	0,30	1,20
1.1.1.3 Controlul direct asupra businessului	5,25	0,40	2,10
1.1.2 Participarea în operațiuni de afaceri	1,86	0,44	0,82
1.1.2.1 Controlul prețului	1,50	0,45	0,68
1.1.2.2 Aplicarea măsurilor administrative și de control	2,16	0,55	1,19
1.2. Barierele pentru antreprenariat	2,76	0,51	1,41
1.2.1 Opacitate de reglementare și administrativă	3,98	0,48	1,91
1.2.1.1 Sistemul de licențe și permise	6,00	0,55	3,30
1.2.1.2 Comunicarea și simplificarea regulilor și a procedurilor	1,50	0,45	0,68
1.2.2 Poveri administrative la lansarea afacerii	1,87	0,30	0,56
1.2.2.1 Poveri administrative la lansarea afacerii pentru întreprinderi	0,25	0,36	0,09
1.2.2.2 Poveri administrative la lansarea afacerii pentru persoane fizice	0,25	0,30	0,08
1.2.2.3 Poveri administrative specifice sectorului	5,00	0,34	1,70
1.2.3 Bariere în calea concurenței	1,35	0,22	0,30
1.2.3.1 Bariere legale de intrare	4,50	0,30	1,35
1.2.3.2 Excepții antitrust	0,00	0,70	0,00
2. Politici orientate pe exterior	1,73	0,41	0,71
2.1 Bariere pentru comerț și investiții	1,73	1,00	1,73
2.1.1 Bariere explicite pentru comerț și investiții	0,42	0,70	0,29
2.1.1.1 Bariere pentru proprietatea străină	0,00	0,45	0,00
2.1.1.2 Tarife	1,00	0,31	0,31
2.1.1.3 Proceduri discriminatorii	0,44	0,24	0,11
2.1.2 Alte bariere	4,80	0,30	1,44
2.1.2.1 Bariere de reglementare	4,80	1,00	4,80

Sursa: Calculele realizate de autor în baza [6] și analiza cadrului normativ.

Astfel, sistemul de estimare a reglementării piețelor produselor oferă informații suficiente și pertinente autorităților publice din Republica Moldova pentru elaborarea și implementarea politicilor publice, în vederea asigurării unui climat de afaceri și de reglementări atractiv pentru edificarea mediului concurențial loial, care va asigura dezvoltarea sustenabilă a economiei. Sarcina respectivă poate fi realizată prin intermediul elaborării, adoptării și implementării Programului național în domeniul concurenței și ajutorului de stat. Programul va asigura o nouă abordare de dezvoltare a concurenței, contribuind direct la creșterea bunăstării consumatorilor. În acest context, va fi importantă consolidarea colaborării Consiliului Concurenței cu Parlamentul, Guvernul, autoritățile publice autonome, ministerele de resort și alte autorități publice, în

vederea implementării acțiunilor necesare pentru dereglementarea sectoarelor economice, pentru obținerea sinergiei de eforturi orientate spre consolidarea unui mediu concurențial loial. Pe această bază va fi implementat adecvat art. 126, alin (2), lit. b) din Constituție în vederea asigurării protecției concurenței loiale și menținerii unui cadru necesar valorificării tuturor factorilor de producție.

Rezultate și concluzii

Concurența este o componentă esențială a mecanismului economiei de piață, fiind instrumentul principal ce asigură buna funcționare a acestuia. Un grad ridicat de concurență poate îmbunătăți performanța economică a Republicii Moldova, să deschidă noi oportunități pentru afaceri și investiții. Evaluarea concurenței este importantă și necesară în vederea stabilirii intensității și impactului reglementărilor asupra mediului de afaceri. La nivel internațional, pentru evaluarea nivelului de concurență, se utilizează Sistemul indicatorilor de evaluare a reglementării pieței produselor.

Evaluarea indicatorului RPP pentru Republica Moldova, realizată de autor pentru anul 2015, a stabilit că mărimea acestuia este de 2,56 puncte, fiind mai mare decât media statelor membre OCED. Aceasta reflectă că în Republica Moldova economia este influențată de existența mai multor sectoare suprareglementate și a barierelor anticoncurențiale, care împiedică dezvoltarea economiei de piață.

Sistemul de evaluare a reglementării piețelor produselor oferă informații necesare autorităților publice pentru elaborarea și implementarea politicilor publice, în vederea asigurării unor reglementări atractive pentru edificarea mediului concurențial loial, care va asigura dezvoltarea sustenabilă a economiei. Iar politicile economice în domeniul concurenței, armonizate la cele mai bune practici europene, contribuie la creșterea bunăstării întregii societăți.

Astfel, odată cu deschiderea mai multor sectoare economice către concurență, inclusiv prin reducerea și optimizarea drepturilor exclusive acordate unor întreprinderi, dereglementarea piețelor, perfecționarea procedurii de obținere a actelor permissive și implementarea sistemului ghișeului unic, va spori completivitatea Republicii Moldova, deschizând noi posibilități pentru dezvoltarea afacerilor, implementarea tehnologiilor avansate, reducând costul bunurilor și serviciilor, având impact pozitiv asupra creșterii PIB-ului. Aceasta poate fi realizat prin intermediul elaborării, adoptării și implementării Programului național în domeniul concurenței și ajutorului de stat.

Referințe bibliografice

1. Constituția Republicii Moldova din 29.07.1994. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1994, nr. 1.
2. Legea Republicii Moldova pentru aprobarea Strategiei naționale de dezvoltare „Moldova 2020”: nr. 166 din 11.07.2012. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2012, nr. 245-247, art. 791.
3. Legea concurenței: nr. 183 din 11.07.2012. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2012, nr. 193-197, art. 667.
4. CĂRARE V. Concurența – proces vital al dezvoltării economiei de piață. In: Analele Științifice a Universității Libere Internaționale din Moldova. Seria Economie. 2009, vol. 8, pp. 56-59.
5. CONWAY, P., JANOD, V., NICOLETTI, G. Product market regulation in OECD countries: 1998 to 2003. OECD Economics Department Working Papers. 2005, no. 419 [accesat 16 februarie 2016]. Disponibil: <http://www.oecd.org/officialdocuments/publicdisplaydocumentpdf/?doclanguage=en&cote=eco/wkp%282005%296>
6. MAXIM, I. Intervenția statului în economie: necesitate și importanță. In: Studii Economice. 2010, anul IV, nr. 1-2, pp. 78-87.
7. MOȘTEANU, T. *Concurența: abordări teoretice și practice*. București: Ed. Economică, 2000. 289 p. ISBN 973-590-352-0.
8. POISIC, M. Piața UE s-a deschis, iar creșterea exportului încă nu = Рынок ЕС открылся, но роста экспорта пока нет. In: Analele Institutului Național de Cercetări Economice. Ediția a V-a. 2015, nr. 1, pp. 31-38.
9. VISCOSI, W., HARRINGTON, J., VERNON, J. *Economics of regulation and antitrust*. 4th edition. The MIT Press. Cambridge-London, 2005. 927 p. ISBN 978-0262220750.
10. COMISIA EUROPEANĂ. Liberalizarea piețelor [accesat 21 februarie 2016]. Disponibil: http://ec.europa.eu/competition/consumers/opening_ro.html
8. ПОПОВИЧ, О. Изучение рынка – как основа плановой деятельности предприятия. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. Ediția a II-a. 2012, pp. 80-82.

Recomandat spre publicare: 24.05.2016

DEZVOLTAREA ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII ÎN REPUBLICA MOLDOVA

**Tatiana IAȚIȘIN¹, doctorand, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Acest articol reflectă rezultatele și resursele sectorului IMM în anul 2014, precum și evoluția rezultatelor, începând cu anul 2006. Scopul lucrării constă în analiza și calcularea principalelor elemente ale contribuției, pe care o au IMM-urile în dezvoltarea economică a țării: impactul asupra structurii economiei; asigurarea ocupării forței de muncă; generarea de venituri. În procesul de elaborare a prezentei lucrări au fost utilizate următoarele metode: analiza comparativă, analiza logică. Rezultatul acestui articol constă în calcularea și determinarea elementelor principale ale contribuției IMM în dezvoltarea economică a țării: impactul asupra structurii economiei; asigurarea ocupării forței de muncă; generarea de venituri.

Cuvinte-cheie: întreprinderi mici și mijlocii, contribuția întreprinderilor mici și mijlocii.

This article reflects the results and resources of the SMEs sector in 2014 and the evolution of results since 2006. The purpose of this paper is to analyze and calculate the main elements of the contribution that SMEs have in the country's economic development: the impact on the structure of the economy; providing employment; revenue generation. During the elaboration of this paper, the following methods were used: comparative analysis, logical analysis. The result of this article is to calculate and determine the main elements of the SMEs contribution to the economic development of the country and its impact on economic structure; providing employment; revenue generation.

Key words: small and medium-sized enterprises, SMEs contribution.

JEL Classification: L22, L26, L32, L33.

Introducere. În activitatea economică și socială a oricărei țări, întreprinderile mici și mijlocii (IMM) au un rol important, ele reprezintă principalul sector al economiei naționale, deoarece prin gradul ridicat de mobilitate și flexibilitate, constituie segmentul cel mai adaptabil, în ceea ce privește ajustarea ofertei la volumul și specificul cererii și cel mai important factor de absorbție a forței de muncă [6]. Totodată, IMM-urile reprezintă o sursă de inovare și creștere economică care duce la sporirea mediului concurențial în economia de piață.

În anul 2014, conform datelor Biroului Național de Statistică (BNS), numărul de întreprinderi a alcătuit 52300 mii unități, ceea ce a constituit 97,4% din numărul total de întreprinderi sau cu 1,4 mii întreprinderi (2,8%) mai mult față de anul 2013. Numărul persoanelor care au activat în întreprinderile mici și mijlocii a constituit 291,7 mii de persoane, deținând 56,2% din numărul total de angajați ai întreprinderilor. Veniturile din vânzări ale întreprinderilor mici și mijlocii în această perioadă au însumat 83650,3 mil. lei sau 31,8% din venituri din vânzări în total pe economie. Principalii indicatori caracteristici IMM-urilor la momentul anului 2014 se prezintă astfel (Tabelul 1):

Tabelul 1

Principalii indicatori și caracteristici ale IMM-urilor în anul 2014

	Număr de întreprinderi		Numărul salariaților		Venituri din vânzări		Profit (+), pierdere (-) până la impozitare, mil.lei
	mii unități	Ponderea IMM în total, %	mii persoane	Ponderea în total republică, %	mil. lei	Ponderea în total republică, %	
Total IMM din care:	52,3	97,4	291,7	56,2	83650,3	31,8	3012,7
Mijlocii	1,6	3,0	85,9	16,5	28085,0	10,7	1045,0
Mici	10,1	18,9	119,3	23,0	44553,9	16,9	1765,7
Micro	40,6	75,6	86,6	16,7	11011,4	4,2	202,1

Sursa: Conform Datelor BNS.

¹ © Tatiana IAȚIȘIN, tatianaiatisin@yahoo.com

În perioada anilor 2006-2014, numărul de IMM-uri a avut o creștere constantă, de la 35542 mii unități în anul 2006 până la 52300 mii de unități în anul 2014. În același timp, faptul că și în anii 2009-2010 au fost înființate noi IMM-uri, demonstrează potențialul dezvoltării sectorului IMM și o modalitate de relansare a creșterii economice. În anul 2014, din punct de vedere a *distribuției pe clase de mărime*, din numărul total de IMM-uri predominau microîntreprinderile cu o pondere de 77,6%. Importanța microîntreprinderilor reprezintă o caracteristică a dezvoltării de lungă durată a sectorului IMM. Majoritatea absolută a IMM-urilor, circa 34,4 mii unități din totalul pe țară sunt amplasate în mun. Chișinău, fiind urmată de Regiunea Centru cu 7,7 mii unități, Regiunea Nord cu 6,2 mii unități, Regiunea Sud cu 2,7 mii unități, iar pe ultima poziție se situează UTA Găgăuzia cu 1,3 mii unități.

Evoluția numărului de IMM-uri, înregistrate la Camera Înregistrării de Stat, pune în evidență o serie de aspecte particulare din punct de vedere demografic, provocate în mare parte de efectele crizei financiare și economice, de instabilitatea politică și economică din țară și din străinătate. În ultimii cinci ani în registrul de stat s-a atenuat o scădere a noilor afaceri, iar în anul 2014 această cifră a crescut nesemnificativ și a alcătuit 6263 mii unități. Potrivit datelor, evoluția numărului întreprinderilor înregistrate și radiate în anii 2006-2014 nu este atât de pozitivă. În anul de criză 2009, numărul *întreprinderilor care și-au radiat activitatea* este de 3274 mii de întreprinderi, comparativ cu 1830 mii de întreprinderi în anul 2006. Aceeași situație defavorabilă a continuat și în următorii ani (spre exemplu, 2770 mii de întreprinderi în anul 2014). Totodată, *numărul înmatriculărilor de noi întreprinderi* a înregistrat o scădere ușoară de la 6488 mii de întreprinderi în anul 2010 până la 6263 mii de întreprinderi în anul 2014. Numărul întreprinderilor înregistrate (6263 mii de întreprinderi) a depășit de 2 ori numărul celor lichidate/radiate (2770 mii de întreprinderi). Totodată, numărul întreprinderilor înregistrate în comparație cu anul 2013 a crescut cu 0,5% sau cu 32 întreprinderi, iar numărul întreprinderilor radiate s-a redus cu 1% sau cu 38 întreprinderi, Figura 1.

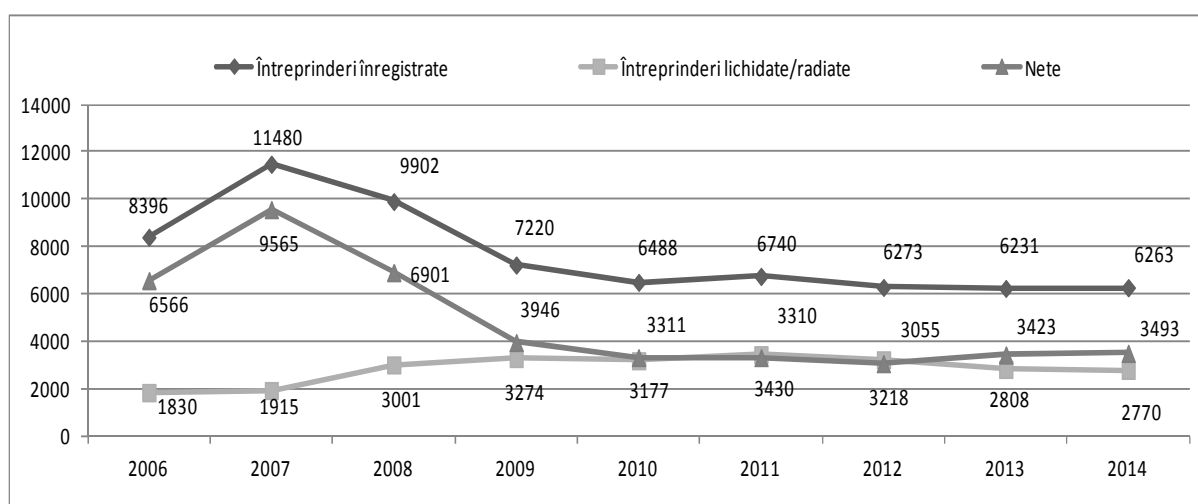

Fig. 1. Evoluția întreprinderilor radiate/lichidate și înregistrate în Registrul de Stat în perioada 2006-2014, unități

Sursa: Conform datelor Camerei Înregistrării de Stat.

În intervalul anilor 2006-2014, în urma efectelor crizei economice suprapuse peste condițiile unui mediu de afaceri nefavorabil și împovărat s-a soldat cu radierea unui număr total de 25423 mii de întreprinderi. În anul 2015 (ianuarie-octombrie), este de menționat că, din numărul total al înregistrărilor de întreprinderi circa 65% aparține mun. Chișinău, iar numărul întreprinderilor radiate în capitală alcătuiește circa 32%, Figura 2.

IMM-urile generează cel mai mare număr de locuri de munca, fiind o importantă alternativă de combatere a șomajului [4]. Numărul persoanelor care au activat în cadrul IMM-urilor în perioada anului 2014 a constituit 291,7 mii persoane, deținând 56,2% din totalul de angajați ai întreprinderilor, sau cu 6,8 mii persoane mai puțin ca în anul 2013. Numărul de salariați în medie pentru o întreprindere constituie 5,6 persoane. Din toți salariații sectorului IMM, cea mai mare pondere de salariați o înregistrează întreprinderile mici – 40,9%, întreprinderile mijlocii – 29,4% și întreprinderile micro – 29,7%.

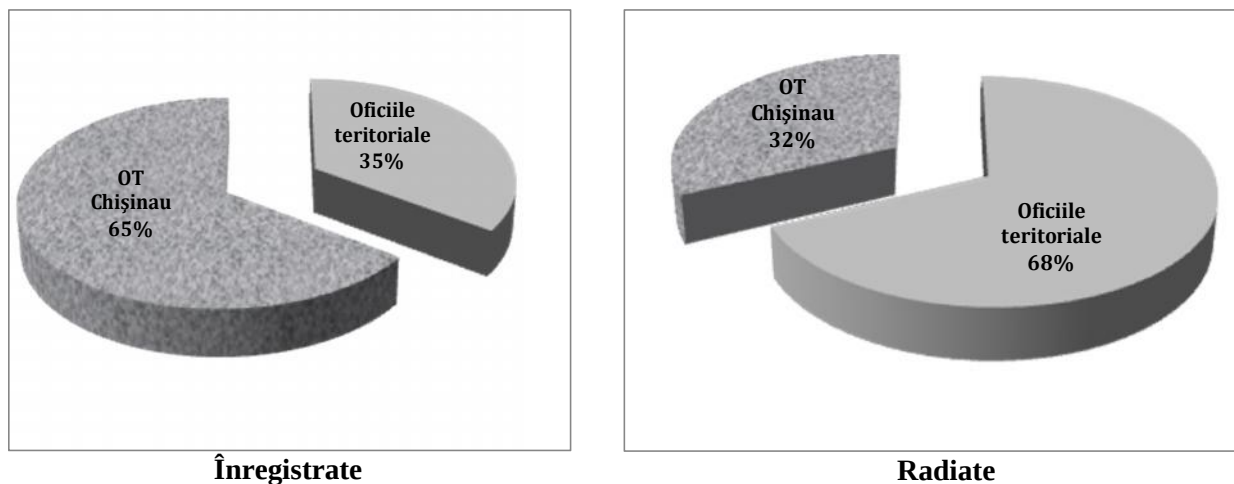

Fig. 2. Structura numărului întreprinderilor înregistrate/radiate de Oficiul teritorial Chișinău și oficiile teritoriale în perioada ianuarie-octombrie 2015

Sursa: Conform datelor Camerei Înregistrării de Stat.

Reducerea ocupării forței de muncă în sectorul IMM în a. 2014 a fost condiționată de micșorarea numărului de salariați din cadrul tuturor grupelor de IMM-uri. Putem concluziona că, în urma analizei comparative a datelor prezentate pentru anii 2006-2014, evoluția numărului de salariați în IMM-uri a avut o tendință de diminuare începând cu anul 2006, înregistrând 332,7 mii persoane și în anul 2014 cu 291,7 mii persoane, (a scăzut cu – 41 mii persoane față de 2006), iar numărul total de IMM-uri a înregistrat o tendință progresivă: de la 35,5 mii unități în anul 2006 la 52,3 mii unități în anul 2014 (a avut loc o creștere cu 16,8 mii unități față de 2006), Figura 3.

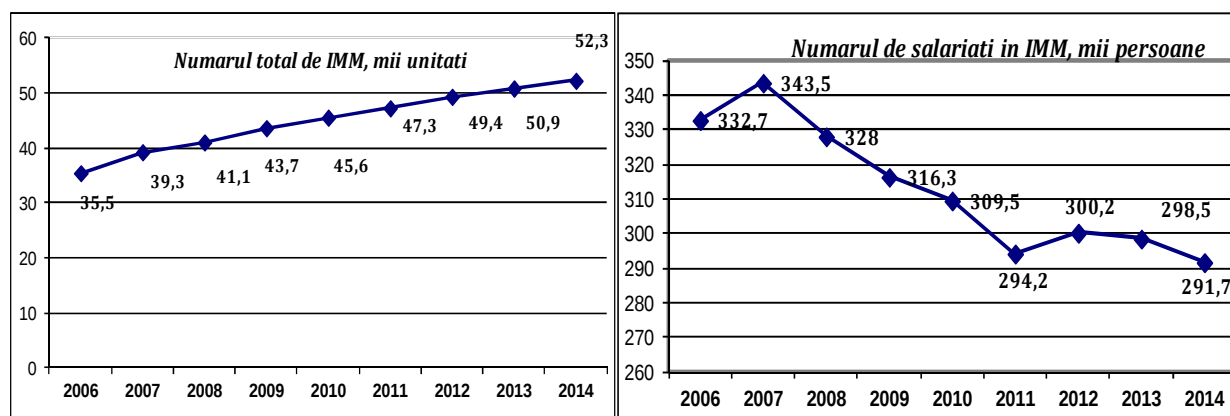

Fig. 3. Evoluția numărului de IMM-uri și a numărului mediu de angajați în IMM, 2006-2014

Sursa: Elaborată de autor, în baza datelor BNS.

Putem menționa, că odată cu creșterea numărului de IMM se observă o ușoară scădere a numărului de salariați din cadrul unui IMM, spre exemplu, în anul 2013, în mediu, în cadrul unui IMM activau 5,8 persoane, iar în anul 2014 – circa 5,6 persoane.

Între cifra de afaceri și numărul de întreprinderi nu este identificată o corelație directă (Figura 4). Iar în intervalul anilor 2006-2009, veniturile din vânzări a IMM-urilor variază an de an, însă numărul IMM-urilor din perspectivă demografică a avut o creștere constantă. Începând cu anul 2010 atât venitul din vânzări a IMM-urilor (65263,2 milioane lei), cât și numărul de IMM-uri (45631 mii unități) au o tendință de creștere ușoară. Totodată, venitul din vânzări în anul 2014 a crescut cu 6237,1 mil. lei (până la 83650,3 mil. lei) față de anul 2013, iar numărul total de IMM-uri în aceeași perioadă a crescut cu 1410 mii unități (52300 mii unități).

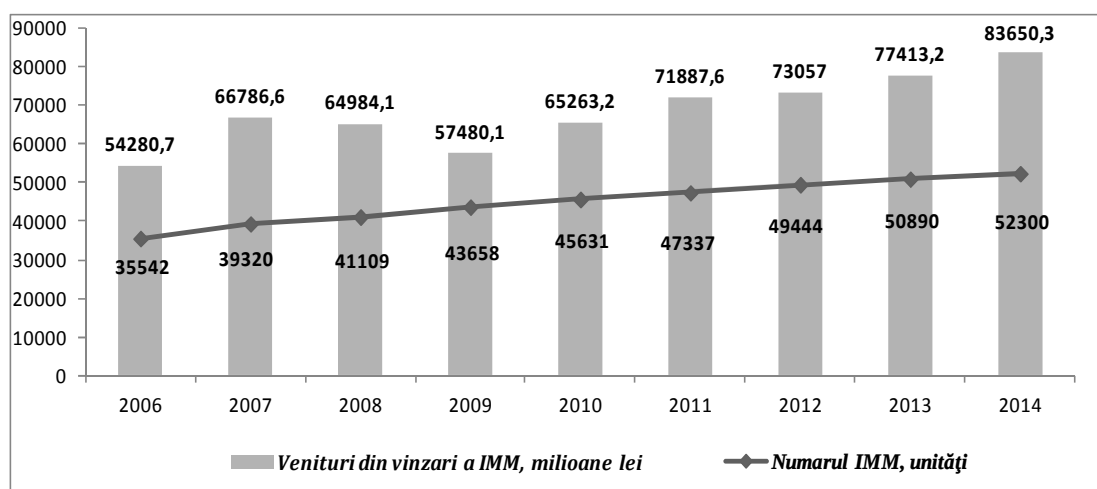

Fig. 4. Numărul total de IMM-uri versus cifra de afaceri a IMM-urilor, în perioada 2006-2014
Sursa: Elaborată de autor, în baza datelor Biroului Național de Statistică al RM.

În anul 2014 suma profitului până la impozitare al sectorului IMM a constituit în total 3012,7 milioane de lei, față de 2008,5 mil. lei în perioada similară a anului precedent (anul 2013). Este de menționat, că rezultatul financiar a înregistrat o majorare cu 1004,2 milioane de lei mai mult față de anul 2013. Pe genuri de activitate, suma profitului până la impozitare al sectorului IMM reflectă un sold pozitiv, excepție fiind întreprinderile ce își desfășoară activitatea în hoteluri și restaurante (-100,4 mil. lei) și energie electrică și termică, gaze și apă (-36,1 mil. lei), Figura 5.

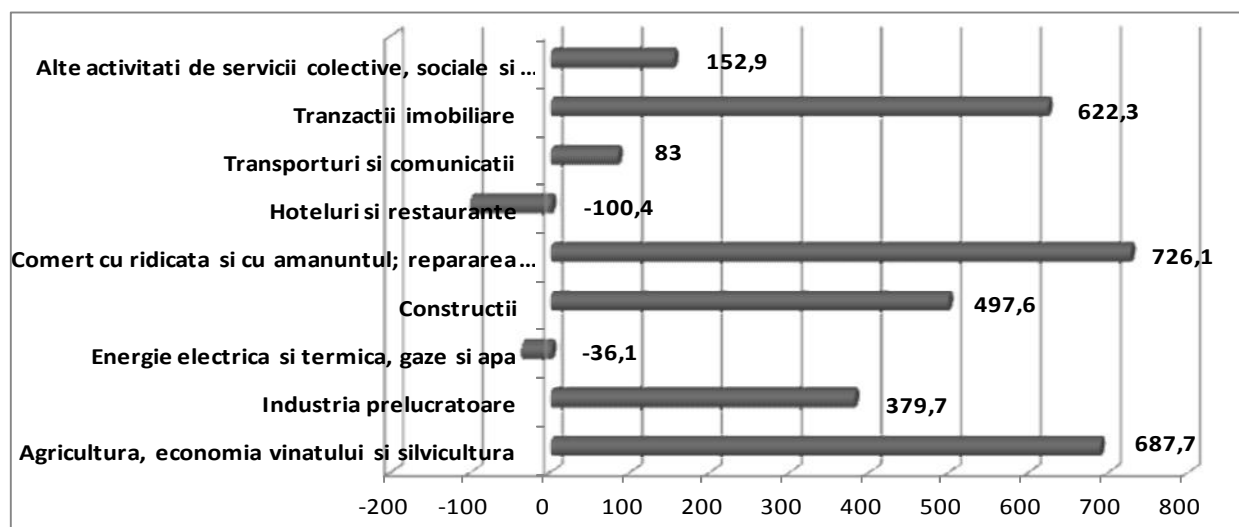

Fig. 5. Suma profitului/pierderi (+/-) până la impozitare al/ale IMM în anul 2014, pe genuri de activitate, mil. lei

Sursa: Elaborată de autor, în baza datelor Biroului Național de Statistică al RM.

Cele mai bune rezultate au fost înregistrate de întreprinderile comerciale cu 726,1 mil. lei, fiind urmate de cele din agricultură, vânat, silvicultură cu 687,7 mil. lei, tranzacții imobiliare cu 622,8 mil. lei și construcții cu 497,6 mil. lei.

Totodată, în urma analizei activităților antreprenoriale din țară denotă, că cele mai multe întreprinderi sunt concentrate în zonele urbane, în regiunea rurală activează în mare parte gospodării țărănești și de fermieri. Pe regiuni suma profitului/pierderilor până la impozitare a IMM-urilor se distribuie astfel: în municipiul Chișinău – 1653,6 milioane lei, ceea ce este cu 536,2 milioane lei mai mult față de anul 2013 (1116,8 milioane lei), la polul opus fiind situată UTA Găgăuzia cu suma profitului/pierderilor până la impozitare de 49,8 milioane lei, adică mai puțin cu 17,3 milioane lei decât în anul 2013. Zonele de Nord, Centru, cât și de Sud au înregistrat creșteri ușoare a sumei profitului/pierderilor până la impozitare în cadrul IMM-urilor.

Indicatorii generalizatori. La finele anului 2014, Biroul Național de Statistică avea la evidență 53,7 mii întreprinderi dintre care majoritatea absolută (52,3 mii) fac parte din sectorul IMM 97,4%. Din toate veniturile din vânzări, obținute în economia națională, sectorul IMM a realizat circa 31,8%, creează 82,3% din profitul (până la impozitare) al tuturor întreprinderilor. Ponderea IMM-urilor în PIB în anul 2014 a alcătuit 32,2%. În sectorul IMM sunt angajați 56,2% din totalul salariaților. În cadrul unei IMM activează circa 5,6 persoane, Tabelul 2.

Tabelul 2

Indicatorii principali ai sectorului IMM în anul 2014

Indicatorii principali	2014
Numărul de întreprinderi – total, mii un.,	53,7
Numărul de IMM, mii un.,	52,3
IMM % din Total	97,4
Venituri din vânzări total, mil lei	263281,4
Venituri din vânzări la IMM, mil lei	83650,3
IMM % din Total	31,8
Profitul/pierdere până la impozitare - total, mil lei	3660,8
Profitul (+) / pierdere (-) până la impozitare la IMM, mil lei	3112,7
IMM % din Total	82,3
Numărul mediu de salariați – total, mii pers.	519,4
Numărul mediu de salariați la IMM, mii pers.	291,7
IMM % din Total	56,2
Numărul de salariați la 1 întreprindere - total, un.,	9,6
Inclusiv în sectorul IMM	5,6

Sursa: Calculat de autor, în baza datelor Biroului Național de Statistică al R. Moldova.

În concluzie, putem menționa că IMM-urile au un rol de bază din punct de vedere economic și social, au efecte benefice asupra sistemului economic, contribuie la formarea ofertei de bunuri și servicii, la creșterea investițiilor naționale, asigură potențialul de dezvoltare a viitoarelor întreprinderi și contribuie la reducerea șomajului.

Referințe bibliografice

1. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. Activitatea întreprinderilor mici și mijlocii în Republica Moldova în anul 2014 [accesat 21 februarie 2016]. Disponibil: <http://www.statistica.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=4818>
2. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. Banca de date statistice Moldova [accesat 21 februarie 2016]. Disponibil: <http://statbank.statistica.md/pxweb/Database/RO/databasetree.asp>
3. Camera Înregistrării de Stat [accesat 21 februarie 2016]. Disponibil: <http://www.cis.gov.md/statistica>
4. MUNTEANU, G. Zeci de mii de întreprinderi, înregistrate în R. Moldova. 2014, 22 iunie [accesat 21 februarie 2016]. Disponibil: <http://www.ziarulnational.md/intreprinderile-mici-si-mijlocii-in-crestere/>
5. PÂSLARU, D., MODREAN, I. *Contribuția IMM-urilor la creșterea economică – prezent și perspective*. București: Ed. Economică, 2012. 250 p.
6. ROMAN, D.T, VREJA, L.O. Impactul crizei financiare și economice asupra Întreprinderilor Mici și Mijlocii (IMM) din România [accesat 21 februarie 2016]. Disponibil: http://www.address.org.ro/art_18032010.htm
7. АКУЛАЙ, Е., ИСАКОВА, И. Влияние иностранной собственности на показатели деятельности предприятий. In: *Analele Institutului Național de Cercetări Economice*. Ediția a IV-a. 2014, nr. 2, pp. 36-39.

Recomandat spre publicare: 04.03.2016

FINANȚE

ASPECTELE REGLEMENTĂRII JURIDICE ÎN SECTORUL BANCAR: EXPERIENȚA INTERNAȚIONALĂ

**Tatiana COLESNICOVA¹, doctor, conferențiar cercetător,
Institutul Național de Cercetări Economice**

În lucrarea dată este analizată experiența internațională în reglementarea juridică a sectorului bancar. Actualitatea acestei teme de cercetare reiese din realitatea cu care se confruntă întregul sistem financiar-bancar mondial. Scopul lucrării constă în cercetarea situației în sectorul financiar-bancar mondial în baza analizei reglementării juridice a acestui sector. În procesul de elaborare a prezentei lucrări au fost utilizate următoarele metode: analiza comparativă, analiza juridică, sinteza, analiza logică. Sunt prezentate rezultatele celor mai importante inițiative globale pentru o reglementare mai eficientă a sistemului financiar-bancar mondial: înăsprirea prevederilor Directivei Uniunii Europene „privind piețele instrumentelor financiare” (MiFID Directive), Legea Dodd-Frank pentru reforma Wall-Street și Legea privind Protecția Consumatorilor, Cerințele față de nivelul de capital potrivit Acordului Basel III și Legea americană privind disciplina fiscală cu privire la proprietarii de conturi din străinătate (FATCA).

Cuvinte-cheie: sectorul bancar, reglementare, experiență internațională, instrumente financiare, reforme.

The international experience in financial-banking sector regulation is analyzed in the paper. The actuality of this research topic proceeded from the reality facing the entire global financial-banking system. The purpose of this work is to research the situation on the global banking sector based on the analysis of legal regulation. In the process of developing this work were used the following methods: comparative analysis, legal analysis, synthesis, logical analysis. The results of the most important global initiatives to regulate more effectively the global financial-banking system are presented, such as: The Markets in Financial Instruments Directive (MiFID Directive), The Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act, Regulatory Capital Reform under Basel III and The Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA).

Key words: banking sector, regulation, international experience, financial instruments, reforms.

JEL Classification: G0, G00, G01, G1, G15.

Introducere. Prevenirea crizei și depășirea consecințelor negative ale acestei este o problemă majoră a întregului sistem economic global. Această problemă a forțat multe țări să-și reconsidere vechile gândiri, criterii și abordări, să-și schimbe în mod semnificativ opinia inițială despre rolul statului și a organelor de reglementare în economie și să accepte necesitatea intervenției statului în activitatea sectorului financiar. Criza financiară mondială a evidențiat o insuficiență în reglementarea sistemului financiar-bancar și a forțat ca statul să caute o cale de ieșire din situația existentă.

Criza financiară mondială din anii 2007-2009 a afectat activitatea sistemului financiar-bancar mondial și a identificat deficiențele în reglementarea acestuia. Potrivit opiniei experților, aceste deficiențe în reglementare sunt una din cauzele majore ale crizei apărute. Drept urmare a evenimentelor devastatoare, mai multe bănci au avut de suferit pierderi semnificative, iar unele dintre ele au fost pur și simplu lichidate. Această criză financiară mondială a relevat lacune semnificative în legislația în vigoare a băncilor europene și americane, vizând protecția drepturilor acționarilor și asigurarea monitorizării activității piețelor.

Ca urmare a impactelor negative ale crizei, în Statele Unite ale Americii a avut loc o scădere bruscă a PIB-ului, a crescut rata șomajului, s-a redus ocuparea efectivă, a crescut inegalitatea socială, cinci bănci de importanță sistemică din SUA au dat faliment, ceea ce a dus la pierderi masive ale deponenților. Astfel, Djaghitean scrie în lucrarea sa: „Epicentrul crizei au devenit instituțiile financiare din țările industrializate, iar ecoul crizei a afectat sistemele bancare în aproape toate economiile din lume... Zguduirile economice puternice și globale, la hotarele anilor 2010, au condus la schimbări dramatice în activitatea participanților la piața deschisă... Consecințele șocurilor macroeconomice au fost deosebit de sensibile pentru instituțiile financiare, dintre care mulți au fost nevoiți să apeleze la ajutorul din partea guvernelor, și altele – să devină obiectul fuziunii prin absorbție, sau să recurgă la procedura falimentului” [5].

¹ © Tatiana COLESNICOVA, ctania@gmail.com

Iar Evdochimova menționează că criza financiară de la sfârșitul deceniului precedent a marcat sfârșitul unei ere a băncilor de investiții independente din SUA: în septembrie 2008 a avut loc cel mai mare din istoria financiară faliment al băncii „Lehman Brothers”, banca „Bear Stearns” a fost achiziționată de către banca „JP Morgan Chase”, banca „Merrill Lynch” – de către banca „Bank of America”, băncile „Goldman Sachs” și „Morgan Stanley” au obținut statut de companii de holding bancar [6].

Totodată, criza bancară mondială a afectat și sfera socială: spargerea bulei financiare a produs efecte devastatoare: 8,8 milioane de persoane și-au pierdut locuri de muncă, bunăstarea gospodăriilor casnice a scăzut cu 19,2 trilioane dolari [3].

Criza anilor 2007-2009 este un rezultat firesc al unei lungi atenuări a gradului de reglementare și a dezvăluit dezechilibrele acumulate în sistemul financiar. În aceste condiții, autoritățile americane au fost nevoite să recurgă la salvarea unui număr de instituții financiare care au avut un rol într-atât de important în sectorul financiar că, falimentul lor ar fi putut atrage după sine consecințe negative grave nu doar pentru economia SUA, dar, pentru economia globală [6]. În SUA cheltuielile presupuse ale sectorului public, destinate ieșirii din situația de criză, au fost estimate în trilioane de dolari. Dintre acestea, numai cheltuieli pentru salvarea și reabilitarea băncilor au constituit – 4 trilioane dolari și aproximativ 24 miliarde dolari au fost cheltuite pentru sprijinirea micului business [7].

Experiența internațională a reglementării juridice în sectorul bancar. În scopul de a reglementa mai eficient cu sistemul financiar trebuie să acordăm o atenție inițiativelor globale, cum ar fi înăsprirea prevederilor Directivei Uniunii Europene „privind piețele instrumentelor financiare” (*The Markets in Financial Instruments Directive – MiFID Directive*), Legea Dodd-Frank pentru reforma Wall-Street și Legea privind Protecția Consumatorilor (*The Dodd-Frank Act*), cerințele revizuite față de nivelul de capital în corespundere cu Acordul Basel-III și Legea americană privind disciplina fiscală cu privire la proprietarii de conturi din străinătate (*The Foreign Account Tax Compliance Act, FATCA*).

1. *Directiva Uniunii Europene nr. 65/2014 „privind piețele instrumentelor financiare” (The Markets in Financial Instruments Directive, MiFID).*

Prin investiții, în întreaga lume, inclusiv în Uniunea Europeană, se subînțeleg depunerile în hârtii de valoare. Pentru a asigura activitatea eficientă și sigură pe piața hârtiilor de valoare se introduce reglementarea juridică a relațiilor, care este baza legii investițiilor. În acest scop, UE în anul 2004 a adoptat Directiva „privind serviciile de investiții” MiFID (*Investment Service Directive*), care fixa procedura de prestare servicii financiare asociate cu manipularea instrumentelor financiare. Directiva MiFID, a stabilit reguli similare pentru toate țările UE pe piața acțiunilor și derivatelor. Aceasta a permis firmelor de investiții să opereze pe întreg teritoriul UE, în baza principiului de un „pașaport unic european” (*European Union Pass*), ceea ce înseamnă capacitatea de a atrage fonduri financiare prin emiterea și plasarea hârtiilor de valoare pe întregul teritoriul UE, de a presta servicii în orice țară din UE fără a fi nevoie de permise suplimentare, cu condiția obținerii autorizării (licenței) într-una din ele. Directiva MiFID 2004/39/EC a contribuit la dezvoltarea pieței de investiții și a fost considerată suficient de eficace.

Cu toate acestea, criza financiară globală dezvăluită a relevat lacune semnificative în legislația în vigoare în ceea ce privește protecția drepturilor investitorilor și asigurarea supravegherii asupra activității piețelor. Comisia Europeană a decis să reformeze Directiva MiFID 2004/39/EC, în baza recomandărilor unui grup de experți din 20 de țări din UE. Reformarea Directivei MiFID trebuie să ofere condiții de concurență echitabile pentru toți participanții la piața hârtiilor de valoare. Pentru a proteja drepturile investitorilor și a asigura supravegherea activității piețelor, noua directivă trebuie să stabilească și să mențină: un nivel de transparență a tranzacțiilor cu instrumente financiare; dezvoltarea de noi tehnologii de desfășurare a licitațiilor; strategii și produse de piață.

Noua Directivă MiFID-2 privind piețele instrumentelor financiare și Regulamentul complementar (MiFIR) (*Markets in Financial Instruments. Directive (MiFID) and Regulation (MiFIR)*), intrate în vigoare la 1 noiembrie 2007, extind în mod semnificativ lista serviciilor de investiții și a instrumentelor financiare supuse reglementării. MiFID-2 stabilește reguli pentru două domenii: pentru intermediarii, care prestează servicii de investiții și pentru organizarea unei sigure funcționări, eficiente a piețelor financiare.

În conformitate cu Directiva MiFID-2, obiectul reglementării este activitatea: firmelor de investiții, piețelor reglementate; burselor și altor societăți comerciale mici și mijlocii, anterior nereglementate prin lege; societăților de investiții străine, ce prestează servicii de investiții în mod regulat prin intermediul filialelor, înființate în UE; organismelor de supraveghere, incluzând coordonarea și măsurile de sancționare a contraveniențelor; reprezentanților serviciilor de publicare a informațiilor despre tranzacțiile pe piața a hârtiilor de valoare.

În scopul protecției intereselor investitorilor, serviciile de investiții și consultanță prestate clienților, trebuie să fie efectuate de către firmele de investiții în baza analizei aprofundate a conjuncturii pieței, în baza unei evaluări curente a instrumentelor financiare.

Autoritățile de supraveghere financiară și control asupra activității subiecților pe piața valorilor mobiliare în activitatea sa „au primit mai multe împuterniciri, inclusiv în privința aplicării sancțiunilor față de contravenienții MiFID-2. În conformitate cu noua directivă ESMA (*The European Securities and Markets Authority*) se poate solicita întreruperea activității societății de investiții, care încalcă normele înscrise în MiFID-2, înghețarea sau confiscarea activelor contravenienților” [9].

Această directivă se extinde în 27 state membre ale Uniunii Europene și 3 țări din Zona Economică Europeană: Islanda, Norvegia și Liechtenstein, și face parte din planul UE de creare a unei reglementări unice europene armonizate a activității piețelor financiare, instrumentelor și serviciilor financiare, care asigură transparența activității participanților pe piață și protecția drepturilor investitorilor.

2. *Legea Dodd-Frank pentru reforma Wall Street și Legea privind Protecția Consumatorilor (The Dodd-Frank Act).*

Istoric SUA este un stat bazat pe principii de piață liberă și concurență perfectă. Potrivit acestor principii, în SUA a fost permisă liberalizarea pieței și a sistemului său financiar, în baza căreia stă teoria piețelor de autoreglementare care pot ajunge de sine stătător, la starea de echilibru fără intervenția autorităților de reglementare.

Ca răspuns la criza globală declanșată și consecințele sale îngrijorătoare, în scopul de a reduce riscurile sistemului financiar american și asigurării stabilității sale, în SUA, pe data de 21 iulie 2010, a intrat în vigoare legea Dodd-Frank despre reformarea Wall Street și protecția drepturilor consumatorilor (Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act). Acest act este numit după autorii legii, președintele Comitetului pentru servicii financiare al Camerei Reprezentanților Congresului Barney Frank și senatorul Christopher Dodd, președintele Comitetului bancar din cadrul Senatului SUA (the Dodd-Frank Act).

Scopul principal al acestui proiect de lege este de a reduce riscul de distrugere a sistemului financiar și de a asigura stabilitatea financiară în SUA prin înăsprirea supravegherii asupra instituțiilor financiare de importanță sistemică. De a evita pe viitor situații, în care guvernul literalmente este forțat de a salva instituțiile financiare mari de la faliment (Too Big to Fail), deoarece prăbușirea lor poate avea consecințe grave atât pentru economia SUA, și pentru economia mondială.

Actul menționat prevede o reformă pe scară largă a sectorului financiar și este o paradigmă de schimbare a reglementării sectorului. Evdochimova spunea în lucrarea sa că, adoptarea în iulie 2010 a legii Dodd-Frank a întrerupt de fapt o lungă perioadă de liberalizare a sectorului financiar american, este o etapă de constrângere a reglementării financiare în SUA. Aceasta a devenit un eveniment remarcabil și moment crucial în istoria reglementării de stat a sectorului financiar american.

Conținutul principal al legii este constituit din trei componente: reducerea riscurilor din sistemul financiar, adoptarea măsurilor de protecție a consumatorilor și reglementarea sferelor financiare. Această Lege se referă la activitatea a șase domenii: îmbunătățirea raportării și intensificarea transparenței activității instituțiilor financiare, renunțarea la principiul salvării instituțiilor financiare de importanță sistemică («too big to fail»), căutarea alternativelor salvării companiilor faliment din contul ajutorului statal, adică, a contribuabililor, protecția consumatorilor, introducerea regulii Volcker (Volcker Rule) și reglementarea pieței metalelor prețioase.

3. *Cerințele față de nivelul de capital potrivit Acordului Basel III.* Acordul Basel III [8] este o reacție de răspuns la criza financiară globală. Autoritățile de reglementare și autoritățile de supraveghere au identificat principalele domenii de acțiune pentru a îmbunătăți stabilitatea sistemelor bancare, pentru a evita pe viitor crizele similare. Intensificarea controlului asupra activității bancare, înăsprirea cerințelor de respectare a normativelor în scopul minimizării riscurilor au devenit un obiectiv major al Comitetului de la Basel pentru supraveghere bancară.

Obiectivul principal al Comitetului de la Basel pentru supraveghere bancară la Banca Reglementelor Internaționale BCBS (*Committee on Banking Supervision of the Bank for international Settlements* – Comitetul de la Basel pentru supraveghere bancară), fondat în Elveția, în orașul Basel în anul 1974, de către președinții băncilor centrale ale țărilor din „grupul celor zece” (G10), este elaborarea și implementarea standardelor internaționale unice în domeniul reglementării bancare. „În Uniunea Europeană, recomandările Comitetului sunt, de asemenea, utilizate pentru integrarea reciprocă a țărilor-membre ale Uniunii” [8].

Propunerile făcute de reprezentanții Comitetului de la Basel în Acordul Basel III și, aprobate la Summit-ul de la Seul din noiembrie 2010 de un grup de țări incluse în „grupul celor 20” (G20), de fapt, este

a treia încercare de a ajusta activitatea financiară de reglementare a băncilor din diferite țări, după activitățile dezvoltate și implementate în anul 1988 Basel I și aprobate la 26 iunie 2004 Basel II.

Totodată, trebuie de avut în vedere faptul, că cea de-a treia redacție a recomandărilor metodice Basel în domeniul reglementării bancare, precum și primele două nu sunt obligatorii de a fi puse în aplicare și „sunt folosite de Băncile centrale ale unor state, prin dezvoltarea și punerea în aplicare a actelor legislative și normative” [4].

Obiectivul principal al noilor cerințe mai stricte față de activitățile băncilor este majorarea sustenabilității lor și reducerea probabilității apariției unei noi crize. Potrivit deciziei Comitetului Internațional de la Basel pentru supraveghere bancară (BCBS), propunerile din Basel III au două obiective principale:

- consolidarea standardelor internaționale de gestionare a capitalului și lichidității, în scopul de a crea un sector bancar mai sustenabil;

- îmbunătățirea capacității sectorului bancar de a face față consecințelor crizelor economice și financiare, reducând astfel riscul de răspândire a acestor probleme din sectorul financiar în sectorul real al economiei. Noul document publicat este un document extrem de complex și voluminos. El are aproximativ 800 de pagini.

Acordul Basel III este prezentat de două documente, publicate pe 15 decembrie 2010 pe site-ul oficial al Băncii Reglementărilor Internaționale.

4. *Legea americană privind conformarea fiscală a conturilor străine (The Foreign Account Tax Compliance Act, FATCA).*

Legea americană FATCA, numele complet căreia este «Foreign Account Tax Compliance Act», în traducere „cu privire la impozitarea conturilor străine” a fost adoptată de către Congresul SUA, semnat de președintele american (Barack Obama) și a intrat în vigoare la 18 martie 2010. Scopul principal este prevenirea evaziunii fiscale a persoanelor fizice și juridice, a cetățenilor Statelor Unite, care au conturi în străinătate. Conform estimării Congresului pierderile anuale ale bugetului american legate de evaziunea fiscală au constituit 100 miliarde dolari SUA” [1].

Legea FATCA se extinde asupra băncilor, companiilor de asigurări, de investiții, holding și alte structuri financiare din întreaga lume. Pentru identificarea faptelor de evaziune fiscală, se prevede că aceste instituții sunt obligate să informeze Administrația Fiscală din SUA despre existența contribuabililor americani în aceste bănci și despre dimensiunea contribuției lor de capital. Legea impune băncile din alte țări, să dezvăluie autorităților fiscale americane informații despre conturile contribuabililor americani în aceste bănci.

Aceste instituții financiare sunt obligate să se înregistreze pe site-ul Serviciului Fiscal Federal al SUA (Internal Revenue Service, IRS) și să obțină statutul de PFFI (Participating Foreign Financial Institution) prin atribuirea unui număr de identificare FATCA.

Concluzii. Criza financiară mondială a demonstrat, în mod evident, nu doar lipsa de pregătire a băncilor de a face față tendințelor negative de pe piață, dar și incapacitatea lor de a gestiona de sine stătător riscul de piață, precum și lacune semnificative ale autorităților de reglementare în asigurarea unei dezvoltări echilibrate a băncilor și sferei financiare, în general. Toate acestea indică la necesitatea de a perfecționa reglementarea legală a activității băncilor din lume, de a lua măsuri suplimentare și de a dezvolta noi abordări în politica bancară.

Referințe bibliografice

1. Foreign Account Tax Compliance Act (FATCA) [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: http://www.nbrb.by/today/InternationalCooperation/FATCA/brief_FATCA.pdf
2. Summary of the Dodd-Frank Wall Street Reform and Consumer Protection Act. Enacted into Law on July 21 2010. Davis Polk&Wardwell. 2010 [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: https://www.google.md/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjf4qPDsqTNAhUmC8AKHaYZDkIQFggZMAA&url=https%3A%2F%2Fwww.davispolk.com%2Fsites%2Fdefault%2Ffiles%2Ffiles%2FPublication%2F7084f9fe-6580-413b-b870-b7c025ed2ecf%2FPreview%2FPublicationAttachment%2F1d4495c7-0be0-4e9a-ba77-f786fb90464a%2F070910_Financial_Reform_Summary.pdf&usq=AFQjCNHa6BkfGtrzqmtpfQYYkTlcF9ykaw&bvm=bv.124272578,d.bGg&cad=rja
3. U.S. DEPARTMENT OF THE TREASURY. The Financial Crisis Five years later: Response, Reform, and Progress. 2013, september [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: <https://www.treasury.gov/connect/blog/Pages/The-Financial-Crisis-Five-Years-Later.aspx>

4. АКАЕВА А.И. Особенности риск-ориентированного надзора «Базель III». В: Молодой ученый. 2014, № 4, сс. 451-453.
5. ДЖАГИТЯН, Э.П., СИЛЬВЕСТРОВ, С.Н. Смена парадигмы банковского регулирования в США: от краткосрочных выгод к долгосрочному управлению рисками. В: Деньги и кредит. 2013, № 8, сс. 53-61.
6. ЕВДОКИМОВА, Т.В. Реформа финансового регулирования в США: работа над ошибками. В: США и Канада: экономика, политика, культура. 2012, № 9, сс. 55-70.
7. КАБАКОВА, Н.А. Государственное регулирование финансового сектора США в 2008-2013 годах. В: Экономика, управление, финансы: III международная научная конференция, февраль 2014. Пермь: Меркурий, 2014, сс. 49-55. ISBN 978-5-88187-462-9.
8. МЕДВЕДЕВА, О.Е. Внедрение международных стандартов Базель III: плюсы и минусы. В: Молодой ученый. 2014, № 1, сс. 398-401.
9. Реформа директивы «О рынках финансовых инструментов» (MiFID) и её значение для финансовых рынков ЕС [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: http://www.eurasialegal.info/index.php?option=com_content&view=article&id=3250:--l---r-mifid-----&catid=195:2013-02-04-08-49-35&Itemid=1
10. PANFIL, C. Impactul falimentului băncilor asupra economiei Republicii Moldova. In: Analele Institutului Național de Cercetări Economice. Ediția a VI-a. 2015, nr. 2, pp. 76-79.
11. PERCIUN, R., COLESNICOV, A., COLESNICOVA, T. Abordările de stress-test în sistemul bancar moldovenesc. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. Ediția a IV-a. 2014, nr. 1, pp. 103-105

Recomandat spre publicare: 10.02.2016

**ФИНАНСОВОЕ ОБЕСПЕЧЕНИЕ САМОРАЗВИТИЯ РЕГИОНА
(НА ПРИМЕРЕ ПРИЧЕРНОМОРСКОГО РЕГИОНА УКРАИНЫ)**

**Лариса ГРИШИНА¹, кандидат экономических наук, доцент,
Елена ПОГОРЕЛОВА², кандидат экономических наук, доцент,
Лилия ФИЛИПИШИНА³, кандидат экономических наук, доцент,
Первомайский политехнический институт национального университета
кораблестроения имени адмирала Макарова, Украина**

В статье рассматриваются проблемы финансового обеспечения саморазвития региона, что является актуальным в условиях финансового кризиса. Финансовая сфера выступает важным самостоятельным сегментом экономики, а доступность и достаточность финансовых ресурсов является одной из предпосылок саморазвития региона, обеспечения более высокого уровня и качества жизни его населения. Целью статьи является исследование формирования и использования финансовых ресурсов для обеспечения саморазвития региона в современных условиях трансформационных процессов. Исследование основывается на методах логического и системного подхода, анализа и синтеза данных, сравнения и логического обобщения. Проведена оценка уровня финансового обеспечения развития Причерноморского региона Украины и предложены пути его повышения.

Ключевые слова: регион, развитие, финансовые ресурсы, обеспечение, доходы, инвестиции.

In the article the problems of financial provision of development of a region that is relevant in the context of the financial crisis. The financial sector is an important segment of an independent economy, and the availability and adequacy of financial resources is a prerequisite for self-development of the region, providing a higher level and quality of life of its population. The purpose of this paper is to study the formation and use of financial resources to ensure self-development of the region in modern conditions of transformation processes.. The research is based on methods of logical and systematic approach, analysis and synthesis of data, comparison, and logical generalization. The evaluation of the level of the financial development of the black sea region of Ukraine and ways of its increase.

Key words: region, development, financial resources, security, incomes, investments.

JEL Classification: E69, H79, R51, R58.

Введение. Постановка научной проблемы. В современных условиях, когда достаточно актуальной является проблема устойчивого социально-экономического развития страны и ее регионов, важное значение приобретают вопросы обеспечения достойного уровня жизни населения на основе оптимального варианта саморазвития региона при минимизации всех необходимых для этого ресурсов.

В течение последнего десятилетия кардинально изменились значение и роль в национальной экономике финансовых ресурсов, поскольку именно финансовая сфера стала важным источником развития экономики и общества, выступает самостоятельным сегментом экономики в условиях расширения глобализационных процессов.

В связи с этим, особое значение в контексте данной проблемы приобретают вопросы доступности и достаточности финансовых ресурсов для саморазвития региона, в обеспечении более высокого уровня и лучшего качества жизни населения.

Анализ последних исследований и публикаций по данной проблеме. Исследованию проблем прогнозирования и управления социально-экономическим развитием региона посвящены публикации многих отечественных и зарубежных ученых, среди которых: Н. Багров, Г. Балабанов, В. Геец, А.Епифанов, С. Ищук, Ф.Заставний, С. Злупко, Б. Кваснюк, С. Киреев, Т. Клебанова, В. Кравцов, В. Куценко, И. Лукинов, В. Микловда, И. Михасюк, С. Романенко, Л. Руденко, Д. Стеченко,

¹ © Лариса ГРИШИНА, grishinappi@list.ru

² © Елена ПОГОРЕЛОВА, kafedraobliky@ukr.net

³ © Лилия ФИЛИПИШИНА, ontariofilpi@mail.ru

В.Симоненко, В.Тарасенко, В.Тимчук, А.Федоренко, О.Шаблій, Л.Шевчук, М.Яременко. Исследование социально-экономических аспектов саморазвития, как новой модели развития, осуществляли украинские ученые А. Гальчинский, Б. Данилишин, В. Ляшенко, М. Чумаченко и др.

Вопросы финансового обеспечения социально-экономического развития регионов исследуются в трудах отечественных и зарубежных ученых-экономистов, среди которых Т. Бондарук, С. Варналий, И. Вахович, Ю. Иванова, Л. Калашникова, В. Кравченко, С. Криница, А. Мельник, А. Соколовская и др. Однако, остаются дискуссионными вопросы совершенствования управления региональными финансовыми ресурсами, как важной предпосылки саморазвития региона.

Целью этой статьи является исследование формирования и использования финансовых ресурсов в обеспечении саморазвития региона в современных условиях трансформационных процессов.

Изложение основного материала публикации. В Украине территориальное устройство основывается на принципах единства и целостной государственной территории, сочетания централизации и децентрализации в осуществлении государственной власти, сбалансированности социально-экономического развития территорий. Регион является частью страны, где расположены предприятия и организации различных форм собственности и видов деятельности, а также объединяет природные, производственные, финансовые, трудовые ресурсы, рыночную инфраструктуру, информационные услуги и социальные условия жизни населения [6].

Как показывают исследования ученых – регионалистов, существуют разные понимания сущности понятия «регионального развития»; в частности, его понимают как режим функционирования региональной системы, который обеспечивает положительную динамику параметров уровня жизни населения за счет устойчивого и сбалансированного воспроизводства социального, хозяйственного, ресурсного и экологического потенциалов территории [10].

В последние годы все чаще поднимается вопрос о необходимости перехода на устойчивое развитие страны в целом и ее регионов. По мнению отечественных ученых, достичь устойчивого развития региона, обеспечить положительную динамику его социально-экономических показателей возможно на основе сбалансированного воспроизводства социального, экономического, природно-ресурсного потенциалов при условии эффективного, но экономного использования всех имеющихся ресурсов региона [4].

Следует отметить, что устойчивое саморазвитие региона в социально-экономическом аспекте можно охарактеризовать как улучшение уровня и качества жизни населения с преодолением неблагоприятных социальных, экономических и экологических тенденций. Способность региона к обеспечению своего сбалансированного развития, саморегулирования, самосовершенствования на основе эффективного использования внутренних и внешних ресурсов выступает важной предпосылкой его саморазвития, удовлетворения потребностей населения региона.

Важной предпосылкой построения демократического государства является финансовая независимость органов местного самоуправления, поскольку решения большинства финансовых вопросов именно на местном уровне является основой решения общегосударственных социально-экономических и политических проблем [11]. Но в последние годы наблюдается снижение возможностей местных и региональных властей предоставлять высококачественные общественные услуги, обеспечивать конкурентоспособность экономики, что вызвано рядом факторов (Табл.1).

Таблица1

**Основные причины низкой эффективности функционирования органов
местного самоуправления в Украине**

Причина	Основные характеристики
Постоянное повышение удельного веса официальных трансфертов в доходах местных бюджетов	Если в 2002г часть официальных трансфертов составила 31,2%, то в 2010 г – 49,5%, 2012 г – 55,2%, 2013г – 52,4%, 2014г – 56,4%. Наибольшая доля трансфертов (80-85%) – приходится на доходы районных бюджетов. Около 50% доходов сельских бюджетов и от 30% до 40% доходов областных, городских бюджетов и Киева также формировались за счет межбюджетных трансфертов. Все это свидетельствует об усилении централизации и неспособность органов местного самоуправления самостоятельно обеспечивать свое развитие

Причина	Основные характеристики
Финансовая необеспеченность бюджетов органов местного самоуправления	В 2014 г часть доходов местных бюджетов в доходах сводного бюджета составила 50,8%. В их структуре на налоговые поступления приходилось 37,7% (в т.ч. налог на доходы физических лиц (27,0%), плата за землю (5,2%), а часть местных налогов и сборов как собственный источник бюджетов местного самоуправления составляет лишь 3,5%, тогда как в европейских странах этот показатель достигает почти 30%.
Снижение эффективности предоставления общественных благ и услуг вследствие недостаточности финансового обеспечения	Удельный вес расходов местных бюджетов в расходах сводного бюджета Украины в 2014г составлял 43,1%, из них текущие расходы – 93,8%, а капитальные – 6,2%. Доминирующая их часть (79,4%) направлена на содержание бюджетной сферы (расходы на оплату труда и начисления – 41,3%, расходы на социальное обеспечение – 23,2%, текущие трансферты – 9,8%, оплата коммунальных услуг и энергоносителей – 5,1%) и менее 10% составляла доля бюджетов развития.
Недостаточность финансового обеспечения делегированных функций	Уровень финансовой обеспеченности делегированных полномочий составлял 88,8% в 2010г, 80,7% в 2011г, 80,2% в 2013г, 82,2% в 2014г. При снижении темпов прироста доходов местных бюджетов увеличивается доля собственных доходов, направляемых на обеспечение делегированных возможностей, – 25,6% в 2010 г. и 38,4% в 2014г

Источник: Составлено авторами на основе [2], [11], [12].

В 2014-2015 гг. введены комплексные изменения в Бюджетном и Налоговом кодексах Украины, которые стали весомым шагом в решении указанных проблем, среди которых следующие мероприятия: усовершенствована система формирования ресурсной базы местных бюджетов в части расширения источников ее наполнения; введено предоставление целевых субвенций из государственного бюджета для выполнения важнейших государственных функций; местные бюджеты будут получать базовую дотацию, что позволит оставить большую часть средств на местах, а органы местного самоуправления станут более независимыми при принятии управленческих решений; усовершенствован механизм заимствования финансовых ресурсов, и др.

Как свидетельствуют результаты исследований отечественных ученых по анализу тенденций использования потенциала социально-экономического развития регионов, в Украине наблюдается усиление дифференциации областей по основным социально-экономическим показателям, что негативно влияет на конкурентоспособность государства [7]. Неравномерность развития территорий, рост межрегиональных социально-экономических диспропорций, значительная дифференциация развития районов и городов, снижение уровня экономической активности и уменьшение численности населения – все это признано одной из тенденций, характеризующих развитие регионов Украины и которые были подчеркнуты в Государственной Стратегии регионального развития на период до 2020 года [5]. Одним из негативных последствий государственного регулирования регионального развития является низкий уровень финансовой обеспеченности регионов Украины, что приводит к неудовлетворительному выполнению возложенных на них функций и полномочий в достижении их социально-экономического развития [2]. Поэтому, считаем целесообразным провести анализ финансового обеспечения региональной политики на примере Причерноморского региона Украины. Специфика экономико-географического положения, благоприятные климатические условия, наличие квалифицированных трудовых ресурсов обусловили формирование территориально-хозяйственного комплекса с развитой промышленностью, многоотраслевым транспортом, рекреационным и агропромышленным комплексами.

Анализ финансового обеспечения развития Причерноморского региона за период 2012-2014гг осуществлялся на основе динамики совокупности показателей социально-экономического положения регионов, характеризующих финансовую состоятельность региональной системы, позволил сделать следующие выводы:

1) состояние экономики региона, уровень ее диверсификации и устойчивости к структурным сдвигам можно признать удовлетворительным, поскольку доля прибыльных предприятий в общем количестве предприятий региона выше среднестатистических значений по Украине и имеет

положительную динамику изменений. Если в целом в Украине в 2014 в среднем 66,3% предприятий работало прибыльно, то в Причерноморском регионе – 70,5%. Но объем финансовых потоков реального сектора региона постоянно уменьшался и в 2014г предприятия имели убыток 41584,6 млн.грн., что составило 12,6% общего ущерба предприятий Украины;

2) денежные доходы населения в расчете на одного жителя, которые выступают индикатором их благосостояния, в Причерноморском регионе отстают от средних показателей по стране. В 2014г денежные доходы населения Херсонской области были соответственно ниже на 16,0%, Николаевской области – на 6,8%. Поэтому можно отметить, что денежные доходы населения региона свидетельствуют об их несостоятельности выступать источником уплаты имущественных налогов и потенциалом для их увеличения, на пути обеспечения саморазвития Причерноморского региона;

3) уровень инвестиционной активности в регионе следует признать неудовлетворительным, что делает невозможным улучшение инвестиционного климата и увеличение денежных поступлений в его бюджет. Подтверждением этому является то, что в 2014г в регионе инвестиции в основной капитал на душу населения в Херсонской области составили 2,06 тыс.грн, что на 57,3% меньше соответствующего среднего показателя по стране, в Николаевской области – 3,23 тыс.грн (на 33,3%), в Одесской области – 3,91 тыс.грн. (на 19,0%);

4) объем собственных доходов бюджета Причерноморского региона и их доля в общем объеме доходов страны очень низки, что свидетельствует о недостаточном доходном потенциале и неудовлетворительном уровне финансовой самостоятельности региональной системы (табл. 2).

Таблица 2

Показатели уровня финансового обеспечения развития Причерноморского региона Украины

Годы	Удельный вес прибыльных предприятий в общей численности предприятий региона, %	Сальдовый финансовый результат (сальдо прибыли и убытка) предприятий региона, млн. грн.	Денежные доходы населения в расчете на одного жителя, тыс.грн	Уровень бедности населения, %	Инвестиции в основной капитал на одного человека, тыс. грн.	Удельный вес дохода бюджета региона, %
1	2	3	4	5	6	7
Украина						
2012	64,5	101884,7	31,947	15,6	6,436	100
2013	65,9	29283,2	33,998	13,4	5,877	100
2014	66,3	-523587	33,705	14,3	4,830	100
Николаевская область						
2012	68,3	2055,7	28,779	10,5	3,986	2,21
2013	72,7	1068,5	29,932	13,7	4,268	2,18
2014	73,1	-8758,4	31,433	15,1	3,228	2,39
Одесская область						
2012	64,9	-83,7	29,489	17	6,126	4,87
2013	68,4	-400,6	32,684	9,5	4,957	4,95
2014	69,2	-30325,2	33,599	7,8	3,906	5,55
Херсонская область						
2012	64,8	232,8	11,174	25,6	2,249	1,64
2013	68,2	228	13,877	21,6	1,971	1,62
2014	69,3	-2500,6	13,752	18,4	2,059	1,80

Источник: Составлено авторами на основе [1], [12].

Проведенный анализ позволил выявить основные факторы, влияющие на низкий уровень финансового обеспечения саморазвития региона, имеющих как прямое так и косвенное действие, среди которых следует отметить следующие:

- недостаточный объем собственных ресурсов региона для обеспечения своего социально-экономического развития;
- восприятие государством региональной политики как второстепенного звена процесса стратегического развития государства;
- низкий уровень заинтересованности государства в развитии отдельных территорий и его ответственности перед административно-территориальными субъектами за свои решения;
- отсутствие прогресса на отдельных направлениях реформирования региональной политики и развития местного самоуправления, медленное продвижение инициатив по децентрализации;
- снижение инвестиционной способности регионов, уменьшение объема инвестиционного капитала, углубления диспропорций социально-экономического развития регионов вследствие непривлекательности традиционных его отраслей для инвестирования;
- рост произвола местных чиновников и низкая компетентность служащих местного самоуправления в принятии решений по выбору путей стратегического развития территорий.

Вместе с этим, следует отметить, что с подписанием Соглашения об ассоциации с Европейским Союзом, Украина начала процесс реального практического вхождения в европейское пространство, что открывает перед страной возможность усилить свои позиции в региональном измерении, в частности в Черноморском пространстве, и предоставить им новое качество. Поскольку в евроинтеграционные процессы вовлечены и другие страны региона, в частности Молдова и Грузия, поэтому одним из самых эффективных региональных форматов деятельности Украины остается инициатива ЕС «Восточное партнерство» [1]. В рамках этого проекта взаимодействие стран Украина – Молдова – Грузия будет выступать важным фактором активизации внешнеполитической деятельности и способствовать устойчивому саморазвитию Причерноморского региона нашей страны. Это подтверждает и то, что в последние годы страны-члены ЕС начинают восприниматься именно как «Европа регионов», предусматривающий создание наднациональных органов регионального управления, ведь «эффективность партнерства зависит от распространения межтерриториального экономического сотрудничества в Большой Европе» [8].

Как показывает опыт большинства стран Евросоюза (Германия, Франция, Испания, Италия, Австрия, Бельгия), их современное региональное развитие связано с процессами децентрализации и деконцентрации финансов, что дает им право вводить и собирать местные налоги, используя их для развития своей территории и улучшения благосостояния своих граждан [9], [13]. Эти процессы тесно связаны с созданием и функционированием в рамках ЕС агентств регионального развития. По нашему мнению, для Украины является образцом опыт Нидерландов, где главной целью государственных компаний регионального развития является совершенствование экономической структуры регионов, основанной на стимулировании развития собственного потенциала провинций и усиление связей между региональной и национальной промышленностью, что повышает уровень занятости населения. В Бельгии региональные инвестиционные компании стимулируют деятельность, реконструкцию и расширение частных фирм, а региональные корпорации развития управляют региональными банками данных, поддерживают региональные интересы.

Выводы. Саморазвитие региона характеризуется способностью экономики региона обеспечивать положительную динамику развития за счет собственных средств и создание в регионе конкурентной среды. Оно направлено на повышение уровня и качества жизни населения, при условии оптимального сочетания обеспечения регионального саморегулирования и государственного регулирования территориального развития. Уровень финансового обеспечения, как одной из важнейших предпосылок саморазвития региона, зависит от структуры источников финансирования социально-экономического развития региона, степени самостоятельности региональной финансовой системы и ее способности формировать финансовую сбалансированность между денежными и материально-сырьевыми потоками и привлеченными финансовыми ресурсами для достижения целей саморазвития региона. Поэтому, современные условия трансформационных процессов в Украине требуют усовершенствования механизма финансового обеспечения саморазвития регионов, что должно предусматривать рациональное использование собственного финансового потенциала, поиск эффективных источников краткосрочного и долгосрочного финансирования, развитие финансовой системы региона и повышение эффективности ее функционирования.

Библиографические источники

1. До Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році»: аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2015. 684 с. ISBN 978-966-554-246-9.
2. БАДІДА, М.П., ЖУК, І.І. Концептуальні засади фінансового забезпечення реалізації регіональної політики. В: Бізнес-інформ. 2014, № 4, сс. 39-44.
3. БУСЕЛ, В.Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Київ-Ірпінь: ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
4. ГРІНЕВСЬКА, М.С. Теоретико-методологічні засади саморозвитку регіону, як потенціалу сталого розвитку. В: Економіка промисловості. 2013, № 3 (63), сс. 70-76.
5. Державна стратегія регіонального розвитку на період до 2020 року: № 385 6 серпня 2014. [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/385-2014-%D0%BF>
6. ЗІНЬ, Е.А. Регіональна економіка: підруч. Київ: «Видавничий дім «Професіонал», 2008. 528 с. ISBN 978-966-370-066-3.
7. ІВАНОВА, О.Ю. Формування потенціалу саморозвитку регіонів України в контексті трансформаційних процесів: монографія. Харків: ВД «ІНЖЕК», 2014. 296 с. ISBN 9789663924762.
8. КІШ, Є. Регіональна політика Європейського Союзу: стратегічні імперативи для України. Київ: Логос, 2001 [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://www.ji.lviv.ua/n23texts/kish.htm>
9. ЛЕНДЬЄЛ, М. Інституційний механізм реалізації регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи. В: Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. Київ: Логос, 2000, сс. 62-97.
10. ВИДЯПИН, В.И., СТЕПАНОВ, М.В. Региональная экономика: учебник. Москва: ИНФРА-М, 2002. 686 с. ISBN 5-16-001225-7.
11. СИДОРОВА, Е.Н., ТАТАРКИН, Д.А. Оптимизация финансовых потоков регионов, как фактор повышения их безопасности. В: Экономика региона. 2012, № 2, сс. 94-104.
12. ДЕРЖАВНА СЛУЖБА СТАТИСТИКИ УКРАЇНИ. Регіони України: статистичний збірник. Київ, 2015. 305 с.
13. The future we want [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N11/476/10/PDF/N1147610.pdf?OpenElement>
14. KOZAC, Y. Innovation and regional transformation. In: Economie și Sociologie = Economy and Sociology. 2015, nr. 1, pp. 69-73.

Recomandat spre publicare: 01.03.2016

**POLITICI SOCIALE.
DEMOGRAFIE**

ТРАКТОВКА СОЦИАЛЬНОГО МАРКИРОВАНИЯ В СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ПОДХОДАХ

Юрий ЯКОВЕНКО¹, доктор социологических наук, профессор,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина
Антон ШАПОВАЛ², кандидат социологических наук, Украина
Анна ТАЩЕНКО³, аспирант,
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина

Актуальность темы. Вслед за общественным развитием идет совершенствование наук, ибо процесс социального различения бесконечен и воспроизводится постоянно, а посему происходит совершенствование понятийного аппарата, когда наряду с привычными для социологов терминами «социальный статус», «социальная роль» и «социальное структурирование» начинает фигурировать такой термин, как «социальное маркирование», который в эпоху постмодерна призван подчеркнуть манипулятивный компонент процессов, ответственных в обществе за распределение статусов, ролей и мест в социальной структуре. Цель исследования – раскрыть трактовку социального маркирования в контексте разных исследовательских подходов: институционального, конструктивистского, постструктуралистского, структурно-функционалистского, психологического, драматургического и лингвистического. Используемые методы: концептуализация, интерпретация, анализ, синтез, индукция. Результаты исследования. В статье установлено, что под социальным маркированием социологи понимают не просто процесс конструирования образа социального статуса, который обязательно имеет демонстративно-манипулятивный характер и начинается на микроуровне социальных взаимодействий, а еще имеет такие акценты: в институциональном, постструктуралистском и структурно-функциональном подходах акцент на материальной составляющей «управления впечатлениями»; в психологическом подходе – на физических данных; в драматургическом подходе – на ключевых элементах «сценического пространства»; в лингвистическом подходе – на языке и речевых манерах; а в конструктивистском же подходе представлены акценты как на материальных объектах и особенностях внешности, так и на символах, задающих доминирующие критерии идентификации, типизации и категоризации физического лица или социальной группы.

Ключевые слова: социальное маркирование, социология, институционализм, постструктурализм, конструктивизм.

The relevance of the topic. Following the social development the improvement of the Sciences, because the social process of distinction is infinite and is played constantly, and therefore there is an improvement of the conceptual apparatus, when along with familiar to sociologists, the terms "social status", "social role" and "social structuring" begins to appear about the term "social label", which in the postmodern era aims to highlight the manipulative component of the processes responsible in the society for the distribution of roles and places in the social structure. The purpose of the study is to reveal the interpretation of social labeling in the context of different research approaches: institutional, constructivist, post-structuralism, structural-functionalist, psychological, dramatic and linguistic. Methods: conceptualization, interpretation, analysis, synthesis, induction. The results of the study. The article found that social tagging social scientists understand not just the process of constructing the image of social status, which necessarily has demonstratively manipulative in nature and begins at the micro level of social interactions, and has the following accents: institutional, post-structuralism, and structural-functional approaches focus on the material component of the "management of impressions"; in the psychological approach to physical data; drama approach to key elements of the "stage space"; in the linguistic approach to the language and manners of speech; and the constructivist approach are presented as the emphasis on material objects, and features of appearance, and the characters representing the dominant criteria of identification, classification and categorization of an individual or social group.

Key words: social tagging, social science, institutionalism, structuralism, constructivism.

JEL Classification: D70, F50, F52, F54.

¹ © Юрий ЯКОВЕНКО, yakoven2007@rambler.ru

² © Антон ШАПОВАЛ, shapoval_a@mail.ru

³ © Анна ТАЩЕНКО, oven_anya@i.ua

Постановка научной проблемы следует из того обстоятельства, что наряду с более привычными для социологов терминами «социальный статус», «социальная роль» и «социальное структурирование» в научных публикациях начинает фигурировать такой термин, как «социальное маркирование». Если в свое время Ж. Дерридой был введен неологизм «различание» как альтернатива «различению» с целью подчеркнуть, что процесс социального различения бесконечен и воспроизводится постоянно, не застывая в раз и навсегда установленных социальных «различиях», то что же принципиально иного скрыто за термином «социальное маркирование»? Является ли он просто «умножением сущностей без необходимости» или же призван подчеркнуть некий особый компонент процессов, отвечающих в обществе за распределение статусов, ролей и мест в социальной структуре?

Анализ последних исследований и публикаций, где начато решение данной проблемы и на которые опираются авторы. Уже в первобытных обществах более статусные их представители задумывались над тем, как эффективнее сигнализировать о своём высоком и / или особом статусе, а это свидетельствует, что социальное маркирование как явление имеет давнюю историю. Эффективность маркирования связывали с устойчивостью маркеров, т.е. знаков социального положения. Самым простым и доступным способом была орнаментация тела – в частности, одной из важных трансформаций социального маркирования называют переход от раскрашивания тела к ношению бус. Передача соответствующих сигналов с помощью пигментов была намного более ограниченной с точки зрения долговечности, переносимости, стандартизации и т. д. по сравнению с передачей с помощью ниток, на которые были нанизаны бусины. Большую сеть друзей и союзников, «обязанных» к оказанию определенных услуг, для рядового члена племени значительно очевиднее и убедительнее обозначало большое количество подаренных ожерелий, чем даже множественные рисунки на теле (см.: [33, р. S92, S94]). Однако понятие «социальное маркирование» как познавательный инструмент в социологии прежде всего относится к понятийному аппарату институционального и постструктуралистского подходов в социологии экономики и социологии потребления (Т. Веблен, Д. Б. Холт, Б. Барбер, Ж. Бодрийяр). Также мы нашли аналогичные упоминания и сведения об использовании этого термина в трудах представителей *структурно-функционального* (И. Шмерлина), *психологического* (Ф. Гиддингс), *драматургического* (И. Гофман, Т.З.Тенов, Д.Х.Гаунова, А.К.Мамедов, Т.П.Липай, М.А.Моргун, Л.Н.Резницкая, А.В.Скопинцев, М.Ларсен), *конструктивистского* (П.Бергер, Т.Лукман, Г.Олпорт, С.Московичи, Г.Тэджфел, Д.Абрамс, М.Биллиг, А.Н.Кимберг, Ю.Э.Макаревская, О.М.Шевченко, С.С.Котова, Н.А.Самойлова, А.Н.Стрижакова, П.Бурдье, Ф.Барт, В.Тишков, М.Дж.Тезич) и *лингвистического* (И.В.Тубалова, С.М.Пан, А.Приходкин, Л.О.Иванова, В.А.Куренной, Ю.П.Вишенская, М.М.Хакимова, М.Подольская) подходов. Однако сведений о характере рассмотрения социального маркирования в тех или иных подходах и сравнения соответствующих определений нами не было обнаружено, что и определило цель написания нашей статьи.

Цель статьи – раскрыть трактовку социального маркирования в контексте разных социологических подходов.

Изложение основного материала публикации начнём с **институционального и постструктуралистского подходов**. Под институтами с подачи Т.Веблена подразумевают и распространенный образ мыслей относительно взаимоотношения между обществом и личностью, и преобладающие представления об образе жизни в обществе, и привычные способы реагирования на стимулы и структуры производства (см.: [7]). Термин «социальное маркирование» в отношении людей возникает по аналогии к термину «маркировка» относительно товаров, что, в свою очередь, связано с переходом от общества индустриального к «обществу потребления». В последнем социальная дифференциация воспроизводится в основном уже не по поводу прав собственности на производственные активы и не в процессе труда, а в процессе потребления товаров, услуг и принципов действия потребителя: «Предполагается, что потребление культуры в современном обществе должно соответствовать ритму жизни современного человека, учитывать его запросы и ценности. В этом смысле «приобщение к культуре» ничем не отличается от приобретения товаров и потребления пищи» [27, с. 64]. Специалисты по продвижению продуктов в условиях избыточного производства начинают беспокоиться не только о донесении сведений о потребительской стоимости и цене товаров и услуг, но и о формировании их специфической знаковой стоимости – маркирующих определений, которые выделяют продукт среди других или «подтягивают» к более «продвинутым» образцам. Поэтому Б.Барбер и Д.Б.Холт, а следом и другие представители этого направления ещё в

конце прошлого столетия и тысячелетия отмечали, что люди начинают потреблять в большей степени не продукты, а торговые марки и бренды, ассоциированные с образами определенных стилей жизни. И не для того, чтобы удовлетворить свои потребности, а для того, чтобы символически отнести себя к определенной социальной группе, часто – с более высоким уровнем жизни (см.: [32, р. 335; 19, с. 12-14; 21, с. 127; 22, с. 58; 18, с. 84]). Ученые начинают рассматривать самоидентификацию потребителей как искусственное «поддержание марки» избранной ими (или «за них») социальной среды – начиная анализом «демонстративного потребления» у Веблена и заканчивая постулированием «универсального кода стендинга» у Бодрийяра в роли постструктуралистского ответа на институционализм в том числе: «То, что потребитель носит, ест, покупает и проч., служит «социальным маркером», определяющим его признание или непризнание. Вспомним хотя бы многочисленные передачи в СМИ, показывающие формирование признания человека за счет переодевания, макияжа, кулинарных изысков и потребительских практик моддинга» [2, с. 56-58]. Т.е., социальные маркеры в этом контексте – это знаки «языка потребления», которые выставляют напоказ, информируя о достигнутом уровне потребления, «принудительно» сохраняя представление о своем социальном статусе и подчеркнуто дистанцируясь от нежелательных институциональных предписаний. Вспомним также, например, как «праздный класс» по Веблену подчеркнуто дистанцировался от физического труда как «деятельности непрестижной и неблагородной» или устраивал, в частности, семейные праздники с превышением финансовых возможностей семьи. По его словам, социальное маркирование не обязательно следует «требованию расточительства», однако вместе с ним всегда подразумевают оценивание другими и пристальное внимание к примененным знакам. Ж.Бодрийяр добавляет к этим положениям, что, во-первых, рекламные знаки подменяют собой реальный мир, указывая на отсутствие того, что ими должно отражаться, таким образом симулируя социальный статус потребителя; и во-вторых, что большинство, активно манипулируя знаками, само превращается в объект манипулирования – только образованное меньшинство способно реконструировать логику обозначений и «прорываться» к пониманию и активному производству смыслов (см.: [5, с. 39; 19, с. 13; 9, с. 22; 18, с. 80-81]).

Структурно-функциональный подход к определению социального маркирования представляет И.Шмерлина на примере исследования явных и латентных функций одежды. К явным она относит защиту от внешней среды, регулирование сексуальных отношений, социальную идентификацию, собственно социальное маркирование, демонстративную функцию и функцию самовыражения, а к латентным – функции, связанные с биологическими потребностями выживания и репродукции, социальной устойчивостью, а также воспроизведением и ориентированностью на индивидуально-психические запросы. Социальное маркирование относительно одежды охарактеризовано как один из самых очевидных и пригодных к умышленному «созданию впечатления» способов оформления и закрепления дифференциации людей по гендерным, возрастным, матримониальным, имущественным, профессиональным и прочим признакам, что позволяет легко идентифицировать незнакомцев и «включить» соответствующие техники коммуникации. Маркерами выступают единицы одежды, мысленно закрепленные за той или иной модой, которая, в свою очередь, связана с определенными идеалами и ценностями. Например, использование элементов молодежной моды людьми зрелого возраста, вероятно, связано со стремлением к «вечной молодости» или «вечно молодой душе» как свойству, которое считают ценным в определенной окружающей социальной среде (в частности, это высокая мобильность и энергичность, которую ассоциируют прежде всего с биологически молодыми людьми). Однако И.Шмерлина также подчеркивает, что необходимо учитывать и такое обстоятельство, как чувствительность общества к выбранным социальным маркерам, будь они выбраны непринужденно или со стремлением казаться кем-то другим, симитировать образ представителя другого статуса (см.: [30, с. 14, 17-18]).

Психологический подход. Представитель этого подхода Ф.Гиддингс, будучи на раннем этапе своего научного творчества, который отличался пониманием предмета социологии как «себеподобного сознания» или «сознания рода», предложил такое видение системы социального маркирования, согласно которому социальными маркерами выступают преимущественно врожденные признаки: расовые и национальные. Они позволяют индивидам убедиться в том, что они слишком похожи между собой, чтобы пытаться покорить друг друга, и начать формировать родовое сознание (см.: [4]). Так, на примере американского общества Гиддингс разработал статистическую систему признаков, предназначенную для измерения «американскости»: «Никто никогда не ставил

под сомнение ни правильность назначения рожденных от белых родителей к исходному положению, которое мы будем называть «ноль», ни присвоение белым уроженцам иностранного происхождения второй позиции, которую мы будем называть «один». Аналогично без споров нецивилизованные расы отнесены к последней позиции, независимо от того, каким может оказаться их количество... Иммигранты с Британских островов и английских провинций Канады, которые говорили по-английски с рождения, воспринимаются как более похожие на родной состав [населения], чем иммигранты из континентальной Европы. Исходя из последнего, мы рассматриваем людей на северо-западе Европы психологически, культурно и исторически более близко родственными с нами, чем народы Южной или Восточной Европы. И необходима незначительная интерполяция и перестановка, чтобы превратить эту грубую шкалу маркировки национальностей и рас в научную шкалу из десяти позиций, а именно: 0. коренные уроженцы коренных белых родителей; 1. коренные уроженцы белых родителей иностранного происхождения; 2. рожденные за границей, которые говорят по-английски; 3. северо-западные европейцы; 4. южные европейцы и латиноамериканские белые; 5. восточные европейцы; 6. все остальные белые; 7. цивилизованные желтые; 8. цивилизованные темные; 9. нецивилизованные» [31, р. 723]. В более детальном варианте система социального маркирования в соответствии с представлениями об «американскости» по Гиддингсу включает еще воспитание, которое происходило под влиянием кельто-тевтонских традиций, конституционного правительства и европейской цивилизации, а также принадлежность к расе, которая создала «самостоятельную политическую государство с историей», этническую религию, литературу и «самостоятельно поднялась выше варварства» (см.: [31, р. 724]). Чем больше совпадений, тем больше оснований считать людей американцами по психическому складу, а следовательно, объединять их в соответствующие статистические группы по факту проведения переписи населения.

Драматургический подход. Представители этого подхода разделились на два лагеря. Одни разрабатывают теоретическое наследие И.Гофмана, исследуя социальную стигматизацию, и социальное маркирование у них выступает как негативный процесс, который следует за приписыванием тех или иных стигм: «Социальное маркирование – выделение индивида из сообщества и противопоставление его другим членам общности, отторжение от нее, полное или частичное... Элементами процесса маркирования в социуме являются стигматизация, брендинг, лейблинг, стереотипизация, клеймение» [25, с. 324]; «Результатом стигматизации обычно становится социальное маркирование, выделение индивида из сообщества и противопоставление другим ее членам, отторжение от него» [13, с. 128]. А.К.Мамедов и Т.П.Липай также считают, что социальная стигматизация и маркировка исчезают по мере роста «нравственного самосознания сообщества и личности», что в их понимании означает переход людей от внешней социально детерминированной регуляции к внутренней, основанной на рассуждениях о «долге», «совести», «чести», «достоинстве», «сочувствии» и т.п. (см.: [13, с. 131]. Лично мы считаем такую точку зрения несколько суженной и противоречивой по сравнению с точкой зрения других последователей Гофмана, более увлеченных вопросами «самовыражения», «управления впечатлениями» и «сценографии», которые определяют социальное маркирование более нейтрально, хоть их определения и носят более специфицированный характер – хотя бы потому, что социальное маркирование не обязательно является и должно являться негативно окрашенным процессом, а стигматизация может являться (и, очевидно, чаще всего и является) следствием как раз гипертрофированной нравственности, будь она коллективной или индивидуальной.

Другие, например, М.А.Моргун, Л.Н.Резницкая и А.В.Скопинцев создали «сценографическую модель линейной пешеходной среды» во время экскурсий и в их осмыслении городского пространства социальный маркер является «опорной точкой пространства городского центра – как своеобразный «протослед» исторического прошлого, который фиксирует артефакты, значимые события, объекты-достопримечательности» [14], вокруг которого последовательно организуются «мизансцена» (минимальный предметно-пространственный комплекс), «тематическая зона» (линейная совокупность мизансцен, объединенных одной композиционной темой) и «интегральный сценарий» (совокупность тематических зон, связанных единой архитектурно-дизайнерской концепцией и формирующих пешеходный маршрут). А исследовательница социальных сетей М.Ларсен понимает социальные маркеры как ключевые элементы профиля в социальной сети, к которым относит «социальную составляющую» (чат, элементы, отвечающие за обмен сообщениями), «персональную составляющую» (аватар, фотоальбом, статус); «развлечения» (приложения) и

«практическую составляющую» (правила пользователя, справочная система). Эти элементы она раскладывает по принадлежности к названным Гофманом «планов» управления впечатлениями – передним (стратегия самопрезентации, стандартный набор приемов и инструментов для намеренного или невольного самовыражения) и задним (зона, где индивид может оказаться свободным от выполнения правил, которых он обязан соблюдать в присутствии других) (см.: [6, с. 73]). Соответственно, социальное маркирование в этом контексте – это конструирование идентичности с помощью имеющегося в социальной сети набора шаблонов для «исполнения роли».

Конструктивистский подход. В рамках этого подхода термин «социальное маркирование» употребляют наряду с терминами «социальная (само)категоризация», «социальная идентификация» и «социальная типизация» (см.: [10; 29]). Управление процессом социальной категоризации и «фондом культурных типизаций» (совокупностью схем восприятия) для представителей этого подхода одновременно означает и управление формированием образа мира, поскольку любой из нас для любого из внешних наблюдателей изначально представляется одной из типизаций, а впоследствии – типизацией с некоторыми отклонениями (которые тоже типизированны). Из представления о делении общества на группы и типы возникает представление о «своих» и «чужих», а с отнесением субъекта себя к одной из групп и типов происходит социальная идентификация, в процессе которой индивид соотносит свою индивидуальность с определенной системой ценностей и норм и осознает непрерывность своего существования в системе поколений и в контексте истории. Идентичность как результат этого процесса может быть «заданной», по крайней мере, двумя способами: «Идентичность субъекта для меня может быть получена как через типизацию ситуации (это ситуация ограбления, один наблюдаемый субъект – грабитель, другой субъект – жертва, я – свидетель) и тогда ситуация задает определяемые ею идентичности; идентичность может быть получена через типизацию субъекта, манифестирующего установившиеся для общества маркеры распознавания ситуации: субъект может быть настолько выразителен, что именно он будет определять ситуацию для наблюдателя... Для «правильного» выбора типизации социум выработал ряд индикаторов, позволяющих правильно классифицировать их носителя. Мы имеем в виду форму, знаки отличия, должности, служебные удостоверения, ученые звания, одежду, прическу, наконец, нагрудные таблички, которые прямо заявляют, кто есть кто» [10, с. 7]. В этом контексте под социальными маркерами понимают набор символов, задающих доминирующие критерии идентификации, типизации и категоризации лица или группы, поэтому социальное маркирование – это применение символов и их расшифровка с целью как можно проще и четче установить и разграничить «своих» и «чужих». Авторы также подчеркивают необходимость изучать уже не просто социальные идентичности, а наборы их ключевых элементов – произвольных неосознаваемых свойств, значимых для успешной деятельности в определенной социальной среде.

Учитывая популярность научной рефлексии Интернета и «жизни в городе», конструктивистское осмысление социального маркирования нашло свое применение и в отношении этих явлений. Так, например, С.С.Котова перечисляет потенциальные социальные маркеры в осложненной ситуации Интернет-взаимодействия (то есть без визуально-образных данных о людях), которые, по её мнению, объективированы в сочетаниях букв электронных адресов. Говоря об участниках глобальной сети в терминах П.Бурдье, она утверждает, что, в отличие от объективной реальности, где социальный агент четко вписан в социальное пространство и его позицию легко определить, в исследуемой среде социальные позиции преимущественно маркированы слабее, однако все же маркированы, просто актуализированы другие, лингвистические данные (см.: [11, с. 71]). Учитывая немалый ряд маркеров, который приводит Котова (а именно: стиль речи, оформление, содержание и технический уровень исполнения собственных электронных страниц, цитируемость электронного имени или адреса, частота упоминания, количество ссылок и запросов, связанных с электронными именем и адресом, сама адрес как демонстрация степени престижности провайдера, владение иностранными языками – в особенности английским, что для представителей англоговорящих стран предполагает не низкий уровень образования, и т.п.), мы бы уточнили, что утверждение автора как об очевидности социальной позиции в «объективной реальности», так и о слабости маркировки в Интернете противоречивы – скорее следует говорить о компетенции, позволяющие формировать разной степени детализированности представления и суждения о социальных агентах и маркеры их расположения в социальном пространстве. Н.А.Самойлова и А.Н.Стрижакова, также пользуясь теоретическим наследием Бурдье, тем не менее, делают акцент на объективистской составляющей конструктивизма – исследуя городское «пространство богатых» и

«пространство бедных», авторы называют социальными маркерами исключительно материальные индикаторы пространственной организации (на примере городов Самары и Нижнекамска), то есть исключительно объективированные характеристики больших полярных городских групп, – время постройки и факты (не)реставрации домов, строительные материалы, количество этажей, наличие охранной системы, техобеспечения, развитой организации сферы услуг, рекламы и транспортной инфраструктуры, а также упорядоченность дворов, – которые подвержены субъективным оценкам городских жителей, однако почти не подвластны изменениям со стороны отдельных агентов (см.: [20, с. 66-67]).

Также социальное маркирование рассматривали в примордиальном конструктивизме в рамках этносоциологии (Ф.Барт, В.Тишков, М.Дж.Тезич) – в этом направлении его также связывают с социальной категоризацией и самокатегоризацией как основным критерием выделения этноса (см.: [1; 23; 24]). Этническое самосознание признают таким, что отражает ряд объективных признаков этнической общности, а субъективное осознание этнической принадлежности – происходящим под влиянием взаимодействия и взаимоотношения с другими группами. Социальными маркерами в данном случае выступают любые элементы природы и культуры, которые становятся основанием для установления существенных различий и определение границ и одновременно – для преодоления этих границ с помощью создания нужного впечатления: «В логике конструктивистского подхода Ф.Барта, этническая группа – общность, сформированная индивидами на основе культурной самоидентификации и стратегического манипулирования своей идентичностью, что подчеркивает или нивелирует ее в разных контекстах по отношению к другим (не обязательно тесно контактирующим) группам, с которыми она находится в фундаментальных связях... Стоит отметить, что иррациональные маркеры, вроде «моя земля», «моя национальность» служат этой цели гораздо лучше, чем рациональные убеждения» [1]. Свои социальные маркеры этносы создают на основе учитывания физического облика, географического расположения, хозяйственной специализации, религии, языка и т.п.

Лингвистический подход представлен авторами, занятыми поиском отображения социальных неравенств в языке – как социальные маркеры они анализируют исключительно определенные слова или их произношение. Так, например, И.В.Тубалова исследовала, как отражены общественные представления о социальном благополучии и неблагополучии в частушках, сделав выводы, что представление о богатстве как основании благополучия в этой разновидности народного творчества передано исключительно через маркеры, обозначающие материальную составляющую (кирпичный дом, лаковые сапожки, пальто из кожи, мерседес, белый хлеб и т.п.). К тому же, это обстоятельство сочетается с представлением о соответствующих гендерных и возрастных неравенствах в доступе к богатству – профессиями и символами материального благополучия в частушках преимущественно обладают или не обладают мужчины, женщины же могут владеть, например, «новой юбкой», «белым платьем», «пестрой кофтой» и т.п., однако оценки социальной принадлежности в аспекте личных отношений реализуют преимущественно с позиции женщины. Ещё один момент – маркирование по возрастным группам, в частности, изображение стариков как неблагополучного социального типажа, с трудом приспосабливающегося к внезапным неблагоприятным жизненным изменениям (см.: [26]). С.М.Пан рассматривает использование имен-стереотипов с точки зрения маркирования ними идеологической предрасположенности, которая может базироваться, например, на почитании Библии (Михаэль, Сара), Голливуда (Брэндон, Николь), марксизма-ленинизма (Марклен, Владлен), индивидуализма (американские Royal, Charming), а также с точки зрения мифотворчества, основы которого сложились в опыте взаимоотношений представителей разных социальных страт (например, «Mr. Charlie» в негритянском сленге означает «важного белого человека») (см.: [15, с. 168-169]). А.Приходкин также исследует имена как социальные маркеры, однако с другого ракурса – каким образом они вызывают «обратную языковую стереотипизацию». Согласно результатам его авторского эксперимента, если предложить потенциальным работодателям прослушать запись даже одного и того же голоса потенциального кандидата на должность, но добавить к записи различные сведения об имени и/или фамилии говорящего, с которыми, в свою очередь, ассоциируют ту или иную нацию, оценки пригодности для работы будут в пользу представителей доминирующей нации, принадлежность к которой работодатели идентифицируют как раз по именам и фамилиям: «...состав имен действительно играет определенную роль в восприятии речи, но не всегда так, как ожидается. Во-первых, двойные маркеры с именем, указывающим на принадлежность к этническому меньшинству, вызывали негативные суждения столь же часто, как и маркеры, построенные по типу

«меньшинство-меньшинство» (имеются в виду три возможные комбинации «имя по большинству – фамилия по большинству», «имя по большинству – фамилия из меньшинства», «имя из меньшинства – фамилия из меньшинства» – А.Т.). Это наблюдение отличается от результатов, представленных в работе Майкла Веркуйтена и Йохема Тейса [Verkuyten, Thijs 2010], которые полагают, что двойные маркеры, указывающие на принадлежность как к меньшинству, так и к большинству, должны вызывать более благоприятные чувства, чем маркеры, целиком относящиеся к меньшинству... Наши результаты показывают, что двойной маркер с фамилией, указывающей на принадлежность к меньшинству, провоцирует более благоприятное отношение, чем двойной маркер с именем, соотносимым с меньшинством... имя по сравнению с фамилией может восприниматься как несомненный маркер национальной принадлежности» [17, с. 116-117]. Л.О.Иванова понимает под социокультурными маркерами литературные заимствования (прямые и косвенные цитаты, смыслы отдельных слов) из «текстов-доноров», или первотекста классики, посвященной тем или иным общественным проблемам и актуальным темам – их обобщению и объяснению, которые выдают социально-классовую и идеологическую позицию автора (см.: [8]). В.А.Куренной раскрывает социальные оттенки вариаций термина «интеллигенция», которые вкладывают в эти вариации представители интеллектуально-активной группы населения: «Понятие «интеллигенция» – ценностно-нагруженный социальный маркер, ассоциированный с прошлым (в первую очередь советским прошлым)... Главным для нее является не набор интеллектуальных компетенций, а габитус поведения («и моральные принципы, и воспитание, и речевая культура вместе взятые»), тип социальной роли («миссия»), для исполнения которой в современном обществе нет необходимых социальных условий или запросов. В таком качестве понятие «интеллигенция» противопоставляется – нередко с осуждением – понятию «интеллектуал», трактуемому как ценностно-нейтральный социальный тип, успешно использующий (продающий) свои интеллектуальные компетенции. Однако в городах с высокой плотностью и, соответственно, дифференцированностью культурно-интеллектуальной жизни – прежде всего в Москве и Петербурге – понятию «интеллектуал» придается позитивный социально-значимый смысл, связываемый с активной вовлеченностью в общественные, политические и городские проблемы, специфической социально-критической позицией. Соответственно, нейтральные интеллектуальные компетенции подводятся уже не под понятие «интеллектуал», а под понятия «эксперт» или «профессионал» [12, с. 185-187]. Ю.П.Вишенская на примере романа Дж.Б.Пристли «31 июня» анализирует поэтонимы в пародиях-стилизациях как маркеры персонажей, схожих по внешнему виду и социальным функциям – например, в упомянутом романе современный врач и средневековый врач, который попал в современность, ставят разные диагнозы и выписывают разные рецепты, но к их почти тождественным именам (Mr Jarvie и Mr Jarvis) «прикладывается» не только физическое сходство, но и идентичные манеры и профессиональные привычки: «При установлении диагноза оба доктора буквально ошеломляют и пациента, и всех присутствующих обилием медицинских терминов, соответствующих, конечно, уровню развития медицинской науки в двенадцатом и двадцатом веках соответственно, что проявляется и в прописываемых методах лечения. Так, если доктор Джарви советует для поправки здоровья принимать растворенную в уксусе жемчужину, приправленную растертым в порошок зубом дракона, то доктор Джарвис для тех же целей рекомендует таблетки кальция и витамина Д, присовокупив к ним разного рода микстуры. Нужно отметить, что доктора рекомендуют средства традиционные, либо считающиеся таковыми для тех эпох, представителями которых они являются» [3, с. 153-154]. М.М.Хакимова устанавливает социальную разницу между эвфемией и языковой манерностью как способами маркировки статусов – согласно ее выводам, эвфемия есть возможность избежать прямых наименований всего, что способно вызвать негативные чувства, и под эвфемизмами, как правило, понимают слова и выражения, призванные смягчить различные виды дискриминации. Чопорные же слова и выражения могут обозначать живые и неживые объекты, отношение к которым является нейтральным (например, «зеркало», «стул», «рубашка», «обедать» и т.д.) – языковая манерность заключается в интенсивном умышленном использовании лексики «высокого стиля» с целью противопоставления высших классов с великосветскими манерами и образованием низших классов, а также подчеркивания своей настоящей или мнимой образованности как способа казаться представителем другого социального

класса. Разновидностью языковой чопорности, присущего только низшим слоям общества, является языковой снобизм – у носителей английского языка такой маркер проявляется в употреблении слова *esquire* перед именем лиц неаристократического происхождения, замена *woman* на *lady*, *teacher* на *professor*, *school* на *academy* и т.п. при очевидной неадекватности такого употребления среде и ситуации (см.: [28]). Наконец, М.Подольская обращает внимание на социальный аспект постановки ударений в церковных словах («патриархия», «догмат», «иконопись», «знамение», «митрополия» и т.п.) – она отмечает, что различные варианты речи церковной лексики четко маркируют «своих» и «чужих» в отношении Церкви. Порой это обстоятельство оборачивается социальной стигматизацией неопита, следующего светскому языковому варианту, ориентированному на зафиксированную словарями книжную норму: «К примеру, существует сугубо устная традиция произношения имен священнослужителей на церковнославянский манер. В каком словаре можно посмотреть, что надо говорить АлексИй, Климент, и т.д.? Ведь все светские СМИ говорили: «Патриарх Московский и Всея Руси АлЕксий II», хотя надо АлексИй (по произносительной норме церковно-славянского языка)... приведенные примеры свидетельствуют с одной стороны, о социальной маркировке дискурсивных практик употребления ЦЛ (*церковной лексики* – А.Т.), когда не знакомый с ЦЛ человек, то есть не воцерковленный, мгновенно проявляет себя, свою непринадлежность к социальной группе» [16, с. 45-46].

Выводы и перспективы дальнейших исследований в этом направлении. Итак, социальное маркирование – это процесс конструирования образа социального статуса, который обязательно имеет демонстративно-манипулятивный характер и начинается на микроуровне социальных взаимодействий. В институциональном, постструктуралистском и структурно-функциональном подходах сделан акцент на материальной составляющей «управления впечатлениями» («то, что потребитель носит, ест, покупает» как результат рекламного навязывания или следования ценностям окружающей среды); в психологическом подходе – на физических данных; в драматургическом подходе – на ключевых элементах «сценического пространства»; в лингвистическом подходе – на языке и речевых манерах; в конструктивистском же подходе представлены акценты и на материальных объектах (дома, техника, транспорт и т. д.), и на особенностях внешности (объективные признаки принадлежности к этнической общности), и на символах, задающие доминирующие критерии идентификации, типизации и категоризации лица или группы. Поскольку указанные выводы получены на материале локальных исследований, то дальнейшие перспективы мы видим в обобщении новых результатов, но уже свойственных отдельным цивилизациям (атлантической, славянской, азиатской и т. д.).

Библиографические источники

1. АНОХИН, А.М. Социальная адаптация в контексте феномена границы. В: Журнал социологии и социальной антропологии. 2006, № 3 [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://ecsocman.hse.ru/data/2010/12/02/1214824599/2bAnohin.pdf>
2. БАТЮТА, Е.А., БЕЛОУСОВА, Е.В. Признание как приобщение к тайне: ритуально-магические механизмы поиска идентичности современного потребителя. В: Известия Уральского федерального университета. Общественные науки. 2014, № 2 (128), сс. 55-62.
3. ВЫШЕНСКАЯ, Ю.П. Личный поэтоним как маркер социальной роли персонажа в тексте романа-пародии Дж. Б. Пристли «31 июня». В: Текст и дискурс: традиционный и когнитивно-функциональный аспекты исследования. Рязань, 2002, сс. 151-154.
4. Гиддингс (Giddings) Франклин Генри [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_colier/651/%D0%93%D0%98%D0%94%D0%94%D0%98%D0%9D%D0%93%D0%A1
5. ДАСАЕВА, Д.Р. Стратообразующий потенциал потребительского поведения в урбанизированном социуме. В: Социология города. 2011, № 2, сс. 38-44.
6. ЕФИМОВ, Е.Г. Идентичность в социальных интернет-сетях (теоретические аспекты). В: Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики. Тамбов: Грамота, 2013, № 12 (38), часть 2, сс. 72-75.
7. Институт в экономической теории [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://www.grandars.ru/student/nac-ekonomika/ponyatie-instituta.html>
8. ІВАНОВА, Л.О. Соціально-культурна маркованість інтертексту в публіцистичному творі. В:

- Психолінгвістика. Випуск 5. 2010, сс. 178-181.
9. КАНДЗЮБА, М.О. Еволюція культурних ролей повсякденної речі. В: Актуальні питання культурології. Випуск 12. 2012, сс. 19-22.
 10. КИМБЕРГ, А.Н., МАКАРЕВСКАЯ, Ю.Э. Концепт идентичности как инструмент социального исследования. В: Человек. Сообщество. Управление. 2005, № 4, сс. 4-15.
 11. КОТОВА, С.С. Виртуальная реальность сети Интернет. В: Человек – Общество – Культура (по материалам 48-х Евсевьевских чтений): сб. науч. тр. Мордовский государственный педагогический институт. Випуск 4. Саранск, 2012, сс. 70-73.
 12. КУРЕННОЙ, В.А. Интеллектуально-активная группа населения и ее взгляды. В: Мониторинг общественного мнения. 2009, № 3 (91), май-июнь, сс. 183-190.
 13. МАМЕДОВ, А.К., ЛИПАЙ, Т.П. Социальная стигматизация: генезис и детерминанты становления. В: Социологический альманах. Випуск 2. 2011, сс. 128-136.
 14. МОРГУН, Н.А., РЕЗНИЦКАЯ, Л.М., СКОПИНЦЕВ, А.В. Архитектурная сценография городской среды - как проектная стратегия реконструкции исторического центра города и фактор укрепления его туристического имиджа [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://archrus.ru/Activities/Statqi/Arxitekturnaja-scenografija-gorodskoj-sredy>
 15. ПАН, С.М. Личное имя как культурный символ: стереотипы и мифы. В: Текст и дискурс: традиционный и когнитивно-функциональный аспекты исследования. Рязань, 2002, сс. 167-169.
 16. ПОДОЛЬСКАЯ, М. Современная церковная лексика: проблема нормативного произношения и ее социальные последствия. В: Телескоп. 2010, № 5 (83), сс. 42-46.
 17. ПРИХОДКИН, А. «Вы действительно говорите не так, как мы»: влияние этнической принадлежности имен собственных на ожидания слушающего. В: Антропологический форум. 2014, № 21, сс. 109-119.
 18. ПРОНЬКИНА, А.В. «Человек потребляющий»: новое измерение личности в контексте массовой культуры. В: Человек в мире культуры: потребление и культура: VI международный философско-культурологический симпозиум, 14-15 октября 2010. Рязань: «Рязань. Мир», 2010, сс. 80-85.
 19. РАДАЕВ, В.В. Социология потребления: основные подходы. В: Социологические исследования. 2005, № 1, сс. 5-18.
 20. САМОЙЛОВА, Н.А., СТРИЖАКОВА, О.Н. «Богатство» и «бедность»: контрасты полярных пространств города (на примере Самары и Нижнекамска). В: Журнал социологии и социальной антропологии. 2005, Том 8, № 4, сс. 58-68.
 21. СЕМКОВА, Т.Ю. Современная медиакultura как элемент потребительского общества. В: Человек в мире культуры: потребление и культура: VI международный философско-культурологический симпозиум, 14-15 октября 2010. Рязань: «Рязань. Мир», 2010, сс. 125-128.
 22. СОЛОВЬЕВ, А.В. Потребительское общество и информационное общество. В: Человек в мире культуры: потребление и культура: VI международный философско-культурологический симпозиум, 14-15 октября 2010. Рязань: «Рязань. Мир», 2010, сс. 55-59.
 23. ТЕЗИЧ, М.Дж. Рассмотрение русской (советской) теории этноса через конструктивистскую перспективу «примордиальный конструктивизм». В: Общество, среда, развитие. 2013, № 4, сс. 109-113.
 24. ТЕЗИЧ, М.Дж. *Социокультурные факторы динамики этнической идентичности молодёжи Бурятии и Тывы в постсоветский период*: автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата социологических наук. Санкт-Петербургский государственный университет. Санкт-Петербург, 2012. 26 с.
 25. ТЕНОВ, Т.З., ГАУНОВА, Д.Х. Деструктивная стигматизация как элемент социального маркирования в молодежной среде (на примере КБР). В: Социокультурное пространство современной России: вызовы XXI века: всероссийская научно-практическая конференция, 30 апреля 2013. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2013, сс. 324-334. ISBN 978-5-397-04142-3.
 26. ТУБАЛОВА, И.В. Социально-ролевая структура среднеобского фольклорного мира (лингвокультурологический аспект). В: Слово: фольклорно-диалектологический альманах. 2006, № 4 [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://cyberleninka.ru/article/n/sotsialno-rolevaya-struktura-sredneobsogo-folklornogo-mira-lingvokulturologicheskiy-aspekt>
 27. ТУРЫГИНА, Н.В. Десакрализация культуры в обществе потребления. В: Человек в мире культуры: потребление и культура: VI международный философско-культурологический

- симпозиума, 14-15 октябрия 2010. Рязань: «Рязань. Мир», 2010, сс. 62-64.
28. ХАКИМОВА, М.М. Эвфемия и языковая манерность. В: Вестник Таджикского национального университета. Филология. 2014, № 4/6 (146), сс. 89-91.
29. ШЕВЧЕНКО, О.М. Методология конструктивизма в социально-философском исследовании ксенофобии. В: Теория и практика общественного развития. 2013, № 11, сс. 30-34.
30. ШМЕРЛИНА, И. Плывущий мир моды. В: Социальная реальность. 2006, № 12, сс. 7-25.
31. GIDDINGS, F.H. The Social Marking System. In: American Journal of Sociology. 1910, vol. 15, no. 6, pp. 721-740.
32. HOLT, D.B. Poststructuralist Lifestyle Analysis: Conceptualizing the Social Patterning of Consumption in Postmodernity. In: Journal of Consumer Research. 1997, vol. 23, no. 4, pp. 326-350.
33. ROSSANO, M.J. Making Friends, Making Tools, and Making Symbols. In: Current Anthropology. 2010, vol. 51, supplement 1, pp. 89-98.
34. VINOGRADOVA, N. Formele parteneriatului social în cadrul dialogului social în Republica Moldova. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. Ediția a III-a. 2013, pp. 71-73.

Recomandat spre publicare: 14.03.2016

PROBLEMELE SOCIALE ALE TINERETULUI ÎN REPUBLICA MOLDOVA

**Galina SAVELIEVA¹, doctor,
Institutul Național de Cercetări Economice
Ana TOMCEAC², cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Actualitate: În acest articol autorii au încercat să examineze problemele sociale, în special al tinerilor, accentuând atenția asupra riscurilor sociale. Scopul: cercetarea a fost orientată spre identificarea politicilor sociale și barierele existente în domeniu, precum și propuneri de ameliorare a situației în domeniu. Metode: analiza, monitorizarea, utilizarea rezultatelor cercetărilor anterioare în domeniu. Rezultate: au fost identificate problemele existente ce vizează situația tinerilor, elaborate concluzii și propuneri privind îmbunătățirea salarizării și protecției sociale a acestora. Articolul va fi util pentru autoritățile publice, studenți și cercetători care se ocupă cu științele economice, precum și specialiștilor care elaborează politicile sociale.

Cuvinte cheie: nivelul de trai, politicile sociale, ocuparea forței de muncă, riscuri sociale, sărăcia, salarizarea.

Actuality: In this article the authors attempted to examine social issues and in particular the young people, emphasizing attention to social risks. Purpose: the research was oriented to identify social policies, existing impediments and proposals for improvements in this areal. Methods: analysis, monitoring, use of results of previous research in the field. Results: the study identified existing problems targeting the youth situation, elaborated conclusions and proposals for improving their remuneration and social protection. The article will be useful for public authorities, students and researchers who are engaged in economic science and specialists who are developing the social policies.

Keywords: living standards, social policy, employment, social risks, poverty, wages.

JEL Classification: H55, J18, J19, P46.

Introducere. Progresul uman și securitatea socioeconomică a statului depinde de dezvoltarea resurselor umane prin asigurarea unui stoc de capital uman educat, sănătos, competitiv pe piața națională a muncii. În acest sens, analiza unor tendințe de dezvoltare a acestora, evidențierea cauzelor și problemelor în acest domeniu sunt destul de actuale. Astfel, sarcina principală constă în menținerea și sporirea nivelului de trai al populației, în special, al tinerilor și îndeplinirea riguroasă a obligațiilor sociale ale statului, ceea ce constituie una din principalele probleme ce persistă în Republica Moldova, având în vedere că „Tineretul este valoarea noastră principală, viitorul nostru”³.

În acest scop, prin Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.1006 din 10.12. 2014, a fost aprobată Strategia națională de dezvoltare a sectorului de tineret 2020 și Planul de acțiuni pentru implementarea acesteia, care a fost o parte din Strategia națională de dezvoltare „Moldova 2020”. În Strategie au fost evidențiate obiectivele, direcțiile principale de dezvoltare, principiile și domeniile preconizate în Rezoluția Consiliului Uniunii Europene din 27 noiembrie 2009 cu privire la cadrul reînnoit pentru cooperarea europeană în domeniul tineretului (2010-2018).

În Strategia menționată sunt prevăzute acțiunile privind implicarea tinerilor sau organizațiilor, ce au tangența cu acest domeniu, în viața economică, socială, politică, culturală și obștească, prin crearea condițiilor adecvate ce contribuie la asigurarea oportunităților egale pentru accesul la serviciile de educație, sănătate, activitate economică, petrecere a timpului liber, informare, asistența socială etc. În acest context, vor fi dezvoltate instrumente și mecanisme instituționale, cadrul de drept necesar.

Analizând situația tinerilor, accentul se va pune la noțiunea „tineret, tineri” care, potrivit articolului 2 al Legii cu privire la tineret nr.279-XIV din 11 februarie 1999, include persoane în vârstă de 16-30 de ani.

¹ ©Galina Savelieva, gts6@mail.ru

² ©Ana Tomceac, ana.tomceac@mail.ru

³ Mesajul Secretarului general la reuniunea a patra a liderilor Uniunii Europene la nivel înalt, Viena, 12 mai 2006, www.un.org

Nivelul de trai, starea materială a tinerilor, în mare măsură, depinde de posibilitățile de angajare a acestora și reducerea vulnerabilității tinerilor pe piața muncii, constituind un obiectiv principal al politicilor statale în domeniu. Reieșind din rata înaltă a șomajului (potrivit datelor Eurostat pe parcursul ultimilor ani, rata șomajului tinerilor până la 25 ani în țările UE a depășit 20%), au fost depuse eforturi privind facilitarea angajării tinerilor. Începând cu ianuarie 2014, au fost desfășurate unele activități speciale în domeniu, în conformitate cu conceptul „Garanție pentru tineret”, adoptat în scopul asigurării unei oferte de muncă de calitate, învățământ și formare profesională, protecție de la pierderea locului de muncă.

Analizând situația tinerilor în Republica Moldova, menționăm că în pofida faptului că există politici promovate pentru reducerea riscurilor sociale pe piața forței de muncă, în același timp există unele rezultate nedorite ale schimbărilor care afectează securitatea socială a tinerilor, cum ar fi: șomajul, migrația, lipsa locurilor de muncă adecvate, care în final duc la sărăcie. Patru din zece migranți sunt tineri de 16-30 de ani¹, fiecare a cincea persoană în vârstă de 15-29 ani este economic activă. În perioada anilor 2010-2015, rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 25-34 ani s-a redus de la 47% în anul 2010 la 45,0% în 2015². Se menține șomajul înalt (rata șomajului tinerilor în vârstă de 15-24 ani în anul 2015 constituia 12,8%, în vârstă de 25-34 ani - 6,4% și 9,7% la 15-29 ani – față de rata totală pe țară de 4,9%³). Situațiile în care tinerii renunță la căutarea unui loc de muncă sau lucrează în condiții precare, salariile mici, lipsa locuințelor, accesul limitat la serviciile medicale și educaționale, sunt în detrimentul economiei, societății și vieții tinerilor, cât și a familiilor acestora. Fiind, în anul 2015, rata de activitate medie pe țară de 42,4%, în rândul tinerilor în vârstă de 15-24 ani constituia 20,8%, iar la categoria de vârstă 15-29 ani – 30,9%.

De regulă, bugetul statului este lipsit de contribuțiile necesare destinate dezvoltării tinerilor și a sistemelor de securitate socială a acestora, dar, totuși se cere majorarea cheltuielilor pentru acordarea indemnizațiilor de șomaj, serviciilor de remediere, combaterea criminalității sau de prevenire a consumului de droguri, în caz dacă acestea există. Reieșind din cele expuse, pentru îmbunătățirea situației menționate, inclusiv și promovarea unor politici eficiente de protecție socială a tineretului, este necesar de a identifica problemele sau barierele cu care se confruntă tineretul pe piața forței de muncă. În acest context evidențiem cele mai principale bariere specifice:

- *în primul rând*, legate de competențele profesionale, deoarece lipsa competenței profesionale adecvate duce la neconcordanța între cererea din partea angajatorilor și oferta din partea tinerilor, ceea ce împiedică șansele de a obține un loc de muncă potrivit;

- *în al doilea rând*, se referă direct la cererea de muncă, deoarece creșterea economică instabilă (consecințele crizei), sistemul de salarizare insuficient (salariile tinerilor sunt mai mici decât a adulților), precum și subocuparea forței de muncă afectează nu numai accesul tinerilor la muncă, dar și starea morală al tinerilor, atitudinea lor față de muncă și responsabilitățile lor, în general;

- *în al treilea rând*, legate de modalitățile de căutare a unui loc de muncă, care se manifestă prin decalajele privind informațiile despre locurile de muncă vacante și potențialii angajatori, în special, aceasta se referă la tinerii care nu au acces la piața forței de muncă și capital social;

- *în sfârșit*, tineri antreprenori se confruntă cu numeroase obstacole pentru demararea unei afaceri care creează dificultăți în crearea unui business de succes prin barierele care apar la crearea și dezvoltarea întreprinderilor, de a obține acces la capitalul financiar, fizic și social. Dificultățile expuse mai sus provin de la așa factori ca: lipsa surselor financiare, valorilor mobiliare și credibilitate, experienței de afaceri și abilități etc.

Pe parcursul ultimilor ani în Republica Moldova, grație eforturilor depuse în promovarea politicilor strategice în domeniu, s-a accelerat dezvoltarea politicii naționale de tineret, care urmărește perceperea tinerilor ca o resursă și urmăresc diferite mecanisme pentru a încuraja tineretul să se implice activ în viața economică și socială, inclusiv a fost stabilit un mecanism de promovare și de evaluare a politicii naționale de tineret, au fost create structuri administrative responsabile de implementarea programelor strategice în domeniu. Totodată, salariul, că un element important definitoriu al activității economice, în prezent, este în imposibilitatea de a realiza pe deplin funcțiile economice și sociale inerente, inclusiv funcțiile de reproducere și de stimulare, precum și nu reflectă costul real al forței de muncă. Este necesar de menționat faptul, că în ultimii 5 ani, s-a conturat destul de clar tendința de scădere a ponderii veniturilor obținute sub formă de salarii, ceea ce se reflectă prin structura veniturilor gospodăriilor casnice exprimată prin Tabelul 1.

¹ *Strategia națională de dezvoltare a sectorului de tineret 2020, aprobată prin HG nr.1006 din 10.12. 2014, www.justice.gov.md*

² *www.statistica.md*

³ *www.statistica.md*

Tabelul 1

Dinamica principalelor caracteristici de venituri disponibile ale populației

	2010	2011	2012	2013	2014	Inclusiv după vârstă a capului gospodăriei		2015*
						până la 30 ani	30-39 ani	
Total venituri disponibile, medii lunare pe o persoană, lei	1273,7	1444,7	1508,8	1681,4	1767,5	2198,8	1751,5	1956,6
inclusiv în % pe surse:	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Activitatea salariată	42,6	44,7	42,7	41,6	41,6	48,2	50,8	41,4
Activitatea individuală agricolă	9,8	10,0	9,6	9,1	9,5	2,4	5,8	9,0
Activitatea individuală non-agricolă	6,8	6,8	7,2	6,9	6,6	8,5	10,6	6,9
Venit din proprietate	0,1	0,4	0,2	0,2	0,1	0,2	0,0	0,2
Prestații sociale	18,7	18,1	19,2	19,9	20,2	5,1	4,9	20,9
Alte surse de venituri	22,0	20,1	21,2	22,3	21,9	35,6	28,0	21,6
Transferuri din afara țării	16,8	15,3	16,0	17,3	17,6	26,8	23,8	17,4

***Notă: datele după vârstă a capului gospodăriei nu sunt publicate de BNS**

Sursă: www.statistica.md

Pe fundalul creșterii cu 1,5 ori pe parcursul anilor 2010-2015 a veniturilor disponibile ale populației este evident faptul modificării structurii a acestora, inclusiv majorarea ponderii prestațiilor sociale și a altor surse de venituri, în special transferurilor din afara țării. În același timp, pe fundalul creșterii veniturilor, starea materială a gospodăriilor casnice rămâne complicată. Gospodăriile când vârstă capului gospodăriei este de până la 30 de ani și de 30-39 de ani sau este vorbă despre familiile tinere, conform datelor disponibile pentru anul 2014, în calitate de principalele surse de venit sunt salariul și transferurile din afara țării (respectiv, aceste surse constituiau în 2014 de 75% și 74,6% din veniturile totale).

Concomitent, a fost în schimbare și structura cheltuielilor (Tabelul 2). Analizând raportul populației față de piața muncii în sensul prezentei lucrări, menționăm referitor la diminuarea, cu 0,6 p.p. pe parcursul anilor 2010-2015 a ponderii cheltuielilor destinate pentru învățământ. În gospodăriile tinere, după vârsta capului gospodăriei de până 30 de ani, ponderea cheltuielilor pentru învățământ în anul 2014, de asemenea, constituiau numai 0,9%, iar costurile principale au fost, respectiv, direcționate către produsele alimentare (36,7%), întreținerea locuinței (20,2%), îmbrăcăminte și încălțăminte (11,9%), ultimele două poziții depășește ponderea acestor cheltuieli în medie pe țară.

Cercetările arată că salariul, ca un element important definitoriu a pieței forței de muncă sau activității economice ale populației aptă de muncă, în prezent este în imposibilitatea de a realiza pe deplin funcțiile economice și sociale inerente, inclusiv funcțiile de reproducere și de stimulare, precum și nu reflectă costul real al forței de muncă. În contextul salarizării decente a salariaților este necesar de menționat faptul că în Republica Moldova mărimea minimă a salariului este cea mai joasă dintre țările UE. Astfel, începând cu 1 octombrie 2014 a fost stabilit salariul minim pe țară în cuantum de 1000 lei lunar, fiind echivalentul de 48,42 euro¹ pentru un program complet de lucru de 169 de ore (în medie pe lună), reprezentând 5,92 lei pe oră sau echivalent de 0,28 euro (în anul 2008 acest indicator a constituit 400 lei – echivalentul la 24,6 euro, iar în anul 2009 – 600 lei sau echivalentul de 40,7 de euro). Anume salariul minim reprezintă o bază pentru salarizarea celor care activează în sectorul bugetar.

Totodată, în sectorul real (la întreprinderi, organizații, instituții cu autonomie financiară, indiferent de tipul de proprietate și forma de organizare juridică), începând cu 1 mai 2015, cuantumul minim garantat al salariului a fost stabilit în mărime de 11,25 lei pe oră, sau 1900 lei pe lună, calculat pentru un program complet de lucru în medie de 169 de ore pe lună².

¹ Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.550 din 9 iulie 2014 „Privind stabilirea cuantumului salariului minim pe țară”, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2014, nr.185-199, art.596.

² Hotărîrea Guvernului Republicii Moldova nr.219 din 29 aprilie 2015 „Cu privire la modificarea punctului 1 din Hotărîrea Guvernului nr.165 din 9 martie 2010”, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2015, nr.105-109, art.230.

Tabelul 2

Dinamica principalelor caracteristici de cheltuieli de consum ale populației

	2010	2011	2012	2013	2014	Inclusiv după vârstă a capului gospodăriei		2015
						până la 30 ani	30-39 ani	
Cheltuieli de consum (medii lunare pe o persoană, lei), inclusiv în %	1371,7	1534,1	1598,6	1775,8	1816,7	2315,4	1761,6	2048,5
Produse alimentare	40,8	42,5	43,2	42,9	43,8	36,7	42,1	42,1
Băuturi alcoolice, tutun	1,8	1,8	1,7	1,5	1,3	1,4	1,5	1,4
Îmbrăcăminte, încălțăminte	10,8	10,4	10,6	10,3	10,6	11,9	12,5	11,2
Întreținerea locuinței	17,8	18,1	18,6	19,2	18,9	20,2	18,1	17,9
dotarea locuinței	3,9	3,7	3,5	3,6	3,5	3,2	3,4	3,9
Îngrijirea medicală și sănătate	6,4	5,4	5,6	5,7	5,6	4,6	3,6	6,5
Transport	5,0	5,2	4,2	4,7	4,3	4,4	5,4	4,5
Comunicații	4,6	4,4	4,4	4,2	4,3	5,0	4,9	4,3
Agrement	1,7	1,7	1,5	1,5	1,3	1,9	1,5	1,4
Învățământ	1,3	1,1	1,0	0,9	0,7	0,9	0,5	0,7
Hoteluri, restaurante,, cafenele etc.	2,2	1,9	1,7	1,5	1,4	3,9	2,0	1,7
Diverse	3,8	4,0	4,0	4,0	4,0	6,0	4,7	4,4

Sursă: www.statistica.md

În condițiile devalorizării monedei naționale, conform calculelor autorilor, echivalentul acestor mărimi a constituit la 01.06.2015 – 95,92 euro pe lună sau 0,57 euro pe oră (având cursul Băncii Naționale a Moldovei (BNM) la 01.06.2015 – 19,8082 lei pe euro), la 01.08.2015 – 91,17 euro pe lună și 0,54 euro pe oră (cursul BNM la 01.08.2015 – 20,8394 lei pe euro și la 01.05.2016 – 22,4418 lei pe euro), sau cuantumul real minim garantat al salariului numai pentru 2 luni 2015 s-a micșorat cu 5% și, conform situației la 01.05.2016 a constituit numai 84,66 lei sau a scăzut cu 11,7% față de 01.06.2015 (95,92 euro). Evoluția salariului nominal și real se reflectă în Tabelul 3.

Tabelul 3

Evoluția salariului nominal mediu lunar în Republica Moldova

	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Salariul nominal mediu lunar al unui salariat din economia națională, lei	2971,7	3193,9	3477,7	3765,1	4172,0	4610,9
Salariul nominal mediu lunar al unui salariat din economia națională, dolari SUA	240,3	259,1	287,2	299,0	297,2	245,0
Creșterea salariului nominal mediu lunar al unui salariat din economia națională în % comparativ cu anul precedent	108,2	111,6	108,9	108,3	110,8	110,5
Creșterea salariului real al unui salariat din economia națională, în %, anul precedent 100%	101	103,7	104,1	103,5	105,4	100,7
Salariul mediu nominal în sectorul bugetar, lei	2552,5	2860,2	3210,2	3317,2	3673,9	4125,3
Creșterea salariului nominal mediu lunar al unui salariat din sectorul bugetar, în % comparativ cu anul precedent	106,2	112,2	112,2	103,3	110,8	112,3
Raportul dintre salariul mediu în sectorul bugetar și salariul mediu în sectorul real, %	79,5	85,5	89,2	84,0	83,9	85,7
Indicele prețurilor de consum, %	107,4	107,6	104,6	104,6	105,1	109,7
Indicele prețurilor de consum la produsele alimentare, %	105,7	108,4	103,8	106,6	106,5	109,8

Sursa: conform datelor BNS, www.statistica.md

Conform legislației în vigoare, cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real se reexaminează anual de către Guvern, în funcție de creșterea anuală a indicelui prețurilor de consum (9,7% față de anul

precedent) și ratei de creștere a productivității muncii la nivel național (1,0% față de anul precedent). Începând cu 1 mai 2016, acest cuantum va fi stabilit în mărime de 12,43 lei pe oră sau 2100 lei pe lună (93,58 euro reieșind din cursul BNM la 01.05.2016 – 22,4418 lei pe euro) pentru un program complet de lucru în medie de 169 de ore pe lună, fiind în creștere cu 10,5%, comparativ cu cuantumul minim garantat al salariului în sectorul real în vigoare și cu 2,1 ori mai mare față de cel în sectorul bugetar.

Având salariile mici în sfera bugetară (salariul mediu nominal în sectorul bugetar a variat de la 197,2 euro în 2014 până la 197,4 euro în anul 2015, fiind până la 15% mai mici decât salariul în sectorul real în perioada 2010-2015), tineri specialiști cu studii superioare și medii speciale din rândul cadrelor didactice, sănătate, cultură și sport migrează în străinătate, în Polonia, Austria, Ungaria, Bulgaria, Grecia, unde salariile profesorilor sunt de 500 și 700 de euro, în funcție de categoria și vechimea de muncă. Conform cercetărilor statistice pentru luna septembrie 2014, salariul mediu lunar la 38,7% din salariații ocupați în învățământ a constituit până la 2000 lei, în sănătate și asistență socială – 24,1%¹). Astfel, potrivit sondajului efectuat după rezultatele Târgului Locurilor de muncă, organizat de ANOFM la 3-7 februarie 2016, referitor la ocuparea tinerilor și a câștigurilor salariale potrivite, s-a stabilit că majoritatea dintre ei pretind la un salariu de 300-400 euro, dar în cazul celor cu experiența de lucru peste hotare, la salariul de 500-600 de euro. În caz contrar, tinerii preferă plecarea peste hotare în căutarea unui loc de muncă bine plătit.

Posibilitățile de motivare a muncii având în vedere majorarea salariilor au fost analizate de către cercetătorii științifici. Salariile mici ale tinerilor specialiști, în special, absolvenților din instituțiile de învățământ, sunt specifice pentru domeniul cercetării². Remunerarea muncii cercetătorilor reiese din salariul tarifar al categoriei 16, ceea ce constituie 1950 lei și, potrivit modului existent, în prezent, salariul lunar include diferite adaosuri:

- vechimea de muncă de la 2 până la 5 ani – 15%, de la 10 până la 15 ani – 30% și de la 25 ani și peste – 50% din salariul de funcție;
- gradul științific (pentru cei care nu au grade științifice, se stabilesc suplimente lunare în mărime de 50 lei);
- pentru intensitatea și calitatea muncii (50% din suma mijloacelor pentru plata salariilor de funcție, conform schemei de încadrare aprobate și sporului pentru vechime în muncă);
- mărimea maximă lunară a premiilor până la 100% din salariul de funcție, ținându-se cont de sporurile și suplimentele stabilite în conformitate cu legislația;
- ajutorul material în mărimea unui salariu de funcție, ținându-se cont de sporurile și suplimentele stabilite în conformitate cu legislația;
- așa numitul „salariu 13” etc.

Prin urmare, un absolvent, angajat începător, beneficiază de salariul brut mediu lunar de la 3414 lei până la 4000 lei. Conform modului existent, partea stabilă a salariului constituie numai 42,9%, iar suplimentele și adaosurile, ce sunt instabile, flotante și depind de starea financiară a țării, practic, constituie 57,1% din mărimea salariului. Totodată, experiența țărilor europene în domeniul salarizării arată că partea stabilă a salariului trebuie să fie la nivel de 70%, iar suplimentele și adaosurile vor constitui până la 30%.

În acest context, studiind experiența relevantă în domeniu a țărilor UE, Ucrainei, Belarus, etc. se propune de perfecționat sistemul existent de salarizare prin reactualizarea sistemului de salarizare în sfera bugetară³, inclusiv aplicarea noilor grile de salarizare, implementate pe etape. Determinarea cuantumului nou de salarizare trebuie să se bazeze pe următoarele principii:

- salariul de bază se va stabili pe funcții, clase potrivit studiilor, grade/trepte și gradații și va atinge nivelul recomandat de 70% din cuantumul remunerării muncii;
- suma sporurilor, compensațiilor, primelor și indemnizațiilor individuale nu va depăși 30% din salariul de bază;
- nici un câștig salarial pentru o funcție inferioară nu va depăși câștigul salarial al funcției superioare;
- pot fi acordate premii lunare în limita individuală a două salarii de bază lunare pe an.

¹ *Repatrierea salariaților coform mărimii câștigului salarial în septembrie 2014, www.statistica.md*

² *Hotărârea Guvernului Republicii Moldova nr.47 din 12 ianuarie 2007 „Cu privire la salarizarea angajaților organizațiilor de drept public din sfera științei și inovării finanțate de la buget”, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2007, nr.10-13, art.62 cu completările și modificările ulterioare.*

³ *Legea nr.355-XVI din 23 decembrie 2005 „Cu privire la sistemul de salarizare în sectorul bugetar”, Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2006, nr.35-38, art.148 cu modificările și completările ulterioare.*

În scopul îmbunătățirii nivelului de salarizare a lucrătorilor, inclusiv și al tinerilor specialiști, se consideră necesar aplicarea unor soluții menite să asigure creșterea salariului tarifar pentru prima categorie de salarizare a angajaților, organizațiilor finanțate de la bugetul de stat prin majorarea treptată până la nivelul salariului tarifar pentru prima categorie de salarizare în sectorul real.

De asemenea, ținând cont de experiența în domeniu, se propune promovarea unor decizii suplimentare menite să contribuie la îmbunătățirea nivelului de remunerare a muncii pentru tinerii specialiști cu studii superioare și medii speciale din rândul cadrelor didactice, sănătate, cultură și sport, prin aplicarea unor sporuri și adaosuri la salariul de bază:

- pe parcursul primilor 2-5 ani de activitate după absolvire și angajarea conform specialității a *adausului lunar în cuantumul unui salariu tarifar pentru prima categorie de salarizare* angajaților organizațiilor finanțate din bugetul de stat;

- majorarea salariului tarifar pentru categoria de salarizare respectivă în primii 5 ani de activitate după absolvire și angajarea conform specialității obținute: de la 10% în mediul urban până la 50% în mediul rural (pentru profesori, medici, cultură, sport etc.);

- stabilirea adausului în mărimea de 10% din salariului tarifar pentru categoria de salarizare respectivă pentru absolvenții care au obținut masterat;

- stabilirea pentru doctoranzii care învață și până la susținerea tezei de doctor (dar nu mai mult de 3 ani după absolvirea doctoratului) a adausului în mărimea de 15% din salariul tarifar pentru categoria de salarizare respectivă;

- acordarea tinerilor specialiști sporul pentru vechimea de muncă de la prima zi de activitate în mărime de 15% din salariul de funcție.

În rezultatul celor propuse, adaosurile și sporurile la salariu vor constitui unele stimulente și motive atât pentru dezvoltarea și motivarea carierei, cât și pentru îmbunătățirea stării materiale în primii 5 ani de activitate practică. Modificările propuse mai sus, după opinia autorilor pot fi promovate prin aprobarea unor decizii guvernamentale suplimentare sau prin rectificarea Hotărârii Guvernului Republicii Moldova nr.47 din 12 ianuarie 2007 „Cu privire la salarizarea angajaților organizațiilor de drept public din sfera științei și inovării finanțate de la bugetul de stat”, cu modificările și completările ulterioare. Calculele efectuate conform propunerilor sus-menționate arată că salariul mediu pentru un tânăr specialist se va majora față de cel existent de la 1,8 ori până la 2,5 ori.

Astfel, una din problemele de bază a politicilor de protecție socială adecvate necesităților tineretului este protecția asupra *vulnerabilității tinerilor*, ce se manifestă prin următoarele: tinerii, în special cei care renunță mai devreme de la studii și cei defavorizați, continuă să se confrunte cu multe provocări la diferite etape de tranziție; educația, instruirea și cerințele pieței muncii prezintă o discrepanță între calificările obținute prin sistemele de educație și instruire și cerințele pieței muncii și, ca rezultat, tineri sunt nevoiți, să se angajeze în condiții nefavorabile; din motive personale, sociale sau economice, tinerii se află în condiții dezavantajate pe piața muncii etc.

Pe parcursul ultimilor ani a sporit atenția asupra elaborării politicilor naționale de tineret, care percep tinerii ca o resursă importantă de dezvoltare social-economică a țării, inclusiv îmbunătățirea situației tinerilor și urmăresc stabilirea diferitor mecanisme pentru a încuraja tineretul să se implice activ în viața economică și socială. **Pentru susținerea** tinerilor specialiști după absolvirea instituțiilor de învățământ și antrenarea în activitatea socio-economică în scopul consolidării capacităților și dezvoltării abilităților acestora, conform legislației în vigoare, sunt promovate anumite facilități, inclusiv:

- asigurarea cu locuință gratuită a tinerilor specialiști cu studii superioare și postuniversitare de rezidențiat, repartizați și angajați în câmpul muncii în instituțiile publice (bugetare) din sate (comune)¹. Astfel, cu locuință gratuită sunt asigurați absolvenții instituțiilor de învățământ ce activează în localitățile rurale, care după 5 ani de activitate vor trece gratuit în proprietatea tânărului specialist (beneficiază de locuința gratuită cadrele didactice, medicii și farmaciștii, asistenții sociali, specialiștii în domeniul culturii);

- indemnizație unică în mărime de 30 mii lei pentru specialiștii cu studii superioare și 24 mii lei pentru specialiștii cu studii medii de specialitate, care se achită câte 7,5 mii lei, respectiv câte 6 mii lei după

¹ HG nr.1259 din 12 noiembrie 2008 „Cu privire la asigurarea cu locuință gratuită a tinerilor specialiști cu studii superioare și postuniversitare de rezidențiat, repartizați și angajați în câmpul muncii la instituțiile publice (bugetare) din sate”, Monitorul Oficial al RM nr. 206-207, din 18.11.2008, art. 1271.

expirarea primei luni, și, ulterior, la finele fiecărui an de activitate¹;

- compensarea lunară a costului a 30 kW de energie electrică, compensarea anuală a energiei termice, a unui metru cub de lemne, a unei tone de cărbuni, în cazul încălzirii cu gaze compensarea acestora.

Transferurile cu destinație specială pentru susținerea cadrelor didactice tinere se utilizează pentru personalul didactic angajat în instituțiile de învățământ publice din mediul rural și din centrele raionale, în primii trei ani de activitate. Facilitățile sus-menționate sunt acordate în bază unui contract individual de muncă, cu condiția că ei vor activa 3 ani în instituțiile publice în care au fost repartizați.

De asemenea, cadrul de drept prevede stimularea angajatorilor pentru încadrarea în muncă a absolvenților instituțiilor de învățământ superior finanțati de la bugetul de stat. Prevederile stipulează acordarea lunară a unei sume în mărime de un salariu minim pe țară, pentru o perioadă de 12 luni calendaristice, pentru fiecare absolvent al instituției de învățământ superior încadrat în muncă, cu condiția menținerii raporturilor de muncă cel puțin 3 ani. Totodată, având în vedere că acoperirea cheltuielilor necesare pentru implementarea prevederilor menționate sunt finanțate prin transferurile cu destinație specială din bugetul de stat, există un risc de insuficiență a resurselor financiare pentru acest scop, ceea ce pune în pericol realizarea acestuia.

Concluzii. Situația complicată în domeniul situației tineretului, problemele sociale cu care se confruntă tinerii specialiști, în special, absolvenții, inclusiv și recuperarea potențialului productiv al tinerilor subutilizat, sunt de semnificație economico-sociale și constituie o amenințare pentru potențialul de creștere și de dezvoltare economică durabilă. În unele cazuri acestea duc la nedorința de căutare a unui loc de muncă potrivit, inclusiv și apariția leneviei în rândul tinerilor. Acești factori ar influența și sporirea costurilor economico-sociale, deoarece:

- tinerii nu contribuie la bunăstarea economică a țării, dar invers, pierderea de venituri în rândul tinerii generații duce la lipsă de economii, precum și contribuie la o pierdere în cererea de cheltuieli agregate;

- tinerii care nu sunt capabili de a obține venituri proprii trebuie să fie susținuți financiar de către familie, fapt care reduce cheltuielile și investițiile la nivel de gospodărie.

Dat fiind faptul că o politică de tineret trebuie să fie bazată pe nevoile reale ale tineretului, în opinia autorilor este necesar de a schimba abordarea politică orientată pe problemele tineretului, spre o politică europeană care vede tinerii ca pe o resursă a dezvoltării, prin promovarea unor „pachete”² de oportunități și de experiențe pentru tineri. Totodată, de a orienta politicile strategice de protecție socio-economice spre tinerii descurajați și „lucrătorii săraci” prin perfecționarea sistemului de salarizare și implementarea măsurilor de dezvoltare a infrastructurii și sectorului non-agricol în mediul rural, precum și aplicarea unor forme flexibile de antrenare a tinerilor în activitatea economică, inclusiv munca distanțională, muncă de freelancer. Actualmente, în condițiile extinderii tehnologiilor informaționale, politicile sociale trebuie să fie orientate spre piața flexibilă a forței de muncă, aplicarea formelor noi de activitate, inclusiv munca care nu este legată de locul fixat de muncă la o anumită întreprindere a angajatorului, precum și activitatea de muncă de freelancer. Prin noțiunea de freelancer se subînțelege activitatea liberă, muncă la domiciliu (sau în centre – kvoring) pentru specialiștii economiști, juriști, lucrătorii în sfera turismului etc. Relațiile de muncă în acest caz pot avea caracterul juridic unic. Astfel, asemenea tip de activitate poate fi utilizat destul de eficient în condițiile actuale de dezvoltare a Republicii Moldova.

Recomandări. O politică de tineret trebuie să fie bazată pe cunoaștere, iar la baza acesteia să fie puse nevoile reale, care pot fi evaluate prin cercetare și combină cunoștințe științifice și practice cu cunoștințe obținute prin studii pilot. În opinia autorilor este necesar de a schimba abordarea politică orientată pe problemele tineretului spre o politică care vede pe tineri ca pe o resursă a dezvoltării, prin promovarea unor „pachete” de oportunități și de experiențe pentru tineri.

Totodată, se propune de a orienta politicile strategice de protecție socio-economice spre tinerii descurajați și „lucrătorii săraci”, prin perfecționarea sistemului de salarizare și implementarea măsurilor de dezvoltare a infrastructurii și sectorului non-agricol în mediul rural, precum și aplicarea unor forme flexibile de antrenare a tinerilor în activitatea economică, inclusiv muncă de freelancer.

¹ HG nr. 1345 din 30.11.2007 „Cu privire la acordarea facilităților tinerilor specialiști cu studii medicale și farmaceutice”, Monitorul Oficial al RM nr. 188-191 din 07.12.2007, art.1386; HG nr.802 din 29 octombrie 2015 pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de calcul, repartizare, utilizare și evidență a transferurilor cu destinație specială pentru susținerea cadrelor didactice tinere, precum și pentru modificarea, completarea și abrogarea unor hotărâri ale Guvernului, Monitorul Oficial al RM nr. 302-305 din 06.11.2015 art. 894

² Walther, Andreas et al. (2002), pp. 28-29.<http://www.iris-egris.de/yoyo/pdf/YoyoWP1StateofArt.pdf>

Referințe bibliografice

1. Lege privind aprobarea Strategiei naționale pentru tineret pe anii 2009-2013: nr. 25-XVI din 03.02.2009. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2009, nr.68, art. 192.
2. Hotărârea Guvernului Cu privire la acordarea facilităților tinerilor specialiști cu studii medicale și farmaceutice: nr. 1345 din 30.11.2007. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2007, nr. 188-191, art. 1386.
3. Hotărârea Guvernului Cu privire la asigurarea cu locuință gratuită a tinerilor specialiști cu studii superioare și postuniversitare de rezidențiat, repartizați și angajați în câmpul muncii în instituțiile publice (bugetare) din sate (comune): nr. 1259 din 12.11.2008. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2008, nr. 206-207, art. 1271.
4. Legea cu privire la tineret: nr. 279-XIV din 11.02.99. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 1999, nr. 39-41, art. 169.
5. SAVELIEVA, G., TOMCEAC, A. Aspectul social al situației tinerilor pe piața forței de muncă în Republica Moldova. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. 2011, pp. 171-176.
6. WALTHER, A. et al. Youth transitions, youth policy and participation: state of the art report. 2002, february [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://www.iris-egris.de/yoyo/pdf/YoyoWP1StateofArt.pdf>
7. Biroul Național de Statistică [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: www.statistica.md
8. SAVELIEVA, G. Aspectul social al situației tinerilor pe piața forței de muncă în Republica Moldova. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. 2011, pp. 171-176.

Recomandat spre publicare: 31.05.2016

ВЛИЯНИЕ ДЕМОГРАФИЧЕСКОГО СТАРЕНИЯ НА РЫНОК ТРУДА МОЛДОВЫ

Галина САВЕЛЬЕВА¹, кандидат экономических наук, конференциар исследователь,
Национальный институт экономических исследований
Светлана ЗАХАРОВ², научный сотрудник,
Национальный институт экономических исследований

Actualitatea cercetării problemelor privind impactul îmbătrânirii populației asupra pieței muncii este condiționată de schimbările structurale ce au loc pe piața forței de muncă și, ca urmare, căutarea de soluții posibile, legate de funcționarea unei piețe naționale a muncii competitive. Scopul: necesitatea unei mai bune înțelegeri a impactului îmbătrânirii demografice a populației asupra pieței muncii din Republica Moldova. Metode: în procesul de cercetare au fost utilizate abordarea sistemică, metodele comparativă, logică, grafică. Rezultatele: concluziile, obținute în urma studiului cu privire la schimbările structurii de vârstă a forței de muncă, a nivelului educațional, și altele pot fi folosite pentru a reduce efectele negative ale îmbătrânirii demografice a populației pe piața forței de muncă la elaborarea politicilor socioeconomice de către autoritățile publice, precum și pentru monitorizarea evaluării nivelului de ocupare în Republica Moldova.

Cuvintele-cheie: piața muncii, îmbătrânirea demografică a populației, ocuparea forței de muncă, șomajul.

Actuality of the research problems of the impact of population ageing on labour market is caused by ongoing structural changes of labour force market and, as a result, search of possible solutions, related to the functioning of competitive national labour market. The purpose: the necessity of profound understanding of the impact of demographic ageing on labour market of the Republic of Moldova. Methods: a systematic approach, comparative, logic, graphical methods were used. Results: the conclusions from the study about of age structure changes of labour force, educational level and others can be used for reduce the negative effects of demographic ageing on labour market in the elaboration of socio-economic policies of public administration authorities, as well as for monitoring and evaluation the employment rate in the Republic of Moldova.

Key words: labour market, ageing population, employment, unemployment.

JEL Classification: J21, J64.

Введение. Последствия демографического старения населения, охватившего в настоящее время практически все развитые, развивающиеся и находящиеся в переходном периоде развития страны, ставит перед практиками и учёными целый ряд задач нового содержания [1]. Вышеназванные изменения современного рынка труда влияют на социально-экономическое развитие страны, в том числе на изменение структуры ВВП, на производительность общественного труда, увеличение страховых фондов, системы образования, здравоохранения, общественного потребления т.д. Развитие рынка труда определяет экономические отношения между субъектами рынка труда, а спрос на наёмный труд и работа по найму, в свою очередь, формируют экономические отношения занятости, определяя численность занятого населения на рынке труда и оплату труда. Товарность труда в рыночных условиях не предполагает достижения полной занятости, поэтому безработица, будучи неизбежным и негативным явлением, является следствием процессов, происходящих на рынке труда, и наряду с другими макроэкономическими показателями, в том числе и занятости, характеризует качество экономического роста. На показатели занятости влияют и демографические факторы, в том числе изменение возрастной структуры рынка труда.

Следовательно, для оценки изменений, происходящих на рынке труда Республики Молдова, необходима характеристика возрастной структуры рынка труда: возрастную структуру экономически активного, занятого и безработного населения, занятость населения по отраслям, образовательную

¹ © Галина САВЕЛЬЕВА, savelievagalina@rambler.ru

² © Светлана ЗАХАРОВ, zaharov.svetlana@gmail.com

составляющую рынка труда. Необходимо также отметить тот факт, что влияние демографического старения в последующие годы определит будущую структуру рынка труда в Республике Молдова [2].

Полученные результаты. Ситуация на рынке труда Республики Молдова характеризуется стабилизацией показателей численности экономически активного и занятого населения. На процессы происходящие на рынке труда оказывают как состояние экономики, так и трудовая миграция населения. Анализируя уровень экономической активности, занятости и безработицы за период 2000-2015 гг., представленный на Графике 1, можно отметить, что, несмотря на стабилизацию показателей экономической активности и занятости после периода их снижения вплоть до 2010 г., в том числе в результате экономического кризиса (2007 первый год кризиса, задержка временного лага по сравнению с США и странами ЕС), в последние 3 года, 2013-2015г.г., уровень занятости имел тенденцию роста. Более того, несмотря на колебания уровня экономической активности, последствия экономического кризиса, для Республики Молдова характерно наличие относительно невысоких значений уровня безработицы.

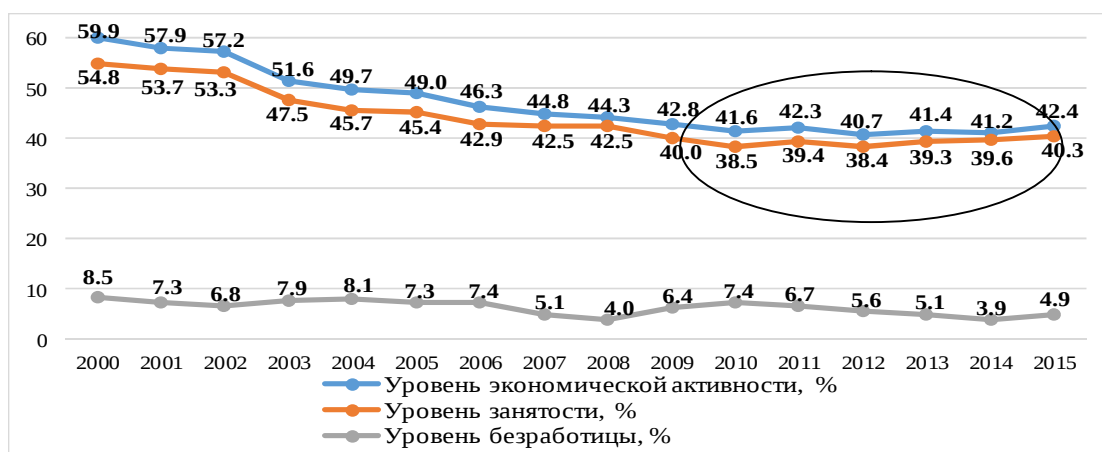

График 1. Динамика основных показателей рынка труда, РМ, 2000-2015, %

Источник: разработана авторами на основе данных НБС РМ, www.statistica.md

Из анализа *возрастной структуры* экономически активного населения можно сделать вывод, что основными влияющими на ее формирование факторами, были как демографическое старение, так и социально-экономическое развитие, в том числе изменение инфраструктуры, законодательной базы в области трудовых отношений, условия труда, низкий уровень оплаты труда по сравнению со странами ЕС и соседними странами [3].

Анализ *возрастной структуры* экономически активного и занятого населения представлен в Таблице 1, что дает возможность показать изменения численности населения по возрастным группам на рынке труда. Удельный вес возрастных групп 25-34, 35-44, 45-54 года имеет стабильные показатели к 2015 г. в пределах [23,6%; 25,3%] экономически активного населения и [24,1%; 24,9%] занятого населения. Удельный вес молодежи в возрасте 15-24 года сократилась на 5,6 п.п. в экономически активном и на 5,2 п.п. занятом населении при сокращении ее абсолютной величины в два раза. Данное изменение можно объяснить участием молодежи в получении образования¹. Сокращение доли молодежи в занятом населении в 2015г., как следует из анализа статистических данных, связано с увеличением их в категории безработных, а также и сохранения их доли в экономически активном населении. Увеличение доли возрастной группы 55-64 годов связано как с повышением возраста выхода на пенсию (по возрасту), так и с повышением уровня занятости среди лиц пенсионного возраста [4], а также следует отметить повышение удельного веса и уровня занятости возрастной группы 65 лет и старше. Анализ показал, что в целом, удельный вес занятого населения возрастной группы 15-44 лет уменьшился, а возрастной группы 45-64 лет увеличился. Увеличился и средний возраст занятого населения: в 2014 г. он составлял 42,05 года, в

¹ На рынке труда США падение уровня занятости возрастной группы до 24 лет с 1980 г. по 2010 г. составило почти два раза. Rosnick D. The Adult Recession. Age-Adjusted Unemployment at Post-War Highs. In: CEPR Issue Brief, July 2010. <http://www.cepr.net/index.php/publications/reports/the-adult-recession> (дата обращения 10.12.2014).

2015 г. – 42,3 по сравнению с 40,9 лет в 2000 г. [расчёты авторов]. Сокращение возрастной группы молодежи и повышение доли старших возрастных групп приводит к изменению и смещению возрастной структуры, постарению рынка труда, что способствует и наличию качественных изменений рабочей силы. В данных условиях возможный дефицит кадров на рынке труда может быть решён за счёт увеличения доли занятого населения возрастной группы 55-64 лет.

Таблица 1

**Характеристика экономически активного и занятого населения
по возрастным группам, 2000-2015 гг., %**

Возраст- ные группы, лет	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Экономически активное население																
Всего	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
15-24	14,1	13,5	13,1	11,4	10,9	10,7	11,8	10,7	10,7	11,3	11,6	11,2	10,1	9,6	8,5	8,5
25-34	20,1	19,5	20,4	19,2	19,1	19,2	20,3	20,0	20,4	20,8	24,5	24,6	25,3	25,8	25,7	25,3
35-44	29,1	28,8	27,6	28,8	27,9	25,8	23,9	24,7	24,4	24,2	22,8	23,1	23,2	23,5	23,9	24,3
45-54	23,2	25,2	24,8	28,0	28,1	28,6	29,0	28,3	28,1	28,2	26,4	25,9	25,5	25,1	24,4	23,6
55-64	8,9	8,5	9,2	8,8	10,1	11,5	11,7	12,8	13,3	13,3	12,9	13,1	13,9	14,0	15,0	15,4
65 лет и старше	4,6	4,5	4,9	3,8	3,9	4,2	3,3	3,5	3,1	2,2	1,8	2,1	2,0	2,0	2,5	2,9
Занятое население																
Всего	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
15-24	13,0	12,2	11,9	10,1	9,6	9,4	10,5	9,6	9,9	10,2	10,3	10,2	9,3	8,9	8,0	7,8
25-34	19,8	19,3	20,2	19,0	18,9	19,1	20,1	19,9	20,3	20,6	24,1	24,0	24,9	25,4	25,5	24,9
35-44	29,2	29,0	27,7	28,9	28,1	25,8	24,0	24,9	24,6	24,4	23,0	23,4	23,4	23,7	23,8	24,4
45-54	23,6	25,7	25,2	28,6	28,6	29,1	29,6	28,9	28,4	28,7	27,2	26,6	26,0	25,5	24,7	24,1
55-64	9,4	9,0	9,7	9,2	10,6	12,0	12,2	13,1	13,5	13,8	13,4	13,5	14,3	14,4	15,3	15,8
65 лет и старше	5,0	4,8	5,3	4,2	4,2	4,6	3,6	3,6	3,3	2,3	2,0	2,3	2,1	2,1	2,7	3,0
15-44	62,0	60,5	59,8	58,0	56,6	54,3	54,6	54,4	54,8	55,2	57,4	57,6	57,6	58,0	57,3	57,1
45-64	33,0	34,7	34,9	37,8	39,2	41,1	41,8	42,0	41,9	42,5	40,6	40,1	40,3	39,9	40,0	39,9

Источник: разработана авторами на базе собственных расчётов на основе данных НБС РМ, www.statistica.md

Изменение количества безработных и изменение их возрастной структуры представлено в Таблице 2. Так, можно отметить увеличение доли возрастной группы 55-64 лет безработного населения, то есть имеет место перераспределение безработного населения в пользу старших возрастов, практически в предпенсионном периоде. Удельный вес безработных в возрастной группе 15-44 лет имел тенденцию снижения до 2010 г, а возрастной группы в 45-64 года, напротив, увеличения. Ситуация изменилась после 2010 г., а именно, удельный вес возрастной группы 15-44 года превысил уровень 2000г., а сокращение количества безработных возрастной группы 25-34 года, с 2006г. по 2015 г. 12,7%. Повышение доли безработных в возрастной группе 15-44 лет в периоде 2010-2015 гг. подчеркивает важность проблемы трудоустройства данной возрастной группы на рынке труда, повышения уровня ее образования и приобретения трудовых навыков.

Таблица 2

Распределение безработного населения по возрастным группам, 2000-2015 гг., %

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Всего	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
15-24	26,4	30,2	29,2	26,1	26,4	27,5	27,4	30,4	30,2	27,3	27,8	25,0	23,8	23,0	21,6	22,2
25-34	23,2	21,9	21,8	21,7	21,7	20,5	23,6	23,0	22,6	23,7	28,8	33,5	31,9	30,7	30,9	33,2
35-44	28,0	26,1	25,9	27,5	25,5	24,8	22,6	20,6	17,4	20,8	20,3	18,9	20,4	20,6	24,6	22,9
45-54	19,6	18,8	19,3	21,2	22,1	21,8	20,8	18,9	21,9	21,2	17,3	16,3	17,6	18,4	16,4	13,8
55-64	2,8	2,9	3,5	3,3	4,2	5,4	5,4	6,9	7,9	6,9	5,8	6,3	6,3	7,1	6,5	7,6
65 лет и старше	0,1	0,1	0,3	0,2	0,1	0,0	0,2	0,2	0,0	0,1	..	..	..	0,2	-	0,3
15-44	77,6	78,2	76,9	75,3	73,6	72,8	73,6	74,0	70,2	71,8	76,9	77,4	76,1	74,3	77,1	78,3
45-64	22,4	21,7	22,8	24,5	26,3	27,2	26,2	25,8	29,8	28,1	23,1	22,6	23,9	25,5	22,9	21,4

Источник: разработана авторами на базе собственных расчётов на основе данных НБС РМ, www.statistica.md

Возрастная структура безработных выдвигает на первый план проблему повышения качественного состава рабочей силы, что является следствием увеличения доли безработных в возрастной группе 15-44 года в течении 2010-2015 годов.

Одной из основных характеристик качества рабочей силы является уровень образования. В настоящее время высшее образование имеет практически каждый четвёртый занятый, при этом отмечается тенденция сокращения доли лиц, не имеющих определенного специального образования. Из анализа статистических данных следует, что доля занятых с высшим, средним специальным или профессиональным образованием увеличилась с 52% до 60% (на 8 п.п.) в 2015 г. по сравнению с 2000 г. (Диаграмма 1), в том числе имеет место сокращение доли лиц с профессиональным образованием. Тем не менее, дальнейшая оценка трудовых мигрантов показала, что рабочая сила с профессиональным образованием имеет наибольшую долю среди населения, уехавшего в другие страны с намерением трудоустройства (Таблица 3).

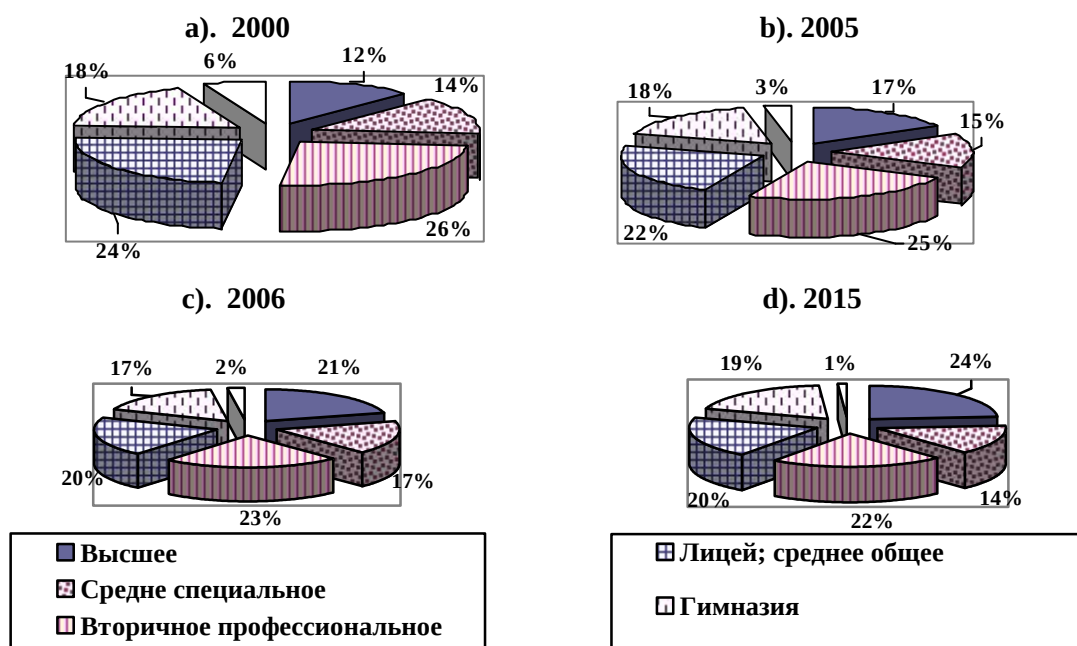

Диаграмма 1. Характеристика занятого населения по уровню образования, РМ, %

Источник: разработана авторами на базе собственных расчётов на основе данных НБС РМ, www.statistica.md

Из анализа структуры безработных по уровню образования (Таблица 3) двух возрастных групп, 25-34 года и 55-64 года, видно увеличение доли безработных с высшим образованием (практически при сохранении их численности) и снижение доли безработных со средним специальным и профессиональным образованием [5].

Таблица 3

Распределение безработных по уровню образования, 2000, 2006, 2015 гг.

	Всего						Возрастная группа 25-34 лет						Возрастная группа 55-64 лет					
	тыс. чел.			% от общего количества*			тыс. чел.			% от общего количества*			тыс. чел.			% от общего количества*		
	2000	2006	2015	2000	2006	2015	2000	2006	2015	2000	2006	2015	2000	2006	2015	2000	2006	2015
Всего	140,1	99,9	62,1	100,0	100,0	100,0	32,5	23,6	20,6	100,0	100,0	100,0	3,8	5,4	4,7	100,0	100,0	100,0
Высшее	14,0	13,3	14,9	10,0	13,3	24,0	4,3	3,1	7,2	13,2	13,1	34,9	0,7	0,9	0,5	18,7	10,2	10,6
Средне специальное	22,8	15,9	7,3	16,3	15,9	11,8	5,1	3,5	1,3	15,6	14,8	6,2	0,7	1,9	0,7	18,7	14,9	14,8
Профессиональное	44,3	25,2	13,5	31,6	25,3	21,8	11,7	5,7	2,9	36,0	24,2	14,0	1,0	1,2	1,5	27,3	31,3	30,9
Лицей; среднее общее	37,8	23,9	10,2	27,0	24,0	16,4	9,2	6,2	2,7	28,2	26,3	13,0	0,4	0,7	1,1	10,6	22,6	22,4
Гимназия	20,4	20,6	15,8	14,6	20,6	25,5	2,3	4,9	6,3	7,0	20,8	30,5	0,8	0,7	1,0	22,1	21,0	21,3
Начальное или без начальной школы	0,7	0,9	0,3	0,5	0,9	0,5	..	0,2	0,3	0,0	0,8	1,4	0,1	0,1	..	2,6	0,0	0,0

Источник: разработана авторами на базе данных НБС РМ, www.statistica.md, *расчёты авторов,

Как следствие социально-экономических процессов, отсутствие возможностей быть занятым, низкий уровень оплаты труда и безработица являются следствием процесса трудовой миграции. Как следует из анализа трудовых мигрантов по уровню образования, то можно отметить увеличение численности трудовых мигрантов с высшим образованием (Таблица 4), 49,5% трудовых мигрантов имеют высшее, средне специальное, профессиональное образование, в том числе высшее - 13,2%.

Таблица 4

**Характеристика трудовых мигрантов
по уровню образования и возрастным группам, тыс.человек**

	2006	2010	2014	2015	в том числе возрастные группы					
					15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Всего	301,1	311,0	341,9	325,4	60,6	125,8	70,3	50,6	17,4	0,7
Высшее	26,5	33,3	37,7	42,9	4,5	25,0	6,5	4,4	2,3	0,1
Средне специальное	42,9	40,7	40,8	35,1	5,9	7,2	7,4	10,7	3,8	0,2
Профессиональное	80,6	79,5	90,9	84,6	14,5	25,6	21,6	16,8	6,0	0,1
Лицей; среднее общее	84,6	79,4	80,8	78,9	12,0	31,3	17,2	14,2	4,0	0,3
Гимназия	73,7	76,2	90,3	83,5	23,5	36,4	17,7	4,6	1,4	1,4
Начальное или без начальной школы	1,8	1,9	1,4	0,5	0,2	0,3	..	..	..	..

Источник: разработана авторами на базе данных НВС РМ, www.statistica.md

Рассматривая процесс старения рынка труда, а именно занятость по возрастным группам по видам экономической деятельности можно отметить, что работники в возрастной группе 55-64 года (удельный вес 15,8% от количества работающих) заняты в области «Сельское хозяйство, охота и лесоводство, рыболовство» (40,4%), «Государственное управление, образование, здравоохранение и социальное обеспечение» (21,6%) и в промышленности (11,3%), а что касается возрастной группы 65 лет и старше (составляют 3,0% работающих), то преобладающая их численность занята в области «Сельское хозяйство, охота и лесоводство, рыболовство» (68,1%), «Государственном управлении, образовании, здравоохранении и социальном обеспечении» (16,1%), в промышленности (4,9%). Сравнительный анализ занятости по возрастным группам в 2015 году показывает, что и в самой многочисленной возрастной группе 25-34 года (24,9% от численности занятого на селения) основная доля в области занятости приходится на «Сельское хозяйство, охота и лесоводство, рыболовство» (22,5%), тем не менее спектр деятельности данной группы рабочей силы более разнообразен: вторая по величине область деятельности это «Розничная торговля, отели и рестораны» (20,0%), далее следует «Государственное управление, образование, здравоохранение и социальное обеспечение» (17,5%), «Промышленность» (13,2%) и т.д. (Таблица 5).

Таблица 5

**Распределение численности занятого населения по видам экономической деятельности,
возрастными группами, 2015, тыс.чел.**

	Всего	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65 лет и старше
Всего	1203,6	93,6	300	293,3	290,1	189,8	36,7
Сельское хозяйство, охота и лесоводство, рыболовство	381,9	32,0	67,4	87,6	93,2	76,6	25,0
Промышленность	148,3	11,0	39,7	40,9	33,4	21,5	1,8
Строительство	65,4	5,4	23,8	18,8	11,0	5,9	0,4
Розничная торговля, отели и рестораны	189,6	21,4	60,0	47,0	42,8	17,5	0,9
Транспорт и коммуникации(связь)	76,3	4,6	22,2	17,4	19,1	12,5	0,5
Гос.управление, образование, здравоохранение и соц.обеспечение	235,8	13,1	52,5	56,5	66,7	41,0	5,9
Другая деятельность	106,4	6,1	34,4	25,2	23,8	14,8	2,2

Источник: разработана авторами на базе данных НВС РМ, www.statistica.md

Возрастные структурные изменения рабочей силы, а именно возрастной группы 55-64 года, характерны практически для всех отраслей национальной экономики, эволюция процесса старения рабочей силы представлена на Диаграмме 2. При росте занятых в государственном управлении,

образовании, здравоохранении и социальном обеспечении в 2014г., уже в 2015г., удельный вес данной возрастной группы уменьшился на 1,4 п.п., основной областью занятости возрастной рабочей силы, практически, остается сельское хозяйство, так как использование труда пожилого работника, согласно действующего законодательства, влечет за собой создание определенных условий труда, удобного графика работы, возможно сокращённого рабочего дня и ряда других условий.

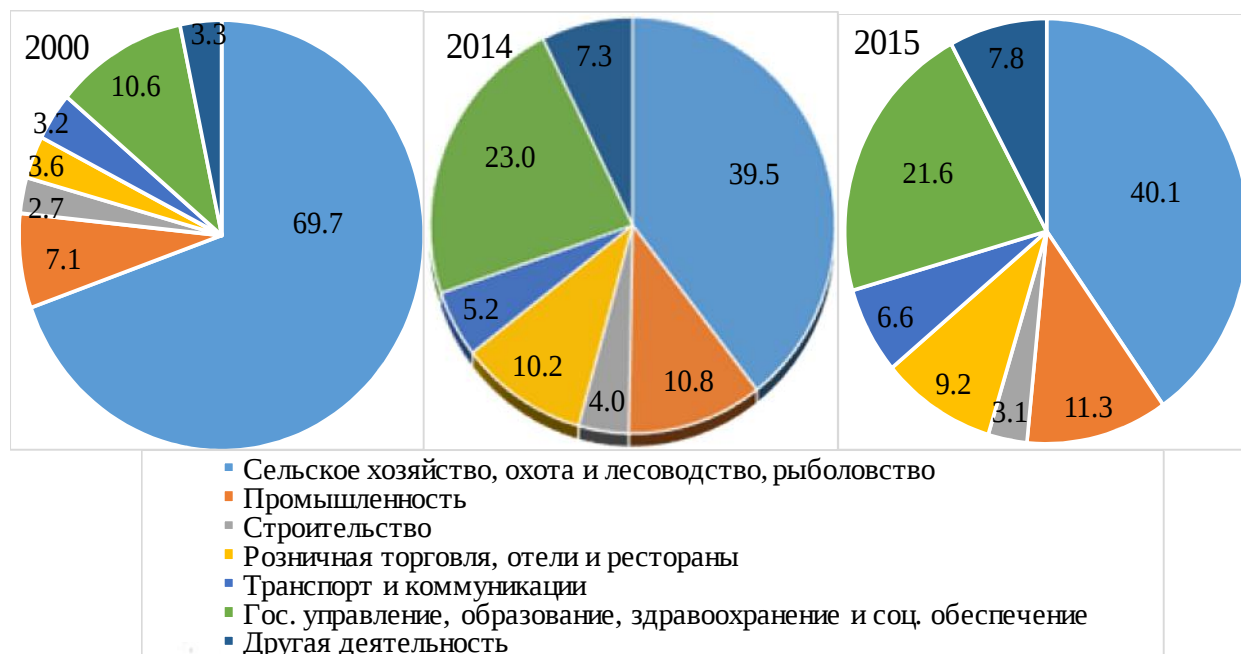

Диаграмма 2. Распределение занятого населения возрастной группы 55-64 лет по видам экономической деятельности, 2000, 2014, 2015 гг., %

Источник: разработана авторами на основе собственных расчётов на базе данных НВС РМ, www.statistica.md

Заключение. В результате анализа изменений рынка труда под влиянием возрастной структуры населения можно сделать следующие выводы:

- изменения возрастной структуры экономического активного и занятого населения, носят постоянный и необратимый характер как следствие процесса старения населения и миграционных процессов, в том числе в целях трудоустройства за пределами страны;
- сокращение численности рабочей силы зависит от уровня социально-экономического развития страны, создания условий труда, обеспечения социальных рисков, включая уровень достойной оплаты труда;
- сокращение доли возрастной группы молодежи и повышение удельного веса старших возрастных групп в составе рабочей силы, что характеризует старение рабочей силы. Возрастание спроса на рабочую силу возможно обеспечить за счет увеличения срока экономической деятельности старших возрастных групп, учитывая увеличение доли занятого населения возрастной группы 55-64 года;
- в целях привлечения на рынок труда лиц возрастной группы 55-64 лет необходимо создание благоприятных условий для осуществления их трудовой деятельности, в том числе удобный график работы, сокращённый рабочий день, дополнительное обучение-переобучение, дополнительные отпуска, специально оборудованные рабочие места (условия труда).

Учитывая, что в перспективе процесс демографического старения населения Молдовы является неизбежным, для создания конкурентноспособного отечественного рынка труда считаем целесообразным создание соответствующей законодательной и нормативной базы, которая предусматривает меры по устранению проявления эйджизма при найме на работу лиц пожилого возраста и осуществления их трудовой деятельности¹ и учитывает накопленный международный

¹ С 1967г. в США существует закон запрещающий дискриминацию работников по возрасту - *Age Discrimination in Employment Act (ADEA)*.

опыт использования работников пожилого возраста на рынке труда [6]. При этом важная роль должна принадлежать образовательной составляющей рабочей силы, повышению доли занятого населения с качественным профессиональным образованием и с высшим образованием соответствующим международным стандартам, а также повышения качества медицинского обслуживания и обеспечения здорового образа жизни.

Referințe bibliografice

1. SAVELIEVA, G., ZAHAROV, S., BÎRCA, I. Evaluarea impactului îmbătrânirii demografice: abordări, principii = Assessing the impact of the demographic aging: approaches, principles. In: Economie și sociologie = Economy and Sociology. 2011, nr. 3, p. 174-181.
2. GAGAUZ, O. Îmbătrânirea demografică a populației: tendințe și opțiuni. In: Akademos. 2012, nr. 4 (27), pp. 82-87 [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: http://www.akademos.asm.md/files/Imbatrinirea%20demografica%20a%20populatiei_tendinte%20si%20optiuni.pdf
3. ZAHAROV, S. Sistemul de pensionare și piața muncii în condițiile îmbătrânirii demografice a populației în Republica Moldova: abordări. In: Rolul Euroregiunilor în dezvoltarea durabilă în contextul crizei mondiale. Exemplu: Euroregiunea Siret-Prut-Nistru: conferința științifică internațională, 21 iunie 2013. Ediția a IX-a. Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”. Iași: Ed. Tehnopress, 2013, vol. XVII, p. 175.
4. Indicatorii de evaluare a politicilor de ocupare a forței de muncă. In: Evaluarea efectelor îmbătrânirii demografice asupra dezvoltării socioeconomice. Chișinău: S.n., 2014, pp. 51-63 [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: http://ccd.ucoz.com/_ld/0/7_MONOGRAFIE_Save.pdf
5. ZAHAROV, S. Challengers of ageing: some approaches to analysis of educational level of employment population in the Republic of Moldova. In: Progrese în teoria deciziilor economice în condiții de risc și incertitudine: conferința științifică internațională, 19 septembrie 2014. Ediția a XXIX-a. Academia Română – Filiala Iași, Institutul de Cercetări Economice și Sociale „Gh. Zane”. Iași: Ed. Tehnopress, 2014.
6. SAVELIEVA, G., TARAGAN, R., TOMCEAC, A. Experiența internațională în domeniul promovării politicilor de ocupare a forței de muncă în contextul îmbătrânirii demografice. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. Ediția a III-a. Chișinău: Comp. Ed. al IEFS, 2013, pp. 186-191.
7. TOMCEAC, A., TARAGAN, R. Unele concepte și caracteristici ale îmbătrânirii. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. Ediția a IV-a. Chișinău: Comp. Ed. al IEFS, 2014, nr. 1, pp. 161-166.

Recomandat spre publicare: 13.06.2016

EVALUAREA DOTĂRII GOSPODĂRIILOR CASNICE CU BUNURI DE FOLOSINȚĂ ÎNDELUNGATĂ

**Svetlana IVANOV¹, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Actualitatea temei constă în examinarea situației curente a dotării gospodăriilor casnice sărace/non-sărace cu bunuri de folosință îndelungată pentru anul 2014 în Republica Moldova. Scopul este de a analiza gospodăriile casnice sărace/non-sărace din aspectul dotării acestora cu bunuri de folosință îndelungată. Au fost utilizate următoarele metode de cercetare: statistică, comparativă, analitică. Rezultatul cercetării este analiza dotării cu bunuri de folosință îndelungată a gospodăriilor casnice în general, sărace/non-sărace, sărace/non-sărace după medii de reședință și în funcție de durata de exploatare a bunurilor de folosință îndelungată.

Cuvinte-cheie: bunuri de folosință îndelungată, gospodărie casnică, dotarea, mediul rural, durata de exploatare, sărac/non-sărac.

The actuality of the theme is to examine the current situation of the equipping poor/non-poor households with durables goods for 2014 in Republic of Moldova. The aim is to analyze poor/non-poor households under the aspect of their equipment with durable goods. There were used the following research methods: statistical, comparative, analytical. The result of research is the analysis of equipping households with durable goods, poor/non-poor households, poor/non-poor households by residence and according to the life span of the durable goods.

Key words: durable goods, household, equipment, rural area, life span, poor/non-poor.

JEL Classification: R2, I31.

Introducere. În lumea contemporană este dificil de imaginat viața fără cele mai necesare bunuri de folosință îndelungată (BFÎ), cum sunt: televizorul, frigiderul, mașina de spălat rufe, aspiratorul de praf, computer ș.a. Dar nivelul dotării gospodăriilor casnice (GC) cu aceste bunuri este dependent în mare parte de nivelul bunăstării al acestora [1]. Cercetarea științifică a fost efectuată în baza datelor Cercetării Bugetelor Gospodăriilor Casnice (CBGC) pentru anul 2014 [2].

Evaluarea dotării gospodăriilor casnice cu bunuri de folosință îndelungată. În general, în anul 2014 a crescut nivelul de dotare a GC cu bunuri de folosință îndelungată. Dotarea cu televizoare la 100 gospodării casnice s-a majorat de la 103 până la 105 bucăți (buc.) (cu 2 buc.), frigider – de la 88 până la 94 buc. (cu 6 buc.), mașini de spălat rufe – de la 72 până la 77 buc. (cu 5 buc.) (figura 1). Însă, nivelul dotării cu unele BFÎ este insuficient pentru a acoperi nevoia populației în acestea. Doar 44 GC din 100 dispun de computere, 56 GC din 100 sunt înzestrate cu aspiratoare, 77 GC din 100 dispun de mașini de spălat rufe.

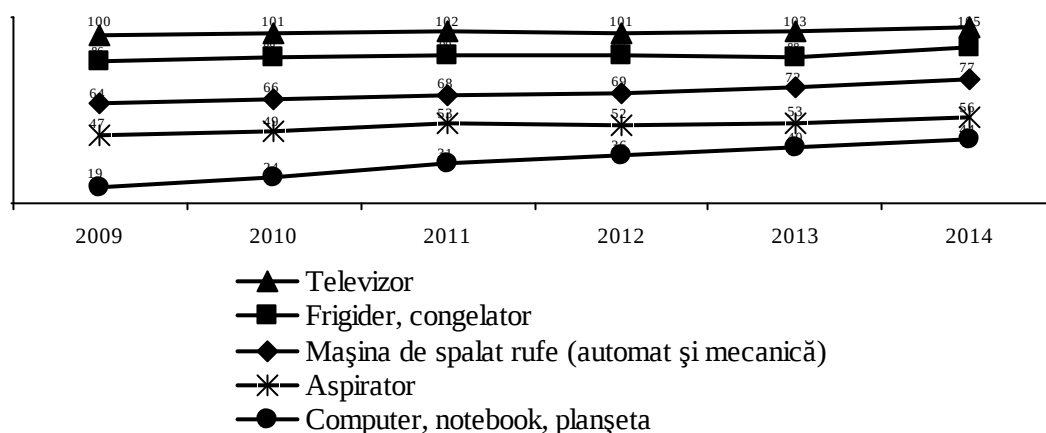

Fig. 1. Dinamica dotării GC cu BFÎ, bucăți la 100 GC

Sursa: Calculat și efectuat în baza datelor CBGC ale Republicii Moldova.

¹ © Svetlana IVANOV, svetlana.ivanov.2@mail.ru

În pofida creșterii nivelului de dotare a GC cu BFÎ, în anul 2014 se menține un „decalaj” considerabil între GC sărace și non-sărace. Dotarea GC sărace cu computere constituie 14 buc. la 100 GC, ceea ce este de 3,4 ori mai puțin, decât dotarea GC non-sărace (48 buc.), Figura 2.

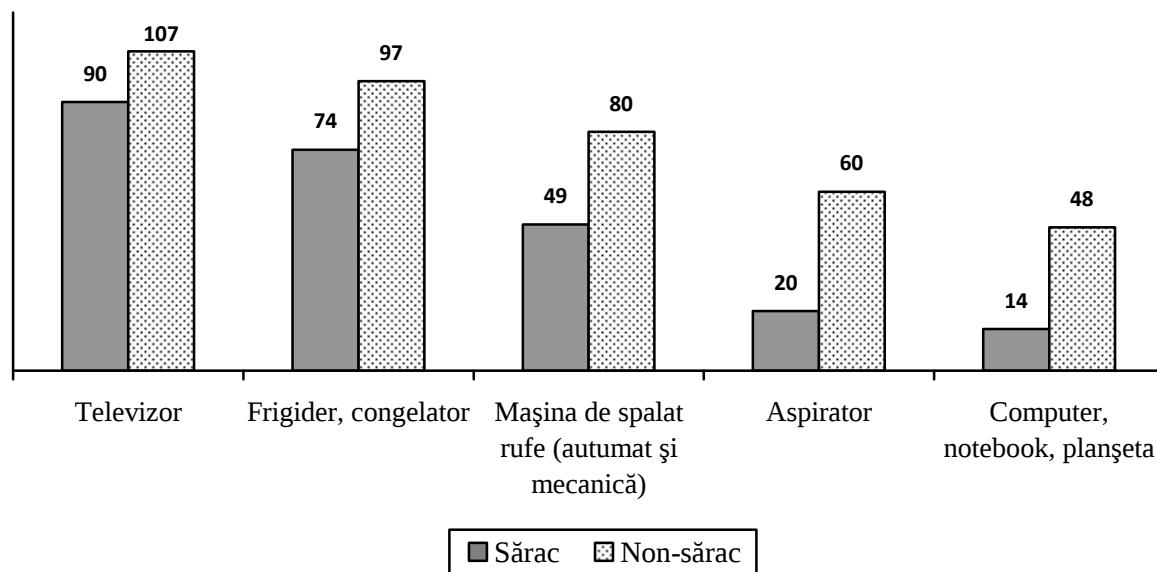

Fig. 2. Dotarea GC cu BFÎ în profiluri sărac/non-sărac, bucăți la 100 GC

Sursa: Calculat și efectuat în baza datelor CBGC ale Republicii Moldova.

GC sărace dispun de 20 aspiratoare, ce este de 3 ori mai puțin, decât a în GC non-sărace (60 buc.). GC sărace dispun doar de 49 mașini de spălat rufe, fiind de 1,6 ori mai puțin, decât în GC non-sărace (80 buc.). Cel mai mic „decalaj” în dotarea cu BFÎ între săraci și non-săraci are loc la televizoare și frigidere. Astfel, dotarea GC sărace cu televizoare constituie 90 buc., ceea ce de 1,2 ori mai puțin decât la GC non-sărace (107 buc.). Din 100 GC sărace 74 dispun de frigidere, ceea ce este de 1,3 ori mai puțin, decât la GC non-sărace (97 buc.).

În cea mai gravă situație se află persoanele sărace din mediul rural. Dotarea sătenilor săraci cu BFÎ este mult mai rea decât a sătenilor non-săraci. Doar 5 din 100 GC sărace din sate dispun de autoturism, în timp ce la 100 GC non-sărace le revin 23 buc. (tabelul 1). 7 din 100 GC sărace din sate sunt înzestrate cu mașini de spălat automat, iar cele non-sărace – cu 29 buc. Dotarea sătenilor săraci cu aspiratoare constituie 15 buc. la 100 GC, cele non-sărace – 45 buc.

GC sărace din sate sunt mai rău dotate comparativ cu GC sărace din alte localități. Doar 15 din 100 GC sărace de la sate dispun de aspirator, atunci când în orașe mari acestea constituie 50 buc. Dotarea GC sărace din sate cu mașini de spălat rufe automat constituie 7 buc., iar a GC sărace din orașe mari – 52 buc. 13 GC sărace de la sate sunt dotate cu computere, în orașe mari acestea constituie 22 GC sărace din 100 GC. Un impact deosebit asupra dotării cu BFÎ în sate îl are factorul preț. Veniturile relativ mai mici a sătenilor sunt cauza unei înzestrări mai rele cu BFÎ.

Tabelul 1

Dotarea GC cu BFÎ, bucăți la 100 GC

	Total		Orașe mari		Orașe mici		Sate	
	sărac	non-sărac	sărac	non-sărac	sărac	non-sărac	sărac	non-sărac
Televizor	90	107	100	113	98	108	89	103
Frigider, congelator	74	97	100	100	89	99	69	94
Mașină de spălat rufe automat	12	50	52	86	24	60	7	29
Mașină de spălat rufe mecanică	37	30	21	7	37	25	38	44
Aspirator	20	60	50	83	32	69	15	45
Computer, notebook, planșetă	14	48	22	75	14	44	13	36
Cuptor cu microunde	8	26	36	37	2	25	8	21
Autoturism, microbuz personal	4	22	-	20	1	21	5	23

Sursa: Calculat conform datelor CBGC Republicii Moldova în anul 2014.

GC sărace au un nivel mai scăzut de dotare cu BFÎ moderne. În anul 2014 ponderea GC sărace, care dispun de televizoare cu durată de exploatare până la 5 ani a constituit 24,6%, și la GC non-sărace – 27,5% (Figura 3). În timp ce ponderea GC sărace, care dispun de televizoare cu durată de exploatare peste 10 ani a fost de 27,5%, la GC non-sărace – 25,7%. Ponderea GC sărace, care sunt dotate cu frigider cu durată de exploatare până la 5 ani a constituit 20,6%, la cei non-săraci – 28,3%. Un rol important în limitarea accesibilității populației sărace la principalele BFÎ de asemenea îl joacă prețul. El creează dificultăți la schimbarea televizoarelor, frigiderelor, a mașinilor de spălat rufe, a altor aparate învechite moral și fizic, care deja se află în folosința acestor GC. Cea mai înaltă pondere a GC din toate BFÎ cu durată de exploatare peste 10 ani le au frigider: 35,3% – GC sărace și 31,6% – GC non-sărace. O tendință asemănătoare are loc și la alte BFÎ.

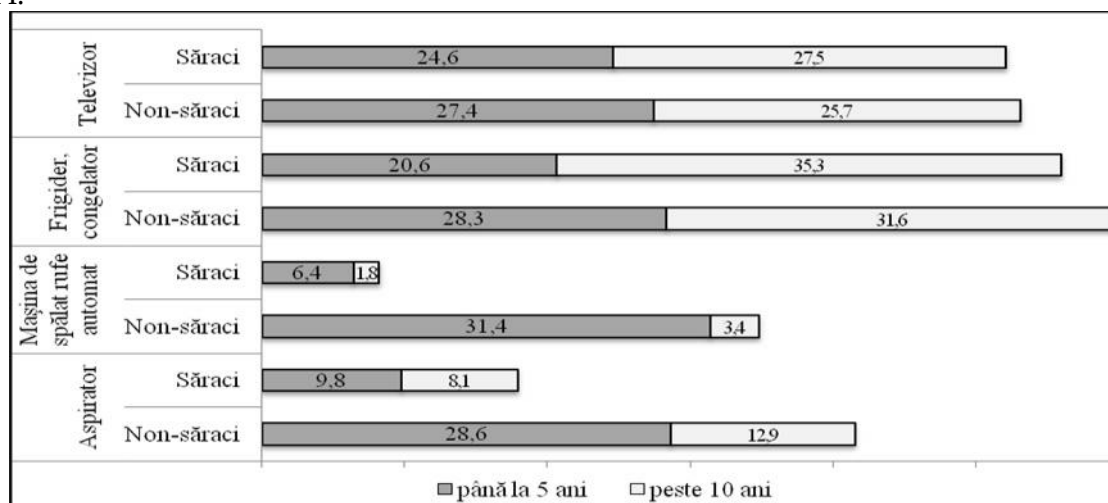

Fig. 3. Repartizarea GC după durata de exploatare a BFÎ în profiluri sărac/non-sărac, %

Sursa: Calculat și efectuat în baza datelor CBGC ale Republicii Moldova.

Concluzii. În anul 2014 în Republica Moldova a crescut nivelul de dotare a GC cu BFÎ și totuși este insuficient pentru a acoperi nevoia populației în acestea. De asemenea se menține un „decalaj” considerabil între GC sărace și non-sărace. În cea mai gravă situație se află persoanele sărace din mediul rural, unde este mult mai scăzut nivelul dotării GC cu BFÎ. GC sărace din sate sunt mai rău dotate și comparativ cu GC sărace din alte localități. Toate acestea sunt rezultatul veniturilor relativ mai mici a populației sărace și anume populației sărace din mediul rural. GC sărace au un nivel mai scăzut de dotare cu BFÎ moderne, cauza fiind veniturile mici ale persoanelor sărace și factorul preț la BFÎ.

Referințe bibliografice

1. STREMENOVSCAIA, Z. Înzestrarea gospodăriilor casnice cu pensionari cu obiecte de folosință îndelungată. In: Economie și sociologie. 2009, nr. 2, p. 170-179.
2. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. *Aspecte privind nivelul de trai al populației în 2014 (rezultatele cercetării bugetelor gospodăriilor casnice) = Aspects of the standard of living of population in 2014 (Results of the Household Budget Survey)*. Chișinău, 2015. 140 p. [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/aspecte_nivelul_trai/Aspecte_Nivelul_trai_2014.pdf
3. VINOGRADOVA, V. Dependența sărăciei de tipul gospodăriilor casnice în Republica Moldova și țările Uniunii Europene. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. Ediția a III-a. 2013, pp. 154-157.
4. VINOGRADOVA, V. Evaluarea riscului sărăciei a gospodăriilor casnice cu statut socio-economic diferit al persoanelor care le conduc. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. Ediția a II-a. 2012, pp. 164-168.

Recomandat spre publicare: 19.01.2016

SERVICII DE INFRASTRUCTURĂ SOCIALĂ: PROVOCĂRI ȘI RISCURI

**Ana TOMCEAC¹, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Actualitatea: Schimbările demografice în condițiile sociale și economice nefavorabile ale Moldovei au contribuit la dezvoltarea unor măsuri de îmbunătățire a calității vieții prin dezvoltarea infrastructurii sociale și asigurarea serviciilor adecvate. Scopul: evidențierea riscurilor în ce privește accesul la serviciile infrastructurii publice și analiza rolului acestora în prevenirea marginalizării populației defavorizate. Metode: analiza impactului, monitorizarea, analiza datelor privind sărăcia, utilizarea rezultatelor cercetărilor anterioare în domeniu. Rezultate: au fost identificate problemele existente ce vizează asigurarea accesului la servicii de infrastructură socială și impactul acestora asupra bunăstării populației. Elaborate concluzii și propuneri privind eficientizarea sistemului de acordare a serviciilor publice.

Cuvinte-cheie: servicii publice sociale, cheltuieli de ordin social, forță de muncă, riscuri sociale, sărăcia.

Topicality: Demographic changes lately in unfavourable socio-economic situation created in Moldova contribute to solving the problems expected to improve the quality of life of the population by creating infrastructure and providing adequate public services. Goal: highlighting the risks to public infrastructure service provision and analysis their role in preventing marginalization of disadvantaged persons. Methods: impact analysis, monitoring, analysis of data on poverty, use of results of previous research in the field. Results: The study identified problems related to ensuring access to social infrastructure and their impact on the welfare of the population. Elaborated conclusions and proposals on increasing the efficiency of providing public services.

Key words: social public services, social spending, employment social risks, poverty.

JEL Classification: H6, H53, H75, H13, J10, J11, J18, P46.

Introducere. În condițiile de îmbătrânire a populației crește rolul infrastructurii sociale în dezvoltarea umană, principala forță de producție a societății și de nivelul și ritmul de dezvoltare a infrastructurii depinde și crearea unor condiții favorabile pentru creșterea nivelului calitativ al dezvoltării populației. Acest fenomen constituie o provocare majoră pentru modernizarea politicilor de dezvoltare socială prin crearea unor consecințe grave în asigurarea accesului populației la serviciile de infrastructură publică. Din acest punct de vedere, serviciile publice furnizate populației sunt îndreptate spre asigurarea sănătății, nivelului de bunăstare materială, capacității de a obține o educație, dezvoltării culturale, accesului la informație, posibilității de mișcare etc. Reformele economice promovate pe parcursul ultimilor ani au condus la unele schimbări sociale în toate sferile vieții publice ale țării. Una din consecințele modificărilor structurale ale economiei regionale a fost transferul infrastructurii de acordare a serviciilor sociale în proprietatea administrației publice locale, dar incapacitatea de a furniza infrastructura necesară și serviciile aferente constituie pentru Republica Moldova (RM) unul dintre obstacolele majore în accelerarea sau menținerea ritmului de dezvoltare, precum și în atingerea obiectivelor de creștere și performanță, impuse de Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului (ODM 2000 ale ONU). Fiind o țară cu cea mai înaltă pondere a populației rurale, serviciile de infrastructură socială în RM s-au dezvoltat neuniform și au contribuit la inegalitatea rural-urban care este o provocare principală pentru politicile de dezvoltare socială. De exemplu, din total drumuri, 2 treimi (64,3%) sunt drumurile locale. Calitatea drumurilor este foarte proastă. Evaluarea stării drumurilor ne demonstrează că circa 54% din drumurile naționale sunt în stare rea și aproximativ 20% în stare foarte rea². Conform analizei datelor din Cercetările Bugetelor Gospodăriilor Casnice (CBGC)³ populația din mediul rural este mai dezavantajată în ceea ce privește accesul la serviciile de utilități publice și la condiții de locuit din cauza deficienței infrastructurii sociale și insuficienței serviciilor prestate. În pofida faptului că rețeaua existentă de energie electrică permite gospodăriilor accesul nelimitat la acest serviciu,

¹ © Ana TOMCEAC, ana.tomceac@mail.ru

² Strategia de transport și logistică pe anii 2013-2022, HG RM nr. 827 din 28.10.2013

³ www.statistica.md

numai circa o treime din gospodăriile rurale dispun de apă caldă, de baie sau duș, au acces la rețeaua de gaze naturale, totuși majoritatea continuă să utilizeze preponderent sobele pe cărbune și lemn pentru încălzire. În afară de cele expuse, declinul populației și concentrarea în jurul orașelor unde se dezvoltă activitatea economică, provoacă creșterea costurilor de întreținere a rețelei de infrastructură și a serviciilor publice existente și ca rezultat contribuie la insuficiența surselor financiare publice care la rândul său va avea de suferit calitatea serviciilor, ceea ce va împiedica investițiile private, creșterea economică, și ca rezultat va încuraja emigrarea. Potrivit studiilor anterioare efectuate în RM în domeniul asigurării accesului populației la serviciile de infrastructură socială la nivel teritorial, sau evidențiat unele funcții-ținte ale acestora care includ măsurile strategice preconizate pentru:

- crearea condițiilor pentru formarea tendințelor progresive în procesele demografice;
- dezvoltarea și utilizarea eficientă a forței de muncă a teritoriului;
- dezvoltarea capacităților forței de muncă pentru a răspunde în mod eficient necesităților și nivelului de dezvoltare a producției regionale;

- îmbunătățirea și menținerea sănătății fizice, bunăstării și condițiilor de viață ale gospodăriilor.

Dat fiind faptul că infrastructura socială este formată din întreprinderi, instituții, organizații și alte obiecte complexe, resurse financiare, resurse de muncă și altele pot influența dezvoltarea infrastructurii, dar ele nu sunt potențialul economic acesteia. În prezentul articolul sunt evidențiate cele mai importante provocări și restricții care au un impact negativ asupra dezvoltării serviciilor de infrastructură publică la nivel teritorial. *Unele provocări prezintă efectele demografice negative în RM.* Schimbările demografice pe parcursul ultimilor ani au condus la creșterea longevității populației și ca rezultat au provocat creșterea categoriei de populație în vârstă înaintată. Acestea procese sunt mai accentuate în mediul rural, unde ponderea vârstnicilor de 60 de ani și peste reprezintă 16,4% din totalul populației rurale, față de 15,9% în mediul urban. Totodată, sistemul național de servicii sociale, datorită faptului că populația îmbătrânește, se confruntă cu următoarele provocări: serviciile tind să fie cu o varietate mai mare în ce privește modul de acordare serviciilor și tipurilor acestora, în același timp, costul lor tinde spre majorarea continue, iar numărul beneficiarilor de servicii cu diferite nevoi demonstrează o tendință spre creștere. În afară de această, creșterea persoanelor de vârstă înaintată care au o necesitate deosebită pentru asistența socială, medicală și implică cerințe noi în privința locuirii, posibilităților de deplasare și a altor infrastructuri publice ce provoacă și majorarea cheltuielilor publice. În pofida tendinței de creștere a beneficiarilor de servicii sociale, cheltuielile publice totale pentru asistența socială, inclusiv pentru serviciile sociale, au diminuat de la 13,4% din PIB în anul 2011 la peste 12,7% în 2013, iar pentru 2016 a fost estimat la nivel de 13,2% din PIB¹. Având în vedere că principală sursă de finanțare a serviciilor prestate constituie mijloacele bugetelor ale administrației publice locale, problema-cheie constă în decalajul semnificativ dintre garanțiile de stat privind furnizarea serviciilor sociale și asigurarea lor financiară. Cheltuielile bugetului UAT pentru asistența socială, inclusiv pentru serviciile sociale, de asemenea au diminuat de la 9,0% din total cheltuieli în anul 2011 până la 7,1% în 2013, iar pentru 2016 a fost estimat la nivel de 8,1% din total cheltuieli. Astfel, cheltuielile publice depind de o serie de factori cu impact asupra cererii și ofertei pentru furnizarea serviciilor dintre care fac parte: mărimea și structura populației, starea de sănătate, venitul disponibil individual și național, precum și cadrul instituțional de reglementare a furnizării serviciilor. Printre cele mai însemnate riscuri pentru durabilitatea financiară a serviciilor prestate, pot fi menționate:

- îmbătrânirea/diminuarea forței de muncă și problemele migrației forței de muncă, care provoacă insuficiența capitalului uman pentru dezvoltarea durabilă a țării;
- diminuarea ofertei forței de muncă tinere, care parțial, din diverse motive sunt inactivi și nu intră pe piața muncii;
- reducerea ponderii persoanelor de vârstă activă în totalul populației care contribuie la creșterea persoanelor dependente.

În afară de cele expuse mai sus, în RM se menține utilizarea inefficientă a resurselor de muncă care provoacă subdezvoltarea infrastructurii de prestare a serviciilor sociale de calitate. În pofida faptului că serviciile și activitățile economice sunt localizate prioritar în orașe, gradul de asigurare cu locuri de muncă bine plătite în ramurile neagricole în mediul rural a fost permanent foarte mic. Câștigul salarial mediu lunar în agricultură, vânătoare și servicii anexe (2 958,2 lei) a demonstrat în anul 2015 nivelul de 64% din totalul salariului pe activități economice (4 610,9 lei). Fiecare a șaptea persoană ocupată (14,9%) declară dorința de a schimba situația în raport cu locul actual de muncă pe motiv că nu este satisfăcută de nivelul remunerării².

¹ www.mf.gov.md

² *Ancheta Forței de Muncă*, www.statistica.md

Ca rezultat, lucrătorii calificați din mediul rural, din cauza condițiilor economice și sociale nefavorabile, se deplasează în oraș, fapt care afectează, în primul rând, calitatea muncii și, prin urmare, eficiența și calitatea producției și serviciilor locale, în al doilea rând provoacă creșterea necesităților de aceste servicii în mediul urban. Deci, situația în cauză provoacă dezvoltarea dezechilibrată a infrastructurii sociale între mediul urban și cel rural. Totodată, în situațiile: când șomajul în rândul tinerilor (15-24 ani) este de 2,6 ori mai înalt față de nivelul total pe țară (4,9%). În anul 2015 constituind 12,8%; *veniturile mici*, anume în mediul rural, unde veniturile disponibile ale populației erau, în medie, pe o persoană pe lună 1657,5 lei sau la nivelul minimului de existență în mediul rural (1657,7 lei) și au atins circa 85 la sută din nivelul veniturilor din mediul urban; subocuparea constituie 6,2% din totalul persoanelor ocupate; *sărăcia* populației rurale: 8 din 10 persoane sărace în anul 2014 erau din mediul rural, migrația fiind singura opțiune economic rezonabilă pentru majoritatea locuitorilor rurali. Datele Biroului Național de Statistică demonstrează că în anul 2015 din numărul celor declarați plecați la lucru sau în căutare de lucru peste hotare (325,4 mii persoane), circa 72% sunt persoanele plecate din localitățile rurale sau mai mult de 18% din populația stabilă rurală cu vârsta de 15 ani și peste. Deci, migrația forței de muncă a cauzat depopularea în masă a multor comunități rurale și prezintă o constrângere-cheie pentru dezvoltarea comunităților locale.

Nivelul de bunăstare al populației este unul din factorii care determină accesul la serviciile de infrastructură socială. Cercetările în domeniu evidențiază că sărăcia predomină în mediul rural. Dacă în anul 2006, 75,7% din populația săracă locuia la sate, în 2014 această pondere a fost de 81,3%. Cauzele principale ale sărăciei rurale sunt vulnerabilitatea sectorului agricol, insuficiența de alternative ocupaționale în alte sectoare economice și, respectiv, migrația forței de muncă. Nivelul înalt de ocupare a forței de muncă în agricultură (peste 53% din populația ocupată rurală) determină venituri mici și insuficiente pentru depășirea sărăciei. Fiecare a patra (25,5%) gospodărie casnică condusă de salariații din sectorul agricol în anul 2014 a fost săracă. Această tendință crează o presiune tot mai mare nu numai asupra bugetelor publice, dar provoacă și lipsa de acces la infrastructură și servicii sociale de bază. Totodată, un impact pozitiv în combaterea sărăciei și menținerea bunăstării populației au remitențele celor plecați la muncă peste hotare. Conform cercetărilor BNS (CBGC) fiecare a 4 gospodărie casnică din RM este dependentă de veniturile din remitențe.

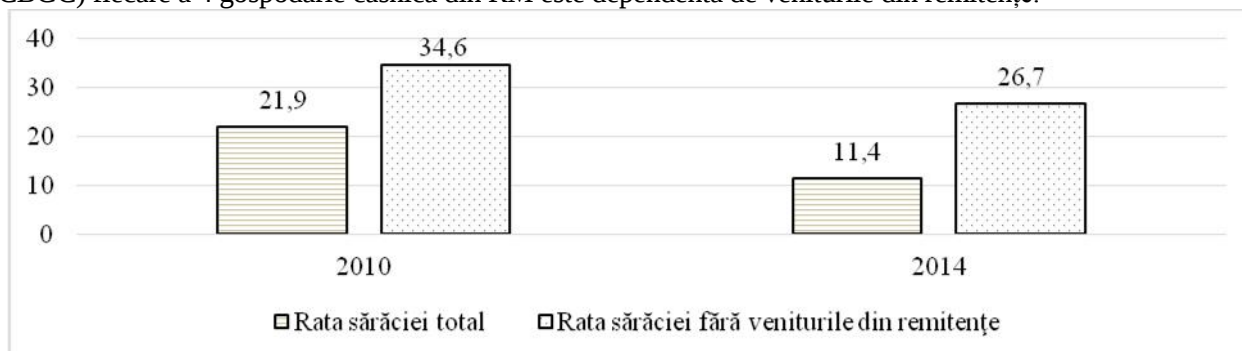

Fig. 1. Impactul remitențelor asupra ratei sărăciei, %, 2010, 2014

Sursa: Ministerul Economiei, în baza CBGC realizată de BNS, www.statistica.md

Potrivit datelor reflectate în figura 1, estimările impactului remitențelor asupra sărăciei ne confirmă importanța acestora în reducerea tensiunii sociale din societate și creșterea bunăstării gospodăriilor în componența cărora sunt plecați la muncă în străinătate, care, totodată, contribuie la creșterea consumului și utilizării serviciilor infrastructurii sociale. Lipsa remitențelor poate provoca creșterea nivelului sărăciei. Conform cercetărilor, rata sărăciei absolute în anul 2014 ar fi putut fi de 26,7%, fiind de 2,3 ori mai mult decât rata sărăciei în realitate¹.

Populația din mediul rural și mai ales cea săracă are acces mai limitat la serviciile de sănătate și cele educaționale. Accesul limitat la serviciile de asistență medicală slăbește sănătatea fizică a populației, care, la rândul său, contribuie la degradarea capitalului uman. Conform cercetărilor statistice (CBGC), populația care locuiește în mediul rural își evaluează starea sănătății ca fiind rea și foarte rea de 2 ori mai mult (circa 42%) față de populația care locuiește în mediul urban. Situația în cauză demonstrează legătură directă cu accesul limitat al populației la serviciile medicale la care au contribuit:

- rețeaua subdezvoltată a instituțiilor medicale (instituția principală care acordă asistență medicală sunt punctele medicale din sate cu o gamă limitată de servicii medicale), circa 12% din cei săraci și 10% din cei

¹ www.mec.gov.md

nesăraci primesc ajutor medical la domiciliu. Totodată, nivelul de spitalizare al bolnavilor total demonstrează:

- o tendință de micșorare a celor spitalizați de la 17,4 în 2011 până la 15,9 la 100 locuitor în anul 2015;
- insuficiența cadrelor medicale. Completarea sectorului de asistență medicală primară cu medici în anul 2015 a fost de 86,1%¹;
- precum și nivelul redus de încadrare în sistemul de asigurare medicală obligatorie (85,0%)².

Educația joacă un rol important în asigurarea reproducerii forței de muncă calificate și receptive la cerințele pieței muncii. Lipsa competenței profesionale adecvate duce la neconcordanța între cererea din partea angajatorilor și oferta din partea tinerilor, ceea ce împiedică șansele de a căuta locuri de muncă potrivite. Astfel, dezvoltarea insuficientă a capacităților forței de muncă creează restricții pentru nivelul de dezvoltare a producției regionale. Totodată, în pofida faptului că RM are un număr destul de mare de instituții de învățământ superior, la situația demografică actuală cu micșorarea cohortelor de tineret în viitor, va provoca imposibilitatea instituțiilor să-și mențină nivelul actual de înmatriculare și va contribui la necesitatea reformării serviciilor educaționale. Pe de altă parte, discrepanțele manifestate prin inegalitatea veniturilor, șanselor și oportunităților, prin dezechilibrele educaționale, contribuie la reducerea nivelului de trai și ca rezultat au cauzat diminuarea accesului populației sărace la serviciile educaționale. Circa 60% din familiile sărace din RM au în componență persoane cu studii medii incomplete și studii medii generale³. Analiza demonstrează că copiii din localitățile rurale sunt mai dezavantajați privind accesul la serviciile educaționale – numai 72,2% dintre copiii cu vârsta de 3-6 ani au frecventat în anul 2014 instituțiile preșcolare, având un impact negativ asupra calității pregătirii pentru școală a copiilor rurali.

Fiecare al cincilea absolvent al gimnaziului în anul 2014 nu și-a continuat studiile în următoarea treaptă de învățământ (18,7%)⁴. Din alt punct de vedere, lipsa infrastructurii de bază și a nivelului de trai scăzut din mediul rural, are impact negativ asupra angajării cadrelor didactice tinere în școlile rurale, ceea ce influențează calitatea educației din mediul rural. Totodată, tipurile și modul de acordare a serviciilor publice în domeniul educației se va modifica odată cu necesitatea de a asigura nevoile celor vârstnici. Astfel, va fi necesar de a acorda o atenție deosebită educației pe tot parcursul vieții, dat fiind faptul că vârstnicii vor avea nevoie să-și perfecționeze calificările lor conform cerințelor pieței muncii. Mai mult decât atât, datorită creșterii speranței de viață (care pe parcursul anilor 2004-2014 a sportat cu mai mult de 3 ani și a atins 71,5 ani față de 68,38 ani în 2004), menținerea vârstnicilor pe piața muncii va dura mai mult timp. Conform cercetărilor statistice, în anul 2015 rata de ocupare a populației în vârstă de 65 și peste a demonstrat o creștere cu 3,1 p.p. față de 2013 (6,9%) și a atins 10 la sută din populația în vârstă respectivă. Creșterea mai pronunțată s-a manifestat în mediul rural – până la 13,2% față de 6,3% în mediul urban.

În afară de cele expuse mai sus, asupra acoperirii beneficiarilor cu servicii ale infrastructurii publice sociale au un impact nedorit și:

- lipsa planificării comunitare în domeniul serviciilor sociale în baza costului estimat al serviciilor sociale prestate;
- finanțarea publică insuficientă a politicilor de dezvoltare a infrastructurii comunale rurale, comercializarea serviciilor în domeniul învățământului și sănătății;
- insuficiența, dar uneori și lipsa datelor statistice privind accesul populației la serviciile publice;
- evidența insuficientă a resurselor financiare și umane în sistemul formal și informal creat la nivel local;
- lipsa unei baze de date privind nevoile persoanelor vârstnice;
- lipsa evidenței privind veniturile populației;
- lipsa datelor statistice privind prestarea serviciilor din partea diferitor structuri publice, finanțate din diferite surse, furnizate la nivel local, precum și de către alte structuri neguvernamentale, care creează dificultăți în evaluarea corectă a interdependenței între politicile sociale și acces, calitatea și durabilitatea serviciilor în cauză.

În concluzie, evidențiomăm unele propuneri în domeniul eficientizării sistemului de acordare a serviciilor publice. În Republica Moldova, dezvoltarea serviciilor infrastructurii sociale din perspectivă complexă, cantitativă și calitativă, ca și pentru multe state europene, constituie una dintre problemele majore ale evoluției sociale și umane. Obiectivele strategice ale dezvoltării serviciilor infrastructurii sociale având ca bază principalele politici strategice care vizează îmbunătățirea calității vieții populației, îmbunătățirea bunăstării lor și longevității, reproducerii, formării generațiilor creative și sănatoase și-au regăsit reflectare în Strategiile Naționale de Dezvoltare⁵. Totodată, serviciile infrastructurii sociale se dezvoltă dezechilibrat, fapt care se

¹ www.ms.gov.md

² www.cnam.md

³ www.mec.gov.md

⁴ www.statistica.md

⁵ www.mec.gov.md, www.mdrc.gov.md

observă din situația creată în care infrastructura și serviciile sunt dezvoltate în mediul urban și prea puțin în mediul rural, unde locuiește mai mult de jumătate (57,5 la sută) din populația RM. Deci, în contextul îmbătrânirii demografice, modelul și condițiile de livrare a serviciilor publice vor avea o tendință schimbătoare. În opinia noastră, la fundamentarea unor politici strategice în domeniul dezvoltării serviciilor infrastructurii sociale adaptate nevoilor beneficiarilor pot fi evidențiate cele mai importante direcții de dezvoltare îndreptate spre:

- politici de îmbunătățire a infrastructurii de transport, de drumuri, a rețelei instituțiilor medicale, de promovare a cadrelor didactice și medicale și de sporire a încadrării populației rurale în sistemul de asigurare medicală obligatorie;

- politica de îmbătrânire pozitivă prin sprijinirea vârstnicilor la ocupare, sănătate, locuințe și asigurarea venitului necesar;

- aplicarea măsurilor de incluziune a copiilor în sistemul de educație, educația calitativă, corelarea domeniilor studiate/profesiilor obținute cu cererea de pe piața forței de muncă, prin crearea *Observatorului pieței muncii la nivel național, teritorial și ramural*;

- crearea oportunităților pentru utilizarea eficientă a resurselor de muncă, prin reforma sistemului de salarizare și dezvoltarea competențelor profesionale, deoarece lipsa competenței profesionale adecvate duce la neconcordanța între cererea din partea angajatorilor și oferta din partea tinerilor, ceea ce împiedică șansele de a căuta locuri de muncă potrivite;

- aplicarea măsurilor de asigurare financiară durabilă necesare pentru implementarea politicilor strategice în domeniul serviciilor sociale, având la bază realizarea celor trei obiective generale: acces, calitate și durabilitatea serviciilor prestate;

- aplicarea mecanismelor de control al costurilor serviciilor, normativelor de calitate și standardelor de prestare a serviciilor;

- dezvoltarea parteneriatului public-privat ca o modalitate de introducere a managementului privat în serviciile publice prin legături contractuale pe termen lung între un agent economic privat și o autoritate publică care va contribui la accelerarea realizării obiectivelor și proiectelor de infrastructură publică la nivel local (www.ec.europa.eu);

- descentralizarea serviciilor de infrastructură publică care va fi o oportunitate pentru dezvoltarea unor servicii calitative centrate pe necesitățile populației.

Astfel, având ca scop oferirea autorităților locale condițiile satisfăcătoare pentru viața comunității locale prin furnizarea serviciilor de sănătate și educație, protecția muncii și protecția socială a populației, funcționarea eficientă a infrastructurii sociale este o condiție prealabilă pentru dezvoltarea socială cu succes a teritoriului în ceea ce privește satisfacerea nevoilor oamenilor și anume a forței de muncă.

Referințe bibliografice

1. Strategia Națională de Dezvoltare Regională 2013-2015. Chișinău, 2012 [accesat 26 ianuarie 2016]. Disponibil: http://mdrc.gov.md/public/files/Proiect_SNDR_.pdf
2. Al treilea Raport cu privire la Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului. Republica Moldova. 2013, august [accesat 12 februarie 2016]. Disponibil: http://edu.cts.md/sites/default/files/al_treilea_raport_cu_privire_la_obiectivele_de_dezvoltare_ale_mileniului_3.0.pdf
3. Raport privind sărăcia în Republica Moldova 2014. Chișinău, 2015 [accesat 25 ianuarie 2016]. Disponibil: http://www.mec.gov.md/sites/default/files/raport_privind_saracia_in_republica_moldova_2014.pdf
4. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. *Aspecte privind nivelul de trai al populației în 2014 (rezultate cercetării bugetelor gospodăriilor casnice) = Aspects of the standard of living of population in 2014 (results of the household budget survey)*. Chișinău, 2015 [accesat 14 februarie 2016]. Disponibil: http://www.statistica.md/public/files/publicatii_electronice/aspecte_nivelul_trai/Aspecte_Nivelul_trai_2014.pdf
5. Social Entrepreneurship Funds [accesat 22 ianuarie 2016]. Disponibil: http://ec.europa.eu/finance/investment/social_investment_funds/index_en.htm
6. Raport de cercetare privind economia socială în România din perspectiva europeană comparată. București, 2010 [accesat 14 februarie 2016]. Disponibil: http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Rapoarte-Studii/301210Raport%20de%20cercetare_ES.pdf
7. SVELIEVA, G. Abordări teoretico-metodice de evaluare a unor indicatori de dezvoltare a potențialului uman. In: *Analele Institutului Național de Cercetări Economice*. Ediția a V-a. Chișinău: Comp. Ed. INCE, 2015, nr. 1, pp. 85-92.

Recomandat spre publicare: 22.04.2016

INDICELE DEZVOLTĂRII UMANE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

**Elena HRUȘCIOV¹, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Actualitate: Articolul prezintă o sinteză analitică a valorilor indicelui de dezvoltare umană (IDU), evidențiind modificările aduse de dimensiunile cheie ale dezvoltării umane (o viață lungă și sănătoasă, a fi informat și a avea un nivel de trai decent) pe parcursul anilor. Scopul: cercetarea a fost orientată spre identificarea barierelor existente în domeniu, precum și propuneri de ameliorare a situației în domeniu. Metode: analiza, monitorizarea, utilizarea rezultatelor cercetărilor anterioare în domeniu. Rezultate: conform Raportului Dezvoltării Umane 2015, IDU în Republica Moldova prezintă un nivel scăzut de dezvoltare, ca urmare a recuperării slabe a potențialului uman. Chiar dacă există date încurajatoare asupra speranței de viață la naștere, cu toate acestea, diferența mare între bărbați și femei este destul de evidentă. Valori mai puțin pozitive le prezintă celelalte două dimensiuni ale indicelui dezvoltării umane: PIB pe cap de locuitor și nivelul de educație. Ar trebui să facem mai mult: să avem o creștere economică eficientă, pentru a oferi mai multe oportunități economice pentru femei, pentru a asigura o creștere a gradului de cuprindere în învățământul obligatoriu și pentru a genera o dezvoltare mai durabilă.

Cuvinte-cheie: dezvoltarea umană, speranța de viață la naștere, PIB pe cap de locuitor.

Actuality: The report makes an analytical synthesis of values of human development index (HDI), emphasizing the changes made by the key dimensions of human development (a long and healthy life, being knowledgeable and have a decent standard of living) throughout years. Purpose: the research was focused on identifying the barriers, existing impediments and proposals for improvements in this area. Methods: analysis, monitoring, use of results of previous research in the field. Results: according to the Human Development Report 2015, HDI in Republic of Moldova presents a low level of development, due to poor recovery of human potential. Even if, there is encouraging data on life expectancy at birth, however the big difference between men and women is quite, obvious, here we gain, not to the other two dimensions of the human development index: PIB per capita and level of education. We should do more: to have an effectively economic growth, to provide more economic opportunities for women, to ensure an increase in the enrolment in compulsory and generate more sustainable development.

Key words: human development, life expectancy at birth, PIB per capita.

JEL Classification: J10, J11, J18.

Introducere. Preocupările privind viitorul umanității sunt tot mai frecvent enunțate la diferite summit-uri [1] și reuniuni internaționale, îndeosebi cele privind asigurarea unei dezvoltări durabile care conduc la creșterea calității vieții în mod echilibrat la nivel global, astfel se apreciază progresele obținute și se semnalează carențele care mai persistă în diferite domenii.

Conceptul de „**dezvoltare umană**” – proces de extindere a alegerilor oamenilor [1] a fost definit în primul Raport mondial asupra dezvoltării umane elaborat și publicat în 1990 în cadrul Programului Națiunilor Unite pentru Dezvoltare (PNUD). Principala contribuție a acestui raport este calculul unui Indice (Index) al Dezvoltării Umane (IDU), inițial pentru 130 de țări, ulterior numărul acestora a ajuns la 187. Valoarea IDU, înscriindu-se pe intervalul 0-1.

Elaborarea indicelui dezvoltării umane survine pe fondul preocupărilor de constituire a unui sistem de indicatori sociali. Preocupările de acest gen s-au regăsit atât în abordările specialiștilor cât și ale diferitelor guverne, și organisme internaționale, începând cu deceniul VI al secolului trecut (R. Bauer, ed., 1966; United Nations Organisation, 1989) [3].

Sub semnul responsabilității comunității internaționale s-au formulat și adoptat obiective precise a căror realizare să asigure noi dimensiuni ale dezvoltării durabile și, implicit, ale dezvoltării umane. Printre acestea se evidențiază Obiectivele de Dezvoltare ale Mileniului [4]: eradicarea sărăciei extreme și a foametei; asigurarea educației primare universale; promovarea egalității între sexe; reducerea mortalității în rândul

¹ © Elena HRUȘCIOV, ehrusciiov@gmail.com

copiilor; îmbunătățirea sănătății maternale; combaterea maladiilor ca HIV/SIDA, malarie și tuberculoză; asigurarea unei dezvoltări durabile; perfecționarea unui parteneriat global pentru dezvoltare.

Măsurarea nivelului dezvoltării umane are la bază trei elemente esențiale:

▪ **speranța de viață la naștere**, care este influențată în mod direct de nivelul de dezvoltare a țării; reflectând durata medie a vieții sub influența unor factori cum ar fi alimentația, starea de sănătate, condițiile de locuit etc.;

▪ **nivelul de educație** reflectă gradul de instruire și accesul la un învățământ de calitate, indispensabil procesului de formare în vederea unei vieți productive în societatea modernă

▪ **standardul de viață**, ca măsură se folosește Produsul Intern Brut pe cap locuitor calculat la paritatea puterii de cumpărare în dolari (PIB/loc/ppc \$).

Valorile indicilor compoziți ai IDU, dintr-o țară sau alta, depind atât de nivelurile naționale cât și de ceea ce se întâmplă la nivel mondial. Nu este exclus ca, în cazul în care valorile naționale ale indicatorilor compoziți ai IDU sunt stabile de la un an la altul, valorile indicilor naționali corespunzători să se modifice, să crească sau să scadă, după cum o modificare a statisticilor naționale să se soldeze cu modificări de sens opus ale valorii indicilor pentru o anumită țară, precum și a locului pe care aceasta îl ocupă în ierarhia mondială în privința IDU, în funcție de valorile maxime, respectiv minime, înregistrate la nivel mondial. Contează, deci, pe lângă valorile individuale dintr-o țară sau alta, dimensiunile ecartului dintre valorile naționale și extremele mondiale.

Pentru a permite evaluarea progresului, raportul privind dezvoltarea umană pentru 2014 [4] include date IDU recalculat din 1990 până în 2014, utilizând serii coerente de date. Cele 188 de țări sunt grupate pe patru categorii în funcție de valoarea IDU. Prima categorie – țările cu un nivel foarte înalt de dezvoltare umană ($0,800 < IDU < 0,900$), cuprinde 49 de țări; categoria a doua – țări cu dezvoltare umană înaltă ($0,700 < IDU < 0,799$), include 53 de țări; categoria a treia țări – cu dezvoltare umană medie ($0,555 < IDU < 0,699$), conține 37 de țări; iar categoria a patra – țări cu dezvoltare umană scăzută ($0,348 < IDU < 0,549$), cuprinde 43 de țări.

Valoarea IDU pentru țara noastră, în anul 2014 a fost 0,693, cu o creștere de 0,003 față de anul 2013, fapt ce a poziționat Republica Moldova în categoria țărilor medii dezvoltate. Această valoare a rezultat din următoarele nivele ale indicilor compoziți: PIB pe cap de locuitor – 5,223; media anilor de școlarizare – 11,2; anii preconizați de școlarizare – 11,9; speranța de viață la naștere – 71,6 ani.

În perioada anilor 1990-2014, IDU a crescut de la 0,652 până la 0,693, o creștere de 6,3 la sută din o creșterea medie anuală de circa 0,26 la sută. În această perioadă, speranța de viață la naștere în Republica Moldova a crescut cu 6,6 ani, anii preconizați de școlarizare cu 4,8, iar media anilor de școlarizare a scăzut cu 0,1 ani. Produsul intern brut pe cap de locuitor s-a diminuat cu 20,8% (Tabelul 1). După o scădere a valorii IDU în primii ani de tranziție, s-a recuperat diferența și s-a înregistrat o creștere lentă față de anul 1990. În intervalul analizat, valoarea IDU în Republica Moldova crește cu 0,041 (6,28%). Poziția 107 pe care o ocupă țara noastră, în anul 2014, este una modestă și exprimă o slabă valorificare a potențialului de dezvoltare.

Tabelul 1

Dinamica componentelor IDU, Republica Moldova, 1990-2014

	Speranța de viață la naștere	Anii preconizați de școlarizare	Media anilor de școlarizare	PIB pe cap de locuitor (PPC \$)	Valoarea IDU
1990	67,6	12,0	8,0	6,596	0,652
1995	66,9	11,0	8,6	2,549	0,594
2000	67,0	11,4	9,0	2,364	0,597
2005	67,8	12,0	10,4	3,724	0,648
2010	69,8	11,8	11,1	4,256	0,672
2011	70,4	11,9	11,2	4,516	0,679
2012	70,9	11,9	11,2	4,642	0,683
2013	71,3	11,9	11,2	5,034	0,690
2014	71,6	11,9	11,2	5,223	0,693

Sursa: Human Development Reports 2015.

În pofida creșterii nivelului IDU, Republica Moldova rămâne țara cu cel mai scăzut nivel al acestuia, având o poziție cu mult îndepărtată de cea a României – 52, Ucrainei – 81, Rusiei și Bielorusiei – 50, cu foarte puține îmbunătățiri în ultimul deceniu în ceea ce privește poziția sa în rating (*Tabelul 2*) [6].

Tabelul 2

Dinamica componentelor IDU, Republica Moldova în comparație cu unele țări, 2014

	Valorile IDU	Speranța de viață la naștere (ani)	Anii preconizați de școlarizare	Media anilor de școlarizare	PIB pe cap de locuitor (2011 PPC \$)
Moldova	0,693	71,6	11,9	11,2	5,223
România	0,793	74,7	14,2	10,8	18,108
Ucraina	0,747	71,0	15,1	11,3	8,178
Rusia	0,798	70,1	14,7	12,0	22,352
Belarus	0,798	71,3	15,7	12,0	16,676

Sursa: *Human Development Reports 2015/* <http://hdr.undp.org/en/composite/HDI>

În prezent, nivelul dezvoltării umane în țara noastră este mai înalt cu 3,15% decât media grupului de țări din care face parte (țările cu dezvoltare umană medie– 0,630), deși mai are de adăugat 5,7% la nivelul IDU pentru a păși în grupul țărilor cu dezvoltare umană înaltă (media lor fiind de 0,744).

PIB pe cap de locuitor (2011 PPC \$). Este necesar să evidențiem efectul recalculării, din anul 2009, ale valorilor indicilor compoziți ai IDU. Cea mai importantă modificare este legată de calculul PIB/loc/ppc \$ ce se bazează pe cercetarea comparativă a Băncii Mondiale din anul 2011. Astfel, față de calculul din anul 1990, când s-a făcut pe zone geografice, la câte o țară de referință (Austria pentru Europa), de această dată s-a luat o singură referință, și anume valoarea unui dolar SUA la prețurile constante în anul 2011. Deoarece în această țară prețurile sunt mai mari comparativ cu țările de referință din anii anteriori, iar această unitate monetară s-a depreciat semnificativ în ultimul deceniu, valorile rezultate PIB/loc/ppc\$ pentru o țară sau alta s-au modificat radical. Astfel că în țările în care prețurile au fost mai mici decât se estimase anterior, sau dimpotrivă au fost mai mari, și valorile indicelui PIB/loc/ppc \$ au crescut sau au scăzut, comparativ cu valorile determinate în anii anteriori.

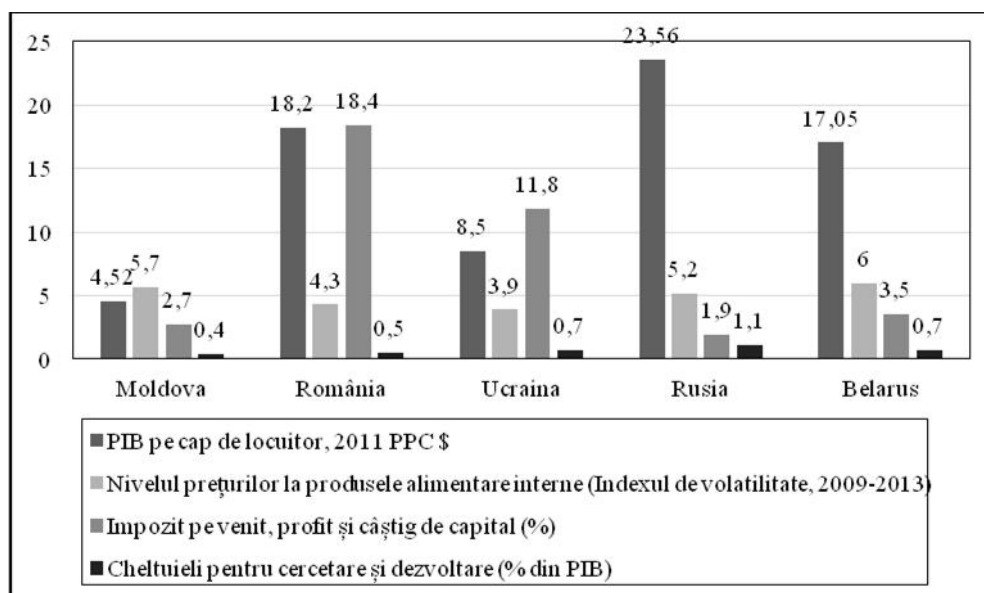

Fig. 1. Venitul și resursele, Republica Moldova în comparație cu unele țări

Sursa: *HD Reports, 2015* http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf

Nivelul prețurilor la produsele alimentare interne în țara noastră este cu 0,3 mai mic decât în Belarus (6), însă mai mare în comparație cu România (4,3), Rusia (5,2) și Ucraina (3,9), în timp ce PIB-ul pe cap de locuitor (PPC \$) este cu 19,04 mai mic decât în Rusia (23,56) (*Figura 1*). Valori mici se observă în ceea ce privește impozitul pe venit, profitul și câștigul de capital în țara noastră (2,7%), România înregistrând 18,4%,

cu 15,7% mai mult decât Republica Moldova. Aceste diferențe semnificative între statele vecine și țara noastră denotă faptul că situația economică a țării noastre stagnează, iar avântul ei depinde de politicile statului, care ar trebui să fie de tip intensiv pentru o orientare ulterioară spre creștere economică.

În 2013, Republica Moldova a înregistrat o performanță economică de-a dreptul impresionantă, creșterea cu 8,9% a PIB fiind cea mai înaltă din istoria modernă a țării. Cu toate acestea, avansul respectiv a avut la bază evoluții mai curând ciclice (recuperarea sectorului agricol după seceta severă din 2012), în timp ce motoarele fundamentale de creștere economică au rămas amorfe. Astfel, creșterea lentă a activității investiționale, a exporturilor, precum și rata încă scăzută de ocupare denotă modelul non-durabil și non-inclusiv de dezvoltare a economiei [7].

Speranța de viață la naștere

Speranța de viață la naștere constituie indicatorul corectat al mortalității și înregistrează valori diferite pe regiuni și țări în funcție de mai mulți factori. La nivel mondial acest indicator este de 71,5 ani, cu valoarea minimă de 49,0 ani înregistrată în Swaziland și cea maximă de 84,0 ani înregistrată în Hong Kong China (Regiunea Administrativă Specială). Specialiștii susțin că evoluția duratei medii a vieții este condiționată de un complex de factori, o importanță deosebită revenind-ui modului de viață, stării de sănătate, alimentației, nivelului educației sanitare, dar și condițiilor economico-sociale.

Cu o speranță de viață de 71,6 ani, țara noastră puțin trece peste media speranței de viață a țărilor cu dezvoltare umană medie (68,6 ani), deși se observă o creștere față de anul 1990, când aceasta constituia – 68,6 ani.

Cheltuielile publice pentru sănătate înregistrează în țara noastră 11,8% din PIB, o valoare înaltă în comparație cu România (Figura 2), care cheltuie doar 5,3% din PIB, Ucraina – 7,8%, Rusia și Belarus (6,5% și, respectiv, 6,1%). Diferențe semnificative se observă la numărul de medici de familie ce revin la 10000 de persoane, astfel Republicii Moldova (28,6) îi revine cu 14,5 medici mai puțini decât în Rusia (43,1), și cu 4,7 mai mulți decât în România (23,9).

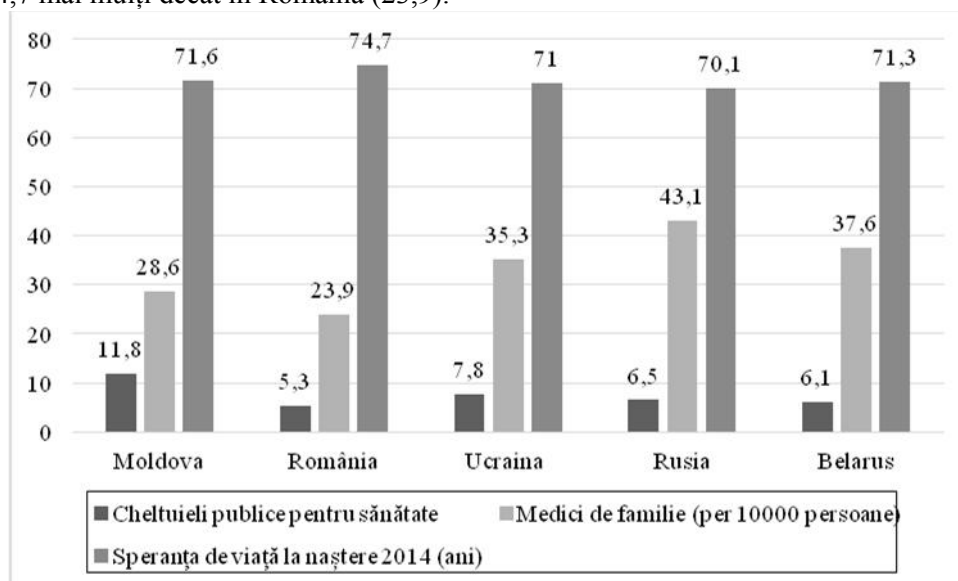

Fig. 2. Rezultate în sănătate, Republica Moldova în comparație cu țările selectate

Sursa: HD Reports 2015 http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf

Un aspect important este decalajul între speranța de viață a bărbaților care este cu mult mai mică decât cea pentru femei (cu 7,8 ani în 2014). Este adevărat că unele țări au discrepanțe și mai mari, dar în majoritatea, în pofida diferențelor înregistrate, speranța de viață pentru bărbați este mai înaltă decât în Republica Moldova (cu excepția Rusiei și Belarus). Diferențele în stilul de viață și atitudinea față de sănătate (aversiunea față de risc, controalele medicale regulate etc.) explică o parte din această distanțare [8]. Consecințele și impactul social al acestei disproporții sunt și mai îngrijorătoare având în vedere că în Republica Moldova vârsta de pensionare pentru femei este cu cinci ani mai mică decât pentru bărbați. Apar, astfel, inegalități cu referință la speranța de viață a bărbaților și a posibilităților lor de a beneficia de o perioadă decentă de pensie. De asemenea, se observă o disproporție mare între zonele rurale și cele urbane. Speranța de viață este cu 4,26 ani mai scăzută în zonele rurale în comparație cu cele urbane. Creșterea

semnificativă a speranței de viață în anul 2014 a fost determinată de rata mai redusă a mortalității, inclusiv rata mortalității infantile (sub 1 an).

Nivelul Educației. Republica Moldova la acest capitol a înscris rezultate vădit pozitive, și anume la rata de alfabetizare a tinerilor cu vârsta cuprinsă între 15 și 24 ani, constituind 100% pentru ambele sexe; iar adulții cu vârsta de 15 ani și peste, înregistrează un procentaj de 99,1%. Populația cu cel puțin un nivel mediu de educație (aici incluzându-se procentajul populației în vârstă de 25 ani și peste), în perioada anilor 2005-2013 în Republica Moldova este de 95,0%. Dacă ne referim la rata brută de înrolare la toate ciclurile de învățământ se observă un decalaj, și anume pentru ciclul grădiniță – 82%, primar-gimnazial – 94%, liceal – 88% și universitar – 41%. Rezultatele privind rata abandonului școlar ne indică că 5,4% din elevii dintr-o anumită cohortă care s-au înscris în școala primară au renunțat la studii, înainte de a ajunge la ultima clasă de învățământ primar. În ceea ce privește calitatea educației, unui profesor în Republica Moldova îi revin 16 elevi, iar ce ține de cheltuielile publice, conform raportului de dezvoltare umană statul cheltuie 8,3% din PIB (Figura 3), procentaj semnificativ în comparație cu alte state, totuși progresele obținute în acest domeniu sunt destul de modeste.

Deși media anilor de școlarizare, a crescut ușor, durata preconizată de școlarizare s-a înrăutățit începând cu anul 2006, determinând stagnarea generală a Indicelui Educației. Deoarece durata preconizată de școlarizare este un indicator mediu, bazat pe participarea la diferite nivele de educație, numărul preconizat al anilor de școlarizare poate fi afectat de ponderea ridicată a copiilor care nu frecventează școala de la bun început. Copiii care frecventează școala pot beneficia de mult mai mulți ani de educație decât media. Astfel, scăderea înrolării în învățământul primar explică parțial declinul numărului anilor de școlarizare. Republica Moldova se plasează puțin peste media țărilor cu dezvoltare umană medie la indicatorul – media anilor de școlarizare și cu 5 ani – durata preconizată de școlarizare.

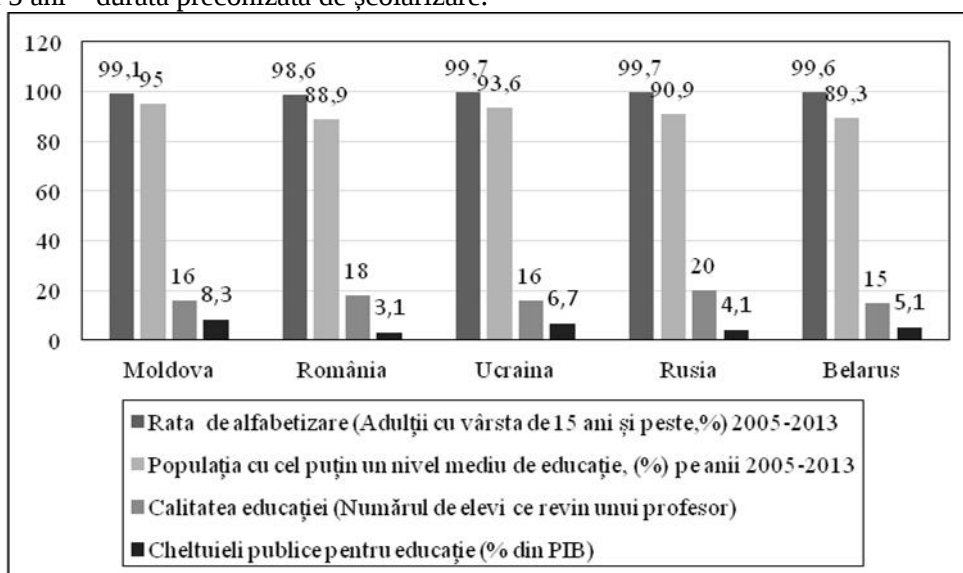

Fig. 3 Realizări în educație, Republica Moldova în comparație cu țările selectate

Sursa: HD Reports, 2015, http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf

În Moldova nu există discrepanțe semnificative de gen cu referință la înrolarea în învățământ, dar se observă un decalaj mare în creștere între școlarizarea în zonele rurale și urbane. În ultimii ani nivelul de școlarizare a copiilor din orașe s-a îmbunătățit semnificativ, în timp ce în zonele rurale a continuat să scadă. În pofida faptului că frecventarea învățământului de bază (primar și secundar) este obligatorie, rata de cuprindere în zonele rurale este sub 100 procente și pe o traiectorie descendentă din anul 2006. În afara accesului limitat la educație, copiii din mediul rural mai suferă din cauza unui nivel mai scăzut al calității educației și a oportunităților mai limitate.

Cu trecerea timpului, lumea a făcut pași importanți în dezvoltarea umană. Astăzi, oamenii trăiesc mai mult, un număr mare de copii merg la școală și mai multe persoane au acces la apă curată și instalații sanitare strict necesare. Acest progres este evidențiat și prin creșterea veniturilor, ceea ce duce la cele mai înalte standarde de viață din istoria omenirii. În ciuda realizărilor impresionante din multe domenii, în același timp, un potențial uman considerabil rămâne nefolosit.

Speranța de viață în Republica Moldova este la cel mai scăzut nivel din Europa, în special pentru bărbați, iar decalajul de gen pentru speranța de viață a crescut în ultimul deceniu. Trebuie să se facă mai multe pentru: a avea o creștere economică mai eficientă [9], a asigura o reducere durabilă a sărăciei rurale, a oferi mai multe oportunități economice femeilor, a crește speranța de viață a bărbaților, a asigura o creștere a gradului de cuprindere în învățământul obligatoriu și a genera o dezvoltare mai durabilă.

Poziția Republicii Moldova în comparațiile internaționale privind dezvoltarea umană și dezvoltarea durabilă nu este deloc favorabilă, țara noastră aflându-se în urma unor țări cu potențial mult mai modest decât al nostru, ceea ce ne face să afirmăm că acest nivel scăzut al dezvoltării se datorează proastei valorificări a acestui potențial, iar în această direcție un rol deosebit revine sistemului politic din Republica Moldova și managementului guvernamental.

Referințe bibliografice

1. Report of the United Nations Conference on the Human Environment. Stockholm, 1972, 5-16 june [accesat 21 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://www.un-documents.net/aconf48-14r1.pdf>
2. Human Development Report 1990. New-York-Oxford, 1990 [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/219/hdr_1990_en_complete_nostats.pdf
3. BAUER, R. *Social Indicators*. Cambridge: MIT Press, 1966. 337 p.
4. Resolution adopted by the General Assembly. United Nations Millennium Declaration. 2000 [accesat 16 februarie 2016]. Disponibil: http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/55/2
5. Work for Human Development: Human Development Report 2015 [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: http://hdr.undp.org/sites/default/files/2015_human_development_report.pdf
6. The Rise of the South: Human progress in a Diverse World: Human Development Report 2014 [accesat 21 ianuarie 2016]. Disponibil: http://hdr.undp.org/sites/default/files/reports/14/hdr2013_en_complete.pdf
7. LUPUȘOR, A., FALĂ, A., CENUȘĂ, D., MORCOTÎLO, I. Republica Moldova 2014: raport de stare a țării. Expert-Grup. Chișinău, 2014 [accesat 23 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://www.expert-grup.org/ro/biblioteca/item/1026-rst-2014&category=182>
8. SHAW, J., HORRACE, W., VOGEL, R. The Determinants of Life Expectancy: An analysis of the OECD Health Data. In: Sothorn Economic Journal. 2005, vol. 71, no. 4, pp. 768-783.
9. SAVELIEVA, G. Abordări teoretico-metodice de evaluare a unor indicatori de dezvoltare a potențialului uman. In: Analele Institutului Național de Cercetări Economice. Ediția a V-a. 2015, nr. 1, pp. 85-92.

Recomandat spre publicare: 20.04.2016

TINERII REPUBLICII MOLDOVA FĂRĂ LOCURI DE MUNCĂ

**Valentina COTELNIC¹, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Actualitatea: implementarea politicilor orientate către soluționarea problemelor tinerilor ce vizează angajarea în câmpul muncii. Scopul: stabilirea obiectivelor prioritare și angajamentele cu privire la politicile de tineret. Metode: analiza situației persoanelor tinere, pe principalele grupe de vârstă: 16-24 ani, 25-29 ani, 25-34 ani. Rezultate: au fost propuse un șir de completări, modificări și recomandări la actele legislative ce vin în soluționarea problemelor tinerilor.

Cuvinte-cheie: piața forței de muncă, ocuparea în câmpul muncii a persoane tinere.

Actuality: implementation of policies aimed at solving the problems of the youth issues, focused on employment and its balance. Purpose: to establish priority objectives and commitments regarding the socio-economic policies intended for elderly population. Methods: analysis of the situation of the youth issues, by main age groups: 16-24 years, 25-29 years, 25-34 year. Results: support of young persons have been proposed a number of additions, changes and recommendations of legal acts coming into solving youth.

Key words: labour market, employment of young persons.

JEL Classification: J21, J68.

Introducere. În Republica Moldova, una dintre cele mai grave probleme care se menține pe piața forței de muncă este ocuparea tinerilor, care se confruntă cu un risc mai sporit de a deveni șomeri, comparativ cu alte grupuri ocupaționale. În pofida faptului că există politici promovate pentru reducerea riscurilor sociale pe piața forței de muncă, în același timp există unele rezultatele nedorite ale schimbărilor care afectează securitatea socială a tinerilor ca: șomajul, migrația, lipsa locurilor de muncă adecvate, evident, toate acestea, în final, duc la sărăcie și migrarea în masă a tinerilor. Reieșind din cele menționate, accentul este pus pe analiza situației tinerilor pe piața muncii [1].

Rezultatele obținute. Evoluția economiei oricărei societăți presupune crearea condițiilor pentru dezvoltarea complexă și multilaterală a resurselor umane, utilizarea eficientă a acestora prin creșterea gradului de ocupare a potențialului uman. Ocuparea cât mai deplină și productivă a forței de muncă este o sarcină primordială a politicii economice a statului, asigură echilibrul macroeconomic și stabilitatea socio-economică. Totodată, consecințele crizei economice din ultimii ani, continuă să-și pună amprenta asupra resurselor de muncă, reducerea cât a populației economic active și ocupate, atât și a locurilor de muncă, creșterea șomajului și migrației externe ale populației apte de muncă etc. Asigurarea funcționării eficiente a pieței muncii este posibilă în condițiile dacă există cererea și oferta forței de muncă echilibrată, având și o componentă calitativă.

La etapa actuală, când nivelul de ocupare a forței de muncă este insuficientă, în special în rândul tinerilor, accentual urmează a fi pus pe această categorie de populație, deoarece, după cum reiese din analiza datelor statistice, se atestă o cerere de locuri de muncă din partea tinerilor absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior și preuniversitar. În același timp, este necesar de menționat faptul că șomajul în rândul tinerilor este un fenomen caracteristic tuturor țărilor cu economie de piață și soluționarea problemei date depinde, în mare măsură, de calitatea politicilor de ocupare a forței de muncă. În Republica Moldova problema șomajului tineretului este actuală și trebuie să fie aflată în vizorul instituțiilor ce promovează politici pe piața muncii.

Tinerii, în special cei care încă nu au activat niciodată, se confruntă cu probleme majore în plasarea lor în câmpul muncii. Pe de o parte, angajatorii preferă să angajeze persoane care au deja o careva experiență de muncă și o anumită calificare profesională. Pe de altă parte, persoanele tinere nu acceptă salariile și condițiile de muncă propuse de angajatori la începutul carierei lor profesionale. Deci, crearea și promovarea cadrului de drept în favoarea ocupării tinerilor, trebuie să se considere drept o prioritate a politicilor de stat, în special, ce se referă la posibilitățile de angajare în câmpul muncii, oportunitățile de dezvoltare a capacităților, de

¹ © Valentina COTELNIC, vcotelnic@gmail.com

satisfacere a necesităților personale și sociale. Lipsa unui loc de muncă adecvat conform studiilor obținute la el în țară, imposibilitatea valorificării cunoștințelor, înseamnă nu doar afectarea nivelului de trai, dar și pierderea încrederii în forțele proprii, precum și a confortului socio-psihologic, fapt ce impune necesitatea migrării peste hotarele țării în căutarea unui loc de muncă bine plătit.

Analiza dezvoltării pieței forței de muncă autohtone, evidențierea problemelor ce țin de situația tinerilor pe piața forței de muncă, au fost și rămân a fi actuale, având în vedere că fiecare al patrulea cetățean al Republicii Moldova este tânăr. Noțiunea persoanei tinere a stabilit potrivit articolului 2 al Legii cu privire la tineret nr.279-XIV din 11 februarie 1999, sau „tineret, tineri” sunt persoane în vârstă de 16-30 de ani, dar prevederile articolul 5 determină plafonul de vârstă al tinerilor de 30 ani. Analizând situația tinerilor pe piața muncii menționăm că, în pofida faptului că există politici promovate pentru reducerea riscurilor sociale a acestora, există unele rezultatele nedorite ale schimbărilor care afectează securitatea socială a tinerilor, cum ar fi: șomajul, migrația, lipsa locurilor de muncă adecvate, evident, toate acestea în final duc la sărăcie și migrarea în masă a tinerilor. Patru din zece migranți sunt tineri de 16-30 de ani [2], fiecare a cincea persoana în vârstă de 15-29 ani este economic activă. În perioada anilor 2010-2015 rata de ocupare a persoanelor în vârstă de 25-34 ani s-a redus de la 47% în 2010 la 45,0% în 2015 [3].

Cercetarea evoluției principalilor indicatori ocupaționali al tinerilor din Republica Moldova din ultimul deceniu demonstrează că comportamentul tinerilor pe piața muncii se apropie tot mai mult de comportamentul tinerilor pe piața muncii din țările cu economie de piață. Conform datelor statistice, pe parcursul ultimilor ani a fost înregistrată o reducere a numărului populației totale în vârstă de 15-34 de ani, de la 1240,7 mii în anul 2010 până la 1182,3 mii persoane în anul 2015 sau cu 1,0%. Concomitent, a fost înregistrată o reducere și a numărului populației economic active în vârstă de 15-34 de ani, de la 445,7 mii persoane în anul 2010 până la 428,0 mii persoane în 2015, sau cu 1,0% mai puțin. Problemele tineretului sunt într-o legătură strânsă între șomaj și excluderea lor socială, ceea ce pot duce la sărăcie, creșterea criminalității, problemelor de sănătate, violență, conflicte, consumul de droguri etc.

Una dintre cele mai grave probleme în domeniu este angajarea tinerilor, riscul mai sporit de a deveni șomeri, comparativ cu alte grupuri ocupaționale. Potrivit statisticilor, rata șomajului în rândul tinerilor este de 2-3 ori mai mare față de media pe țară.

Tabelul 1

**Evoluția principalilor indicatori ocupaționali referitori la populația tânără
(în vârstă de 15-34 ani), mii persoane**

	2010				2015			
	Total 15-34ani	15-24 ani	15-29 ani	25-34 ani	Total 15-34 ani	15-24 ani	15-29 ani	25-34 ani
Populația totală	1240,7	654,4	315,8	586,3	1182,3	515,4	870,9	666,9
Populația economic activă	445,7	143,4	298,6	302,3	428,0	107,4	269,4	320,6
Populația ocupată	393,6	117,8	257,1	275,8	393,6	93,6	243,2	300,0
Șomeri BIM	52,1	25,6	41,5	26,5	34,4	13,8	26,2	20,6
Rata de activitate, %	34,7	21,9	30,8	51,5	36,2	20,8	30,9	48,1
Rata de ocupare, %	30,5	18,0	26,5	47,0	33,3	18,2	27,9	45,0
Rata șomajului, %	13,5	17,8	13,9	8,8	9,6	12,8	9,7	6,4

Sursa: Biroul Național de Statistică, Ancheta Forței de Muncă, www.statistica.md

Rata șomajului la nivel de țară în anul 2015 a înregistrat valoarea de 4,9%, fiind cu 2,5 p.p. mai mică față de anul 2010 și cu 1p.p. mai mare față de anul 2014. Datele tabelului atestă că cu cel mai mare risc de șomaj se confruntă tinerii cu categoria de vârstă de 15-24 ani, unde rata șomajului a fost de 12,8%, fiind cu 3p.p. mai ridicată față de anul 2014, respectiv și la tinerii din categoria de vârstă 15-29 ani a fost înregistrată rata șomajului de 9,7%, sau cu 2,5p.p. mi mult față de anul 2014, pe când la tinerii în vârstă de 25-34 ani, rata șomajului a fost de 6,4%. Tinerii formează cel mai numeros grup de șomeri cu o pondere de 30% din numărul total de șomeri înregistrați.

Un alt fenomen critic, care trebuie să fie menționat analizând situația tinerilor, este emigrarea peste hotare în căutarea unui loc de muncă bine plătit, or, integrarea în familia stabilită cu traiul în străinătate. Tineri cu capacități intelectuale deosebite preferă să facă o facultate peste hotarele țării, și ulterior să se stabilească cu traiul acolo, numai în anul 2010 au plecat la muncă din țară 128,7 mii tineri, din ei 12,5%

aveau studii superioare, în anul 2014 acest număr a fost de 840 persoane. Cauza principală care a generat acest proces este lipsa oportunităților de angajare pe piața muncii (deficitul de locuri de muncă disponibile, atractivitatea joasă a celor existente atât din punctul de vedere al nivelului de salarizare, cât și al perspectivei de creștere a carierei profesionale etc.), contribuind ca populația aptă de muncă să-și caute un loc de muncă din afara țării.

Tendințele demonstrate de indicatorii pieței muncii și ineficiența politicii existente de ocupare adresate a forței de muncă tinere spun că emigrarea va fi în continuare alimentată și chiar ar putea să se intensifice din contul tinerilor care nu mai au speranța să se angajeze în țară. Datele statistice arată că emigrarea nu dă semne de ranversare. În anul 2015 numărul celor identificați de BNS ca fiind plecați peste hotare depășise cifra de 325 mii persoane, din care 125,8 mii aveau vârsta cuprinsă între 25-34 ani, iar 60,6 mii aveau vârsta de 15-24 ani și este de așteptat ca indicele respectiv va fi în creștere. Deci, putem admite că din cei 186,4 de mii de tineri care nu ar fi emigrat, ar fi fost șomeri. Dar, nu este exclus că mai devreme sau mai târziu, jumătate sau chiar mai mult din potențialii emigranți ar fi rămas fără un loc de muncă, majorând numărul șomerilor.

Atunci, în cazul, când un loc de muncă poate fi găsit, salariul oferit de multe ori îl determină pe tânăr la scurt timp să-și abandoneze patronul, deoarece salariile mici, plata cu întârziere, condiții neadecvate de muncă, distanța mare de la locul de trai în localitățile rurale, etc.

Astfel, apare întrebarea – Cum să oprim exodul "creierelor" în această situație. Conform unor opinii ale experților din cadrul Centrului de Informare ONU, pentru a opri migrația tinerilor din țară este necesar crearea unor programe de garantare a angajării tinerilor în RM. "Este mai bine să transferi indemnizațiile de șomaj în lefuri pentru salariați începători, în condițiile în care instituțiile angajatoare ar putea să asigure încheierea contractelor de muncă pentru tineri. Macedonia și Turcia, spre exemplu, se confruntă cu grave probleme de angajare a tinerilor, însă, în aceste țări se derulează proiecte-pilot referitoare la garantarea angajărilor de către patroni. În RM, se realizează sporadic prognoze pe piața muncii. Nu există un mecanism național clar în această privință, astfel, ca oamenii să afle care sunt perspectivele în următorii ani", spune expertul ONU [4].

Anual, în țară, peste 20 mii de studenți absolvest instituțiile de învățământ profesional, secundare și superioare. Cu regret, nu cunoaștem câți dintre ei anual sunt angajați în câmpul muncii.

Totodată, pentru susținerea tinerilor specialiști după absolvirea instituțiilor de învățământ și antrenați în activitatea socio-economică pentru a consolida capacitățile și dezvoltarea abilităților acestora, conform legislației în vigoare, sunt promovate anumite facilități:

- asigurarea cu locuință gratuită a tinerilor specialiști cu studii superioare și postuniversitare de rezidențiat, repartizați și angajați în câmpul muncii în instituțiile publice (bugetare) din sate (comune). Astfel, dacă absolvenții instituțiilor de învățământ activează în localitățile rurale, după 5 ani de activitate locuința vor trece gratuit în proprietatea tânărului specialist. Sub categorii de tinerii cad: cadrele didactice, medicii și farmaciștii, asistenții sociali, specialiștii în domeniul culturii; indemnizație unică în mărime de 30 mii lei pentru specialiști cu studii superioare și 24 mii lei pentru specialiști cu studii medii de specialitate, care se achită câte 7,5 mii lei, respectiv câte 6 mii lei după expirarea primei luni, și, ulterior, la finele fiecărui an de activitate[5];

- compensarea lunară a costului a 30 kW de energie electrică, compensarea anuală a energiei termice (un metru cub de lemne și o tonă de cărbuni, iar în cazul încălzirii cu gaze – compensarea costului unui metru cub de lemne și a unei tone de cărbuni) unui metru cub de lemne și a unei tone de cărbuni, inclusiv în cazul încălzirii cu gaze. Transferurile în cauză pentru susținerea cadrelor didactice tinere se utilizează pentru personalului didactic angajat în instituțiile de învățământ publice din mediul rural și din centrele raionale, în primii trei ani de activitate. Facilitățile sus-menționate sunt acordate în bază unui contract individual de muncă, cu condiția că ei sunt obligați să activeze 3 ani în instituțiile publice în care au fost repartizați [6].

Totodată, este prevăzută *stimularea angajatorilor* pentru încadrarea în muncă a absolvenților instituțiilor de învățământ superior finanțați de la bugetul de stat, care prevede acordarea lunară a unei sume în mărime de un salariu minim pe țară, pentru o perioadă de 12 luni calendaristice, pentru fiecare absolvent al instituției de învățământ superior încadrat în muncă, cu condiția menținerii raporturilor de muncă cel puțin 3 ani. Dat fiind faptul, că acoperirea cheltuielilor necesare implementării prevederilor menționate mai sus sunt finanțate prin transferurile cu destinație specială din bugetul de stat, este un risc de insuficiență a resurselor financiare pentru acestea scopuri care pune în pericol aplicarea lor.

Întru susținerea tinerilor aflați în căutarea unui loc de muncă, Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă (ANOFM) organizează anual Târgul locurilor de muncă pentru tineret. Aceste târguri oferă

tinerilor absolvenți ai gimnaziilor, școlilor de cultură generală și liceelor, precum și studenților, informații utile despre situația la moment pe piața forței de muncă și orientarea în carieră a tinerilor, posibilitatea de orientare profesională, reieșind din cerințele pieței muncii autohtone, informații despre locurile de muncă vacante, iar instituțiilor de învățământ li se oferă o posibilitate în plus să se întâlnească direct cu angajatorii, să cunoască din prima sursă necesitățile și cerințele lor vis-a-vis de exigențele de angajare etc. De exemplu, Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă în luna mai curent a desfășurat cea de a noua ediție a Târgului on-line al locurilor de muncă cu genericul „Locuri de muncă pentru Tineret”. La această ediție au participat 198 de companii care au promovat peste 3700 oportunități de angajare în domenii precum: comerț, medicină, management, inginerie, învățământ, industrie ușoară, servicii etc. Platforma electronică [7]: a oferit posibilitate persoanelor aflate în căutarea unui loc de muncă, inclusiv tinerilor sau absolvenților, care nu au experiență de muncă, să cunoască solicitările actuale ale angajatorilor, iar angajatorii din 30 de zone ale țării care au participat la eveniment au utilizat un instrument modern de recrutare a personalului și au avut șansa de a selecta rapid angajați din rândurile persoanelor care au aplicat CV-ul pentru un loc de muncă. Locurile de muncă expuse pe www.e-angajare.md s-au referit la pozițiile de medic (diverse specializări), contabil, inginer (electronist, programator, mecanic), manager în diferite ramuri (marketing, vânzări, producere, resurse umane), profesor (informatică, matematică, limbi moderne ș.a.), casier în sala de comerț, tehnolog, chelner, conducător auto, mașinist, cusător, tehnolog, vânzător etc. Pe parcursul târgului, platforma www.e-angajare.md a fost accesată de circa 1200 ori. Evenimentul a interesat peste 800 de vizitatori (65% au fost utilizatori noi) din 19 țări printre care se numără: România, Marea Britanie, Rusia, Franța, SUA, Italia, Belgia, Irlanda ș.a. În rezultat, 72 persoane au aplicat pentru posturile vacante expuse de angajatori, opțiunea acestora fiind mai ales pentru pozițiile de casier în sala de comerț, manager, operator ghișeu bancă, agent vânzări, casier, cosător industria ușoară, manager marketing și vânzări, etc. Important, că accesând în continuare portalul www.angajat.md, persoanele aflate în căutarea unui loc de muncă pot găsi informația referitor la locurile de muncă vacante înregistrate de către agențiile teritoriale pentru ocuparea forței de muncă și pot aplica în continuare pentru un job potrivit.

În pofida tuturor măsurilor întreprinse de către autorități, șomajul în rândul tinerilor rămâne a fi un fenomen caracteristic economiilor de piață, iar combaterea efectelor sale depinde și de prestarea serviciilor calitative pe piața muncii. Tinerii, neavând vechime în muncă întâmpină dificultăți la angajarea în câmpul muncii. Pe parcursul anului 2015, agențiile teritoriale au înregistrat cu statut de șomer cca 16,3 mii de persoane tinere (16-29 ani), ceea ce constituie cca 32% din numărul total de șomeri înregistrați. Din ei, au fost plasați în câmpul muncii cca 6,1 mii persoane (37%). Din numărul total al tinerilor înregistrați ca șomeri (16-29 ani), ponderea celor cu vârsta cuprinsă între 25-29 ani a fost de 56%.

Conform rezultatelor cercetării „Tranziția de la școală la muncă” elaborat de către Biroul Național de Statistică, în anul 2015 în Republica Moldova erau 749,5 mii de tineri cu vârsta de 15-29 de ani, ceea ce constituie 24,5% din populația totală a țării. Cei mai mulți tineri din Republica Moldova au studii gimnaziale (32,8%), urmași de persoanele cu studii liceale care constituie 20,3 și 19,2% sunt tineri cu studii superioare. După absolvirea gimnaziului sau liceului, 13% din tineri aleg facultatea de administrarea afacerilor, urmate de inginerie cu 8,3%, la pedagogie merg 5,5%, domeniul IT este ales de 4,7%, medicina aleg 4,5%, studii juridice fac 4,3%, iar 4,2% studiază științe sociale. Cu toate acestea, fiecare al doilea tânăr consideră că scopul principal în viață este familia, 46,6% doresc să-și întemeieze o familie armonioasă. Doar unul din patru tineri ar face o carieră profesională sau vor să câștige mulți bani, 33,3% din totalul tinerilor cu vârsta între 15-29 ani desfășoară o activitate economică aducătoare de venit. Distribuția acestora după tipul de activitate a fost următoarea: patru din cinci (87,2%) erau ocupați în sectorul formal, pe când 7,3% – în sectorul informal, restul (5,5%) – în sectorul gospodăriei casnice, șapte din zece tineri (76,8%) aveau ocupații formale și respectiv, trei din zece (23,2%) – ocupații informale.

În repartizarea după activitatea economică s-a constatat, că unu din patru tineri își desfășurau activitatea în domeniile: comerțului cu ridicata și cu amănuntul, hoteluri și restaurante, unu din cinci tineri activau în administrație publică, învățământ, sănătate și asistență socială, 19,1% – în sectorul agricol, 16,0% – în industrie, 8,2% – în transporturi și comunicații și 3,3% în construcții.

Disparități importante se înregistrează în segregarea ocupațională în funcție de sexe și medii. Astfel, la bărbați cea mai înaltă pondere a fost înregistrată în grupa muncitorilor calificați în diferite domenii de activitate (23,1%), fiind urmată de: muncitorii necalificați (1 din 4 sau 21,2%) și lucrătorii din servicii, comerț și asimilați (17,5%). Pe când la femei a fost evidențiată grupa lucrătorilor din servicii, comerț și asimilați (1 din 4, sau 22,2%), la fel și grupa specialiștilor cu nivelul superior de calificare (21,5%). În mediul urban cea mai înaltă pondere s-a înregistrat la grupa lucrătorilor din servicii, comerț și asimilați (23,8%) pe când în

mediul rural – la grupa muncitorilor necalificați (28,2%). În rândul celor din urmă, 3/4 activează în agricultură.

Conform statutului profesional, 4 din 5 tineri (83,2%) lucrează în calitate de salariați, 12,1% – lucrători pe cont propriu și 4,7% sunt lucrători familiali neremunerați. Din punctul de vedere al protecției sociale oferite de angajator la locul actual de muncă, majoritatea tinerelor beneficiază de zile de odihnă săptămânal (98,7%), concediu anual plătit (89,3%), concediu medical plătit (89,1%), 9 din 10 – au dreptul la indemnizație în cazul unui accident de muncă, 8 din 10 – la concediu de maternitate și concediu pentru îngrijirea copilului, 3 din 5 beneficiază de plată pentru orele lucrate supra-program și de prime pentru performanțe în muncă, fiecare al doilea a trecut un curs de instruire profesională și echipament de protecție. Pe lângă toate acestea, pentru majoritatea tinerilor (89,6%), angajatorul achită contribuțiile de asigurări sociale de stat sau medicale obligatorii, etc. Tinerii angajați câștigă în mediu câte 2700 lei pe lună. Doar două din 5 persoane au ales activitatea pe cont propriu, deoarece n-au găsit un loc de muncă bine plătit, iar cele mai importante probleme cu care se confruntă sunt resursele financiare limitate și concurența pe piață. Nouă din zece tineri consideră că își vor păstra locul de muncă actual. Un număr de 52.000 de tineri sunt în căutarea unui loc de muncă. Din rândul acestora 64,2% sunt bărbați din mediul rural. Problemele principale în căutarea unui loc de muncă, declarate de șomeri, sunt salariile mici oferite (37,6%), lipsa experienței de lucru (28,5%) și lipsa locurilor de muncă (12,5%). Mai bine de 28,5% caută un loc de muncă în calitate de muncitori calificați în industrie, construcții, transport, telecomunicații, iar fiecare al șaselea doresc să lucreze în servicii și comerț, fiecare al șaptelea caută funcții de conducere și funcționari superiori. Mai mult de jumătate din tinerii inactivi intervievați, care doresc să lucreze, sunt optimiști privitor la șansele de angajare în câmpul muncii pe viitor în Republica Moldova, se artă în cercetarea „Tranziția de la școală la muncă” efectuată de BNS.

Reieșind din cele expuse, concluzionăm că pentru a îmbunătăți situația tinerilor este necesar, în primul rând, de a asigura dezvoltarea stabilă a economiei, inclusiv și atragerea investițiilor ce să fie îndreptate spre crearea locurilor atractive de muncă. În al doilea rând, de-a proteja antreprenorii care creează locuri noi de muncă pentru tânăra generație și încadrarea în câmpul muncii a lor. Totodată, este binevenită promovarea business-ului mic și mijlociu prin acordarea creditelor preferențiale pe termen lung tinerilor care intenționează să-ți inițieze o afacere, fapt, ce ar stopa migrația în rândul tinerilor.

Concluzii. Situația complicată în domeniul ocupării tineretului, problemele sociale cu care se confruntă tinerii specialiști, în special, absolvenții, au o semnificație majoră pentru dezvoltarea durabilă economică. Dat fiind faptul, că o politică de tineret trebuie să fie bazată pe nevoile reale ale tineretului, este necesar de a schimba abordarea politică orientată pe problemele tineretului, spre o politică europeană care vede tinerii ca pe o resursă al dezvoltării prin promovarea unor oportunități pentru tineri. Totodată, este necesar de a orienta politicile strategice de protecție socio-economice spre tineri descurajați, prin perfecționarea sistemului de salarizare și implementarea măsurilor de dezvoltare a infrastructurii.

Ținând cont de importanța și actualitatea problemei abordate, se propune un șir de recomandări, care se cer a fi întreprinse din partea statului, cum ar fi:

- ✓ Crearea condițiilor pentru a face mai atractivă rămânerea în țară a populației și, în special, a tineretului;
- ✓ Extinderea prevederilor ce țin de acordarea în primii 3 ani a unei locuințe gratuite, plata unei indemnizații unice în mărime de 30 mii lei etc. asupra tuturor categoriilor de absolvenți;
- ✓ Pentru a fi funcțională, de modificat legislația ce ține de stimularea angajatorilor care angajează absolvenți ai instituțiilor de învățământ superior indiferent de sursele de finanțare a studiilor;
- ✓ Sporirea gradului de ocupare a forței de muncă tânără, prin atragerea investițiilor pentru dezvoltarea infrastructurii, în special, în localitățile rurale și după posibilitate, investiții gratuite;
- ✓ Ajustarea programului de învățământ la necesitățile pieței forței de muncă interne actuale.

Referințe bibliografice

1. SAVELIEVA, G., TOMCEAC, A. Aspectul social al situației tinerilor pe piața forței de muncă în Republica Moldova. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. 2011, pp. 171-176.
2. Hotărârea Guvernului cu privire la Strategia națională de dezvoltare a sectorului de tineret 2020 și a Planului de acțiuni privind implementarea acesteia: nr. 1006 din 10.12. 2014. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2014, nr. 400-403, art. 1109.

3. BIROUL NAȚIONAL DE STATISTICĂ. Ancheta Forței de Muncă: principalii indicatori [accesat 12 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://www.statistica.md/public/files/Metadata/AFM.pdf>
4. Un Centru de Informare și Documentare ONU, inaugurat în incinta ULIM. 2016 [accesat 27 februarie 2016]. Disponibil: <http://www.evzmd.md/actualitate/257-actualitate/36708-un-centru.html>
5. Hotărârea Guvernului cu privire la asigurarea cu locuință gratuită a tinerilor specialiști cu studii superioare și postuniversitare de rezidențiat, repartizați și angajați în câmpul muncii la instituțiile publice (bugetare) din sate (comune): nr. 1249 din 12 noiembrie 2008. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2008, nr. 206-207, art. 1271.
6. Hotărârea Guvernului cu privire la acordarea facilităților tinerilor specialiști cu studii medicale și farmaceutice: nr. 1345 din 30.11.2007 In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2007, nr. 188-191, art. 1386.
7. Hotărârea Guvernului pentru aprobarea Regulamentului cu privire la modul de calcul, repartizare, utilizare și evidență a transferurilor cu destinație specială pentru susținerea cadrelor didactice tinere, precum și pentru modificarea, completarea și abrogarea unor hotărâri ale Guvernului: nr. 802 din 29 octombrie 2015. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2015, nr. 302-305, art. 894.
8. Locuri de muncă pentru tineret [accesat 27 februarie 2016]. Disponibil: <http://www.e-angajare.md/>
9. ПИЩЕНКО, М. Трудовая структура населения Республики Молдова: социально-демографический аспект. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. Ediția a III-a. 2013, pp. 192-196.
10. SAVELIEVA, G., TOMCEAC, A. Aspectul social al situației tinerilor pe piața forței de muncă în Republica Moldova. In: Analele Institutului de Economie, Finanțe și Statistică. 2011, pp. 171-176.

Recomandat spre publicare: 15.06.2016

MORTALITATEA CAUZATĂ DE ACCIDENTELE RUTIERE ÎN REPUBLICA MOLDOVA

**Natalia BARGAN¹, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

În prezentul articol se examinează mortalitatea cauzată de accidentele rutiere în baza datelor statistice naționale și internaționale. Rezultatele cercetării demonstrează că Republica Moldova se caracterizează printr-o mortalitate înaltă în urma accidentelor rutiere, în pofida unor progrese înregistrate în ultimii ani. Cel mai vulnerabil grup în acest sens sunt bărbații în vârstă de 20-29 și 50-59 ani. Copiii și persoanele cu vârsta de peste 50 de ani au o probabilitate mai mare de a deveni victime ale unei coliziuni, iar în grupa de vârstă 15-39 ani au riscul mai mare de a deceda la volan sau fiind pasager al unei unități de transport. Se accentuează necesitatea întreprinderii unor măsuri eficiente de reducere a mortalității în urma accidentelor rutiere.

Cuvinte-cheie: mortalitate, cauze de deces, accident rutier, pierderi ireversibile, coliziune, traumatism, deces.

This article examines the mortality caused by traffic accidents in national and international statistical data. The survey shows that Moldova is characterized by a high mortality rate from road accidents, despite some progress in recent years. The most vulnerable group are men aged 20-29 and 50-59 years. Children and people aged over 50 years were more likely to become victims of a collision, and the age group 15-39 years has higher risk of dying, while driving, or being a passenger of a transport unit. It emphasizes the need to take effective measures to reduce mortality from road accidents.

Key words: mortality, causes of death, car accident, irreversible loss, collision, injury, death.

JEL Classification: Z13, Z19.

Introducere. În prezent, accidentele rutiere constituie una din cauzele importante ale mortalității în Republica Moldova, care intră în topul "liderilor" printre țările cu un nivel mediu de dezvoltare, alături de Ucraina, Belarus și Rusia. Majoritatea țărilor europene, în ultimele decenii, au obținut progrese semnificative în reducerea mortalității în urma accidentelor rutiere, pe când situația în Republica Moldova nu a cunoscut schimbări importante în acest domeniu.

Amplizarea consecințelor accidentelor rutiere, dar și semnarea în luna martie a anului 2010 de către Republica Moldova a rezoluției ONU au contribuit la aprobarea *Strategiei naționale pentru siguranță rutieră*, obiectivul primordial al acesteia fiind reducerea graduală a deceselor și a răniștilor grav din accidentele rutiere până la 50% [1].

Scopul prezentului studiu este de a analiza principalele aspecte ale pierderilor ireversibile rezultate din accidentele rutiere și stabilirea grupelor de vârstă, care sunt responsabile de formarea mortalității excesive din această cauză.

Analiza pierderilor irecuperabile a fost efectuată pe baza datelor din statistica oficială națională privind decesele cauzate de accidente rutiere în anii 2005-2013, care, datorită metodelor de colectare, verificare și prelucrare, prezintă obiectiv situația din acest domeniu. Constituirea unei baze de date unice gestionată de MAI și MS a contribuit la eliminarea problemei diferențelor între datele furnizate de actorii responsabili de evidența accidentelor rutiere și a persoanelor care au suferit din acestea (decedate sau traumatizate). Respectiv, politicile elaborate pentru reducerea consecințelor grave a accidentelor rutiere au o bază informațională completă, care va contribui la atingerea efectului scontat cu impact pozitiv asupra diminuării mortalității din această cauză.

În cercetare au fost utilizate și sursele de date internaționale, cum ar fi cele furnizate de OMS conform ultimei clasificări a cauzelor de deces ICD10 [2] și UNECE [3].

Mortalitatea cauzată de accidentele rutiere. În Republica Moldova, în perioada anilor 1999-2013, ca urmare a accidentelor rutiere, au decedat anual circa 400-450 de persoane, în total numărul acestora ajungând la cca 7000, iar traumatizați pentru aceeași perioadă au fost peste 47000 de persoane. În această

¹ **Natalia BARGAN**, nataly.bargan@gmail.com

perioadă evoluția numărului de accidente rutiere se caracterizează printr-o curbă cu două "vârfuri" complet distincte: 1999-2006 și 2007-2013. Mai mult decât atât, aceste perioade sunt comune atât pentru bărbați, cât și pentru populația feminină, precum și toate grupele de vârstă (Fig. 1). Aceste vârfuri se formează datorită generațiilor numeroase a anilor 80, care au intrat în grupele de risc avansat 15-19 și 20-29 ani pentru această cauză externă de deces.

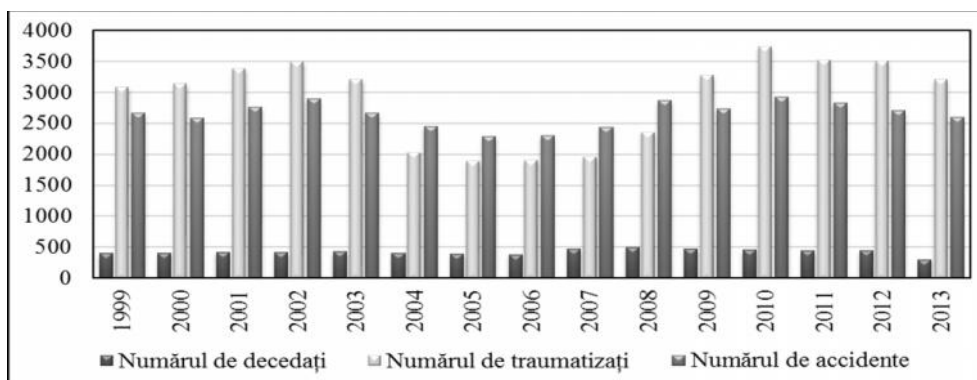

Fig. 1. Numărul total de accidente rutiere, persoane decedate și traumatizate în RM, anii 1999-2013
Sursa: UNECE <http://w3.unece.org/pxweb/>

În dinamica mortalității rezultată din accidentele rutiere pe anii 2005-2013 există diferențe clare pe sexe: în cazul în care pentru bărbați tendința generală este ușor descendentă, de la 26 decese la 100 mii de populație, scade la 22, atunci pentru femei reducerea este aproape în jumătate (Fig. 2).

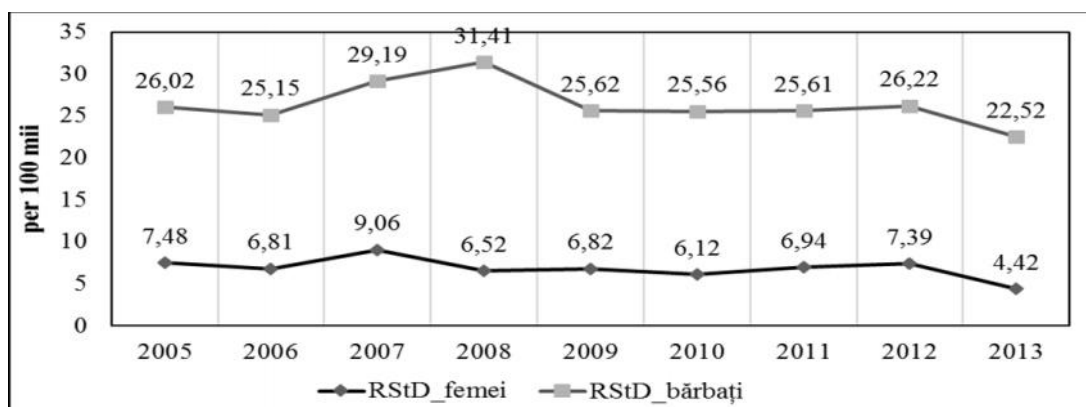

Fig. 2. Rata standardizată a deceselor pe sexe cauzate de accidentele rutiere pentru anii 2005-2013 (la 100 mii populație)

Sursa: Calculele autorului în baza datelor WHO Mortality database http://www.who.int/healthinfo/statistics/mortality_rawdata/en/

În contextual analizei mortalității conform structurii pe sexe, constatăm că această diferență se reliefează încă din copilărie. În acest sens, remarcăm faptul că nivelul deceselor cauzate de accidentele rutiere afectează într-o proporție semnificativă cea mai vulnerabilă categorie de participanți în trafic și anume copii și adolescenții, care prin caracteristicile sale fiziologice și psihologice sunt expuși mai mult riscului de a fi grav accidentați. Datele oficiale în anul 2005 prezintă o conotație negativă în evoluția mortalității în rândul băieților la toate grupele de vârstă, cu excepția celei de 10-14 ani, iar la fete în cea de 5-9 ani. În anul de referință – 33,3% din totalul deceselor feminine din categoria de populație de la 0 până la 19 ani survenite în rezultatul accidentelor rutiere, revine grupului de vârstă 5-9 ani, iar mortalitatea masculină din același grup constituie 13,3%. Pentru comparație, acest indicator în 2013 la fetele avea valori cu peste 25% mai puțin, comparativ cu 2005, iar băieții au înregistrat 13,79%, diferențe nesemnificative față de anul comparat, însă aproape dublu față de cele ale sexului opus din anul de referință (Fig. 3).

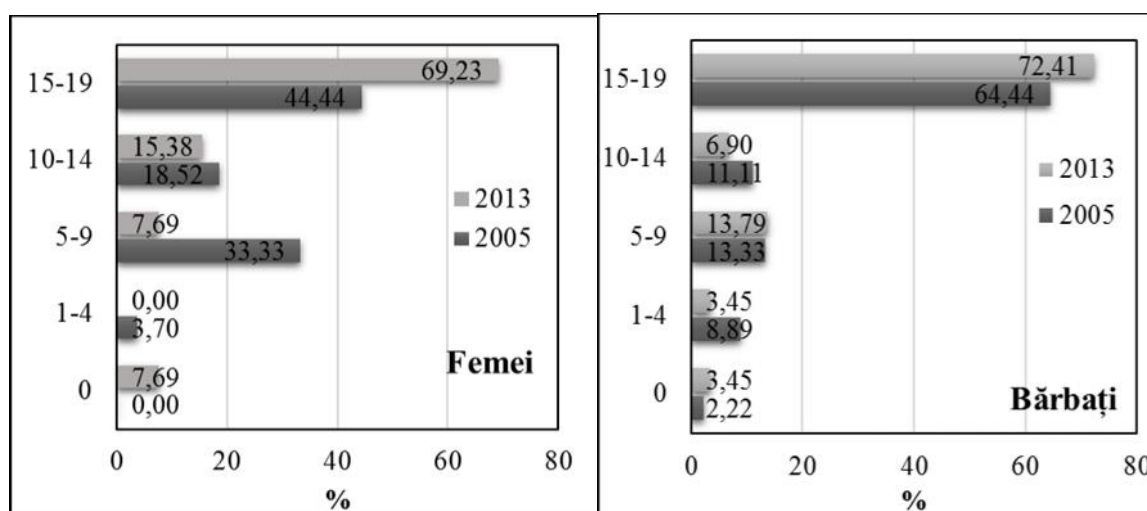

Fig. 3. Proportia deceselor pe grupe de varsta si sexe din totalul populatiei de 0-19 ani decedata din cauza accidentelor rutiere, anii 2005 si 2013 (%)

Sursa: Calculele autorului în baza datelor WHO Mortality database.

În grupa de vârstă 10-14 ani pentru anul 2005 nu s-au înregistrat mari diferențe în mortalitatea celor două sexe, iar în 2013 prevalența deceselor feminine au fost cu 8,48% față de cea masculină. Curba mortalității bărbaților înscrie un arc mai proeminent din contul intensității deceselor la grupul de vârstă, 15-19 ani care în 2005 este de 64,4% cu 20 p.p. mai mare decât cea feminină – menținându-se o creștere nesemnificativă până în 2008. În 2013 pentru categoria dată de vârstă diferențele sunt de doar puțin peste 3%. Micșorarea acestui decalaj între genuri, poate fi datorită creșterii numărului tinerelor femei care obțin permis de conducere, completând astfel numărul persoanelor aflate în situație de risc (tinerii conduc mai agresiv și au puțină experiență) și ridicând valorile pentru mortalitatea acestora.

Datele statistice actuale prezintă rate destul de ridicate ale deceselor în rândul populației masculine apte de muncă, cauzate de accidentele rutiere. Din totalul deceselor din cauza accidentelor rutiere în grupa de vârstă 15-64 ani – 86,5% revin bărbaților, restul fiind femei.

Excesul de mortalitate în populația masculină tânără se atestă la grupa de vârstă 20-29 ani – 65 decese și în cea matură la 50-59 ani înregistrând 73 decese la 100 mii populație. Aceste niveluri periculoase și critice ale mortalității excedentare la bărbați sunt înregistrate după anul 1998, când s-a finalizat impactul pozitiv al campaniei antialcool în Republica Moldova, asupra indicatorilor analizați [4]. Populația feminină înscrie cele mai înalte valori la 40-49 ani fiind 14 decese și la 50-59 ani – 15 decese la 100 mii populație, ceea ce constituie de două ori mai mult decât la grupele de vârstă mai tinere și de peste 4 ori mai puțin față de bărbați (Fig. 4).

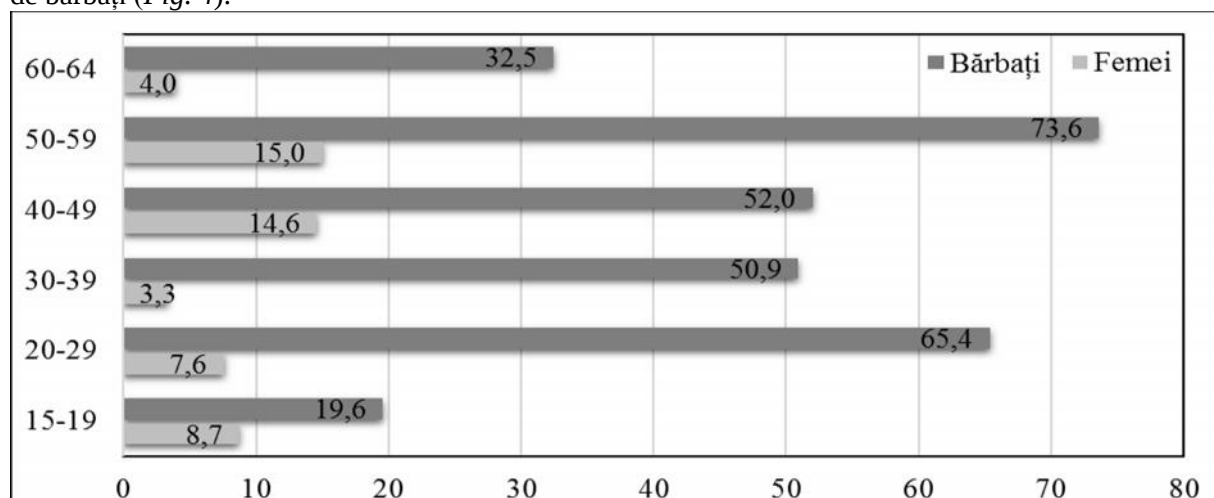

Fig. 4. Dinamica deceselor populatiei în vârstă de 15-64 ani cauzate de accidentele rutiere, în anii 2005-2013 (la 100 mii populație, pe sexe și grupe de vârstă)

Sursa: Calculele autorului în baza datelor WHO.

Această discrepanță între sexe cu prevalența mortalității masculine din Republica Moldova este o tendință caracteristică tuturor statelor la nivel internațional și explicațiile sunt similare: impulsivitatea ce alimentează și șofatul riscant specific mai mult bărbaților, profesii cu atribuții de conducere a autovehiculelor la fel caracteristice acestora, conducerea sub influența băuturilor alcoolice și a drogurilor mai des este înregistrată la fel, la bărbați, de asemenea prezența în traficul rutier la volan în număr mai mare a acestora decât a femeilor. În țara noastră femeile au început să șofeze într-un număr mai mare după anii 90 ai secolului trecut, iar la ziua de azi din peste 950 mii permise auto eliberate de organele de resort ale statului, doar a patra parte este deținută de femei, acest raport este evident și în datele prezentate mai sus [5].

Potrivit unor estimări, povara economică a accidentelor rutiere pentru Republica Moldova în 2009 ajungea la 3% din PIB [6], iar un studiu mai recent a evaluat-o la 1,9% [7].

Este de remarcat faptul că statisticile oficiale internaționale demonstrează: cu cât țara e mai bogată, cu atât decese cauzate de accidentele de circulație rutieră sunt mai puține, adică deși ele dețin 46% din transportul mondial, iar țările cu venituri medii – 53%, cele cu venituri mici – 1%, primelor le revin doar 10% din decese cauzate de accidentele rutiere, pe când celor cu venituri medii – 74%, iar celor cu venituri mici – 16% [8].

Astfel, particularitățile accidentelor rutiere din ultimele două decenii, prin amplitudinea lor, conferă unele caracteristici definitorii Republicii Moldova în raport cu alte țări ale lumii, chiar dacă tendința dominantă a evoluției acestui fenomen în prezent este în scădere (Fig. 5), totuși rezultatele implementării politicilor de siguranță rutieră încă nu au atins rezultatul scontat.

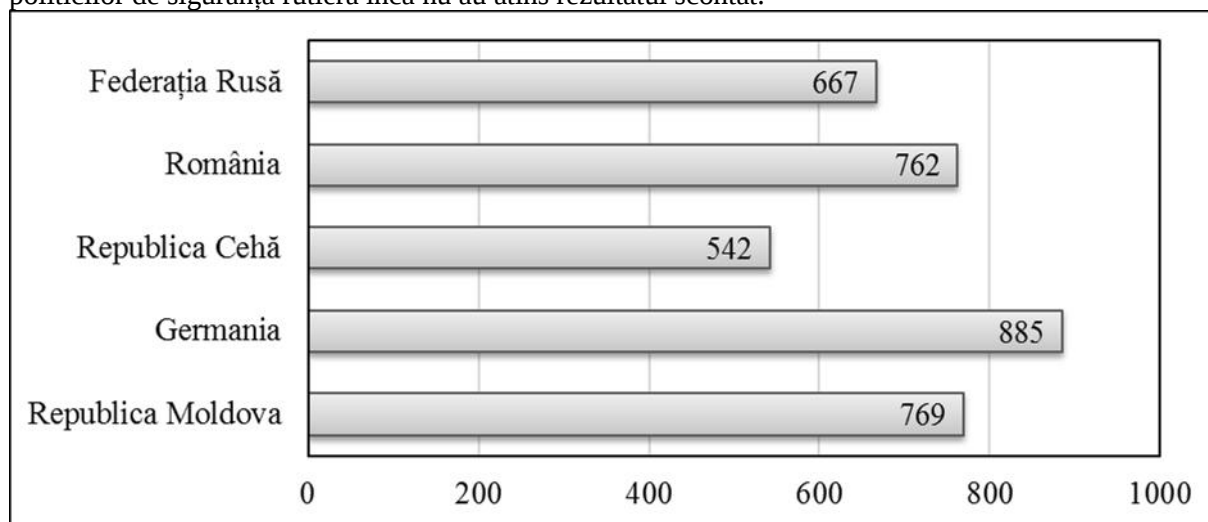

Fig.5. Numărul traumatizațiilor în accidente rutiere în anul 2012 la 100 mii autovehicule pe țări

Sursa: United Nations Economic Commission for Europe <http://w3.unece.org/pxweb/>

În acest sens, pentru a aprecia care ar fi rezerva de capital uman posibil salvată având drept bază de comparație indicatorii de mortalitate din Europa de Vest în decurs de 1 an, am constatat că pentru anul 2013, mai mult de 50% din decese din cauza accidentelor rutiere puteau fi eliminate, din care peste 2/3 ar fi bărbați cu vârsta cuprinsă între 15-64 ani și 75% – femei de 15-59 că pierderile excedentare de viață, cauzate de accidentele rutiere în Republica Moldova, s-ar estima la aproape 80% din totalul deceselor cauzate de acestea în populația economic activă de 15-64 ani.

Statistica accidentelor rutiere se formează din cele două categorii principale de victime: din interiorul vehiculului, și anume, șoferi și pasageri, pe de o parte, și pietoni și cicliști, pe de altă parte. Aceste categorii distincte sunt caracteristice majorității statelor lumii, fiind înregistrate particularități în dependență de prevalența unui anumit mijloc de transport. Astfel, comparând ratele deceselor din anul 2013 înregistrate în trei state din Europa de Vest, constatăm că acestea pentru prima categorie de victime au valori ridicate în Finlanda – 49,3% și Franța – 44,7%, iar Germania pentru a doua categorie și anume pietonii – 41,5%. Alta este situația în Republica Moldova și Federația Rusă, unde diferențele în rata deceselor în calitate de șoferi sau pasageri și pietoni nu sunt foarte mari, de doar 5 p.p., iar România se evidențiază cu o rată cu 30% mai mică pentru decesele pietonilor, succes datorat aderării la UE și implementării politicilor de securizare a traficului rutier (Fig. 6).

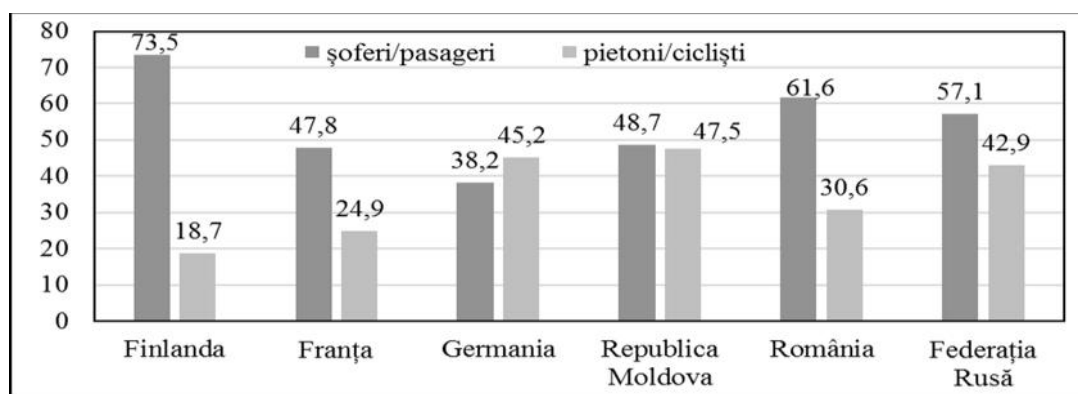

Fig. 6. Repartizarea deceselor din accidente rutiere după categorii de utilizatori și țări în anul 2013, %
Sursa: WHO Reported distribution of road traffic deaths by type of road user. Data by country
<http://apps.who.int/gho/data/node.main.A998?lang=en>

În acest sens este de remarcat faptul că aceste diferențe implică, cel puțin, diferiți factori de risc pentru categoriile date de participanți în trafic, dar și profil de vârstă diferit. În prima categorie probabilitatea de a fi implicat într-un accident este mai mare pentru persoanele de 20-29 ani, iar riscul de a deveni o victimă a unei coliziuni crește odată cu înaintarea în vârstă. Astfel, profilul de vârstă tipic al victimelor accidentului, cu trei vârfuluri prezentat de ratele specifice ale mortalității demonstrează că primul arc se atribuie tinerilor de 20-29 ani și următoarele două persoanelor de 55-59 și 75-79 – acestea fiind completate de diferitele categorii de victime, în cazul în care la o vârstă tânără prevalează victimele accidentelor mai des șoferi atunci, persoanele în etate formează celelalte două vârfuluri ale curbei mortalității în calitate de pietoni (Fig. 7).

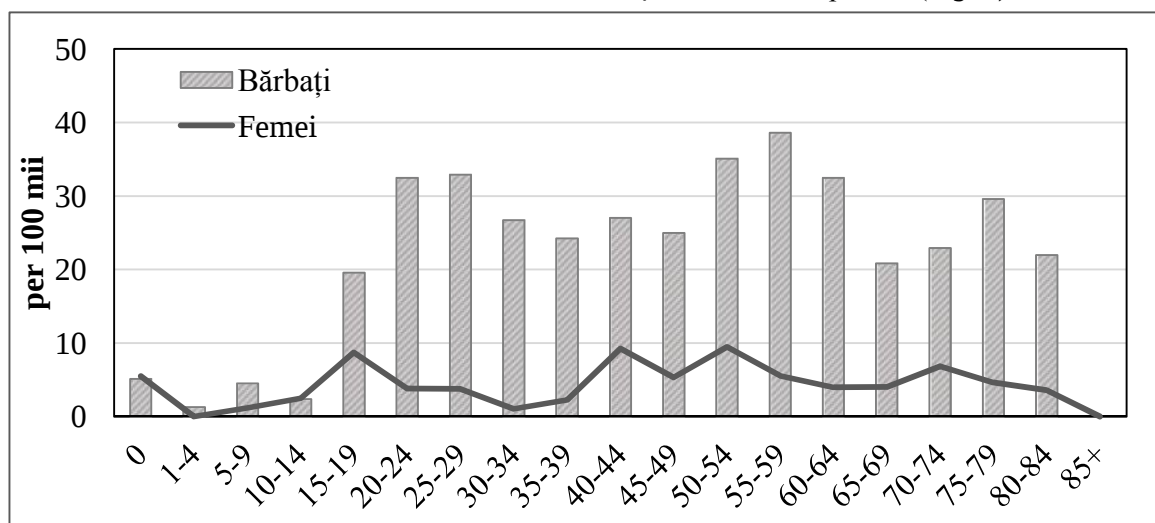

Fig. 7. Repartizarea deceselor cauzate de accidentele rutiere după grupe de vârstă și sexe (la 100 mii populație), anul 2013

Sursa: Calculele autorului în baza datelor WHO.

Ar fi necesar de menționat faptul că o trăsătură caracteristică a ratei mortalității cauzată de accidentele rutiere din Republica Moldova este excedentul persoanelor accidentate în rândul tinerilor și a celor în vârstă de peste 50 de ani. Astfel, se poate afirma că copiii și persoanele cu vârsta de peste 50 de ani au o probabilitate mai mare de a deveni victime ale unei coliziuni, iar în grupa de vârstă 15-39 ani – au riscul suficient de mare de a deceda la volan sau fiind pasager al unei unități de transport. Datele statistice mai recente, demonstrează prevalența accidentelor cu tamponarea pietonilor față de ciocnirile între autovehicule.

Astfel, din 2564 de accidente înregistrate în anul 2014 – 34,5% constituie tamponarea pietonilor, iar 31,9% cea a unităților de transport, aceasta confirmă ipoteza unui model arhaic al accidentelor rutiere din țara noastră. Astfel, probabilitatea de deces pe drumuri în calitate de pieton în Republica Moldova este suficient de mare, acest risc este mai evident pentru urbe, în deosebi în mun. Chișinău, unde sunt înregistrate aproximativ jumătate din accidentele pe țară. În 2014, în capitală s-au produs peste 11525 de accidente, din

care 10443 au fost doar cu pagube materiale, iar cele soldate cu decese și traumatisme umane dețineau 40% din totalul acestei categorii de accidente, în care și-au pierdut viața aproximativ 17% și 42% a fost persoanele traumatizate [9].

Concentrația numărului mare de accidente poate fi explicată prin faptul că în Chișinău locuiește a patra parte din populația Republicii Moldova și tot aici sunt înregistrate și aproximativ 36% din totalul autovehiculelor, însă zilnic orașul mai este aglomerat și de un flux mare de unități de transport care vin din interiorul țării, având în vedere funcțiile administrative și economice majore pe care le are capitala. Conform unor aprecieri ale experților o problemă importantă ar fi și infrastructura, care este prevăzută pentru cca 100 mii de autovehicule, însă este utilizată de aproximativ 200 mii unități de transport [10].

Analiza complexă a problemei cercetate a scos în evidență principalii factori de risc ce alimentează această cauză de deces, cum ar fi: viteza excesivă; conducerea autovehiculelor în stare de ebrietate; conducerea motocicletelor fără cască de protecție, conducerea fără centura de siguranță și transportarea copiilor fără fotolii speciale. Un raport al MAI analizând categoriile de contravenții rutiere din Republica Moldova plasează “excesul de viteză” pe a doua poziție cu 28,2% fiind depășită doar cu 3,4 p.p. de “nerespectarea indicatoarelor și de acordare a priorității de trecere” [11]. Aceste date explică excesul deceselor în calitate de pietoni și demonstrează necesitatea implementării unei noi abordări cu privire la infrastructură, care ar fi orientată spre prioritizarea securității pietonilor și apoi facilitarea circulației fluxului de transport existent.

Concluzii. Rezumând rezultatele analizei mortalității cauzate de accidentele rutiere, observăm câteva circumstanțe. În primul rând, curba mortalității din această cauză externă de deces în Republica Moldova își are începutul din copilărie și înregistrează valori maxime la tinerii de 20-39 ani. Mortalitatea rezultată din accidentele de trafic din Republica Moldova are un caracter arhaic, datorită proporției destul de mari a pietonilor în rândul victimelor, precum și predominarea acestei categorii de utilizatori ai traficului rutier în tendințele de mortalitate pe termen lung, în comparație cu decesele șoferilor și pasagerilor autoturismelor.

Soluția la problema pierderilor ireversibile cauzate de accidentele rutiere trebuie să fie una complexă, de natură transversală, ce ar viza: politicile urbane de infrastructură, starea vehiculelor, calitatea studiilor pentru șoferi, sancțiunile pentru conducerea în stare de ebrietate, utilizarea mijloacelor de securitate a conducătorului auto și a pasagerilor, precum și perioada de asistență medicală urgentă post-accident.

Referințe bibliografice

1. Hotărâre cu privire la aprobarea Strategiei naționale pentru siguranță rutieră: nr. 1214 din 27.12.2010. In: Monitorul Oficial al Republicii Moldova. 2011, nr. 43-45, art. 186.
2. WHO. Global Health Observatory data. Reported distribution of road traffic deaths by type of road user. Data by country [accesat 24 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://apps.who.int/gho/data/node.main.A998?lang=en>
3. UNECE Statistical Database [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://w3.unece.org/pxweb/>
4. PENINA, O. Mortalitatea excesivă în Republica Moldova. In: Analele Institutului Național de Cercetări Economice. Ediția a IV-a. 2014, nr. 2, pp. 142-147.
5. Calificarea și documentarea conducătorilor auto [accesat 11 februarie 2016]. Disponibil: <http://www.registru.md/ro/calificarea-tree>
6. Road Safety Enforcement and Traffic Policing in Moldova: report of the Moldova/Georgia/UK Police Exchange Programme. 2010 [accesat 16 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://pubdocs.worldbank.org/pubdocs/publicdoc/2015/6/401861434469787185/Road-Safety-Enforcement-Moldova-report.pdf>
7. Global status report on road safety 2015 [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: http://www.who.int/violence_injury_prevention/road_safety_status/2015/GSRRS2015_Summary_EN_final.pdf
8. MINISTERUL AFACERILOR INTERNE AL REPUBLICII MOLDOVA. Raport de activitate pe anul 2014. Chișinău, 2015 [accesat 25 ianuarie 2016]. Disponibil: http://www.mai.gov.md/sites/default/files/document/attachments/raport_anual_2014_mai_web.comp_0.pdf
9. Notă informativă cu privire la situația atestată în domeniul siguranței rutiere. 2011 [accesat 11 ianuarie 2016]. Disponibil: <https://www.google.md/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjVwrbI3L3NAhVInBoKHWWEcsQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.cnp.md%2Fen%2Factivities%2Fitem%2Fdownload%2F528&usq=AFQjCNEGWXK0GWeI2jL2qpQF5PrAiCdyGA&bvm=bv.125221236,d.d2s&cad=rja>
10. Notă informativă privind situația accidentală în mun. Chișinău în perioada 12 luni anul 2015. Chișinău, 2015.

Recomandat spre publicare: 06.05.2016

MORTALITATEA COPIILOR CAUZATĂ DE SUICID

**Liliana CUȘNIR¹, cercetător științific,
Institutul Național de Cercetări Economice**

Noutatea și originalitatea științifică a lucrării constă în îmbinarea dintre aspectul teoretic și cel practic cu referire la definirea factorilor fenomenului suicidal din societatea noastră în rândul copiilor. Cu scopul de a analiza situația la momentul actual și de a interveni cu anumite măsuri pentru a diminua numărul de decese a copiilor cauzate de suicid și totodată de a preveni prin diverse programe riscul suicidal la copiii care se confruntă cu anumite dificultăți și care au nevoie de acordarea serviciilor necesare, au fost recomandate anumite mecanisme de evidențiere a particularităților și combaterea acestora. Scopul lucrării este de a analiza situația suicidală la nivel național și internațional în rândul copiilor. Obiectivele lucrării constă în analiza cadrului teoretic de investigare științifică a fenomenului suicidalului; analiza evoluției fenomenului suicidal în rândul copiilor la nivel național și internațional; evidențierea particularităților crizei suicidale la copii și adolescenți; formularea recomandărilor privind îmbunătățirea situației în domeniul combaterii cazurilor de suicid și tentativelor de suicid la minori. Datele obținute în cadrul cercetării pot fi utilizare de către factorii de decizie în domeniul elaborării și implementării politicilor de protecție a copiilor și tinerilor și de cercetători care studiază fenomenul dat în Republica Moldova.

Cuvinte-cheie: comportament suicidal, tentativă de suicid, rată suicidală, suicid, copil, adolescent, factori, risc, prevenire.

Scientific novelty of the work lies in the combination of theoretical and practical with reference to the factors defining suicidal phenomenon among children in our society. Aiming to analyze the current situation at the moment and to intervene with specific measures to reduce the number of deaths of children caused by suicide and also to prevent by various programs the suicidal risk of suicidal children who face some difficulty and in need to provide the necessary services. Thesis article is to analyze the situation of suicide among children nationally and internationally. Objectives: Analysis of the theory of scientific investigation of the suicide. Analysis of the phenomenon of suicide among children, nationally and internationally. Highlighting the suicide in children crisis and adolescents. Formulating recommendations on improving the situation in combating suicides and suicide attempts at minors. Applicative value of the paper work Data value obtained in of the work in the research may be of use by decision-makers in policy formulation and implementation, as well as other researchers who study this phenomenon in Moldova.

Key words: suicidal behavior, suicide attempt, suicidal rate, suicide, child, adolescent, factors, risk prevention.

JEL Classification: J 13, J 17, J 19, D81.

Introducere. Indiferent de epoca istorică, în diferite societăți, atitudinea față de suicid era determinată de concepțiile filozofice, religioase și juridice persistente în societate. Istoria suicidalului în lume arată schimbări negative și deosebit de importante de atitudine față de acest tip de deces. Toleranța și indiferența față de acest fenomen crește în continuu. Aceste schimbări au avut loc atât în diverse culturi cât și în diferite perioade ale civilizației.

Repertoriul comportamentelor suicidale este extrem de larg și divers, ceea ce atrage după sine dificultatea de definire a fenomenului. Termenul „suicid” trimite direct la violență și agresivitate, dar nu există un consens în ceea ce privește terminologia.

Numele acestui fenomen vine din Anglia. “Suicid” este un termen apărut în secolul al XVII-lea, ceea ce este revelator pentru evoluția mentalității și frecvența sporită a dezbatărilor pe acest subiect. Primul care a vorbit despre sinucidere într-o lucrare a sa (Religio medici – 1642), a fost medicul și filozoful Thomas Browne: el a creat termenul de la cuvintele latinești “sui” (de sine) și “cădere” (omorâre), prin urmare “omorâre de sine”. După 1650, neologismul se răspândește în limba engleză prin lucrările lexicografului Thomas Blount și ale editorului lui Epicur, Walter Charleston [1, p.47].

¹ © Liliana CUȘNIR, cusnir.liliana@mail.ru

Sinuciderea este explicată de *Dicționarul Sănătății* ca “tulburarea instinctului de conservare, prin care persoana se distruge singură, alegând o metodă fizico-chimică”. *Dicționarele de psihologie* largesc cadrul primei definiții și îi oferă detalii suplimentare, specificând faptul ca este o “formă specifică de conduită deviantă autodistructivă” și explicând că: prin sinucidere, nu se urmărește atât moartea, desființarea propriei persoane, cât mai ales fuga de viață, de modul în care se prezintă aceasta în condițiile date. Problema sinuciderii se poate aborda având în vedere considerațiile de natură juridică, umanistă, sociologică, filosofică, psihologică, morală, religioasă. Toate acestea, însă, nu au găsit explicații exhaustive care să cuprindă întregul fenomen, explicațiile posibile ar fi faptul că problematica sinuciderii a stat mereu sub semnul paradoxului, a neînțelegerii, a judecării pripite și etichetării.

În definiția adoptată de Organizația Mondială a Sănătății, suicidul este văzut ca actul prin care „un individ caută să se autodistrugă fizic, cu intenția, mai mult sau mai puțin autentică, de a-și pierde viața, fiind conștient mai mult sau mai puțin de motivele sale” [2, p.18].

Fenomenul suicidului în rândul copiilor. Sinteza datelor statisticii internaționale privind mortalitatea cauzată de suicid pentru anul 2014, ne relevă că Republica Moldova își menține poziția în categoria statelor cu o rată înaltă la acest indicator, clasându-se pe locul 32 din cele 172 de țări, depășind considerabil România care se află pe poziția 64 (tabelul 1). Datele analizate evidențiază pericolul suicidal din fostele țări ale Uniunii Sovietice, din considerentul că printre primele poziții cu rata suicidală înaltă s-au plasat anume aceste țări.

Tabelul 1

Rata standardizată a mortalității provocată de suicid pentru anul 2014 (la 100000 persoane)

Rangul ocupat în topul a 172 de țări	Țara	Rata standardizată a mortalității provocată de suicid
1.	GUYANA	43,2
9.	KAZAKHSTAN	24
14.	RUSIA	19,6
19.	BELARUS	18,5
21.	LITUANIA	18,1
23.	UCRAINA	17
32.	MOLDOVA	15,1
35	BELGIA	14,6
44	FRANȚA	12,8
46	REPUBLICA CEHĂ	12,8
60.	BULGARIA	11,1
64.	ROMÂNIA	10,6
74.	GERMANIA	9,6
88.	PORTUGALIA	8,5
94.	TURCIA	7,9
103.	MAREA BRITANIE	6,3
125.	ITALIA	4,8
171.	SIRIA	0,4

Sursa: <http://www.worldlifeexpectancy.com/world-rankings-violence-vs-suicide>

În Republica Moldova, în anul 2014, au fost înregistrate 581 de cazuri de suicid, în creștere față de anul 2013 cu 19 cazuri. Datele statistice arată că, practic, în fiecare zi în Republica Moldova cel puțin o persoană moare în urma unui act de suicid. Chiar și așa, rata totală a mortalității cauzată de suicid (la 100000 persoane) în țara noastră este în scădere dacă analizăm o perioadă mai mare de timp de ex: 1980 rata totală a suicidului a fost – 20, în 1990 – 14,8, 2000 – 14,9, în 2010 a fost înregistrată o creștere până la 19 și în 2014 iarăși se observă o reducere lentă până la 16, Fig.1. Este alarmant faptul că fenomenul se răspândește și în rândul copiilor cu vârsta de până la 14 ani. Astfel, în anul 2014 au fost înregistrate 5 cazuri, cu două mai mult decât în 2013.

În 2013, Adunarea Mondială a Sănătății a adoptat primul Plan de acțiuni pentru sănătatea mintală a Organizației Mondiale a Sănătății. În documentul dat, acțiunile în vederea prevenirii consecințelor provocate

de tulburările mintale sunt o componentă integrată a planului de acțiuni și are drept scop reducerea ratei suicidale cu 10% până în 2020.

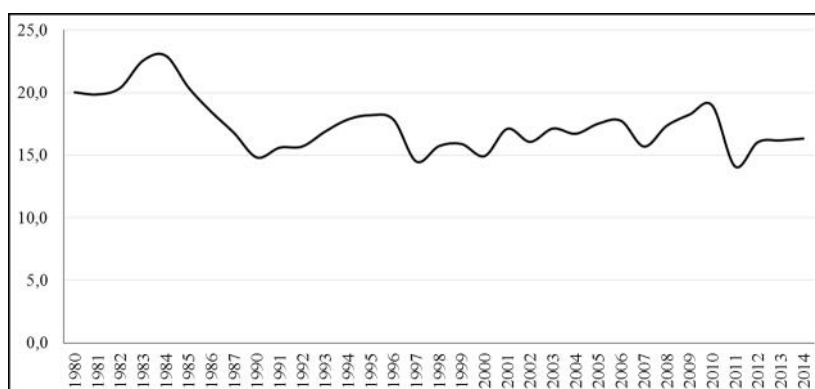

Fig.1. Evoluția ratei totale de mortalitate cauzată de suicid

Sursa: în baza datelor BNS.

Potrivit datelor Eurostat, grupele de vârstă cu cea mai mare incidență a sinuciderii sunt: 15-19 ani, 50-54 de ani și peste 85 de ani. Pe primele locuri în UE, ca frecvență a sinuciderii în rândul tinerilor se află țările baltice și unele din nordul Europei – Lituania, Estonia, Norvegia și Irlanda, Figura 2. Printre țările europene cu cei mai puțini tineri sinucigași se numără Grecia, Spania, Marea Britanie, Germania și Franța. O scădere semnificativă și constantă a ratelor de suicid în rândul tinerilor poate fi observată în Suedia, după ce această țară s-a situat, timp de decenii întregi, în fruntea clasamentului european în ceea ce privește frecvența sinuciderii. Aceasta datorită promovării, coordonării și susținerii diverselor planuri și programe relevante pentru prevenirea comportamentului suicidal la nivel național, regional și local. Au creat diverse parteneriate intersectoriale, cum ar fi: educația și sănătatea conducându-se după condițiile specifice ale țării.

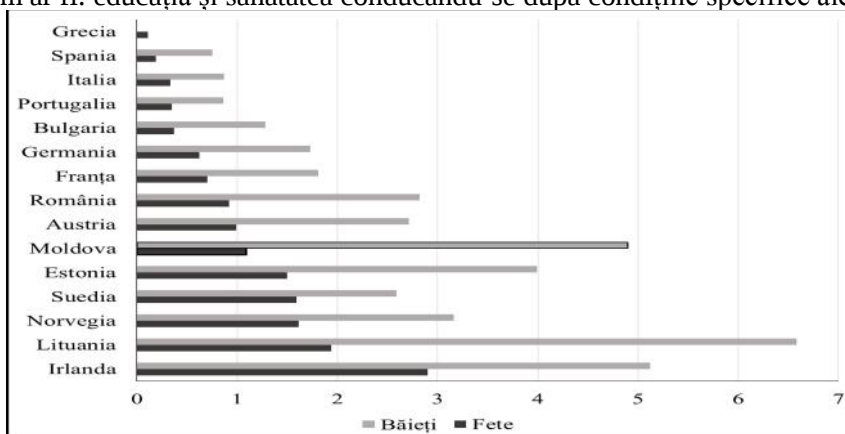

Fig.2. Rata suicidală la populația de până la 19 ani pentru Republica Moldova și unele state europene în anul 2014 (la 100000 persoane)

Sursa: baza de date Eurostat <http://ec.europa.eu/eurostat/data/database>

Sociologul francez E. Durkheim, în lucrarea *Despre Sinucidere* susținea ideea că în comparație cu alte forme de deces, sinuciderea se deosebește prin aceea că este produsul personal al victimei care suportă consecințele faptelor sale. El considera că singurul element explicativ este mediul social în cadrul căruia se pot identifica factorii ce alcătuiesc curențele suicidogene. După Durkheim, creșterea amplitudinii sinuciderilor apare atunci când societatea este în schimbare, adică fie într-o stare de criză economică (în sens negativ), fie într-o stare de prosperitate economică (în sens pozitiv) [3, p.13].

În mod evident, sinuciderea nu este un efect al unor factori sau procese care acționează în mod izolat sau autonom. Trebuie precizat, în acest sens, că perioadele de criză nu determină, prin ele însele, creșterea ratelor de sinucidere, ci numai prin intermediul unor variabile intermediare, precum sunt: șomajul, scăderea veniturilor, deteriorarea calității vieții, consumul de alcool sau de droguri, perturbarea sănătății fizice, dar mai ales mentale a indivizilor etc. Descrierile acestea, care se referă la adulți, prezintă o problemă atunci când încercăm să le aplicăm la copiii de până la 11 ani și adolescenți până la 18 ani. Până în anii '60, cercetările legate de sinuciderile la copii erau rare. Până atunci nu se credea că copiii pot săvârși un act sinucigaș și că ei suferă atât de mult încât să-și dorească moartea. O altă cauză pentru care se credea

imposibilă sinuciderea la copii, se referă la faptul că se considera, că, copilul nu are o capacitate emoțională atât de mare încât să-și asume actul de sinucidere. Prevalența suicidului la copii și adolescenți este mai mică decât în alte grupe de vârstă, dar tendința este de majorare intensivă în ultima perioadă chiar dacă mai persistă concepția greșită despre incapacitatea copilului de a face un plan de suicid și a-l duce până la capăt.

În acest context se poate menționa că Republica Moldova promovează o politică în scopul modernizării și aducerii în corespundere cu standardele europene a sistemului protecției sociale, sănătății și de drept. În același timp depune eforturi susținute în asigurarea în toată măsura posibilului a dreptului inerent la viață, supraviețuire și dezvoltare a copilului în corespundere cu prevederile Convenției ONU cu privire la drepturile copilului în vigoare din 25.02.1993. Care pune accent pe prevenirea fenomenului suicidal și promovarea politicilor de susținere a familiilor în vederea creșterii bunăstării, prevenirii plecării peste hotarele țării a membrilor familiilor cu copii.

În pofida eforturilor depuse, RM se confruntă cu un nivel înalt al mortalității copiilor prin suicid, iar în ultimii ani, conform datelor statistice oferite de Biroul Național de Statistică și Ministerul Afacerilor Interne, asistăm la o creștere semnificativă al numărului de decese prin suicid. Analizând în detalii fenomenul suicidului, constatăm că în țara noastră de fapt rata suicidală la toate grupurile mari de vârstă este în descreștere în ultimii 35 de ani, cu variații semnificative, Figura 3. Însă, pentru grupul de vârstă 10-19 ani rata suicidală înregistrează o creștere, depășind chiar și rata mortalității tinerilor din grupul de vârstă 20-29 ani, Figura 3.

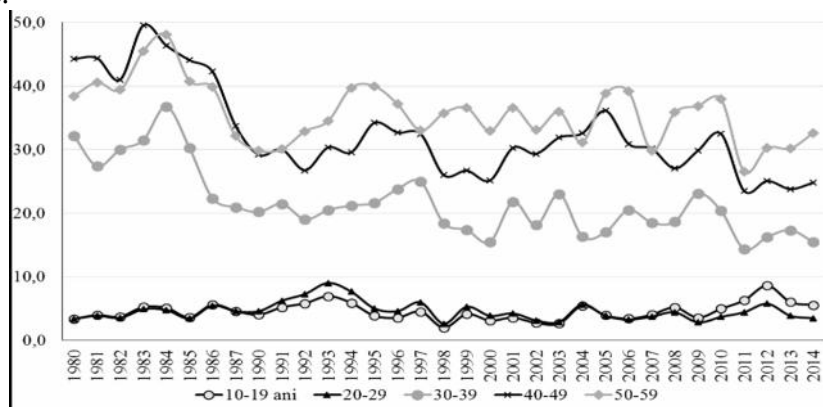

Fig.3. Rata suicidală la anumite grupuri de vârstă în perioada anilor 1980-2014

Sursa: în baza datelor BNS.

Datele prezentate în figură ilustrează situația actuală din țară, care deloc nu este optimistă. Probabil, cauza rezidă în particularitățile contextului social general, pe al cărui fundal fenomenul studiat are o evoluție nefavorabilă. Fenomenul suicidal la adolescenți este un subiect cercetat continuu în ultima perioadă, datorită creșterii ponderii suicidului la tineri și adolescenți, după anii '80. Comparativ cu grupele de vârstă mai mari, intensitatea suicidală la adolescenți a început să se mărească după anii 2000, îndeosebi după 2009, Figura 4.

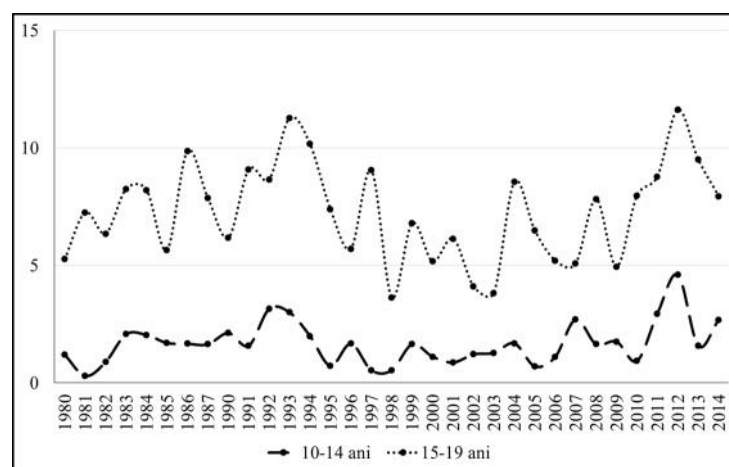

Fig.4. Rata mortalității cauzată de suicid la grupele de vârstă 10-14 ani și 15-19 ani, în perioada anilor 1980-2014 (la 100000)

Sursa: în baza datelor BNS.

În primele șase luni ale anului 2015 s-au sinucis 14 copii (dintre care 3 fete și 11 băieți), cu vârstele cuprinse între 14-16 ani (8 copii) și 17-18 ani (6 copii) [4]. Aceste date sunt de două ori mai mari decât cifrele înregistrate pentru întregul an anterior (7 decese).

Analizând repartizarea fenomenului studiat, în dependență de mediul de reședință, constatăm că rata de suicid în mediul rural este cu mult mai mare decât în mediul urban. Această particularitate, poate fi explicată prin consecințele negative ale proceselor socioeconomice, care au determinat stagnarea vieții rurale, scăderea nivelului de trai, destrămarea valorilor și moravurilor tradiționale. Astfel, decesele cauzate de suicid în mediul rural sunt de trei ori mai multe decât în mediul urban, Figura 5.

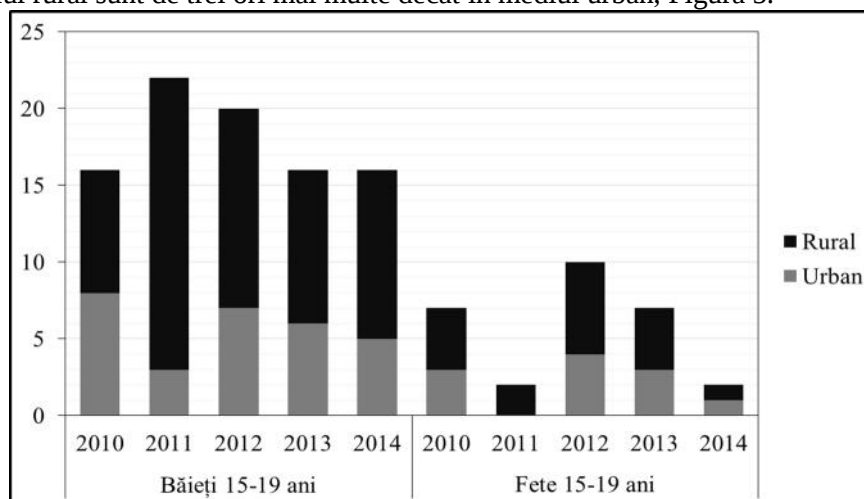

Fig.5. Numărul de cazuri suicidale în perioada 2010-2015*, repartizate pe sexe, medii de reședință și grupe de vârstă

Sursa: în baza datelor BNS, *prima jumătate a anului 2015.

La examinarea dinamicii suicidelor după sex, constatăm că atât la sate cât și la orașe numărul suicidelor în rândul băieților este mai mare decât în rândul fetelor. În adolescență, gestul suicidal are adesea o dimensiune de aparentă impulsivitate, ceea ce o confirmă tinerii care afirmă că cu o oră mai devreme ei nu știau că aveau de gând să facă acest gest. Deseori aceste comportamente încep cu o tentativă de suicid. Tentativa arată dorința de schimbare, de a pune capăt unei situații în care se află adolescentul. Este o constrângere și o revanșă împotriva sentimentului de neputință de a schimba o situație problematică. Obiectivul este deseori de a-și schimba viața și nu de a-i pune capăt.

Dacă am compara datele statistice oferite de MAI pentru anul 2012 și prima jumătate a anului 2015, în ceea ce privește tentativele de suicid, se observă că problema persistă atât în rândul băieților cât și în rândul fetelor, fiind mai accentuată la sexul feminin.

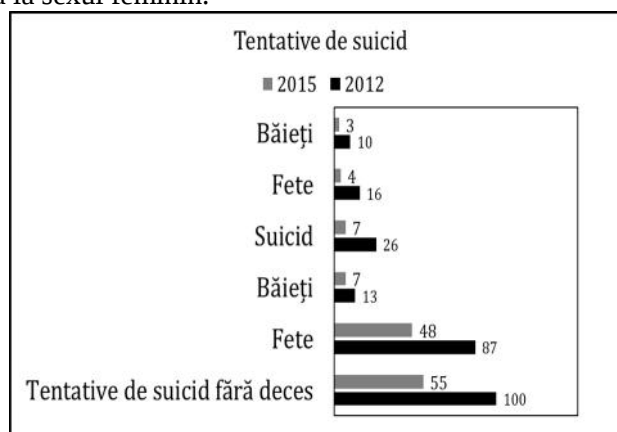

Fig.6. Tentativele de suicid în rândul minorilor pentru 2012 și 2015*

Sursa: în baza datelor MAI, *prima jumătate a anului 2015.

Metodele de suicid folosite de tineri sunt diverse. În majoritatea cazurilor la tentativele soldate cu deces s-a aplicat strangularea, iar la cele fără deces folosirea pastilelor. Metodele de sinucidere devin mai

diversificate în ultima perioadă, astfel, moartea prin înec și aruncarea de la înălțime sunt metode noi aplicate de adolescenți. Dintre cele utilizate de fete este îngurgitarea medicamentelor sau tăierea venelor, în timp ce băieții aleg metode dure, precum strangularea sau aruncarea de la înălțimi, Figura 7.

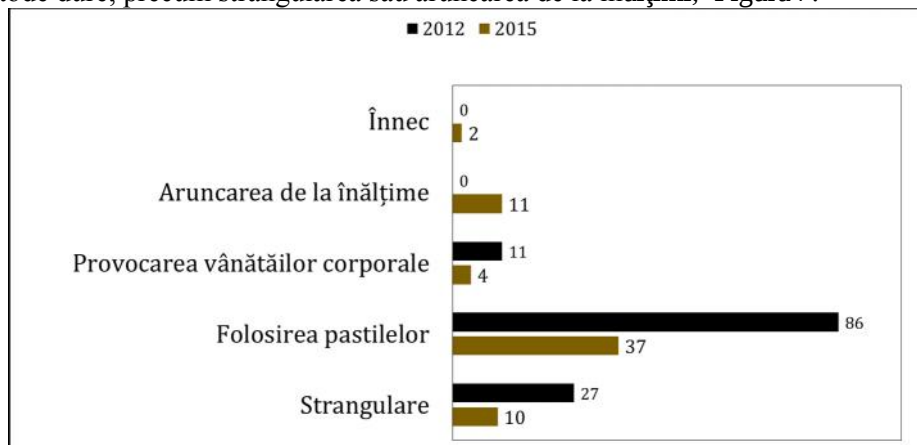

Fig.7. Metode de suicid pentru anii 2012-2015*

Sursa: în baza datelor MAI, *prima jumătate a anului 2015.

Datele statistice relevă că numărul tentativelor de suicid de asemenea este în creștere. Dacă la fete numărul tentativelor de suicid este mai mare, atunci la băieți, prevalează numărul deceselor în urma suicidului. Dacă în anul 2012 numărul de tentative de suicid depășea cifra de 40, atunci în prima jumătate a anului 2015 numărul tentativelor au depășit cifra de 50. Astfel, doar în jumătate de an numărul tentativelor de suicid sunt în număr mai mare decât pentru întregul an 2012, Figura 8.

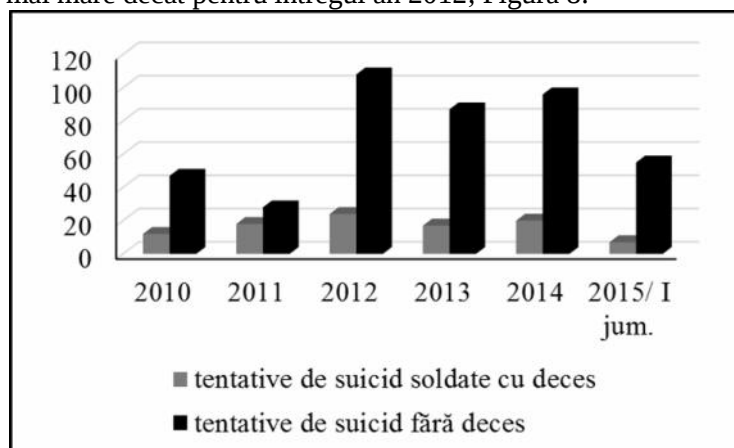

Fig. 8. Evoluția tentativelor de suicid pentru anii 201-2015*

Sursa: în baza datelor MAI, *prima jumătate a anului 2015.

Rata suicidală este în proces de creștere atât la nivel național cât și la nivel internațional. Tot mai mulți copii ajung să recurgă la suicid, iar tentativele de suicid au crescut, iar diversitatea metodelor de aplicare s-a multiplicat. Rata ridicată a suicidului în rândul copiilor ar trebui să conducă la conștientizarea faptului că sinuciderea reprezintă o problemă socială pentru care trebuie să se intervină și să se creeze programe de prevenție adecvate.

Numărul de decese excesive, care în condițiile unui nivel de trai mai ridicat, asistenței medicale mai calitative și accesibile, dar și a unui nivel cultural și a unui stil de viață mai sănătos poate fi redus [5].

Concluzii: Datele înregistrate la nivel național în privința acestui fenomen nu oferă o imagine de ansamblu asupra acestei probleme, fiindcă sunt incomplete, nu vizează anumite aspecte importante, precum: tipul familiei, statutul social al familiei din care face parte sau apartenența religioasă, numărul de tentative precedente și alte particularități. Studiile sociologice asupra sinuciderii sunt reduse ceea ce nu permite formarea unei imagini exhaustive vis-a-vis de acest fenomen. Mai mult decât atât, specialiștii-suicidologi lipsesc la noi în țară, neexistând asemenea specializare. Toate aceste carențe afectează major procesul complex de prevenție a suicidului.

Recomandări: În acest context, sunt necesare unele **măsuri de prevenire** a fenomenului suicidului în rândul copiilor:

1. Determinarea, la nivel național, a unei instituții, responsabile de coordonarea și monitorizarea situației din domeniu. Îmbunătățirea bazei de date pentru colectarea datelor într-un mod cât mai amplu.

2. Organizarea unei campanii naționale în domeniul prevenirii suicidului, prin prisma consolidării familiei. Pentru a promova un mediu familial sănătos, inclusiv contribuirea la responsabilizarea părinților de a oferi un mediu protector copiilor.

3. Instruirea asistenților sociali, psihologilor școlari, cadrelor didactice în recunoașterea semnelor ce pot duce la tentative de suicid sau suicid, pentru a concentra eforturile nu doar în sensul reducerii factorilor de risc, ci și în cel al întăririi factorilor protectori, mai ales în copilărie și adolescență.

4. Promovarea și oficializarea liniei Verde Antisucid, gratuite și a chat-ului online, pentru a oferi asistență în mod special în mediul rural.

5. Concentrarea eforturilor nu doar în sensul reducerii factorilor de risc, ci și în cel al întăririi factorilor protectori, mai ales în copilărie și adolescență, prin implicarea mai activă în mobilizarea comunitară și educația familială a voluntarilor, ONG-ilor, grupurilor de inițiativă etc.

Referințe bibliografice

1. MINOS, G. History of Suicide: Voluntary Death in Western Culture. Baltimore-London: John Hopkins University Press, 1999. 387 p. ISBN 978-0-8018-5919-9.
2. YAN, W. et al. Suicidal behaviour among women of child-bearing age: report of an investigative study in Longde County, Ningxia hui Autonomous Region China. In: Gender-Based Violence in the western Pacific Region: a hidden epidemic? 2006, pp.13-53 [accesat 21 ianuarie 2016]. Disponibil: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/207704/1/9290612263_eng.pdf?ua=1
3. BOLOȘ, A., CIUBARĂ, A., CHIRIȚĂ, R. Aspecte morale și etice ale relației depresie-suicid. In: Revista Română de Bioetică. 2012, vol. 10, nr. 3, iulie-septembrie, pp. 11-19.
4. Numărul cazurilor de suicid în rândul minorilor crește. 2014, 22 iulie [accesat 15 decembrie 2015]. Disponibil: <http://www.igp.gov.md/ro/content/numarul-cazurilor-de-suicid-rindul-minorilor-crestere>
5. GAGAUZ, O. Tendințele principale în evoluția populației Republicii Moldova: un semnal de alarmă pentru autoritățile publice. In: Creșterea economică în condițiile globalizării: conferința internațională științifico-practică. Sesiunea Științifică: Structura demografică și calitatea potențialului uman, 15-16 octombrie 2015. Chișinău, 2015, pp. 5-11.
6. РОГАНОВ, С. Современный суицид: введение в проблематику. В: Отечественные записки, 2013 [accesat 6 decembrie 2015]. Disponibil: <http://magazines.russ.ru/oz/2013/5/27r.html>
7. СОРОКИН, П. Самоубийство как общественное явление. В: Социологические исследования. 2003, № 2, сс. 104-114.
8. ЧЕН, М. Предотвращение самоубийств. Глобальный императив. Всемирная организация здравоохранения. Женева: ВОЗ, 2014. 102 с. ISBN 978-92-890-5067-8.
9. ШУРЫГИНА, И. Смертность российских детей от внешних причин. Самоубийства: печальное антилидерство [accesat 22 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://demoscope.ru/weekly/2013/0537/tema05.php>
10. МЯГКОВ, А., ЖУРАВЛЕВА, И., ЖУРАВЛЕВА, С. Суицидальное поведение молодежи: масштабы, основные формы и факторы. В: Социология молодежи 2003, № 1, сс. 48-70 [accesat 16 ianuarie 2016]. Disponibil: <http://jour.isras.ru/upload/journals/1/articles/779/submission/original/779-1420-1-SM.pdf>
11. ISAC, O. Suicidul – conduita deviantă autodistructivă. In: Sociologia devianței. Chișinău, 2004, pp. 267-303. ISBN 9975-70-417-4.
12. ISAC, O. Variabilitatea istorică a atitudinilor și reacțiilor social de suicid. In: Sociologia interferenței naționale și internaționale. Chișinău, 2012, pp. 85-89

Recomandat spre publicare: 13.06.2016

**ALTE
COMPARTIMENTE**

RECENZIE

la monografia „STABILITATEA FINANCIARĂ A ECONOMIEI ÎN TRANZIȚIE”

Autori: Perciun Rodica, dr., conf., Cuhal Radu, dr., conf., Clichici Dorina, dr., Timofei Olga, Popa Viorica, Petrova Tatiana

Actualitatea și importanța temei de cercetare are la bază urmările, profunzimea și severitatea crizei financiare globale ce a demarat în anul 2007, care au fost amplificate de deficiențele existente în sectorul financiar, precum efectul de levier excesiv, calitatea scăzută și inadecvată a capitalului și rezerve insuficiente de lichiditate. Criza a fost agravată de un proces de dezintermediere prociclică și interconexiunea instituțiilor financiare de importanță sistemică. Efectele crizei financiare globale au fost resimțite de întregul sistem financiar mondial, în special de cel european.

Crizele financiare sunt o formă pronunțată a instabilității financiare și se manifestă atunci când presiunea este suficient de mare pentru a afecta semnificativ funcționarea întregului sistem financiar pe o perioadă îndelungată de timp. În acest context, un rol important revine autorităților monetare pentru a asigura stabilitatea financiară a statului, prin utilizarea pârgurilor adecvate. Stabilitatea financiară constă în capacitatea și abilitatea sistemului financiar de a rezista crizelor și șocurilor sistemice, iar crizele financiare reprezintă survenirea evenimentelor sistemice în sectorul financiar, care au drept consecință pierderi economice considerabile și neîncrederea populației în sistem, ceea ce impune costuri concrete economiei reale.

Astfel, în scopul prevenirii instabilității financiare este necesară asigurarea aplicării unor acțiuni de corecție prompte de către autoritățile de supraveghere pentru stoparea declinului și activităților nedorite ale instituțiilor financiare, supravegherea prudențială a acestora și impunerea acoperirii eventualelor pierderi de către acționarii și managerii instituțiilor financiare, precum și suspendarea activității acestora care nu dispun de capital suficient. Având în vedere ultimele evoluții ale pieței financiare internaționale, se evidențiază necesitatea trecerii către o nouă etapă a supravegherii prudențiale, de la supravegherea contabilă, de verificare a conformității instituțiilor cu cerințele și normele de prudență, la o etapă superioară calitativă orientată spre evaluarea riscurilor la care se pot expune instituțiile de credit prin specificul lor.

În Republica Moldova, sectorul financiar este dominat de sectorul bancar cu o cotă de 96 la sută în total credite oferite economiei de sectorul financiar, de aceea, estimarea riscurilor aferente sistemului financiar-bancar în contextul integrării europene a Republicii Moldova este de o importanță primordială. În domeniul bancar riscul trebuie privit ca un conglomerat sau un complex de riscuri, adesea interdependente, având cauze comune sau producerea unui tip de risc generând un lanț de alte riscuri. Perioada actuală este denumită „era managementului de risc” în domeniul financiar, iar analiza și gestionarea riscului constituie o sarcină extrem de complexă și importantă în contextul asigurării securității sistemului financiar. Ținând cont de rolul de intermediere a fondurilor care le revine băncilor, instabilitatea sistemului bancar poate genera un declin în procesele de creditare și investiționale, precum și insolvabilitatea instituțiilor neviabile, fiind implicate atât băncile mici cât și cele mari care, de regulă, se consideră a fi mai sigure. Totodată, câteva instituții aflate în situații de stres pot cauza disfuncționalități în întregul sector bancar, fapt ce și determină necesitatea asigurării stabilității nu doar a întregului sistem bancar, ci și a fiecărei instituții bancare în parte. De aceea, în lucrare se pune un accent deosebit pe evaluarea performanțelor financiare a sistemului bancar național.

S-a dovedit că stabilitatea financiară poate fi perturbată de apariția și declanșarea atât a riscurilor specifice activității financiar-bancare, cât și riscurilor aferente evoluțiilor mediului economic și financiar intern și internațional. În prezent, operatorii de pe piețele financiare internaționale se confruntă cu volatilitatea crescută și cu repercusiunea crizelor care se pot transmite rapid dintr-un centru financiar în altul. De aceea, în lucrare a fost realizată o analiză complexă a managementului stabilității financiare și a instrumentelor de măsurare a acesteia.

Structura monografiei este bine conturată, demonstrând o continuitate logică a cercetărilor.

Cercetarea începe cu fundamentarea teoretico-metodologică a conceptului de stabilitate financiară, a conceptului de management al stabilității, precum și cu abordări teoretico-metodologice a instrumentelor de măsurare a stabilității financiare.

Cadrul instituțional pentru stabilitate financiară trebuie să aibă la bază două componente: prevenirea crizelor și gestionarea și soluționarea crizelor. Din aceste considerente, în lucrare, se face o analiză amplă a experienței țărilor dezvoltate pe aceste 2 componente.

Ținând cont de managementul instituțional pentru stabilitate financiară, un accent deosebit s-a pus pe elaborarea arhitecturii stabilității financiare pentru Republica Moldova cu scopul elaborării unor recomandări de perfecționare a managementului stabilității financiare. Autorii au elaborat o model complex al managementului stabilității financiare.

Investigațiile se bazează pe un sistem de metode de cercetare bine corelat între ele: precum metoda dialectică, normativă, statistică, sinteza, inducția și deducția, metode moderne de diagnosticare cum ar fi: metodele calitative și cantitative, metode grafice, etc.

Noutatea și aplicativitatea cercetării se datorează în special fundamentării teoretico-metodologice a managementului stabilității financiare și a instrumentelor de măsurare a stabilității financiare pentru Republica Moldova.

Rezultatele cercetării pot fi utilizate atât de Banca Națională a Moldovei, cât și de instituțiile financiare din Republica Moldova în scopul perfecționării managementului stabilității financiare, de cercurile științifico-profesionale în procesul pregătirii cadrelor de înaltă calificare în domeniul financiar, precum și la pregătirea materialelor științifice și didactice destinate specialiștilor din sectorul financiar-bancar.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă este determinată de posibilitatea utilizării cercetării elaborate în scopul perfecționării metodelor de evaluare a riscurilor.

Cele mai relevante rezultate ale monografiei, care au fost invocate de autori, sunt:

1. A fost efectuată abordarea metodologică a politicilor anticriză pentru asigurarea securității financiare a statului
2. A fost examinată practica internațională aferentă aplicării de politici anticriză în scopul asigurării securității financiare a statului
3. S-a argumentat necesitatea politicilor anticriză ce țin de securitatea financiară pentru Republica Moldova.
4. A fost elaborată metodologia de calcul a sistemului de indicatori ai stabilității financiare a statului cu stabilirea valorilor-prag ale acestora.
5. A fost efectuată evaluarea securității financiare a statului în baza indicatorilor de stabilitate financiară (indicatorii de performanță, eficiență și prudență) a sistemului financiar național (pe componente)
6. A fost examinat nivelul stabilității financiare a RM în baza indicatorilor sistemici de avertizare timpurie a crizelor cu ajustarea valorilor prag pentru RM.
7. Au fost elaborate recomandări ce țin de politicile prudențiale și de supraveghere a sistemului financiar prin prisma cadrului normativ internațional.

Angela TIMUȘ,
dr., conf. cercet., INCE
Martie, 2015

RECENZIE

**la monografia „STABILITATEA FINANCIARĂ A STATULUI:
ÎNTRE TEORIE ȘI PRACTICĂ”,****Autor: Perciun Rodica, dr., conf. cercet.**

Problema stabilității financiare a statului, avînd ca scop reducerea riscurilor, la momentul de față este extrem de actuală atît pentru Sistemul Bancar Mondial, cît și pentru Sistemul Bancar Național, de aceea estimarea riscurilor aferente stabilității financiare este foarte importantă.

În lucrare autorul analizează conceptele teoretice și practice a tuturor elementelor ce țin de stabilitatea financiară a statului, se face referință la multe surse bibliografice și autori renumiți în domeniul dat. Este adusă la cunoștința publicului larg metodologia ce ține de stabilitatea financiară. Iar analiza indicatorilor este făcută anume prin prisma securității financiare a statului. Impactul condițiilor externe asupra caracteristicii dezvoltării economiei se efectuează în mai multe direcții. După cum se menționează în lucrare, impactul direct ce ține de securitatea financiară să răsfrînge asupra evoluției exporturilor și importurilor; balanței de plăți, a mediului de afaceri în mod direct, iar în mod indirect acest impact influențează nivelul de venituri ale populației, cererea finală, evoluția prețurilor și multe alte variabile.

Stabilitatea financiară este importantă pentru orice economie indiferent de gradul ei de dezvoltare, deoarece cu ajutorul instituțiilor financiare se efectuează activitățile principale pentru toate sectoarele economice. Deci, criza sistemului financiar poate să ducă la blocaje economice, la pierderi directe, și respectiv la scăderea ritmului de creștere economică și poate duce chiar la recesiune. De aceea apare necesitatea unei cercetări mai riguroase a tuturor elementelor ce țin de stabilitatea financiară a unui stat.

Dacă în primul capitol autorul fundamentează așa noțiuni ca stabilitatea financiară, stabilitatea monetară, securitatea financiară, criza financiară, indică măsurile și metodologia de prevenire a situațiilor de criză, în capitolul 2 autorul face evaluarea stabilității financiare a Republicii Moldova. Această evaluare se bazează pe monitorizarea indicatorilor ce țin de stabilitatea financiară prin compararea lor cu valorilor prag recomandate de organismele internaționale. De aceea pot afirma că investigațiile făcute se bazează pe un sistem de metode de cercetare corelat între ele cum sunt: metoda dialectică, normativă, statistică, sinteza, inducția și deducția, metode moderne de diagnosticare cum ar fi: metodele calitative și cantitative, metode grafice, precum și metode moderne utilizate de organismele internaționale și europene cum sunt FMI, WB, UE etc.

În capitolul 3 autorul aduce la cunoștință reflecțiile proprii cu privire la perfecționarea mecanismului de asigurare a stabilității financiare a statului. Aceste reflecții reiese, în primul rînd, din analiza contextului internațional, și apoi prin recomandările practice ce țin de metodologia mecanismului de asigurare a securității financiare a statului.

Suportul informațional al cercetării îl constituie datele Băncii Naționale a Moldovei, Departamentului de Statistică al Republicii Moldova, Comitetul pentru Statistică al Țărilor CSI, precum și cercetările Băncii Mondiale, FMI, BCE, BNR și altor organisme financiare internaționale și companii de consulting.

Semnificația teoretică și valoarea aplicativă este determinată de posibilitatea utilizării cercetării date atît de publicul larg (studenți, masteranzi, economiști, etc.), cît de instituțiile interesate din domeniul.

Galina ULIAN
dr. hab., prof. univ., USM
Mai, 2014

RECENZIE

la monografia „SISTEMUL DE FINANȚARE A ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII”

Autori: Alexandru Stratan, dr. hab., prof. univ., INCE

Mariana Doga-Mîrzac, dr. hab., conf. univ., USM

În condițiile economiei de piață, spre care tinde Republica Moldova, sunt necesare schimbări calitative și cantitative în relațiile de antreprenariat și a însăși mediului de afaceri, creînd condiții favorabile pentru activitatea și dezvoltare a întreprinderilor mici și mijlocii. Entitățile economice din sfera businessului mic și mijlociu la etapa actuală reprezintă un element cheie de dezvoltare economică prin activitatea și flexibilitatea care reprezintă calea sigură spre îmbunătățirea performanțelor social-economice a Republicii Moldova. În aceste condiții deosebit de importantă este problema reglementării financiare a businessului mic și mijlociu din punct de vedere a diminuării influenței negative a riscurilor de afaceri.

În Republica Moldova cercetările vizînd diverse aspecte ale sistemului de susținere și finanțare a businessului mic și mijlociu incluzînd și contextul integrării în UE se desfășoară în mai multe centre, organizații și instituții de cercetare științifică, instituții de învățămînt superior, în unele organe ale administrației publice.

În acest context, trebuie conștientizat faptul că întreprinderile din sectorul sus-numit întîmpină încă mari dificultăți în desfășurarea activității, iar una din marile piedici care tergiversează dezvoltarea sectorului continuă să reprezinte lipsa accesului la finanțare. Problema finanțării este actuală pentru toate întreprinderile mici, indiferent dacă sunt create și activează într-o țară cu economie dezvoltată sau în tranziție.

Considerăm că nivelul dezvoltării sistemului de finanțare a mediului de afaceri din sfera IMM-urilor este destul de stringent, deaceia cercetările efectuate reprezintă un caracter extrem de actual și necesar.

În **Capitolul I – Aspecte teoretice privind sistemul de finanțare a IMM-urilor** - au fost prezentate caracteristici ce determină businessul mic și mijlociu ca un sector deosebit de important al economiei, criteriile raportării întreprinderilor la categoria de subiecți ai businessului mic și mijlociu utilizați în diferite țări. Au fost reflectate aspectele metodologice orientate spre componentele sistemului de finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii în cadrul dezvoltării economice a Republicii Moldova.

În **Capitolul II – Businessul mic și mijlociu în contextul dezvoltării economiei moderne** - s-a examinat starea actuală și cercetate particularitățile dezvoltării mediului de afaceri, prioritățile susținerii statale a sectorului dat. O atenție deosebită s-a acordat tinerilor antreprenori ce sunt susținuți financiar prin prisma programelor guvernamentale.

În **Capitolul III – Gestiunea sistemului de finanțare a IMM-urilor** - s-a analizat: sistemul funcționării și organizării pieței financiare nebankare care oferă posibilități de finanțare a IMM-urilor autohtone, subvenționarea fiind o sursă financiară pentru întreprinderile mic și mijlociu din sectorul agricol. Ca surse financiare indirecte în cadrul sistemului de finanțare a IMM-urilor au fost cercetate parcurile industriale și clusterul agroindustrial în spațiul rural. În același timp au fost accentuate direcții concrete privind perfecționarea politicii de dezvoltare și îmbunătățire a sistemului de finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii.

Examinarea monografiei permite în final să decidem, că autorii A. Stratan, dr. hab., prof. univ. și M. Doga-Mîrzac, dr. hab., conf. univ. și-a atins scopul propus, iar lucrarea poate fi propusă spre examinare de către Comisia Metodică pentru a fi publicată la Institutul Național de Cercetări Economice al AȘM.

Ludmila Cobzari,
Profesor universitar,
doctor habilitat, ASEM

RECENZIE**la monografia „SISTEMUL DE FINANȚARE A ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII”****Autori: Alexandru Stratan, dr. hab., prof. univ., INCE****Mariana Doga-Mîrzac, dr. hab., conf. univ., USM**

Teoria și practica contemporană caută soluții eficiente privind direcțiile de dezvoltare a componentelor sistemului financiar care are o influență deosebit de importantă asupra dezvoltării businessului mic și mijlociu care în prezent reprezintă principala sursă de creștere și dezvoltare a proceselor economice într-un stat cu o economie de piață funcțională. Atât țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare își dau bine seama că IMM-urile și implicarea tinerilor antreprenori în mediul de afaceri joacă un rol vital în dezvoltarea social-economică a țării.

În prezent, activitatea întreprinderilor mici și mijlocii în lume, în Uniunea Europeană și în Republica Moldova au o tendință clar pronunțată spre dezvoltarea acestora. Însă, problema de bază a dezvoltării IMM-urilor constă în accesibilitatea limitată a resurselor financiare structurate în sistemul de finanțare orientat către dezvoltarea afacerilor de dimensiuni micro, mici și mijlocii, dar și spre tinerii antreprenori ce ar promova și dezvolta mediul de afaceri autohton.

Monografia are un caracter științifico-practic atât prin aplicarea metodelor de cercetare, cât și prin obținerea rezultatelor concrete și în același timp necesare și importante asupra examinării sistemului de finanțare a sectorului dat a economiei la etapa actuală.

Sunt remarcate surse noi de finanțare a IMM-urilor autohtone pentru activitatea start-upurilor ce intervin în finanțarea antreprenorilor. Concomitent este prezentată schema-model a mini-clasterului agroindustrial specializat pentru dezvoltarea tinerilor antreprenori fermieri, în așa mod orientând IMM-urile spre dezvoltarea mediului antreprenorial rural.

Monografia este adresată specialiștilor, oamenilor de afaceri și tuturor celor interesați în problemele finanțării și dezvoltării businessului mic și mijlociu, cât și în eficientizarea activității întreprinderilor a economiei naționale.

Monografia „Sistemul de finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii” poate fi propusă pentru a fi aprobată spre publicare de către Institutul Național de Cercetări Economice.

Eugen Roșcovanu,
Președintele Asociației
Micului Business din Moldova

RECENZIE

la monografia „SISTEMUL DE FINANȚARE A ÎNTREPRINDERILOR MICI ȘI MIJLOCII”

Autori: Alexandru Stratan, dr. hab., prof. univ., INCE

Mariana Doga-Mîrzac, dr. hab., conf. univ., USM

Rolul întreprinderilor mici și mijlocii este recunoscut la nivel mondial pentru contribuția lor unică de a dezvolta economia. Atât țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare își dau seama că IMM-urile și întreprinzătorii joacă un rol vital în dezvoltarea social-economică a unei țări.

Prin flexibilitatea lor specifică, capacitatea de inovare, viteza mare de reacție, IMM-urile tind să devină singurele întreprinderi compatibile cu un mediu tot mai dinamic și complex, contribuind esențial la progresul social și economic al societății. Importanța și necesitatea întreprinderilor mici și mijlocii este recunoscut la nivel mondial pentru contribuția lor unică de a dezvolta economia. Dezvoltarea IMM-urilor în Republica Moldova are drept obiectiv major contribuind la încurajarea inițiativei și dezvoltarea mediului de afaceri, programelor și proiectelor internaționale pentru susținerea antreprenoriatului, precum și a persoanelor care vin cu idei inovatoare de afaceri și caută mijloace tehnice și financiare de realizare în practică a acestor idei.

În monografie autorii fundamentează direcțiile de dezvoltare a sistemului de susținere și finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii prin intermediul analizelor teoretico-metodologice adecvate situației actuale și din perspectiva integrării, prin elucidarea oportunităților de finanțare și implementarea acestora în practică.

În primul capitolul, intitulat „Aspecte teoretice privind sistemul de finanțare a IMM-urilor” autorii analizează conceptul teoretic al sistemului financiar și mecanismului financiar prin abordările și opiniile diverșilor economiști accentuând fundamental concepția modernă, specificând și elementele caracteristice ale acestora și criteriile de definire a businessului mic și mijlociu ca categorie economică în cercetările efectuate la nivel național și internațional.

În capitolul doi „Businessul mic și mijlociu în contextul dezvoltării economiei moderne” este identificată importanța sectorului businessului mic și mijlociu, prezintă evoluția dezvoltării IMM-urilor autohtone cu specificarea criteriilor ce au influențat asupra dezvoltării acestora.

Tot acest capitol conține un pronunțat caracter în care sunt analizați tinerii încadrați în sectorul antreprenorial, a necesităților și barierelor existente și monitorizarea impactului asistenței acordate tinerilor în afaceri. Contribuția semnificativă a mediului privat la dezvoltarea tinerilor antreprenori prin implementarea programelor de calitate: sesiuni practice de training, evenimente și competiții adresate antreprenorilor start-up, programe de mentorat și suport pentru start-up-uri sau sesiuni de informare despre oportunitățile de finanțare existente.

În capitolul trei „Gestiunea sistemului de finanțare a IMM-urilor” sunt cercetate componentele sistemului de finanțare și totodată menționate direcții concrete privind perfecționarea politicii de dezvoltare și îmbunătățire a sistemului de susținere a finanțării întreprinderilor mici și mijlocii.

Toate cercetările științifice, sunt direcționate la soluționarea unor probleme concrete ce vizează și constă în evidențierea aspectelor practice și aplicative a proceselor de susținere și finanțare a mediului de afaceri din sfera IMM-urilor din Republicii Moldova.

Considerată în întregul său, monografia, reprezintă o cercetare științifică valoroasă în domeniul proceselor de susținere și finanțare a mediului de afaceri din sfera IMM-urilor,

Concluzia finală. Considerăm că monografia este actuală, însoțită de cercetări concludente prezentate în formă ilustrative, cum ar fi: tabele, diagrame, figuri, grafice etc.

Autorii au expus generalizări importante necesare pentru dezvoltarea componentelor sistemului de finanțare a întreprinderilor mici și mijlocii, ce reprezintă o importanță deosebită pentru economia națională la etapa actuală și poate fi recomandată spre editare.

Elena ACULAI
Doctor habilitat în economie,
conferențiar cercetător, INCE

Informație pentru autori

CERINȚE

de prezentare a articolelor științifice spre publicare în revista
„ANALELE INSTITUTULUI NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE”, categoria „C”

În scopul asigurării calității și evaluării echitabile a publicațiilor științifice, autorii, la prezentarea articolelor spre editare, sunt rugați să țină cont de următoarele criterii: Conținutul articolului trebuie să corespundă unui nivel științific înalt al revistei științifice. Articolul trebuie să dețină caracter original și să conțină o noutate determinată. Formulele teoretice trebuie confirmate prin calculări practice. Lucrarea trebuie să prezinte interes pentru un mediu vast de cititori ai revistei. Obligatoriu, în articol trebuie indicată distincția dintre viziunea autorului sau rezultatele obținute de cele anterior publicate. Articolele se prezintă la Redacție conform cerințelor de prezentare cu două luni până la editare, pe suport electronic (**format Word 2003**) și tipărite **în una din limbile: română, engleză sau rusă**. Textul va fi tipărit pe o singură parte. La exemplarul de control se anexează formularul pentru recenzie.

STRUCTURA ARTICOLULUI:

1. Titlul articolului (*centrat, cu majuscule*) în limba engleză și română
2. Autorul articolului: **Numele Prenumele, gradul științific, titlul științific, instituția (fără prescurtări)**, în limba: engleză și română cu Nota de subsol la prima pagină a articolului: © Nume Prenume¹ (autor), email
3. Adnotarea va conține: Actualitatea, Scopul, Metode, Rezultate în limba engleză și română, (0,5 pagină)
4. Cuvinte-cheie: 6-8 cuvinte, în limba engleză și română
5. JEL Classification (Journal of economic Literature Classification System)
6. Introducere
7. Conținutul de bază – indicați o denumire la tema cercetată
8. Rezultate și concluzii
9. Referințe bibliografice: cca 8-12 surse, inclusiv citarea articolelor din numerele anterioare ale prezentei reviste.
10. Data prezentării
11. Data aprobării

CERINȚE TEHNICE

- Formatul: A4 (marginii: 20x20x20x20 mm)
- Times New Roman; 12pt; interval – 1,5
- lucrarea va conține 8-10 pagini (0,35-0,5 coli de autor)
- Formulele teoretice trebuie confirmate prin calculări practice
- Elementele grafice (tabele și figuri) trebuie să fie de calitate înaltă, se vor plasa, nemijlocit, după referința respectivă în text. Toate elementele, obligatoriu, sunt însoțite de **denumire și număr de ordine** (deasupra tabelului, sub figură), **sursă** și, după necesitate, **informație suplimentară**: note, legendă (sub element).
- Referințele bibliografice se plasează la sfârșitul articolului (*Nume, inițiala prenumelui, titlu, editură, an, pagini*). În text se vor indica trimiteri bibliografice, conform numărului de ordine din referințe (de ex., [5]).

DECLARAȚIE ETICĂ

La prima prezentare a articolului, autorul semnează, indică data și confirmă că a făcut cunoștință cu *cerințele de prezentare* a articolului spre publicare și declarația privind responsabilitatea pentru autenticitatea materialului, totodată, transmite dreptul de autor editorului.

Notă: Declar pe proprie răspundere că lucrarea prezentată este autentică, fără tentă de plagiere. Autorii declară că nu există nici un conflict de interese, totodată, transmite dreptul de autor și editorului.

Data prezentării: ____ Semnătura: ____.

PROCESUL DE RECENZARE

La prima etapă, toate lucrările sunt examinate de către Consiliul Editorial, care verifică respectarea cerințelor de prezentare. La etapa a doua, manuscrisele sunt recenzate în mod anonim de către 2 recenzanți. În procesul recenzării, informația despre autor nu se reflectă. Colegiul redacțional nu duce discuții cu autorul articolului și are dreptul să respingă articolele ce nu sunt prezentate conform cerințelor de prezentare. La etapa a treia, după necesitate, articolul se returnează la autor pentru revizuirea necesară. Manuscrisul articolului nu se restituie. Decizia privind publicarea sau excluderea articolului în/din numărul revistei se ia la ședința colegiului redacțional. Într-un număr al revistei se publică un articol al unui autor sau coautor.

Colegiul de redacție al revistei „Analele Institutului Național de Cercetări Economice”

¹ © Nume Prenume (autor), email

Bun de tipar: 29.06.2016
Formatul 84/108/16. Coli de tipar 15,12.
Com. 8. Tirajul 100 ex.